

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

INDIANA
UNIVERSITY
LIBRARY

Život i običaji naroda srpskoga

ЖИВОТ И ОБИЧАЈИ

НАРОДА СРПСКОГА.

ОПИСАО ИХ И ЗА ПТАМПУ

ПРИУГОТОВИО

Vuk Stefanović Karadžić

ВУК СТЕФ. КАРАЏИЋ.

Трећом народнијех прилога.

Mit Vorbehalt des Uebersetzungsrechtes in fremde Sprachen.

У БЕЧУ

У складу Ане удове В. С. Караџића.

1867.

GR 259

. K19

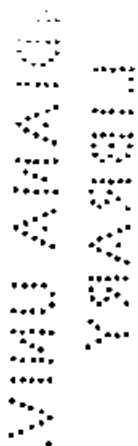
666027

У штампарији Л. Сомера.

МЈЕСТО ПРЕДГОВОРА.

Рукопис ове књиге нашао се после смрти ВУКОВЕ замотан у хартији на којој је он својом руком написао ове ријечи: „*Живот и обичаји народа Српскога, прилично у ред намјештени, само још има гдјешто да се дода и поправи.*“ Из тога се види, да би ова књига да је њу ВУК којом срећом сам још за живота свога наштампао, много потпунија и савршенија изишла, али *Одбор* за издавање ВУКОВИЈЕХ дјела, одговарајући своме задатку, волио је наштампати је без никакве промјене вјерно онако како се наша, као што је то и у књижевном огласу казано, па зато није могао ни оне натписе изоставити

који се нашли у рукопису на празним листовима, надајући се, да ће свакоме ко умије да цијени ВУКОВА дјела милије бити што је ова књига и тако изишла на свијет, него никакo, или да је њу ко којечиме испунио и тиме може бити — наградио.

Гдје је ишло у овој књизи.

I. Обичаји о различнијем празницима.

Варни дан.....	1
Оци, материце и младијенци.....	2
Божић.....	3
Коледа.....	6
Месојеђе и Бијела педјеља.....	17
Сватови с младом.....	19
Букара.....	21
Богојављевије.....	—
Задушнице.....	23
Часни пост.....	—
Благовијест и бабини ховдиња.....	24
Лаварева субота и цвијети.....	25
Велики четвртак.....	26
Васкрсеније.....	—
Дружичало, ружичало и побушени помедјељњак.....	27
Ђурђев дан.....	28
Завјетине и Крстоноше.....	29
Први дан мјесеца Маија.....	30
На Спасов дан.....	—
О Спасову дне. Јасенак.....	34
Тројице или Духови.....	35
Моба и прело.....	34
Прело и супредак.....	57
Додоле, припоруше и чаровце.....	61
Илији дан.....	66
Ивањ дан и Петров дан.....	67
Међудневица.....	68
Лучин дан.....	—
Крсно име.....	69
Манастир.....	86

II. Обичаји о најзатнијим људским догађајима.

Бабине	91
Подријетло	93
Надимак	96
Женидба	97
Златоје	153
Смрт	154
Загорске јаукалице	179
Тужбалица једне Будванке	197
Тужбалица једне Кривешинке	201
Тужбалица једне Рисанке	206
Тужбалица сестре попа Марка Семарца	206
Наримача	210
Даћа	—

III. Вјеровање ствари којијех нема.

Вила	211
Вјештица	—
Вукодлак или вампир	213
Посвњити се	215
Вједогоња или једогоња	—
Стуха	—
Мора	216
Њењница	218
Каракоцола	—
Усуд	—
Суђење	—
Срећа	219
Куга	—
Вранно коло, грабандијаш	220
Репач	221
Хаждаха, хала и амај	—
Чаратан	—
Мађионик	—
Авет утвара	222
Сребрни цар	—

IV. Постање гдјекојијех ствари.

Корњача	223
Кумовста слама	—

Кати и Авељ	223
Бужавица	224
Вукова међа	225
Гананово језеро	226
Сврака и људски табан	—
Јабучица	227
Стидак	228
Голубачка муха	—
Како је постало име Обилић	229
Краса	230
Кријесница	—
Јасика	—
Смрдљика	231
Дуван	—
Дечани	232
Цариград	—
Котор	234
Скадар	235
Богати Гајан	—
Бадаљ	—
Љескова мела	236
Трусевина	—
Сјековит	—
Плеће	237
Бонање новаца	238

V. Јунаци и коњи њихови.

Марко Краљевић	240
Милош Обилић	242
Реља Крилатица	—
Високи Стефан	—
Сибињанин Јанко	—
Змај Огњени Вук	244
Тројан	—
Дукљан	—
Порча од Авале	—
Шарац	—
Јабучица	—
Тамни вилејет или само тама	—

VI. Живот.

Село	243
Кућа	248
Задруга	—
Кућни старјешина	249
Јела	250
Кнес	—
Кмет	253
Војвода	255
Капетан	256
Сахија	257
Читлук Сахибија	258
Субаша пољар	262
Крча	—
Одијело	263
Занати	—
Шегрт	—
Муселим	264
Глоба	—
Крв и освета	265
Криница	266
Хајдук	—
Оклештиња	271
Личити	272
Заклетве	—
Сок	273
Мавија	274
Побратим	—

VII. Игре.

Банаше	276
Вино	277
Гавраше	278
Гађање у нишан	—
Гонеталнца	—
Зец	—
Иа кола кучке	279
Јастук	—

Блис	279
Брмача	280
Була	281
Дончак	282
Допта или топ	—
Дигања	—
Метање или бацање камена	—
Навлачкапа	283
Ножак	—
Од колико	—
Опа цула лијевне	—
Папучица	284
На ти каса лиса	—
Паун пасе, трава расте	—
Пиданица	—
Поиграј лени Павле	286
Полетиш	—
Плојка	287
Попик или Чуг	—
Провођач	—
Прстен	288
Сабевање знопа	290
Скок	—
Свијели миш	—
Титра	—
Трескавица	—
Трка	291
Гераница	—
Будање или Грабикапа	—
Фен	292
Фус	—
Халка	—
Цар, Циганин и Харачија	293
Цип коза	—
Четворка	294
Чигра	—
Чу	—
Шапац	—
Шпарта	—

VIII. Закон или вјера.

Закон	295
Пост	--
Попови и калуђери	-
Молити се Богу	296
Молитва	298
Школа	—

Додатак.

Сватовски обичаји у Сријему	302
Дјевојачка враћања у Сријему (шта треба радити да се су- ђеник у сну вједи)	323

I.

ОБИЧАЈИ О РАЗЛИЧНИЈЕМ ПРАЗНИЦИМА.

ВАРИН ДАН.

Ако узмемо да у нас народна година настаје с јесени, пошто се љетина сабере, као и црквена што настаје 1. Септемврија, онда се може рећи да је Варин дан први дан од године о коме се почиње врачати.

У очи Варина дне у вече метне се у лонац или у котао свакога жита и варива те се скува заједно, и ово се зове *варица*, а гдјешто и *вара*. Варица се у вече остави код ватре те ври па се у јутру гледа с које је стране наврела, те на оној страни сију жита ове године, јер кажу да ће онамо најбоље родити. У Боци наставе варицу по печери само да се мало стлачи, па у јутру (на Варин дан) гледају каква је одозго: ако нађу по њој гуне и брегове онда веле да слути на добру годину и на богаство; ако ли буду пукотви и пукотине, онда веле да слути на смрт и на гробове. У Боци варицу носе и на воду не говорећи ништа путем и њоме носипају воду говорећи: „Добро јутро, ладна водо! ми тебе варице, а ти нама водице и јарице, јањице и мушке главице и сваке срећнице!“ Вративши се с воде носпу њоме по кући говорећи:

„Оволико људи, волова, бродова, коња, улишта, пила, коша да се плоди плод и род!“ По том иду те посипљу њоме уљанике говорећи: „Урочници и урочнице низ улицу; — ненавидници и ненавиднице низ улицу; — бјегунци и бјегунице низ улицу; — море и вјештице низ улицу, а моје челе пут истока уз улицу. Ни на мору моста, ни на псу рога, ни на длану длака, ни на моје челе урока!“ Онамо вару међу у со и дају стоци, а гдјекоји мажу њоме и воловима вратове да им се не набија орући. Кад се варица вари, дјеца пјевају:

Вара, вари варице,
Да се рађу јарице
И бијеле јагњице
И ђетићи и јунчићи.

Варица се једе хладна и чак други и трећи дан, за то се пјева:

Барварица вари,
А Савица лади,
Николица куса.

Од Варина дне кажу дјеца да се већ може пјевати Божићу, и овако почињу:

Поручује Варица Божићу:
Пошљи мене од прасца ножицу,
Да зачиним варицу шеницу.

ОЦИ, МАТЕРИЦЕ И МЛАДИЈЕНЦИ.

Недјеља пред Божић (била уочи Божића или прије њега на шест дана) зове се *оци* а недјеља пред оце зове се *материце*. За оце се мисли као да су красно име свију људи који су се оци назвали, зато

је обичај да их уочи отаца или на оце у јутру младеж и мушка и женска а и жене вежу за ноге: мала дјеца гдјекоје вежу за ноге без шале а остали донесу пред њих само какву узлицу по варошима пантљанку или тајган или даду јабуку у накрст свезану пантљанком, па се већ зна шта то значи и ваља да се одкупљују: дјеци се да по која пара или други какав новац, другима што друго, а сви кућани ваља да се часте и у вече и сјутра дан лијевијем јелом и пићем. Какогод што су оци за људе тако су материце за жене које су дједу имале; оне се у мале дјеце откупљују орасима, сухијем шљивама и јабукама а у осталијех кућана лијепошћу као и људи. Овдје се могу споменути и *младијенци* који падају четврти дан по Божићу (29. Децемврија). На овај дан у Рису рано у јутру бију дједу каквом гранчицом шале ради, говорећи: „Пушти зло, узми добро!“. А дјеца онет између себе бију се ваздан говорећи тако једно другоме.

БОЖИЋ.

Боље је *Божић* кужан него јужан; јужну *Божићу* и пријатељском колачу не ваља се радовати. Уочи Божића, пошто се бадњаци увесу у кућу и наложе на ватру, узме домаћица сламе и квочући (а за њом дјеца пијучући) простре по соби, или по кући, ако нема собе. По том узму неколика ораха и баце по слами. Послије вечере пјевају и веселе се. Кад у јутру устану, најприје отиде једно те донесе воде, али понесе жита те поспе воду (као полази је) кад и њој дође. Том водом умијесе чесницу и налију

ручак те пристаје. *) Кад се поодјутри, пошто намире стоку, онда сједу за ручак. Али прије него сједу за ручак, јаваче по неколике пушке (тако и у јутру рано кад устану), па се онда скупе сви око софре те се моле Богу (држећи свако по једну воштану свијећу у руци) и *мирбожају се*, т. ј. изљубе се сви редом говорећи: „Мир Божји! Ристос се роди, ва истину роди, поклањамо се Ристу и Ристову рођанству.“ Потом домаћин покупи све оне свијеће у једну руковет и усади у жито, које стоји на софри у каквој карници или у чанку (свакојако жито помијешано заједно: у том житу стоје и колачи које-какви), те ондје мало погоре, па их угасе онијем житом. Оно жито дају послати жене кокошима да носе јаја. Кад почну ручати, неки најприје окусе сира, неки печенице, а неки (као по Сријему и по Бачкој) прије свега срчу *вареник*, али ракије многи не пију први дан због врућине. Око пола ручка устану у славу и ломе колач какогод и о креном имену, само што нема кољива. На Божић се обично руча с вреће (простре се празна врећа мјесто чаршава или по чаршаву), и софра се не доже (нити се кућа чисти) за три дана. Први дан Божића нико коме не иде у кућу, осим *полажајника*. О Божићу се опити и побљувати није никакове срамоте. („Ако сам се ошпа, Божић ми је дошао“). Од сламе, с ко-

*) Као што се у нас мјесеи чесница, тако у Кастелима кршћани (који су управо чакавци, али се све више и више србе, мјешајући се различнијех послова ради с људима са селом) мјесеи браварицу, која се тако зове зато што су по њој начињени различити брањи (и. п. овце, волови и т. д.) а дијете у колијевци.

јом се на бадњи дан квоче и пијуче, остави домаћица на нешто, па кад насађује кокоши, под сваку метне по мало. Оно уже у којему се слама донесе, не раздријеша се, него се само распусти, па се на Божић у јутру пред кућом баца по њему жита, те кокоши зобљу, а домаћица рекне: „Како ми у скупу зобале, тако ми у скупу и носиле!“ На некијем мјестима (као по Босни и по Херцеговини) *сјачу* на Божић, т. ј. домаћин рано у јутру виче: „*Боже и Божићу нашему или нашој* (по имену свијем кућанима! редом)“ Приповиједају да је отишао некакав Србин свом бегу у Скочић (ниже Зворника) да иште шенице за чесницу, а бег му казао: „Даћу ти шенице, али ако ћеш једанпут и мени *сјакнути*.“ Србин казао да хоће, па узео шеницу и *сјакнуо* му на Божић: „*Сјај Боже и Божићу и нашему бегу на Скочићу!*“ У Рису се у цркви послје јутрење љубе на Божић у јутру сви један с другијем, и тако се онда помире многи који су дуго времена били у завади. Који се у цркви не изљубе, они се љубе послје пред црквом. Ко има коња, на Божић послје ручна ваља да га пројаше. У Бачкој момчад посједају на коње па по пољу вијају *Божић*. Гдјекоји кажу да се на Божић не могу вериге угријати. У Грбљу гледају на Божић с које ће им стране кињата наврети, па коме наври од истока, онај се нада срећи оне године. У Боци многи људи пред Божић начине сламницу те с ње као с трпезе једу од бадњег дне до малог Божића. У Дубровнику мијесе за Божић колаче као мјесец, који се о Божићу дају служитељима и кад ко донесе што са села; овакви се колач зове *лук*. Од божитње сламе гдјекоји носе на њиве да би боље родиле. Гдјекоји ударају ро-

гом од божитњег пецива воћку нероткињу по жила-
ма говорећи: „Ја тебе рогом, а ти мене родом!“
Гдјекоји опет уamu на Божић сјекиру и замеху као
да посијеку воћку нероткињу, а други му ко рече:
„Не сијеци, родиће“, и кад се то учини трипутa за-
сонце, кажу да ће воћка послaје родити. Пепелом с
чеснице посипају свилене бубе, да их буде доста као
и прашака у пепелу. Гдјекоји угљеном од бадњака
мажу губаве смокве. До малог Божића говори се,
кад се двојица срету на путу или кад који ком дође
у кућу: „*Ристос се роди*“ (мјесто добро јушро, по-
мов' Бог и добар вече), и одговара се: „*Ва истину*
роди“; тако и кад се пије мјесто спасуј се и на
адравље.

КОЛЕДА.

Од прије су ишла момчад уочи Божића од куће
до куће те пјевала пјесме од *коледе*, у којима се уза
сваку врсту припијева: *коледо!* Неколико оваквијех
пјесама наштампано је у првој књизи Српскијех на-
роднијех пјесама 1841., а опомињем се да сам још у
дјетињству слушао у овакој једној пјесми како желе
да им краве буду млијечне, да намузу пун кабао
млијека:

Да окупам, *коледо!*

Малог Бога, *коледо!*

И Божића, *коледо!*

Момчад она што играју и пјевају зову се *коле-
бани*. Овај се обичај међу људима нашега закона го-
тово са свијем изгубио, али у кршћана још траје. Чи-
тава *коледа*, рече се и сад кад иде много људи заједно.

Кад се пред кућу долази.

Отворите врата,
Врата су ви влатна.
Шиком шикосана,
Перјем искићена,
Перјем и новиљем,
Смиљем и босиљем.

Пјесма домаћину.

Домаћине господине, коledo !
Пловка шета по полати,
Наје пловка, мила снаја
Свекра буди : „Дигни ми се,
Мили свекре, ето теби
Добри гости, чим ћемо их
Даривати?“ Ал' говори
Мили свекар : „Ето, снајо,
Ето чоја нерезана,
Ето блага небројена,
Ето коња нејахана,
Даруј ти њи чим ти драго.“

Пјесма домаћину од боље руке.

Војевао бели Виде, коledo !
Три године с клети Турци
А четари с црни Угри.
Каде Виде с војске дође,
Седе Виде да вечера.
Стаде громот, стаде тронот
Око двора Видојева.
Ал' говори бели Виде :

„Изиђ', љубо, те погледај,
 „Шта је громот, шта је тропот
 „Око двора Видојева.“
 Кад изиђе верна љуба,
 Коњи му се копитају,
 Радују се господару,
 Да је скоро с војске дош'о;
 И голуби с крилама бију,
 Радују се господару,
 Да је скоро с војске дош'о.

Пјесма домаћину.

Домаћине господине, коледо!
 Застасмо те за трпезом;
 На трпези златна чаша,
 Златна чаша и погача,
 Окрој нама крај ибришим,
 Да шабамо праве коње,
 Нам су пути надалеко,
 Даљни пути каловити. --
 Ми дођосмо, глас донесмо,
 Трмке ти се изројиле,
 Све ројаци ка' облаци,
 Краве ти се истелиле,
 Све волови виторози,
 Ми дођосмо, глас донесмо,
 Овце ти се изјагњиле,
 Све овчице калушице.

Пјесма домаћици.

Домаћице госпођице, коледо!
 Лепо си се опасала

Чистом свилом по кошуљи,
Ибришмом по авдији;
Ако оћеш и боље ћеш.
Слава и час да је на час
Госпођици.

Пјесма дјевојци.

Ој дјевојко бледолика, коledo!
Што си тако бледолика?
Јел' си сунцу дворе мела,
Јел' мјесецу коњ' седлала? —
Нисам сунцу дворе мела.
Ни мјесецу коњ' седлала,
Тек стојала те гледала,
Де се виле с громом биле,
Виле грома надољеше,
Сестре брата надиграше.
Слава и част и т. д.

Пјесма оцеш дјевојци.

Дјевојнице канчице, коledo!
Теб' се чини да т' не видим,
Ја ти видо дуге косе,
Дуге косе до појаса,
Свилен гајтан до земљице.
Слава и час да је на час
Дјевојцица.

Пјесма снаси.

Бубањ бије у потоку, коledo!
Бубањ није у потоку,

Већ снашица сољ туче,
 Да посолн снлно стадо-
 Слава н час да је на час
 Малој снаји.

Пјесма вољу.

Цвили, тужи жероџица, коледо!
 Среди ноћи, полуноћи,
 Њега пита домаћине:
 „Каква ти је невољница,
 Те ти цвилиш среди ноћи,
 Полуноћи?“ Ал' говори
 Жероџица: „Дуга њива,
 Нес' орана, а широка,
 Невлачена.“

Пјесма иешлу.

Петловане брзоване, коледо!
 „Дај ти мене коџна зоби.“
 Ал' говори петловане:
 „Ја мог' бити одабаша
 „На стотину коношака,
 „Да их водам од буњишта
 „До буњишта.“

Пјесма мачку.

Мачак чучи на прекладњу, коледо!
 Отегао репетиву,
 Избучио очетине.
 Њега пита домаћине:

„Мар мацане, мацацане,
 „Каква ти је невољца
 „Те си сетан, невесео?“
 А говори мацацане :
 „Како нећу сетан бити,
 „Сетан бити невесео,
 „Кад и мене гавдарице
 „Потварају да сам њима
 „Сир изео; ја им нисам
 „Ни видео: саме су га
 „Обубале с калуђере
 „Под губере а са власи
 „Под ораси.“

Пјесма кад се из куће излази.

Устај горе наш војвода, коледо !
 Наши путе каловити,
 Праовити.

Пјесма кад су колеђани гдјегод при шриези.

Текла вода кроз калину,
 Калино,
 Калин виливи
 Витоперо
 Зелено.
 Кад је текла де се дела ?
 Калино,
 и т. д.

Попиан је трудни коњи,
 Калино,
 и т. д.
 Де су били те су трудни,
 Калино,
 и т. д.
 Били су ми по девојку,
 Калино,
 и т. д.
 Јел' колика та девојка?
 Калино,
 и т. д.
 Јес' деверу до рамена.
 Калино,
 и т. д.
 А са момком равна расла.
 Калино,
 Калин вилив
 Витоперо
 Зелено.

Пјесме које се бројнице зову.
Пјесма прва бројница.

Што тај Дунав, Симуне,
 Мутан тече, Угрине,
 Симуне јело,
 Угрине брајво,
 Јаворов момак,
 Јаворова биљка,
 На црквенцу,

На влаћенцу,
 Ран' поје. *)

Дал' се њему, Симуне,
 Брзи лоне, Угрине?

Јел' га вила, Симуне,
 Пребрдила, Угрине?

Ни га вила, Симуне,
 Пребрдила, Угрине.

Тек по њему, Симуне,
 Шловке плове, Угрине.

Пјесма друга бројница.

Градила, теденом,
 Бела вила, ој ладом!
 Теденки
 Зелен бор,
 Арбаласки
 Млад јавор,
 Бели Виде, миле мој. **)

На тем граду, теденом,
 Троја врата, ој ладом!

Која врата, теденом,
 У крс влатна, ој ладом!

*) Ово се припијева уз сваку другу врету.

**) Ово се уз сваку другу врету придијева.

На њи вила, теденом,
Сина жени, ој ладом!

Која врата, теденом,
Од запада, ој ладом!

На њи вила, теденом,
Ћер удаје, ој ладом!

Трећа вила, теденом,
У крс златна, ој ладом!

На њи вила, теденом,
Сама поје, ој ладом!

Пјесма шрећа бројница.

Ову су ми пјесму двојица и то различито пјевали. Први ми је пјевао овако:

Јелен преплива
Мутну Мораву.
На ле леј леро
На сарај саво
Само вежено. *)

И на јелену
Златни рогови.
На једном сједи
Миља везиља.

На другом сједи
Петре златаре.

*) Ово се припијева уз сваку другу врсту.

Али говори
Петре златаре.

Тако ти Бога,
Миљо везиљо!

Ти се зачула,
Миља везиља!

Да ти ја дадем
Једно повесмо.

Те ми испреди
Малу кошуљу.

Од сто лаката,
Од девет ката.

Што ти остане,
Преди дарове.

Преди дарове,
Пођи за мене.

Али говори
Миља везиља.

Тако ти Бога,
Петре златаре!

Ти се зачуо,
Петре златаре!

Да ти ја дадем
Једну асприцу.

Те ми сакони
Једне обоце.

Једне обоце
Од сто дуката.

Од сто дуката,
Од девет бата.

Што ти оставе,
Петре златаре!

Поткови коња.
Дођи за мене.

Дођи за мене,
Пођу за тебе.

Други ми је исту пјесму до петог стиха тако
исто пјевао, али од петог овако :

Пођи за мене,
Миља везиљо!

Али говори
Миља везиља.

Да ти мен' дадем
Златна ђердана.

Али говори
Петре златаре.

Да ти ја дадем
Златна ђердана.

Да ти мен' дадем
Златну кошуљу.

***Ово се пјева кад колеђани хоће да
промјене пјесму.***

Ој коледо, коледо!

Колеђани, коледо!

Браћо наша

Нерођена,

Нерођена,

Ка' рођена.

Ово се пјева кад се иде преко села.

Пошла Лила, лиљаном,

С братом гостом, лиљаном.

Кад се беше, лиљаном,

Накитила, лиљаном,

Братац сеја, лиљаном,

Говорио, лиљаном:

Пођ' за ме, лиљаном.

Ове сам пјесме ја слушао од онијех, који су сами колеђани били, а наиме од Јове Петровог из Бубушинаца и Јове Грка из Брадарица, у окруж. Пожаревачком.

МЕСОЈЕЂЕ И БИЈЕЛА НЕДЈЕЉА.

Ни у какво доба од године људи се у нас тако не чаште и не веселе као уз месојеђе и уз бијелу недјељу (од Божића до часнога поста), једно ва то што су онда људи најбеспосленији, јер је стара љетина сабрата а зима не да наово још ништа радити, а друго што меса и свакога другог мрса а и пића има доста. У то се вријеме људи највише и жене, пријатељи

један другогa походе, многи иду у лов и сами и у друштву. А кадшто бију и нишан, ноћи се и по селима и по варошима иде на игре и на сијела. По селима се скупе момчад у каку велику кућу *на игру*: ако у кући оној има соба они се играју у соби; ако ли собе нема а оно у кући код патре, запаливши још какво видјело. По селима се на оваквијем играма највише игра *прстена* а игра се и другијех различнијех игри. У Паштровићима младе жене иду с дјевером или с ким другијем из куће у род на *побожилку* част и онамо проведу по неколико дана. Што се више прикучује и посту, то се све више чисти и весели. Уз бијелу недјељу граде се љуљашке а гдјешто и обртаљке код којијех се дају купи младеж те се љуља и обрће: на љуљашке се највише купи женскиње а на обртаљке мушкиње. У ово вријеме погдјекојијем мјестима иду дају *машкаре* т. ј. људи преобучени у друге хаљине и с образинама на лицу. У Црној Гори иду по селима уз бијелу недјељу машкаре: дјеца се нагаре и објесе о себи звона и свакојако друкчије награде се на иду по селу од куће до куће, те ништу сира, масла, јаја и т. д. па јаја продају те купе вина, а од осталогa вготове јело, те се часте донесавши од куће сваки себи ожицу и хљеб. Гдје им се ништа не би дало ондје потегну јајетом у врата. Тако дјевојке готове *покладницу*: скупе се у једну кућу и свака донесе што од своје куће н. п. сира, скорупа, масла, јаја и т. д., па готове јело и часте се.

У Рисну на бијеле покладе обуку се неколико момака у кожне хаљине изврнувши длаку напоље, наките се различнијем реповима и дроњцима, и објесе

нива се звона; једнога обуку у женске хаљине и даду му у наручје као повијено дијете; ови се момци зову *бедови*, а онај у женском хаљинама *бедова баба*. Они иду по вароши читав онај дан скачући, грлећи бабу и љубећи њу и дијете, и тако збијајући смјех; за њима пристане сила дјеце, која вичу: „Бу беде! бу баба!“

СВАТОВИ С МЛАДОМ.

У *Риску* на бијеле покладе обуче се неколико момака у најљепше хаљине, а један се обуче у женске: они се зову сватови, а ово је *невјеста*. Један од њих узме невјесту за руку као дјевер, па онако иду од куће до куће и просе јаја, а пред вече дођу на пијаци гдје се готово сви варошани искупе. Дјевер се ондје с невјестом поклања пред старјешинама и с њоме поигра, па онда невјеста дохвати чешљем људе до косе и пона до браде, те је дарују новцима, и од овога свега они послје готаве вечеру и чаше се.

У *Дубровнику* за времена републике ишла су уз месојеђе по граду и по његовијем предграђима *чороје*, *вила* и *шурџа*. Чороје је имао хаљиницу чупаву, по којој су били непришњивани којекакви репови, а највише лисичји, на лицу образину, а у руди велену гранчицу или киту цвијећа. Вила је била обучена у бијелуженску хаљину по којој је опасана црвеном пантљиком, а таком су јој и рукави више лаката били свезани; на глави је имала бијело покривало и вијенац од цвијећа, а преко лица, на ком је била образина, црвеном пантљиком наоколо

опшивен комад суре чохе, који је подизала кад је играла, а кад би пошла, опет би га спустила У руци је носила као лук на три угла некићен сав цвијећем. У турице, која је била као најглавнија међу њима, није се људска глава ни видјела, него је више ње на дугачкоме чунавоме врату била коњска с великијем аубима, која је тако начињена да су се уста одоздо могла ласно отворити и затворити, те је све клоцала; а ноге је имала све чупаве и на дну као у тице. Ува њих је ишао човјек један с бубњем, те је уњ једнако ударао. Они су излазили први пут на сретеније, и по том свакога свеца до часнога поста; први дан су пролазили кроз саборну цркву, а на светог *Влаха* (3. Февр.) излазили су и пред кнеза. Идући по улицама гдјешто би се устављали те су вила и чороје играли, а турица је једнако клоцала својијем аубима. Прости људи по Дубровнику приповиједају да је таква животиња као турица занета негда била, па је ухватили и убили: књижевници пак њихови кажу да се то чинило за успомену негдашњему ратноме богу *Туру*. Била је ријеч (као пословица):

Чороје, вила и турица

Машкарани сва тројница.

На туричину главу много је налик *клоцалица*, коју сам ја 1827. године уз месојеће гледао у Пожаревцу у двору кнеза Милоша Обреновића: један се момак био обукао од прилике као турица, да му се људско ништа није видјело, па је горе клоцао клоцалицом те плашио жене и дјецу.

БУКАРА.

У Сријему је обичај да се уз месојеђе свако вече скупе дјевојке (мале и велике) и младе (а и од мушкихца дође гдјекоје) наспред села, па наложе ватру (понајвише од ђубрета и од сметлишта) и око ње играју и пјевају; и то се зове *букара* или *важриште* (ајдемо на *букару*, пјевају дјеца на *букари*).

У Шајкашком баталијуну пјевају дјеца уз часни цост у вече:

Ој *схраоре, схраоре!*

Ој јаворе *схраоре!* —

Чујем, чујем неборе!

А бабе их карају да не слуте на рат. А и у Сријему пјевају дјеца у игри:

Ој *схраоре, схраоре!*

Умре, умре *схраоре!*

Довов'те му тетицу

И очину сестрицу,

Нек донесе тамњана

И струк бела босиљка,

Да окадим *схраоре,*

Устај, устај *схраоре.*

БОГОЈАВЉЕНИЈЕ.

(Богојављење, по западнијем крајевима *водокрише*, а у Црној Гори *водице*.)

Срби приповиједају да се ноћу уочи Богојављења сваке године отвора небо, и да ће онда Бог дати свакоме који што важиште, само да се не ниште више него

једно. Гдјекоји стоје на пољу по цијелу ноћ, не би ли видјели кад се небо отвори, али то сваки не може видјети. Тако се некакав догодио у соби кад се небо отворило, и не имајући кад изићи на поље (да се у том не би затворило), промоли главу кроз прозор да рече: „Дај ми Боже осмак блага“; па у ономе страху и у хитњи место тога рече: „Дај ми Боже од' осмак главу!“ У тај час постане му глава колико осмак, тако да је није могао кроз онај прозор увући у собу док нијесу људи дошли са сјекирама и начинили прозор већи. Многи се на Богојављење у јутру прије сунца купају у потоку или у ријечи (ако је вода сирала а они пробију лед, као што сам га и ја пробијао на Жеравији. Ако је о Богојављењу велики мраз, онда се мисли да ће бити добра година, за то и Турци запитају кашто наше људе: „Јели се, море, сирвао крст?“ Гдје се народ наш у живљењу по својему закону не боја никогa, ондје се на Богојављење послије летурђије вода свети на рјекама и на изворима, као н. п. у Карловцима на чесни наред пијаце, у Земуру на Дунаву а и у Биограду сад на Сави; под владом пак турском то се по варошима до сад није смјело чинити, него се опомињем да су Лозничани 1796 године са својим попом и с учитељем и ђацима (међу којима сам и ја био) ишли из вароши на један точак који се звао *Данилова вода*, и то без летурђије, јер како нијесу имали цркве, ни остале оправе она им се није ни служила.

ЗАДУШНИЦЕ.

Задущнице имају двоје: уочи меснијех поклада и у недјељу по Тројицама (на Петрове покладе); али су праве задущнице оне прве, као што се и она сва недјеља, између бијеле и себитне, зове *задущна недјеља*. На ове задущнице обичај је да сваки домаћин свима мртвима својијем, које он памти или има записане у читули, начини по свијећу поштану, па све те свијеће састави у једну руковет и запали те изгоре мртвима за душу, али кајприје ваља свакоме да намијени, н. п. ова оцу, ова матери, ова баби и т. д. Ако ли је близу намастир или црква, онда се те свијеће однесу опамо, и сваки своју читулу да свештенику те све мртве спомене на служби, и ту онда кад свештеник стане спомињати сваки своје свијеће запали. Пошто свештеник спомене све мртве, вађу ђаци с леђеном воде и с котарицама, те свијеће погасе и покупе, па послвије калуђери или попови граде од њих друге свијеће и пале у цркви. На гдјекојијем мјестима иду на задущнице и на гробље с полом, те и ондје спомињу мртве, чате им молитве, пале свијеће и дијеле за душу, дајући просјацима и сиромасима који се ондје скупе јела и пића а помало и новаца.

ЧАСНИ ПОСТ.

(У рукопису нашао се под овиме натписом само празан лист, а послвије празнога листа следеће:)

Баба Коризма. У Рису на чисти понедељник обуче се какав момак у женске хаљине и начини се као *ћедова баба*, па носећи на рамену седам штапова и за собом вукући коностре (вериге) иде по вароши

и скаче испред кућа и виче: „Бу! бу! бу!“ и ово се вове *баба коризма*, којом жено плаше дјecu да не ишту мрсна јела, говорећи им и послѣје овога дана, кад би које занесало мрса: „Ено бабе коризме са штаповима под тиглама“ (на тавану)! Седам штапова бабе коризме значе седам недјеља часнога поста, зато кад једна недјеља прође говори се дјeci: „Бадила баба коризма један штап,“ или: „Испаде баби зуб.“ Тако и кад прође друга недјеља и т. д. Бабом коризмом плаше и мале пређе и плетиље, као у Земулу *гвозден-зубом*.

БЛАГОВИЈЕСТ И БАБИНИ КОЗЛИЊИ.

Док благовѣст не прође људи се наши једнако боје змије, и ко има стокe штеди сијево. Да човјек убије змију прије благовѣсти и у њезину главу да усади чесно бијелогa лука да никне до благовѣсти, на да га задјене за капу на благовѣст кад пође к цркви, онда би познао све жене које су вјештице: све би се купиле око њега да му отму или украду оно чесво (тако се приповиједа). Вријеме оно око благовѣсти, особито послѣје који дан, кад удари снѣг или цигани, вове се *бабини козлићи*, *бабини јарци*, *бабини позајменици* и *бабини укуви*.

Приповиједају да је у то вријеме некаква баба истјерала јариће у планину, па дукао сјевер и ударно снѣг, а она рекла: „Прц Марцу! не бојим те се: моја јарчића петорочићи.“ На то се расерди Март, па увајмивши у Фебруарија неколика дана, навали снѣгом и мразом, те се смрзаве и овамени и баба и њезини јарићи. Кажу да се и данас може видјети у некак-

вој плањини (гдје се то догодило) оно камење што је постало од бабе и од јарића: баба стоји у сриједи и јарићи ако ће. Пошто је Март ово учинио кажу да је рекао: „Да ми је још само један дзи, смрзао бих у крави теле и у жени дијете.“ Ваља да је од овога приповиједања остало и оно што се каже: „Благовијест приповијест.“

ЛАЗАРЕВА СУБОТА И ЦВИЈЕТИ.

До скоро је био обичај у Србији (а може бити до гдјешто и сад) да неколико дјевојака уочи Лазареве суботе иду од куће до куће те играју и пјевају пјесме од Лазара онога што га је Христос васкрсао. Дјевојке ове звале су се *Лазарице*. У Сријему и данас скупе се дјевојке уочи тога дана и стану у коло а пруже руке од себе па дигну мало дијете мушко те иде преко руку а оне пјевају:

Лази, лази Лазаре!
 Те долази до мене,
 Приватај се за мене:
 За свилене рукаве,
 За свилене мараме,
 За клечане кецеље.

На Цвијети (а гдјешто и на Благовијест) у јутру поране дјевојке прије сунца на *ранило* на воду, па ондје ухвате коло те играју и пјевају различне пјесме н. п.

Пораниле девојке:
 Јело ле, Јело, добра девојко,
 Пораниле на воду,
 Јело ле, Јело добра девојко.

Ал' на води јеленче,
 Јело ле, Јело, добра девојко,
 Рогом воду мућаше,
 Јело ле, Јело, добра девојко,
 А очима бистраше,
 Јело ле, Јело, добра девојко.

Рани коња, Радивоје!
 Девојке те претекоше,
 Ведром воду ванумише. —
 А што ће им рано вода? —
 Да оперу брату руо,
 Да га пошљу у сватове и т. д

ВЕЛИКИ ЧЕТВРТАК.

(Овај се натпис нашао у рукопису на празноме листу.)

ВАСКРСЕНИЈЕ.

У народу нашем зове се *васкрсење* и *васкрс* и *ускрс*, по источнијем крајевима и *велигдан* а по западнијем (особито код кршћана) *вазан*. Ово је прави тако велики као и Божић. На васкрсеније треба свако да узме навору: За то у Србији зађу пред васкрсеније по селима намастирски ђаци с котарицама те дају навору за јаја. О васкрсенију се туку шаренијем и црвенијем јајима, т. ј. ударају врховима јаје о јаје, па које се разбије оно узме онај који га је разбио. То чине код намастира и код цркве и непознати људи, али треба најприје да виде јаје један другоме: јер гдјекоји пробију јаје од оздо и испију жуџе и бјелавце, па налију воска да је тврђе. Други дан васкрсенија (у понедјељник) ко не оде у цркву на јутре-

ву, онога (н. п. у Сријему и у Бачкој) хоће да полију водом или да баце у воду; за то се каже онда: Данас иду годишњаци у цркву (т. ј. они који иду само од године до године). У Дубровнику се за васкрсеније мијесе колачи у сриједи с бијелијем јајетом који се о ускресу дају служитељима и кад ко донесе што са села; и овакови колач зове се *шехарица*. Од васкрсенија до Спасова дне говори се, кад се двојица срету на путу, или кад који коме дође у кућу: „*Рис-шос васкрс*“ (мјесто *добро јутро, помоз' Бог и добар вече*), и одговара се: „*Ва истину васкрс*“; тако и кад се пије, мјесто *спатуј се и на здравље*.

ДРУЖИЧАЛО, РУЖИЧАЛО И ПОБУШЕНИ ПОНЕДЈЕЉНИК.

Тако се зове други понедјељник по ускресу. На овај дан иду људи (а особито жене) послје летурџије на гробље те побушавају гробове од оне године, двјеле за душу, и попови чате молитве и спомињу мртве. На некијем мјестима (као н. п. у Неготину и у Ршави) скупе се момчад и дјевојке послје подне на једно мјесто, па играју и *дружичају се* (понајвише мушко с мушкијем, а женско са женскијем), т. ј. оплету вијенце од врбовијех младика, па се кроза њих љубе и мијењају јаја (парена и црвена), па послје промијене и вијенце (метнувши их једно другом на главу) и закуну се да ће бити мушкарци *побратими* а женскиње *друге* (Власи кажу *кумача*) до оно доба године. Такви се побратими и друге по том пазе ону сву годину као браћа и сестре, и у различнијем играма и збиљскијем свађама помажу једно другоме.

кад опет дође дружичало, онда се гдјекоји понове, а гдјекоји оставе.

ЂУРЂЕВ ДАН.

На Ђурђев дан у јутру, прије сунца, почињу се први пут купати; мушкарци се понавјише купају у потоку, а жене и дјевојке донесу у вече кући *омаје* (т. ј. воде с кола воденичнога, да се од њих свако зло и неваљалштина отресе и отпадне, као омаја од кола) и метну у њу свакојака биља, а особито селена, те преноћи, па се у јутру њом купају у градини код селена и код осталог цвијећа. Прије Ђурђевог дана не ваља селена брати или мирисати, а на Ђурђев дан сваки узме по један стручак те омирише и задјене за појас, или (дјевојке и младе) за ћердан. А гдјекоји се ваљају по зеленој шеници. Многи Срби, особито и истоку, прије Ђурђевог дана не једу јагњег меса, а на Ђурђев дан сваки гледа да закоље јагње. Приповиједа се да овај обичај и Турци држе. Око Тимока сваки домаћин дотјера на Ђурђев дан к цркви по мушко јагње, и ондје му на сваки рог прилијепи по воштану свијећцу, па поп послвијетлетурђије изиђе међу јагањце, којима се онда свијеће на розица запаље, те им чати молитву и благослови их (да се кољу и једу); други дан зађе поп с ђаком од куће до куће те купи коже од онијех јагањаца, које њему припадају као плата за молитву и за благослов. Тако онамо и кад је завјетина у коме селу, сваки испече по јагње, и донесе га на оно мјесто гдје ће ручати, по том зађе поп те од свакога јагњета отсијече плећку, и метне је у врећу, која се за њим носи; што од онијех плећака он код куће са женом и с дјецом не може по-

јести, оно продаје. Гдјекоји на Ђурђев дан избаце пушке преко стоне, да би им стока напредовала. У Боци се састану по три дјевојке које су већ за удају, па на Ђурђев дан рано отиду на воду, носећи једна у руци проса, а друга у њедрина грабову границу, па једна од ове двије запита онутрећу: „Куда ћеш?“ А она одговори: „Идем на воду; да воде и мене и тебе и ту што гледа про тебе.“ Онда ова запита ону што носи просо: „Шта ти је у руци?“ А она јој одговори: „Просо, да просе и мене и тебе и ту што гледа про тебе.“ По том упита ону што има грабову границу шта јој је у њедрина, а она јој одговори: „Граб, да грабе и мене и тебе и ту што гледа про тебе.“ У Хрватској око Карловца дјевојке кршћанске по селима уочи Ђурђева дне а у вароши на Ђурђев дан у јутру *ладају*, т. ј. навићене вијенцима иду од куће до куће те пјевају. На Ђурђев дан не ваља спавати (да не боли глава); ако ли ко спава а он треба на Марков дан (25. Априла) да отспава на ономе истом мјесту. Колико недјеља прије Ђурђева дне загри, по онолико гроша нажу гдјеноји у Србији да ће бити товар жита оне године (или како су сад грошеви спали ваљало би мјесто недјеља узети дане, или мјестогроша паре, па мјесто сто ока рећи једна ока, или још како друкчије).

ЗАВЈЕТИНЕ И КРСТОНОШЕ.

У Србији свако село има по један дан који слави и светкује (и то обично бива љети од васкрсенија до Петрова поста): Скупе се сви сељаци (женско и мушко) на какво брдо или на друго лијепо мјесто у селу, ту наведу своје пријатеље који им дођу на

другијех села, и дозову попове и калуђере те чате молитву, свепштају масла и свете водицу, па се онда дигну сви с крстовима и с иконама по пољу (по житима и по ливадама) а гдјешто и од куће до куће; по том дођу опет на оно мјесто, па ондје ручају и читав се дан чате, играју и пјевају. Таково се весеље по Браничеву зове *завешина* (ајдемо на заветину; сутра је заветина у том селу), а у Јадру говоре: *носиши крста* (крсте?), или *крстоноше* (они што иду с крстовима и с иконама по пољу и по селу). У Трипићу, гдје сам се ја родио, носе крста други дан Тројичине дне.

ПРВИ ДАН МЈЕСЕЦА МАЈА.

У Дубровнику за времена републике излазио је *белмбел* првога Маја као чороје, вила и турица на сретеније. Он је имао хаљину сву искићену зеленијем лишћем и свакојакијем цвијећем; око њега су се виле блавори, и једнога је у руци носио и с њиме се играо. Ишао је онај дан и к намастиру св. Јакова (око по сахата од града).

НА СПАСОВ ДАН.

До прије неко двадесет година био је у Будви обичај, да сваке године на Спасов дан рано у јутру изиђе мноштво женскиња и мушкиња на брдо, које се зове *Спас*. Сви, који су тамо излазили, били су обучени у стајаће хаљине, а осим тога момци и дјевојке с вијенцима на глави од различнога цвијећа. На врх тога брда имају видике од цркве, за коју се приповиједа, да се звала „*Свешти Спас*“, по чему се

и брдо сад тако зове; пред овијем видинама било је управо за овај дан начињено (по обичају онијех крајева) велико гумно, које се и данас према је већ разваљено, зове: *Велико гумно*. Како би Будљани на брдо изишли, однах би се младеж на гумну ухватила у коло, па би мушкарци, који су сви један до другог похватани, запјевали:

„Добро јутро, б'јеле виле!

И нама га дајте!“

Пошто би ово женскиње отпјевале, онда би сви пјевали ову прву пјесму, а кад би њу испјевали и у говору се мало одморили, онда би другу, а тако по том и трећу. Послије овога пјевања почастили би се чиме, што са собом донесу, па би се онда младеж проиграла и прошалила, а потом би се вратили свако својој кући. Као што у почетку рекох већ има око дваестина година, како је овај обичај престао, а пјесама ево:

1.

Рано рани ђевојчица

На весели Спасов данак;

Нешто пред њом росу тресе,

Бога моли ђевојчица:

„Дај ми, Боже, да ја видим

„Свако зв'јере с очицама,

„Разна звија планинскога!“

Још те р'јечи не изрече,

К њој долеће плахи звије;

Сави младу под крилима,

И полетну с ђевојчицом

У те спиле камените.

Ту је држа дуго време;

Кад је дош'а Спасов данак,
 Љуто цмили ђевојчица,
 Љуто цмили, не престаје;
 Ђешио је љути змаје:
 „Што м' је тебе, ђевојчице?“ —
 „Како што је, плахи змаје?
 „Данас ми је Спасов данак:
 „Све ђевојке ружу беру,
 „Ружу беру, в'јенце вију,
 „А ја јадна луда, млада,
 „Нити берем, нити вијем.“
 Ту се змају ражалило,
 И пушти ју ружу брати,
 Ружу брати, в'јенце вити.
 Ал' јошт плаче ђевојчица,
 Љуто плаче, не престаје;
 Ђешио је плахи змаје:
 „Што м' је тебе, ђевојчице?“ —
 „Како што је, плахи змаје?
 „Данас ми је Спасов данак:
 „Све ђевојке в'јенце носе,
 „В'јенце носе, мајке диче,
 „А ја јадна мајке желим.“
 Ту се змају ражалило,
 Ђевојци је говорио:
 „Хол' ми, душо, вјеру дати,
 „Да ћеш к мене повратит' се,
 „Пуштићу те твојој мајци.“
 Она му је вјеру дала,
 Да ће му се повратити;
 Пушти змаје ђевојчицу,
 Да у мајке своје пође.

Кад ђевојка к мајци дође,
 Већ ва змаја и не хаје.
 Змаје чека ђевојчицу,
 Чека данас, чека сјутра;
 Пуче змаје на камену
 Чекајући ђевојчицу.

2.

Виша је гора од горе,
 Највиша Ловћен планина;
 У њој је трње и грабље,
 У њој су си'јези и мрази
 У свака доба годишта;
 Виленики у њој станови,
 Свећ' виле танце изводе;
 Јунак ми коња јездаше,
 Предрагу срећу искаше;
 Виле ми њега виђеше,
 Јунака сташе дозиват':
 „Овамо свраћај, јуначе!
 „Твоја се срећа родила,
 „Сунчаном ждраком повила,
 „Мјесецем сјајним гојила,
 „Зв'јездама сјајним росила.“

3.

Пала магла у приморје,
 Ал' се види крајем мора,
 Младо момче језди коња,
 Које нема љубе дома;
 То гледала млада мома
 С б'јела двора ње прозора,

Сама собом говорила :
 „Далеко је двор од поља
 „Рад' пространа слава мора!
 „Вишњи! Вишњи! разбери ме?
 „Сним ли савак, или видим:
 „Јели оно млад на коња,
 „Ал' је оно сиви соко,
 „Не разбира моје око.
 „Ах! сатвори ово море
 „У зелено равно поље!
 „У кошуљи босонога
 „Преиграћу преко поља,
 „Ако буде сиви соко,
 „Рећи ћу му: Поглед' с оком
 „Пут истока удно поља,
 „Ту ћеш виђет' сваког лова;
 „Ако буде млад на коња,
 „Рећи ћу му: Вод' ме дома.“

О СПАСОВУ ДНЕ.

Јасенак.

(Цвијет који се латински зове *dictamnus albus* Linn.)

У Сријему се приповиједа да у очи Спасова дне
 ноћу виле откину врх јасенку; за то алосану чељад
 носе те оставе ону ноћ под јасенком метнувши код
 болесника колач хљеба и једну чашу воде а другу
 вина (као вечеру вили), па сјутрадан у јутру копају
 под јасенком, и шта нађу (н. п. црва или бубицу на-
 ку), оно даду болеснику те пије или у води полије
 (као лијек, који му је вила оставила). — Приповиједа
 се да у јасенку цвијета ноћу нестане кад се у вече
 узбере и остави гдје.

ТРОЈИЦЕ ИЛИ ДУХОВИ.

Тројице се светкују три дана као и Божић и васкрсеније, и будући да су у прву недјељу по њима Петрове покладе (која се недјеља зове и *мале шројице*), зато се цијеле недјеље не ради готово ништа него се пријатељи походе и чате и веселе.

О тројицама иду од куће до куће те играју и пјевају *краљице*, које су састављене од 10 до 15 лијепо обученијех и накићенијех дјевојака. Једна се дјевојка (која ваља да је лијепа и средњега раста) међу њима зове *краљица*, друга *краљ*, трећа *барјактар*, а четврта *дворкиња*. Краљица се покрије бијелим пешкиром по глави и по лицу, краљ има на глави кљобук искићен цвијећем и у руди мач, а барјактар носи на копљу барјачић бијел и црвен. Кад дођу пред чију кућу, онда краљица сједе на малу столицу (закове су обично по Србији и по Славонији) а дворкиња стане више ње, а остале дјевојке ухвате око ње коло као сноп, па се окрећу на лијево ступајући по двије стопе у напредак и пјевајући. Краљ стоји на лиjevом крају кола, а барјактар на десном, али се они не хватају за коло, него краљ сам за себе (с лицем окренутим коловођи) једнако игра узмахујући и измичући се натрашке, а барјактар (с лицем окренутим заврћколи) с барјаком у руди игра пред колом. Поигравши тако мало, окрену се краљ и барјактар по једном сваки на своме мјесту, па онда оптрче око свега кола, и дођу опет сваки на своје мјесто, и почну на ново играти. Најприје започну од краљеве куће; и прва пјесма што пред сваком кућом пјевају, заповиједа домаћину или домаћници да

изнесу краљици столицу, па онда започну пјевати редом свима (мушкоме и женском, маломе и великом) који се налазе у кући (ако ће их колико бити, оне ће свакоме особито и прела њему припјевати). Краљичке су пјесме све од шест слогова, и у пјевању се свака врста (осим прве и посљедње) по трипут говори, и други се пут додаје на крају *лељо!* п. п.

(*дјевојци*)

Овде нама кажу,
 Овде нама кажу, *лељо!*
 Мому неудату,
 Мому неудату,
 Мому неудату, *лељо!*
 Јал' је ви удајте
 Јал' је ви удајте,
 Јал' је ви удајте, *лељо!*
 Јал' је нама дајте,
 Јал' је нама дајте,
 Јал' је нама дајте, *лељо!*
 Да је ми удамо и т. д.

Будући да у сваком селу нема толико одабранијех дјевојака за то оне иду и из једнога села у друго; и да би им слободније било, прате их два или три оружана момка. Краљице играју у данашње вријеме по Србији од Цера и од Међедника до Тимока и по Славонији код Срба Римскога закона; по Сријему, по Бачкој и по Банату играле су до скоро, па су нови свештеници забравили и искоријенили говорећи да је то идолопоклонички обичај. Мени је у Шишатовачком прњавору приповиједала једна баба како је некакав калуђер оданде из манастира с бастином гонио и растјерао краљице међу којима је и

она била. Краљице слабо ништу да се дарују, него овај посао чине само ради својега весеља, али ако им ко што поклони не одбацују: гдјешто млади људи узму сребрн новац по половини у зубе па га краљица својијем зубима вуче и отима из његовијех зуба. Ову шалу млади људи чине само за то да би им уста дохватила до дјевојачких уста.

Ово су краљичке пјесме које сам ја до сад скупно :

1.

Код краљеве куће.

Краљу, светли краљу!

Краљу, светли краљу, лељо!

Краљице банице!

Краљице банице!

Краљице банице, лељо!

Устај, те пошетај,

Устај, те пошетај,

Устај те пошетај, лељо!

Од двора до двора,

Од двора до двора,

Од двора до двора, лељо!

До царева стола,

До царева стола,

До царева стола, лељо!

Где цар вино пије,

Где цар вино пије,

Где цар вино пије, лељо!

Царица му служи,

Царица му служи,

Царица му служи, лељо!

Из влатна кондира.

2.

Домаћину.

У овога дома
 Добра домаћина
 Јелени волови,
 Калопер јармови,
 Босиљак палице,
 Жито као влато.
 Краљу, светан краљу!
 Диван барјактару!
 Обри се, поклони се,
 Поклон домаћину.

3.

Дјевојци.

Овде нама кажу
 Мому неудату;
 Јал' је ви удајте,
 Јал' је нама дајте,
 Да је ми удамо
 За Ивана ђака,
 Попова неђака.
 Који пером пише
 По орлову крилу,
 Те он зависује
 Очи девојачке
 И лице јуначко.

4.

Опеш дјевојци.

Ој девојко плава!
 Чула ти се вала
 Чак до Цариграда.
 Ти си посејала
 Шестопер калопер
 И рани босиљак;
 Ту су с' навадили
 Момци нежењени,
 Босиљак ти беру,
 Калопер ти секу,
 И тебе вребају,
 Младу да обљубе.
 Не дај се, девојко,
 Млада преварити.

5.

Момку нежењену.

Овде нама кажу
 Момче нежењено;
 Ил' га ви жените,
 Ил' га нама дајте,
 Да га ми женимо
 Тавком Подунавком
 Или Поморавком.
 Танка Подунавка
 Много дара носи,
 Три торара дара:

Један товар дара
 Свекру и свекрви,
 Други товар дара
 Куму и деверу,
 Трећи товар дара
 Осталим сватов'ма.

6.

*Опет момку нежењену *)*.

Ови двори паунови
 А пенцери ђинђерови,
 Ту ми седи младо момче
 Наквићено, наређено,
 Мањ што није ожењено.
 Жените га, не држ'те га,
 Да га брада не превари,
 Да му мома не забави.

7.

Млади.

Овде нама кажу
 Младо и зелено
 Скоро доведено;
 С девером се игра,
 Прстен нагубила,
 Бурму сакрушила.
 Свекрва је кара,
 Девер одговара:

*) Једина краљичка пјесма коју сам досад чуо од четирх тро-
 хајске стопе.

„Не карај је, мајко!
 „Златари ће доћи,
 „Прстен саковати,
 „Бурму позлатити“.

8.

Попу.

Ми дођосмо овде
 Пред попове дворе.
 Попови су двори
 Борјем ограђени,
 Борјем и јаворјем;
 И по њима шета
 Млада попадија,
 А за њоме иде
 Ђерка Синђелија,
 Пак мајци говори:
 „Устан', мила мајко!
 „Те даруј краљице:
 „Подај светлом краљу
 „Оног врана коња,
 „Младом барјактару
 „Барјак од пљиче,
 „А светлој краљици,
 „Од влата мниђуше;
 „А оним осталим
 „По киту ружице,
 „По другу љубице.
 „Нена су румене
 „Као и ружица;
 „Нека су љубезне
 „Као и љубица.“

9.

Опеш попу.

Код попова двора
 Гувно прерувљено,
 Златом поплетено;
 На гувну је рпа,
 Рпа од бисера,
 И по рпи пало
 Јато голубова;
 Сви голуби гучу,
 Голубица не ће.
 Питао је голуб
 Своје голубице:
 „Ој тако ти Бога,
 „Моја голубице!
 „Што ја с тобом гучем,
 „А ти са мном не ћеш?“
 Говори голубу
 Своме голубица:
 „Ти си залетео
 „У то туђе јато,
 „За то ја не гучем“.

10.

Господару.

Господар госпођи
 На крилу заспао,
 Госпођа га буди,
 У очи га љуби:

„Устај, господару !
 „Сабља ти се вади
 „На три нова града;
 „У три нова града
 „Три синдира робља.“

11.

Госпођи.

Заспала госпођа
 Под жутом веранцом,
 Господар је буди,
 У очи је љуби:
 „Устани, госпођа !
 „Краљице су дошле,
 „Дај, да дарујемо;
 „Не ћеш много дати:
 „Краљу врана коња,
 „А краљци венце,
 „Венце и обоце,
 „Младом барјактару
 „Свилену кошуљу,
 „А белој дворкињи
 „Бурму позлаћену“.

12.

Ратару.

Ми дођосмо овде
 Пред ратарске дворе,
 Ратарева мајка
 Све девојке кара,

Једној приговара :
 „Ој кучко девојко!
 „Не плет' на мач косе,
 „Не мами ми сина
 „Лети од орања,
 „Зими од оваца.“
 Говори девојка
 Измеђ' девојака :
 „Ој тако ти Бога,
 „Ратарева мајко!
 „Ако ти је жао
 „Твог сина ратара,
 „А ти га загради
 „Од села селском,
 „Од мене босиљком;
 „На воду ћу ићи,
 „Босиљак ћу брати,
 „Ратара љубити.“

13.

Баку.

Овде нама кажу
 Баче самоуче :
 Само књигу учи.
 Њему књига каже,
 Коња да не јаше,
 Сабљу да не напе,
 Вина да не пије,
 Драгу да не љуби :
 То баче не слуша
 Што му књига каже,

Више коња јаше,
 Боље сабљу папе,
 Већма вино пије,
 Већма драгу љуби.

14.

Мајстору.

Ми дођосмо овде
 Пред мајсторске дворе,
 Мајсторски су двори
 Скоро сазидани:
 Камен по камену,
 Ивер по иверу;
 И по њима шета
 Млада мајсторица,
 У наручју носи
 Сина Пантелију,
 За ручицу води
 Ђерку Анђелију,
 Треће јој се вата
 Скут' свиљ'на зубуна.
 Гледале је друге,
 Пак јој завиделе:
 „Благо тебе, друго!
 „Мајсторова љубо!
 „У наручју носиш
 „Сина Пантелију,
 „За ручицу водиш
 „Ђерку Анђелију,
 „Трећа ти се вата
 „Скут' свиљ'на зубуна.“

15.

Сшарцу.

Овде нама кажу
 Старога властеља ;
 Кад у цркву иде,
 Жубори му брада
 Као жуборика ;
 Кад из цркве иде,
 Мирвше му душа
 Као ран' босиљак.

16.

Тројици браће.

Овде нама кажу
 Дворе понајбоље,
 Понајбогатије,
 Сребром покривене ;
 И у њему кажу
 Три златне трпезе :
 На једној трпези
 Књиге нечаћене,
 На другој трпези
 Благо небројено,
 На трећој трпези
 Свила некројена.
 Зовите попове,
 Нека књиге чате ;
 Зовите трговце,
 Нека благо броје ;

Зовите трзије,
Нека свилу кроје.

17.

Бришу и сестри.

Овде нама кажу
Брата и сестрицу ;
Сеју на удају,
Братац на женидбу ;
Јал' га ви жените,
Јал' га нама дајте,
Да га ми женимо
Нашом коловођом.

18.

Дјешешу.

О снашице Недо !
Откуп' ово чедо ;
Ако ли га млада
Откупити не ћеш,
Ми ћемо г' одвети
Там' у нашу земљу ;
Там' у нашој земљи
По два сунца греју,
По два сунца греју,
По два ветра веју ;
Чедо нама треба,
Као струкъ босвљка.

19.

Момку каком који стоји код кола.

Момче, перјаниче!
 Не стој, не погледај,
 У коло не гледај,
 У колу ти нема
 Слике ни прилике,
 Већ ено ти слике,
 Око кола игра;
 Мачем узмахује,
 На се погледује,
 Стоји ли јој лепо
 Руо сакројено.

20.

Оиеш каком момку.

Момче, перјаниче;
 Црн ти образ био
 Као грудa свега!
 А срце ти ладно
 Као јарко сунце!

21.

Бурђу и Милици.

Ој Миље, Милице!
 Сребрно путашце!
 Свуда си ношено,

Ником' несуђено,
 До меника Ђуру
 На столу седећи,
 Дукате бројећи.

22.

Косани.

Седила Косана, •
 Те косу чешљала,
 Пак Бота молила :
 „Дај ми ти, о Боже!
 „Свекрве кнегиње,
 „Девере левере,
 „Јетрве госпође,
 „Заове везиље.“

23.

Реља и Јели.

Реља коња седла,
 Јела одседава,
 Маша јој се Реља
 Преко бојна седла
 У свилена недра;
 Ал' говори Јела :
 „Не машај се, Реља,
 „Преко бојна седла
 „У свилена недра;
 „Ја сам испрошена
 „Давно, на далеко,
 „У велико село.“

24.

Јавору.

Јавор нишетао,
 Девојке гледао,
 Пак је говорио :
 „Која је ту моја,
 „Јави се, девојко,
 „Излећ' девојака.“
 „Ево ме, Јаворе,
 „Ал' ти не ћу доћи,
 „Док ми не сакројиш
 „Од лака кошуљу,
 „Од свиле рукаве!“

25.

Пушујући ијевају.

Ој вишњо, вишњице,
 Дигни горе гране,
 Испод тебе виле
 Дивно коло воде,
 Пред њима Радиша,
 Бичем росу тресе,
 До две виле води,
 А трећој беседи :
 „Пођ' за мене, вило!
 „Код моје ћеш мајке
 „У ладу седити,
 „Тавку свилу прести
 „На златно вретено.“

МОБА И ПРЕЛО.

Код Срба је обичај да иду љети у неке свеце, кад не смију себи радити, газдама на мобу, т. ј. без плате, само за јело и за пиће. Највише иду на мобу те жању (ријетко косе, копају кукурузе, купе снјего или шљиве; кашто се и преде на мобу), за то се жетелачке пјесме зову и *мобарске пјесме*. На мобу највише иду млади моици, дјевојке и младе, и свако се обуче и накити, као на васкрсеније или на цвијети, кад иде цркви или манастиру, па цијели дан жањући пјевају, *чепају се*, шале се и веселе, а послје вечере играју и пјевају до неко доба ноћи. На неким мјестима (као у Сријему) кад дођању љиву па пођу кући на вечеру, онда дјевојке начине од марама барјаке, па онако с барјацима иду пјевајући, као какви сватови или војници; кад дођу пред кућу, онда пободу барјаке у земљу. Моба се обично купи на мреку, а домаћин треба да је чисти као кад слави крсно име (за то свагда и зову газде на мобу, јер сиромаси немају чим да чисте). На мобу дођу и пријатељи из других села, и сваки доведе са собом по неколико момчади, ђевојака и младѝ. На мобу се отимају које ће поћя.

Ово су пјесме које се највише на моба пјевају:

1.

Наджњева се момак и дјевојка.

Наджњева се момак и дјевојка:

Момак најње двадес'т и три снопа,

4 *

А дјевојка двадес'т и четири.
 Кад у вече о вечери било,
 Момак пије двадес'т и четири.
 Кад у јутру бео дан освану,
 Момак лежи на главе не диже,
 А дјевојка ситан везак везе.

2.

Кад жању Турцима у недјељу.

Вала Богу! вала јединоме!
 Где ми власи жању у недјељу!
 Над њима се три облака вију:
 Један облак громовит Илија,
 Други облак Огњена Марија,
 Трећи облак свети Пантелија.
 Проговара свети Пантелија:
 „Удри громом, громовит Илија,
 „Удри огњем, Огњена Марија,
 „А ја ветром, свети Пантелија.
 Ал' говори Огњена Марија:
 „Немој громом, громовит Илија,
 „Немој ветром, свети Пантелија,
 „Ни ја огњем, Огњена Марија;
 „Јер власима Турци не верују,
 „А пшеница тежатка не чека.“

3.

Моби.

На крај, на крај, моја славна мобо,
 На крају је вода и девојка,

Вода ладна, а девојка млада :
Воду пијте, девојку љубите.

4.

Опеш моби.

Навал', мобо, ја и моја жена :
Жена спава, а ја воду носим.

5.

Опеш моби.

На крај, мобо, на крају је торба,
И у торби паучљива проја.
Навалите, мобо моја, под вече,
Биће вама шугав јарац до вече.

6.

Сараорима.

Навалите под ноћ, сараори,
Да отмено на мобе девојку.
Мајка вели: још јој је нејана,
Још јој нису ноге за палимаге,
Још јој нису прсти за претење,
Ни бијело лице за љубљење.

7.

Три јетрве жешелице.

Жетву желе три јетрве,
Легоше ми понавати,

Док са жита роса спане;
 Кад се оне попренуле,
 Али сунце на заоду.
 Отуд иде свекре Петре,
 Да он воан трудне снае,
 Трудне снае и уморне;
 На бесједи свекре Петре:
 „Шта сте тако, миле снае!
 „Каи' да су вас змије пиле,
 „Змије пиле и гуштери?“
 Ал' бесједе миле снае:
 „Бре Бога ми, свекре Петре!
 „Дуге њиве и широке,
 „Ваздан жесмо, крај не вишмо.“ *)

8.

Овчар и девојка.

Заспала девојка дренку на коренку,
 Отуд иде стадо с два млада овчара,
 Један с миром прође, други не нте с миром;
 Говори девојци: „Устани, девојко!
 „Ајдемо там' доле у то златно поље,
 „Да жњемо пшеницу, да се наджњевамо:
 „Ако не наджњеш, даћу ти ја стадо;
 „Ако л' те наджањем, љуба да си моја.“
 Устаде девојка, метну сри на раме,
 Одоше там' доле у то златно поље.
 Жњели су пшеницу од јутра до мрака,

*) Вишмо кјесто видјесмо или видисмо.

За девојком веже девет миле браће,
 А за момком веже девет мили друга.
 Девојка најхѣла триста и три снопа,
 Момак је најхѣо двеста и два снопа.
 Говори девојка: „Чујеш ли, чобане!
 „Стадо да ми дадеш, ја сам те најхѣла.“
 Моли се чобанин, пак јој проговара:
 „Што ће тебе стадо с премлогим овцама,
 „Кад ти траве немаш, стадо да напасеш,
 „А на воду не внаш, стадо да напојеш,
 „Нити лада имаш, стадо да пландује?“
 Говори девојка: „Чујеш ли, чобане!
 „Ја поља имадем, стадо да напасем:
 „Моја ситна коса, зелена ливада;
 „А и воде имам, стадо да напојим:
 „Моје чарне очи, два бистра кладенца:
 „Ладак ће му бити моје обрвице.“

9.

Опеш овчар и дјевојка.

Жетву жела лепота девојка
 Златном руком и сребрном српом.
 Кад је било око пола дана,
 Запевала лепота девојка:
 „Ко би мене снопље повезао,
 „Дала би му моје бело лице;
 „Ко ли би ми водице донео,
 „Дала би му моје чарне очи;
 „А ко би ми ладак начинио,
 „Ја би њему верна љуба била.“

Она мисли, нико је не слуша,
 Слушао је овчар од оваца :
 Роговом јој снопље повезао,
 Од леске јој ладак начинио,
 И донео лађане водице,
 Па беседи лепоти девојци :
 „Дај, девојко, што си обећала.“
 Ал' девојка полукава била,
 Па се она млада одговара :
 „Ид' одатле, млади чобанине !
 „Ако си ми снопље повезао,
 „Твоје овце по стрњаци пасу ;
 „Ако си ми водице донео,
 „И ти си се лађане напио ;
 „Ако си ми ладак начинио,
 „И ти си се под њим одморио.“

10.

Кад се хватају сламке.

Кад се њива дожање, онда се жетеоци хватају сламке: један узме онолико сламки у пола, колико има жетелана (да свакоме по један крај од сламке може допасти), па све те сламке стиене руком преко сриједе; а жетеоци стану око њега, и ову пјесму пјевајући хватају се свако по за један крај од сламке. Кад се сви ухвате, онда онај пусти сламке, па се љубе, ко се с ким буде ухватио.

Да с' ватамо танке сламке, танке, танане,
 Да гледамо, ко ће с киме да се љубимо.
 Ватајте се танке сламке, танке, танане,

Да гледамо, ко ће коме у срећи пасти.¹
 Коме старо, коме младо, ком' што срећа да;
 Било старо, било младо, љубићу га ја.
 Ко се неће пољубити, убио га Бог!
 Убила га света Петка Нараскевија!
 Пуштајте се, беле руке, не држите се,
 Ко се с киме уватио, да се љубимо.

11

Послије вечере.

Домаћине, господине, пуштај нас дома;
 Далеко су наши двори преко дугова:
 У кога је стара мајка, застараће се;
 У кога је мушко чедо, уплакаће се;
 У кога је млади војно, покараће га.

ПРЕЛО И СУПРЕДАК.

Бива обично ноћу с вечера. То се разумије да на прело иду дјевојке и младе, и кашто дође по које и од познате момчади те се с дјевојкама и с младима разговорају и шале. На прелу се ноћу преде или домаћици на мобу или свака преља себи: ако се преде на мобу, онда домаћица ваља преље да части; ако ли преде свака себи, онда им домаћница не даје ништа за јело, него ако која донесе што од куће. Из Рељковићева сатира види се да су по Славонији ноћна прела била врло у обичају, на која су и момчад ишла стамбурама; али ја мислим да се то већ умалило. Дању се иде на прело само на мобу какој великој госпођи готово као на беглук или кулук.

На прелу између осталијех пјесама се пјевају
пјесме највише ове :

1.

Преле и цар.

(Припјевају преље једна другој.)

Преле су преље с вечера.
Која је више напрела ?
Мајкина Ружа највише ;
Стигла је вала до цара,
Посла јој царе повесмо :
„Нај теби, Ружо, повесмо,
„Опреди мене шаторе,
„Што од тог теби остане,
„Опреди себи дарове,
„У мом их двору дерала,
„На мојој руци спавала!“
Мудрија Ружа од цара ;
Послала цару срдачку :
„Нај теби, царе, срдачку,
„Начини мени стан од ње.
„Што од тог теби претече,
„Начини себи дворове,
„По њима ја ти шетала,
„На твојој руци спавала!“

2.

Припијева се женама.

(У Црној Гори.)

Преслица *) на полицу пуна бисера,
 При њу сједи Станковица **) вазда весела,
 Срећа јој се веселила с Станком заједно!

3.

Преља и кујунџија.

Два се града врло бијељашу,
 У једном је каранџиле Јово,
 У другом је шећерли дјевојка.
 Поручује каранџиле Јово,
 Поручује шећерли дјевојца:
 „Ој Бога ти, шећерли дјевојко!
 „Ја сам чуо, да си танкопреља;
 „Послаћу ти Мисирско повјесмо,
 „Ув повјесмо шимширли вретено:
 „Преди мене сто аршина платна,
 „И к отоме, што од тог оставе,
 „Опред' себи танану кошуљу,
 „Те је носи, шване се поноси.“
 Кад то чула шећерли дјевојка,
 Отпоручи каранџилу Јови:

*) У Црној Гори, као и онуда по приморју, преслица у говору
 зове се *куђеља*.

**) Тако се и осталима редом припијева, која је чија.

„Ој Бога ми, каранџиле Јово!
 „Ја сам чула, да си кујунџија:
 „Послаћу ти ситну трепетљику,
 „Сакуј мени статве и брдила,
 „И остало, што стану ваљаде;
 „И од тога, што теби претече,
 „Сакуј себи токе на јелеке,
 „Токе носи, мноме се поноси.“

4.

Кујунџија и хитропреља.

Што се сија крај горе зелене:
 Да л' је сунце, да л' је мјесечина?
 Нит' је сунце, нит' је мјесечина,
 Већ два златна рога од јелена,
 У њима су два града грађена,
 У једном је кујунџија Јанко,
 У другоме Јања хитропреља,
 Поручује кујунџија Јанко,
 Поручује Јањи хитропрељи:
 „Ој Бога ти, Јањо хитропрељо!
 „Да ти пошљем малено повјесмо,
 „Опреди ми шатор и кошуљу,
 „А што теби од тога остане,
 „Ти опреди себи у дарове.“
 Јања била мудрија од Јанка,
 Поручује кујунџији Јанку:
 „Ој Бога ти, кујунџија Јанко!
 „Да ти пошљем малену парицу,

„Сакуј мени вјенце и обоце,
 „А што теби од тога остане,
 „Поткуј твога добра коња вранца,
 „Нека ти је међу браћом фала.“

5.

Преди, момо, дарове.

Пасла мома јеленке,
 На воду их навраћа,
 Јеленци јој пређоше,
 Ал' не може та мома,
 Осврте се јеленак,
 Уве мому на роге,
 Пак је хита на бреге.
 Гдје је мома панула,
 Ту је расла брекиња,
 К њој доходе чобани,
 Пресјекоше брекињу,
 Од ње праве свирале.
 У свирале говоре:
 „Преди, момо, дарове.“

ДОДОЛЕ, ПРИПОРУШЕ И ЧАРОНИЦЕ.

Неколико дјевојака кад је суша иду по селу од куће до куће, те пјевају и слуте да удари киша. Једна се дјевојка свуче до кошуље са свијем, па се онако гола увеже и обложи различном травом и цвијећем тако, да јој се кожа нигдје не види ни мало, и то се зове *додола*, па онда зађу од куће до куће. Кад дођу пред кућу, онда додола игра сама, а оне друге дјевојке ставу у ред и пјевају различне пјесме; по том дома-

кнџа или друго какво чељаде узме пун котао или
кабао воде, те налије на додолу, а она једнако игра
и окреће се. У додолокијем се пјесмама припијева
на крају уза сваку врсту: *ој додо! ој додо ле* в. п.
Наша дода Бога моли; *ој додо! ој додо ле!*

Да удари росна киша, *ој додо! ој додо ле!*

У Србији су од прије у додоле ишле по селима
наше кућевне дјевојке, а сад понајвише иду Циганке,
да би што испросиле. У војводству нови свештеници
вабрањивали су додоле, као и краљице, али се опет
могу још гдјешто видјети.

Ово су додолске пјесме које су мени досад познате :

1.

Пред кућом, кад игра додола.

Молио се вишњем Богу,

Ој додо, ој додо ле!

Да удари росна киша,

Ој додо, ој додо ле!

Да пороси наша поља,

Ој додо, ој додо ле!

И шеницу озимицу,

Ој додо, ој додо ле!

И два пера кукуруза,

Ој додо, ој додо ле!

2.

Опеш кад игра додола.

Наша дода Бога моли,

Ој додо, ој додо ле!

Да удари росна киша,
 Ој додо, ој додо ле!
 Да покисну сви орачи,
 Ој додо, ој додо ле!
 Сви орачи и копачи,
 Ој додо, ој додо ле!
 И по кући пословачи,
 Ој додо, ој додо ле!

3.

Оиеш кад игра додола.

Удри, удри, ситна киша,
 Ој додо ле!
 Мој божо ле!
 Те пороси жито, вино,
 Ој додо ле!
 Мој божо ле!
 И три пера кукуруза,
 Ој додо ле!
 Мој божо ле!
 И ланове за дарове,
 Ој додо ле!
 Мој божо ле!
 И кудељу танковију,
 Ој додо ле!
 Мој божо ле!

4.

Кад иду преко села.

Ми идемо преко села,
 Ој додо, ој додо ле!

А облаци преко неба,
 Ој додо, ој додо ле!
 А ми брже, облак брже,
 Ој додо, ој додо ле!
 Облаци нас претекоше,
 Ој додо, ој додо ле!
 Жито, вино поросише,
 Ој додо, ој додо ле!

5.

Оиеш кад иду преко села.

Ми идемо преко села,
 Ој додо ле!
 Мој божо ле!
 А облаци преко неба,
 Ој додо ле!
 Мој божо ле!
 Из облака прстен паде,
 Ој додо ле!
 Мој божо ле!
 Ујагни га коловођа,
 Ој додо ле!
 Мој божо ле!

Као што у Србији иду додоле, тако у Далмацији
 (у Котарима) иду *припоруше* само што оне нијесу
 дјевојке него момци нежењени и иду са веленијем
 гранама и с цвијећем од куће до куће те играју и
 пјевају. Њихов се старјешина или коловођа зове *праща*,
 и он је увијен павитином и драчом. У пјевању и

игрању жене их пољевају водом гледајући да би нај-
већма полиле прица; а пошто сврше пјесму и играње,
домаћица ваља да их дарује вуном, сољу, сиром,
скорупом, маслом, јајина и т. д., па овако што скупе
овијем се у вече часте, а што им претече оно подя-
јеле. Прпоруше пјевају пред кућама:

Прпоруше ходиле,
Терем Бога мољале,
Да нам даде кишицу,
Да нам роди година
И шеница бјелица
И винова лозица,
И невјеста ђетља
До првога божића.
Даруј нама, стрико наша, *)
Оку брашна, стрико наша,
Бублу масла, стрико наша,
Рунице вуне, стрико наша,
Један сирчић, стрико наша,
Шаку соли, стрико наша,
Два, три јајца, стрико наша.
Остај с Богом, стрико наша,
Која си нас даровала.

Колико сам ја сад у новија времена видео у
Београду и Лозници, највише сад Циганке иду у ко-
леду, и оне обично ишту да им се што дарује (јер
тога ради и чине тај посао); али док су Срякиње
ишле у коледу, ја мислим да су оне слабо мариле за

*) Ако је домаћица врло стара, говоре јој *мајко* мјесто
стрико, а врло младој може бити да би казали *снашо*
и *нево*.

даривање као и краљице; али прпоруше, као што показује ова њихова пјесма, чине овај посао само добитка ради. Као што су у Србији додоле и у Далмацији прпоруше, тако су у Турској крајини *чаројице*, о којима досад ништа више нијесам могао дознати.

ИЛИЈИ ДАН.

У народу се нашему мисли и говори да свети Илија управља громовима (гдјекоји још кажу да трчи по небу на колима, па од оне лупе постаје грмљава); за то се он и зове у народнијем пјесмама *громовник*. Кад гром удара, онда кажу да свети Илија позационијести Божијој гађа ђаволе („узврдао се као ђаво испред грома“); за то говоре да се не ваља крстити кад гром пуца, да не би ђаво у невољи побјегао под крст у који гром не ће ударити. Што је у пушке и у топа тана, оно је (као што народ мисли и говори) у грома *стрјелица*: кад гром гдје удари, она отиде у земљу, а послије неколико година изиђе на земљу, па је онда многи нађу (камен бјелутак колико велики орах, глатко ватесан са многијех страна те су на њему постали многи углови), и оставе је или носе уз се, као какву амајлију (ваља да од грома?). Три дана прије Илијина дне и три послије зову се у Србији *кресови*, и жене овијех дана не ће кошуље да перу нити икаквога другога пртишта да квасе, јер кажу да би се *искресало*. У Хрватској ватра што се на пољу ложи уочи Бурђева дне, уочи Видова дне, уочи Ивања дне и уочи Петрова дне зове се *кријес* (у множини *кресови*). Овамо се она бубица што љсти поћу лети и свијетли, зове *кријесница* (у Србији свитац, у Сла-

вовијн *свишала* а у Дубровнику *свијешмак*), и приповиједа се да су искре од кријеса оживљеле и да је она тако постала. Кад грми на Илијн дан, кажу да ће се онога љета уцрвљати или онако покварити и опасти ораси и љешници и жир. Многи, особито дјеца, кад чују први пут од године да загрми, ваљају се по земљи, да их оне године леђа не боле.

ИВАЊ ДАН И ПЕТРОВ ДАН.

Срби приповиједају да је Ивањ дан тако велики светац да на њега сунце на небу трипут од страха стане. Уочи Ивања дне је обично на некијем мјестима (као н. п. у Јадру) палити лилу око тора: нагуле чобани лиле (брезове или трешњове) и метну у процјепове, те начине као велике ките, па уочи Ивања дне, пошто се смркне, занале оне процјепове и обнесу око торова, по том неке задјену у тор те изгоре, а неке узму чобани и изнесу на какво брдо, гдје дође и више чобана, те се играју. Тако се пали лила и уочи Петрова дне. У Далмацији и у Дубровнику младеж, особито женска, уочи Ивања дне и уочи Петрова дне а и уочи Видова дне наложи ватре по пољу па их прескаче наијењујући сваки пут *за кога*, н. п. ово за оца, ово за матер, ово за Милоша, ово за Милицу и т. д. На некијем мјестима (као по Сријему) уочи Ивања две беру дјевојке Ивањско цвијеће те вију вијенце и међу испред куће по стреси или по плоту. Берући дјевојке цвијеће пјевају различне пјесме, а особито ову:

Ивањско цвеће, Петровско,

Иван га бере те бере:

Мајци га баца у крило,

А мајка с крила на земљу —

Гдјешто дјевојке метну на Ивањ дан у лонац, земље и у њу посију неколико зрна пенице, па на Петров дан гледају, како је никла или уклијала: ако су клице савијене као прстен, онда веле да ће се оне године удати. Уочи Ивања дне гдјекоје дјевојке метну бјеланце од јајета у чашу воде те преноћи под стрехом, па на Ивањ дан ујутру по њему некако погађају, хоће ли се скоро удати.

Пред Петров дан сире ставарице и домаћице чобанима сирце и метну их у творила те се осуше па им их дају на Петров дан у јутру.

МЕЋУДНЕВИЦА.

Тако се зову оне три недјеље између Велике и Мале Госпође. У ове дане обично жене и људи беру и остављају траве лијека ради. Жене кажу да јаја међудневичка могу најдуље стајати да се не покваре; једна жена на Трипића рече мени преклани у Ловници: „Јаје које се снесе на Симеуна *Ступника* може стајати годину дана.

ЛУЧИН ДАН.

У Херцеговини на Лучин дан подрани домаћин у тор те гледа, како му стока лежи: ако је подавила коге пода се, онда веле да ће бити вла зима и година; ако ли је коге опружила, онда веле да ће бити добра и зима и година.

КРСНО ИМЕ.

Осим овијех опћијех обичаја о различитијем правницима сваки Србин има по један дан у години којег он *слави*, и то се зове *Крсно име*, *Свешти*, *Свешто* и *Благ дан*. Ријеч *крсно име* показује да је ова слава постала од имена које се у првоме кршћавању народа нашега надјенуло коме, н. п. коме је надјевено Ђорђије, он је почео славити дан Светог Ђорђија т. ј. Ђурђев дан; а будући да он није гледао да се и његову сину надјене име каквога свеца, него му је надјенуо име Српско, н. п. *Живан* или *Радован*, тако је по смрти његовој и његов син (не имајући свеца имена својега) почео славити онај дан који му је славио и отац, и тако је то остало у цијеломе ономе потомству.

Домаћин се стара и приправља за цијелу годину, како ће и чим прославити крсно име. Кад буде уочи крснога имена пред ноћ, онда зађе један из куће (обично млађи) по селу те зовне (на крсно име) све сељаке, који оно крсно име не славе; тај пред сваком кућом скине капу и обично овако почне: „Божја кућа и ваша! по здрављу је отац (или брат) да дођете до вече на чашу ракије, да се разговоримо и да мало ноћи поткратимо; што буде свети Никола (или који буде) донио, не ћемо сакрити; дођите, не мојте да не дођете.“ Кад буде увече, онда неком отиђе домаћин, неком пошље сина, неком најамника (жене увече слабо иду) или другог кога из куће. Кад званице долазе свечарима у кућу, обично овако говоре: „Добар вече и честито ти свето! славио га много љета и година у здрављу и весељу!“ Гдјекоји понесу и јабуку или (по варошима) лимун, те даду домаћину кад

му назову добар вече. А пријатељи из другијех села дођу и не звањи, па ту сви вечерају, пију, разговарају се и пјевају до неко доба ноћи; по том сељаци оти-ду сваки својој кући (домаћин каже свакоме на по-ходу: „дођите и сјутра на чашу ракије.“ И тако их сваки дан позива од вечере на доручак, а од доручка на ручак), а пријатељи већ ондје и остану. Сјутра дан дођу рано на доручак, па мало доцније на ручак. Прије ручка или на ручак треба да дође и поп да *прекади* и да очати кољиво. Кад већ буде око пола ручка, онда запале воштану свијећу, донесу там-јана и вина, те устану у *славу*: помоле се Богу, једу кољиво, обреде се вином (напијајући: „за славе не-беске, која може да нам поможе“) и ломе (домаћин е попом или с ким другим, кад нема попа) *крски ко-лач* (који мора бити од шенична брашна у кисело у-мијешен и напшаран поскурњаком); једну четвртину од тога колача даду попу, једну домаћини, а двије они једу: пјевају (два и два) у славу:

Ко пије вино за славе Божје,

Помога' му Боже и славо Божја!

А шта је љепше од славе Божје

И од вечере с правдом стечене?

Потом сједну опет, и пијући и једући разгова-рају се и пјевају до мрака (домаћин не сједа за сто, него стоји гологлав и служи гостима вино и ракију). Тако славе три дана (само што не устају више у славу; други се дан креног имена зове појутарје, а трећи уставци), а пријатељи одлазе чак четврти дан. У Херцеговини по гдјекојијем мјестима гости сједе доклегод у домаћина има пића, а кад он пошљедње изнесе на софру, изнесе с њиме и правне

савијене мјешине (у којима се пиће из другијех мјеста доноси). Кад то гости виде, онда како попију оно што је на софри, узима сваки своју пушку и одлази. И најгори сиромах треба да прослави своје крсно име, макар продао какво живинче или друго што из куће, те купио ракије (ако своје нема) и остало што му ваља. Понајвише славе Никољ дан, Јовињ дан, Ђурђев дан, Аранђелов дан и т. д., и то се не мијења, него остаје од кољена на кољено. За то се сматрају као рођаци сви који славе једнога свеца. Жена слави мужевље крсно име (баш ако би ој муж и умр'о):

Помоз' Боже и свети Ђорђије!

Крсно име господара мога —

Бугари сви око Тимока славе Никољ дан, и осим крснога колача, који се сијече као и у Срба, сваки умијеси по један велики сомун, у који се метне по читав шаран. Кад поп дође да прекади, он сомун овај пресијече по пола, па једну полу узме себи, а друга остане домаћину; и будући да поп гледа свагда да узме ону половину у којој је шаран, за то се домаћица стара, или сомун тако да умијеси, да се не познаје, гдје је шаран, већ поп нека га сијече на срећу, или на оној страни да га извиси, гдје шарана нема, и тако да би попа преварила, као што се често и догађа, и домаћица се оваком пријеваром поноси, а и поп јој се смије.

У Србији гдјекоји људи *прислављају* још који дан осим крснога имена, а у Црној гори, а по свој прилици и у Херцеговини, то чине сви. По овијем јужнијем крајевима сваки човјек слави своје крсно име, а кад које општине слави црква, онда славе

сви: једно од ових дана зове се *крсно име*, а једно у Црној гори *прислужба* или *послужбца*; које је пак *главно*, које ли је *прислужба*, за то сам ја у Црној гори питао многих, па ми нијесу једнако казивали. Да речемо да је црквена слава прислужба, али кад се узме да онда слави црква и сва општина, и да свакоме онда највише долазе пријатељи из других мјеста, као у Србији завјетинама (кад се крста носе), онда се ласно може рећи да је главна слава, а крсно име да је прислужба, или да се не зна које је које (особито код простих људи који правога уверка и једној од ових слава слабо знаду). Кад се који из Херцеговине саселе у *доњу земљу*, они знај-прије славе, као и горе, обадвоје, а послје мало по мало према обичају и стању доњоземскоме они сами или њихови потомци једно изоставе по својој вољи, задржавши оно које им се учини лакше и милеје славити. Тако су и моји стари саселивши се из Херцеговине знајприје славили и Бурђев дан и Аранђелов дан, т. ј. једно славили, а друго прислављали; а послје су мало по мало Аранђелов дан изоставили са свијем, а Бурђев дан задржали, и ја сам се као дијете чудно гледајући у кући икону светог Аранђела, а Бурђев дан се слави, и питао сам оца и стрица, како је и за што је то, а они ми друго нијесу знали одговорити, него да смо ми у Херцеговини славили та обадва свеца и ону икону да је покојни дјед доivio из Херцеговине и да смо ондје, у доњој земљи, знајприје Аранђелов дан *прислављали* а послје, особито како се старији брат мојега оца оженио од Аранђеловштѣка, да смо га оставили са свијем. У Србији гдјекоји Бурђевштак прислављају

Ђурђиц (3. Нојемврија), а Никољштацк мали Никољдан (9. Маија); али овоме прислављању нема никаква особитога (новог) уврока.

Здравице које се напијају о кренијем именима :

1.

У ДОБРИ ЧАС ОД ОБЈЕДА.

„Све с часом добријем а миром Божијем, да пијемо у добри час од обједа, да се намјери добри час на обједу и по обједу нашему брату домаћину и ко је у његовом поштену дому!“

2.

У БОЉИ ЧАС ОД ОБЈЕДА.

„Писмо у добри час, а сад ћемо и у бољи; добри помагали а бољи прискакали нашему брату домаћину и ко је на његовом поштену обједу.“

Послије ове здравице устаје се у славу, па пошто свештеник сврши своје онда се, док још сви гологлави стоје на ногама, напија :

3.

У СЛАВУ БОЖЈУ.

„Писмо у добри и бољи час, а сад ћемо у прелијепу славу Божју. Да нам поможе Бог и лијепа слава Божја! Којигод у славу Божју устајао те је спомињао и њој се молио, њему и помогла души и тијелу; који ли је заборављао ил' у страху ил' у стиђу ил' у своме сагрјешенију те је не споменуо, Бог и лијепа слава Божја њега не заборавила, но била му најбоља помотњица души и тијелу!“

Послије ове здравице гдјешто и пјевају по два и два ову пјесмицу :

Ко пије вино за славе Божје,
Помов' му Боже и славо Божја!
А шта је љепше од славе Божје
И од вечере с правдом стечене?

4.

У ЗДРАВЉЕ ДОМАЋИНОВО.

„Здрав си ми, брате (поишенице)! Писмо у добри у бољи час и у Божју лијепу славу, а сад ћемо пити за здравље нашега брата домаћина од овога поште-нога дома, живота и лијепог његова здравља, за здра-вље његове поштене главе, његове браће и братуче-да, синова и синовика, његових унука и одмладака и за здравље свакога од његова дома, рода и перода! За здравље његова стада широкога и рала дубокога! За здравље његова тврдога и високога шљемега и сва-кога роднога и берикетнога сјемега; штогод му је Бог даровао и удијелио, то му уздржао, и к ономе придао, колико је воља и милост његова! Свашто му Бог дао, што у њега жудио, и за што му се молио, то му удије-лио, а највише срдечнога весеља и јуначкога здравља, који ће јунаци *) свуд на добро потећи и сваку срећу стећи и у свом дому донијети; кудгод наш домаћин и његова ђеца из дома поступају, свуд на срећу насту-пали! кудгод ходали, ходали путем широкијем а с обра-

*) Т. ј. поменути домаћинова родбина. Јамачно би се од как-вога другог напијача, и може бити и од овога истог други-хут, оно могло чети љепше и разговјетније.

вом свијетлијем! међу туђом браћом и крајином били
 стимани и прибрани, а од Господа Бога помиловани и
 поњеговани! Наш се брат домаћин свуда међу људма
 браћом својом џално и одмијенно, унуцима поносно
 и дично, одиладцима дично и китно, како што седичи
 и кити Бурђев дан листов и веленом и травом, а Спас-
 сов дан љетом и цвијетом и Божијем свакијем благо-
 детом! Да Бог да нашему брату домаћину у свачем
 срећу добру, сретну и берићетну, пуну и богату, да
 му рало оре у дубоко, а стадо иде у широко, да му је
 шљеме тврдо, од земље високо, на зиду стасито, а на
 далеко гласито! било му темељито, прије вемана не-
 промијенито, а кад би се са земаном и промијенило,
 Бог га споменуо, Бог му помогао, и нико му наудит'
 не могао! Да Бог да и велика милост Божја, којегод
 наш брат домаћин сјеме из дома износио и преко
 кутњег прага преносио те га десном руком махао,
 махао га десно, било му сретно, махао га лијево, ро-
 дило му лијепо! Господ му Бог пуштавао и угађао по
 њему, од неба му росјело, те му добро и лијепо ро-
 дило! у дню му се бусало, у сриједи тресало, на врху
 класало! на гумно много било а у кућу споро и бери-
 ћетно, а од Господа Бога благословено! Да Бог да-
 рује да наш брат домаћин у свом дому а под кутњем
 крову сабира и дочекива врне и изабране људе, па-
 тријаре и владике, попове и калуђере, кумове и при-
 јатеље, добре јунаке своју браћу Србље, ниште и убо-
 ге, сузне и невољне, и свакога по лицу брата који се
 крстом крсти а Бога вјерује; врне и изабрани дохо-
 дили на глас и на његову лијепу част, а ништи и у-
 боги на глас и сретњь удјелак! Жедна напојно,
 гладна напитао, гола ризом приодио, а свакоме дао

добар час и вољни напитак, ове године како могао, а до године како би сам хтио и мислио! Когод му из дома ходио, лијепи глас по свему свијету носио, како што носи чела по медену цвијету! Са сваким се право љубио и братски грлио! и већ куд ћемо даље? по нашему брату домаћину и његовој браћи и ћеци, роду и породу дај Боже лијепо и дуговјечно здравље!“

5.

У ЗДРАВЉЕ ПРИЈАТЕЉСКО.

Здрав си ми, брате (поименце) или сине (поименце)! За здравље нашега свакога кума и пријатеља ортака! Његођ нам је који, што нам их је ђед и отац стекао, и ми млади након њих, од сињег мора до тихог Дунава, и од којегођ који вјере и закона био, а нашему дому и нашему роду добра хтио, свакоме Бог помагао и свакога унапријед помакао, колико је воља милога Господа Бога, ако Бог да; аа здравље све госпode ове! који су доспјели и приспјели ове године, да Бог да и лијепа милост Божија да дођу и приспију и до године, и много љета и година, а све за нашега живота, ако Бог да! Који ли ни кум и пријатељ није дошао и приспио ове године а жудио да дође и приспије, Бог удијелио да дође и приспије на свако мјесто ће он срећу и благодијелио, ако Бог да! Вазда, мој брате, наши кумови и пријатељи напијали и Бога молили у наше домове за наше здравље, а ми са земањом Божијем у њихове домове за њихово здравље! Помогao Господ Бог и нас и наше кумове и пријатеље, његођ ми и наша ћеца и наша браћа за њих чули, о-толе се повдрављали, ће ли се на путу ил' на дивану

виђели и састали, и отоле се поздрављали, и један другом о части и добру радили, у лице се љубили, један другог за здравље питали, добријем срцем а правом љубави! Да Бог да и лијепа милост Божија, да за наше кумове и пријатеље вагда чујемо добри и честити глас, и у њима да имамо добру узданицу, а такођер и они у нас! Да Бог да, ђегођ био врени род, а богати дом, прави Радњанин, а снажни Србин, неки нам био суђени кум, а неки прави пријатељ, неки ортак, а неки побратим! помагао јаки Господ Бог и нама и њима са сваке стране, а с небеса најбоље! Да Бог да и милост Божија, с кумовима се кумили, све с драге воље, без никакве невоље *), с пријатељима се пријатељили с чистом љубави по ћару, по гласу и по закону Ристову! старе да држимо што нам је стекао ђед и отац, а нове и сретне да прифатимо по заповијести и вољи Божијој. Да Бог да и милост Божија, да се наши кумови и пријатељи кажују и познају на дивану господскоме, на мегдану јуначкоме, на сабору братскоме, по имену поштекоме, по кољену јуначкоме, по ћеси пуној, по сабљи брџици и по свакој доброј и честитој срећи, како се познаје и даница звијезда на истоку јутренкоме! И већ куд ћемо даље? не напијем кумовима и пријатељима дај Боже лијено здравље, на путу добри ћар, међу људма поштени глас, а најбоље, Боже, помози нас који смо овђе данас! И здрав (по имену)! надај се (по имену)!"

*) За невољу се ко куми с њима и. н. кад човјек убије кога он се последије моли за мир и опроштење.

6.

ЗА ЧЕСТИТОСТ ЗБОРА И САБОРА.

„За славу и похвалу нашега збора и сабора светога (поименце свеца који се слави)! Ђегођ се састајали и радили, добро сатворили и учинили збор ни био збором, а договор договором као међу сретном и честитом браћом Ришћанима, ако Бог да! Ни којој се крајини ријечима не молили ни аспрама откупљивали, ни са свагом покорили, но свакој обранили и осветили, пријатељина језиком из уста, душманима оружјем из рука, оштром сабљом, јаком мишком, добром згодом, а све с помоћу Божјом, ако Бог да! за здравље нашега цвијета насред бијелога свијета, цркве Јерусалимске, дивне наше Ришћанске богомоље, за коју се сваки прави Ришћанин Богу моли и у њу прилог носи! да јој јакн Господ Бог поможе и избави из пексијанске руке, ако Бог да! За здравље свијех наших околних цркава и манастира! Ђегођ је која, сваку ни Бог помогао, да нам буду бијеле и лијепе, окићене и оружане, с двора клаком и каменом, а изнутра сребром и златом, крстима и иконама, а најбоље милом браћом Ришћанима, као у права и сретна мјеста Ришћанска, ако Бог да! За здравље наших свештеника, који напријед иду, цркве отворају, летурђије поју, и за нас грешне Богу се моле! молитва им пријатна била у Господа Бога, ако Бог да! За здравље нашега околишног капетана *)), кнежева и вите-

*) Ово је казао пол Марко на Кривошија, а Херцеговац из Турске земље мјесто *околишнога капетана* рекао би *војводе*.

зова, брвића и младића, трговаца и путника, копача и орача! И за здравље свакога јунака брата Ришћанина, вољнога и невољнога! који је у вољи, Боже га подржи, који ли је у невољи, Боже га из невоље избави, да се браће нагледа, да се сунца огрије, да се винца напије, а да му Бог да власт и област, како данас нама у нашега брата домаћина. ако Бог да!“

7.

ЗА СОФРЕ, ОБРАЗА И УСТАНКА.

„Здрав си ми брате, здрав! За здравље ове поштене софре и поштених образа! Ко је ову софру поставио, поштен му образ био! Да Бог да, ко је поставио ове године, постављао је и до године пућу и честиту, сретну и богату, много љета, а све за његова живота, он и његова ђеца након њега, ако Бог да! врхом је стављао, равну је дпзао, пућу и богату, сретну и честиту, ако Бог да! И часно сјели, а поштено устали, помогао Бог сједећи и устајући, и вазда на оном мјесту сједали, с ког могли лако устати! И кад ти дође ова чашница и ова здравица, по ње попиј сједећи, а по ње стојећи, а здрав си ми, здрав!“

Овијех седам здравица преписане су овако од поменутих два човјека. Други би казали на много мјеста друкчије, гдјешто горе а гдјешто и боље. Осим крснијех имена, о другијем зборовима и гозбама, н. п. о свадбама, даћама, о мирењу и т. д. друкчије се и напија.

Ево још неколика комада од различитијех папштровскијех здравица с припјевима:

1.

„У велику славу Божу. Да ни Бог и слава Божја и света нећеља *), која је сјутра, поможе нашега брата домаћина, и ко му добра хоће!“ **)

Приијев.

Ко винце пије у славу Божу,
Слава му Божја вазда помогла,
Слава и сила Бога господа!

2.

„У славу свијех светнијех Божијех угодниках, који су око пријестола Божјега и свега двора небескога. Да ни поможе Бог и сви свети нашега брата домаћина, и ко му добра хоће.“

Приијев.

Још Бога молимо и пречисту славу!
Свети Никола, свјема нам помози!
Ти нам дај винце весело пити,
Весело пити, у части ***) бити!

3.

„У здравље домаћиново, његове браће, његовијех синовах и синовиха, стричевах и братучедах,

*) Или који буде светац.

**) Мјесто: *и ко му добра хоће* једни кажу: *и његове пријашеље*.

***) Оваје, као и на многајем другвијем мјестима *часш* значи *die Ehre*, Руски *честъ*.

зетовах и сватовах *), кумовах и побратимах, и свакога његовога правога пријатеља, његођ **) кога има од вјере и од узданице; да их поможе господи Бог и свети. (који буде)!“

Пријес.

Јунак јунака оком погледа,
 Ће јунак буде, да потребује;
 А добар јунак свуђе требује,
 Благо дружини, с којом војује,
 С којом војује, и вино пије!

4.

„У здравље црковно. Да ни господи Бог може нашега духовника (како му буде име), који ни је јутрос појао летурђију, који је јутрос, и који је до јутрос, и који ће по јутрос, и ко му је помагао! Да ни господи Бог поможе духовнике и од осталих домовах, који поју по миру ринђанскоме! Да ни господи Бог поможе четири патријаре васлирске, и да ни господи Бог намјести петого у Пећ! Да ни господи Бог поможе нашега владику (повменце, који буде)! Да ни господи Бог поможе четрдесет

*) *Сваш* овдје значи родбина зетова.

**) Патровићи обично говоре *је* мјесто *ће*; но будући да им се сусједи за то подсмјевају, за то су се преда њом у овоме говору чували тога.

***) *Мир* мјесто *свијет* ја до сад нигдје у народу нашем нијесам чуо до ово овдје, а и ово је јамачно од полова и од шалућера, који на частима понајвише сједе у горњему челу и почињу напјјати.

митрополитах од закона рипћанскога, којим моле Бога за нас грешне, и да ни њихове молитве ваљају на пријестол господњи! Да ни господин Бог поможе аримандрате, игумне, проигумне, прото-синђеле, надуђере, попове, протопопе и свакога црковнога чоека, који моле Бога за нас грешне! Да ни њихове молитве ваљају пред судијом праведнијем! И да ни господин Бог поможе и старце *) који сједе спрема госпode црковне, старце и младиче и мале дјетиће!

Пријез.

Ови домов дар,
 Вељи Божи дар.
 Ко напјет' вели,
 Сам се весели,
 Веселио му Бог кућу и вас дом!
 А прољеће га здраво застало,
 Здравом застало, и оставило!

5.

У здравље главарах наше комунитадн и нашијех племенах. Да ни господин Бог поможе суђе од нашега збора, суђе и војводе! Да ни господин и Бог поможе племена, и ко је у племену, и наше окомне **) зборове, која нашем збору за част раде а за здравље Бога моле; да их поможе Бог!

*) т. ј. свјетске поглавике.

**) Мјесто *окоме*.

Прицјев.

Јунак иде горама,
Оружан је стр'јелама;
За њим иду други два,
Један вели: „Удримо на њ“.
Други вели: „Не бих ја;
Стрмо гледа, много зна,
Убиће нас оба два.

6.

У здравље нашега покровитеља орла ћесара (понменце, који буде). Да ни господин и Бог поможе њега и његове принципе и његове сенатуре и његове ђенерале и његове оџицијале и његове војнике и бојнике! Да ни господин и Бог поможе и другог свакога цара и краља и бана, који се врстом крсти, а нашему ћесару помоћ даје!“

Прицјев.

Бисерна брада,
Сребрна чаша,
Бисер се рони,
У чашу пада,
Свако га зрно
По дукат ваља,
А сједа брада
Три б'јела града.

7.

У здравље наше поштене софре. Да ни господин и Бог поможе софру и све свијетле образе, који

око софре вино пију! *) Да ни господин и Бог поможе десну банду и лијеву (показујући пуном чашом обадвије стране)! Да ни господин и Бог поможе сестру домаћицу, која ни је част парићала! Да је парићаје у дуго и у много, нама и осталијема! И остале ње сестре и кћери, које су дошле у ови дом, да на радости доходе једна другојзи, у част и у поштење, докле кћела воља Божа, на пуно и на рамно! Да овђе на вијека људи долазе а људе налазе у јуначкоме здрављу и у веселу! Ми и остали што спенџали, то Бог намирио дому и домаћину са сваке банде, а с небеса најбоље!“

Припјев.

Подигни се, стари свате, бријеме ти је!
Узми звјезду пред собоме, славја на руци:
Звјезда ће ти свијетлити, куд ћеш путоват',
А славић ти попјевати, те те веселит'. **)

Ово су све општи припјевни уза здравице, над се напија; а кад који чашу пије, онда имају особити те се пјевају, тако н. п. староме свату:

Пустила се златна жица из рожанства луга ***)
Савила се старом свату около клобука.

*) т. ј. и сватове, који су дошли по дјевојку, и домаће госте дјевојачке.

**) Мјесто посљедња три стиха једни и овако пјевају:
Узми звјезду пред собоме,
А сокола на руци:
Звјезда ће ти свијетлити,
Соко ће ти кажевати,
Кудјер ћеш путовати.

***) т. ј. (по казивању људи, међу којима се ово пјева) из

или :

Част да ти је, стари свате, и црвено вино !

Овако се придијера и куму, дјеверима и свима
осталијема; а осим тога пјевају се још и ове мале
пјесмице виноу :

Винце је текло,
Нама је рекло :
„Пијте ме, пијте,
„Добри јунаци !
„Мене ће бити,
„А вас бити не ће;
„Али ће бити,
„Ко ће ме пити.“

Ово је вино црвено,
Понијмо га весело,
Нек не чује све село,
Да смо здраво и весело.

Као што поједини људи имају и славе крсна
имена, тако еснафи или цехови славе *пирове*, н. п. Ћур-
чијски је пир Илија дан, терзијски велика госпођа,
златарски цар Константин, ратарски велики четвртак
и т. д. Сви мајстори скупе се на свој пир у цркву и
послије метурђије прегледају и свршују своје рачуне
и друге послове. По варошима многи од еснафа имају
у цркви свој барјак с ликом онога свеца који је њи-
хов пир, који они носе кад се носи литија.

онога пута, гдје се Христос родио; и значи из *мира*,
да би свадба на миру прошла, као што је виђено, да се
и у другијем пјесмама слути и жели.

МОНАСТИР.

У стара времена било је много више манастира у народу нашем, пак су послје под владом Турском опустјели, и сад им још само видине стоје. Будући да у Србији ни у десетом селу нема цркве, за те људе иду уз часне посте (сваке недјеље), а особито о *Мученицима*, о *Благовијестима*, о *Цвијетима* и о *Васкрсенију* и о осталијем великијем годовима (н. п. о *Тројичину дне*, о *Петрову дне*, о *Преображењу*, о *Госпођи великој* и о *малој*, о *Ваведенију*, о *Богојављенију* и о *Задушницима*) манастирима, те се исповједају и причешћују. Уз часне се посте обично причешћују, а о другијем годовима иду као на сајам. Код гдјеновијех манастира скупи се (кад је лијено вријеме) о Благовијестима, о Цвијетима, о Преображењу и о Госпођама по неколико хиљаде *сабора*. Ту продају трговци различну рубу, крчмари крчме вино, ракију и јабуковачу; месари пеку јагањце, овце, кове и свиње те продају месо; ту гледају момци дјевојака (обично иду дјевојке највише о Цвијетима, а младе о Васкрсенију); ту се састају кумови, пријатељи и познаници и договарају се о свачему. — Тако иду Бачвани о Тројичину дне по Сремскијем манастирима, али се они слабо баве код кога манастира, него само путују из манастира у манастир те цјелују и гледају трпезарије (као н. п. у *Раваници*, гдје је памолана Косовска битка, и у *Јаску* смрт цара Уроша), али у Србији дођу црквари из даљнијех села на коњак (уочи празника), а из оближнијех дођу у јутру, па ту буду до послје подне. Кад људи иду манастиру, онда сви (и женско

и мушко) обуку стајаће хаљине (штогод које љешше има). Гдјекојим манастирима иду људи, који су побогати, по десет дана хода далеко (изо н. п. у Студенцу иду — чини ми се о Тројичину дне — из цијеле Србије, из Босне и из Херцеговине, и носе прилог. Тако би исто долазили и у Сремске манастире да нема лазарета и другвјех сметњи). За владања Турскога у Србији владике се ништа нијесу мијешале у управљање манастирско: њима су манастири плаћали што је било одређено на годину, и држали су их по неколико дана кад би ондје дошли, и више ништа. Кад је у манастиру коме умрѐо старјешина, игуман или архимандрит, новог је избирао околни народ, а владика му је само читао оно што треба по закону. Околни се народ старао и за поправљање манастира, н. п. кад је требало манастир понављати или код њега што градити, једни су људи грађу сјекли, једни вукли, једни давали што за храну мајсторима, а сви заједно старали се да састављају новце што ће се мајсторима платити. У Аустријскијем пак државама, особито у Сријему и у Бачкој и Банату, владике су прави господари од манастира: они им старјешане постављају, премјештају и вбацују, њима манастири сваке године дају рачуне шта су одашта добили и на што потрошили; о новоме љету шаљу по манастирима по неколико своја дворанина у промјену, те мијењају намјеснике, прегледају ризнице и остале манастирске ствари; онима сваки манастир валла по нешто да плати, а често им се што и поклања. Који је старјешина у милости код владике, он чини од манастирскога имања шта му је драго, а особито кад архимандрит постане владика, па одлази из манастира; тако

у овим манастирима само старјешине живе господски, а калуђери осим јела управо сиромашки: кад се који заналуђери, манастир му начини хаљине, а кад постане свештеник, онда му још покљони манторос, па у напредак у име хаљина и свега осталог трошка даје му се на годину од 25 до 40 форинти у сребру (како је у коме манастиру одређено). Осим тога још дијеле између себе (гдјешто и са старјешинама заједно) што се скупи од нуријаша и од читања молитава, и то су им сви доходи. Ручак и вечеру имају у трпезарији сви заједно са старјешином, и свани по сатњак вина на подне и у вече; раније даје се свакоме по двије холбе на недјељу. Сви су наши већи манастири које од онајех који су их зидали, које од другијех што су им придавали, имали од старине (који мање који више) села и земље, али им је то послје поодузимао, само су до нашијех времена задржали по једно село, које је као на њиховој земљи насељено и које се зове прѣвор. У Србији су манастири плаћали спахијама осјеком за себе и за прѣвор, тако је н. п. манастир Трноша плаћао спахији (Рашчићима из Лознице) до почетка овога вијека по 30 гроша и по једну краву јаловицу и по које чаране на годину; а кад су послје грошеви почели снадати, и ова је плата стала се подизати, тако да је до 1832 године била изишла на 250 гроша. Трношки прѣворци нити су шта више плаћали спахији нити каквога другог данка осим царева харача, а калуђерима су радили најмање по један пут у недјељи дана и то понавјише у петак, а давали им нијесу ништа. Манастирски је старјешина прѣворцима и судио за којекаке ситнице, а кашто их је затворао и

био. Сад како је у Србију спахија не стало, влада је Српска одредила, да она ова земља на коју су калуђери осјеком спахијама плаћали у напредак остане манастирска, а прѣворци да држе од ње оно што су до сад држали, али прикрћивати да не смију ништа, и од онога што држе да не смију нигоме ништа продавати, па кад која породица вамре, да остане манастиру земља коју је она држала. У царству Аустријскоме манастири су праве спахије од прѣвора као и друге спахије од осталијех села. Манастир Гргетег у Сријему осим прѣвора има и једно своје село Нерадин, а Беадин у Банату нема прѣвора, него само село Мунару. Осим земље, винограда и шљивика, које им раде прѣворци, манастири у Србији имају и по неколико села своје нурије, која често позивају као на мобу, али поред свега тога манастири су од прије највише живљели од писаније и од прилога: гдјекоји су калуђери долазили манастиру готово као гости, него су све ишли по народу (по свој Турској, докле се Српски језик говори), те *писали* (новце, стоку, жито, пиће, платно и т. д.), па што нијесу могли манастиру носити или гонити, оно су на мјесту продавали и чинили у новце, а многи су људи и сами о правницима доносили манастирима милостињу. Гдјекоји већи манастири слали су калуђере ради милостиње и у Караџашку и Карабогданску и у сѣму Русију, и онамо су им владоци кашто одређивали милостињу на годину, која се и до данас даје ако манастири нијесу опустјели. Али је сад писанија у Србији забрањена: први је Караџорђије то почео забрањивати, и приповиједали су онда како је одговорио некоме манастир-

ском старјешини (чини ми се Методију Лазаревићу, архимандриту Трношконе), кад му је молећи се за допуштење да може ићи или послати каквога калуђера у писанију, рекао, да би му дао *пуш* у вилает: „одавде до твога манастира има 77 путова, којијем год поћеш, ја ти стојим добар да ћеш доћи у манастир, али у народ нигдје да се нијеси свратио у име писаније, јер људи сад немају ни сами шта да једу, а камо ли вама да дају, а ти кад доћеш човјеку на конан, домаћин ваља да тражи и теби и твоме коњу шта у кући нема: ти не можеш јести кукурузнице, него ти ваља тражити погаче, а твој коњ не ће да једе кукуруза, него хоће јечма, а ако ти досађује гостиница, ти начини поред манастира механу, па ко ти год дође, покажи му претом у њу, те ћеш тако и госте дочекивати и јоште што добити.“ Манастири су се у Сријему и у Бачкој и Банату с помоћу својјех спахилука одржали до сад пралично, али су у Србији врло посрнули једно што је забрањена писанија, а друго што слабо који ваљан човјек (као и у Сријему и у Бачкој и Банату) хоће да иде у калуђере: од прије су једини калуђери били народна господа, господски се хранили, у ћуркове одијевали, на добријем коњима јахали и добро оружје носили, а сад ко је ваљан и што зна, отворен му је пут к различвијем службама и господствима.

II.

ОБИЧАЈИ О НАЈЗНАТНИЈИМ ЉУДСКИЈЕМ ДОГАЂАЈИМА.

БАБИНЕ.

Код Срба трају бабине обично седам дана. За тих седам дана долазе дињу *жене на бабине* и доносе част (н. п. пите, ушטיפке, ракију, вино и т. д.) и дјетету дарове те се чисте и веселе; а ноћу дођу сусједи и сусједе, и познаници и познанице те *чувају бабине*, т. ј. сједе сву ноћ код породиље, и разговарају се и пјевају, а особито трећу и седму ноћ („Није седму ноћ дочуван“ имају обичај рећи о-номе која је мало сулудаст). Тада не смије ни једно заспати, јер други једва чекају да га огаре или да му пришију штогод (какав дроњак или читаво ћебе) за хаљине. На бабинама пјевају свакојаке пјесме, а неке имају које се само тада пјевају, н. п.

1.

Ој на делу на голему боб се зелени,
А ко га је посејао те се зелени?
Мирко *) га је посејао те се зелени,
Ружа **) га се назобала, срце је боли —
Колалом лалом ко му отац беше?
Колалом лалом тај ***) му отац беше.
Колалом лалом ко му деда беше? и т. д.

*) Или како оду дјетињему буде име.

**) Или како буде име матери.

***) Како му буде име.

2.

Што у двору жубор стоји ?

Што онде веле ?

Јовану се снј родно,

Те се веселе.

Ко се томе весељаше ?

Бабо највише.

Веселе се, Бога моле,

Да му буде жив.

3.

Рано рани млади Јован,

Прије зорице,

Те он иде у планину

На врана коња ;

Заборави жуте чизме

И рукавице,

Кад се Јован поврнуо

У бијели двор,

И наоди своју љуби

Као госпођу,

Бе она лежи на душеку

У меку свилу,

С поред ње је бешпичица

Дрва шимшира,

У бешпику мушко чедо.

Златна јабука ;

Ал' је Јован говорио

Својој госпођи :

„Ферим тебе, љуби моја,

Као госпођи.“

4.

Трепетала трепетљика
 Пуна бисера,
 Под њом сједи снаха наша,
 Сина родила;
 К њој долазе сви свекрови,
 Редом господа:
 „Ферим тебе, снахо наша,
 Сина родила.“

ПОДРИЈЕТЛО.

У Црној гори и у Херцеговини народ наш има своја презимена којима се породице позивају од кољена на кољено као и у осталој Европи: у Србији пак тога обичаја до нашега времена није било, него се сваки позивао по своме оцу додавши очиноме крштеном имену *овић* или *евић*, код имена која се свршују на *је* и *о* само *вић*, а код оних која се свршују на *а*, само *ић*, н. п. *Милановић*, *Милошевић*, *Милојевић*, *Ранковић*, *Милешић*, (и то је значило: син *Милованов*, *Милошев*, *Милојев*, *Ранков*, *Милешин*); ако ли је коме отац умро прије матере, он се је позивао по матери додавши материном крштеном имену мјесто *а* *ић* н. п. *Ружић*, *Смиљанић*, *Перуничкић*, *Станић*, *Недић*, *Вишњић*, *Бојанић* (и то је опет значило: син *Ружин*, *Смиљанин* и т. д.). Тако и кад су се који из Херцеговине или из Црне горе саселили у Србију, они су почевши се звати по овоме доњоземском обичају презимена своја мало по мало повозостављали, гдјекоји и повоборављали, а гдјекојима ако се и спомњало ста-

ро презиме, највише су их као поруге ради њиме навивали. Мени је приповиједао знатни поглавица за Карађорђејева времена Младен, да је он старином из Дробњака, из села *Тушиње* од Церовића, али се је звао по оцу Миловиновић. Сад се тек од године 1804 почело и у Србији, особито код знатнијех људи, да се не пишу по очиноме крштеном имену, него или као што су слушали да су им се стари звали или онако како им се отац звао и писао. И у Царству Аустријскоме у данашњему вијводству наши су се људи до скоро звали и писали по очиноме или по материноме крштеном имену као и у Србији, докле им вемањске старјешине, особито видећи да у једној кући и у једној породици има по неколико различитијех презимена, нијесу то забрањиле, те су она имена којима се ко по оцу или по матери звао остала у напредак презимена. Вршачки обернез Арто, који је умр'о прије неколико година, звао се по своје оцу *Манојловић*, и кад је за заслуге својега оца Манојла постао Мађарски племић, примио је његово крштено име *Емануел* за презиме. Може бити да је у Црној гори и по њезинијем околинама овајта највећи узрок што људи држе своја стара презимена, да би онај који би помислио кога да убије, одмах знао с ким ће се завадити и коме ће крв дужан постати, и за то кад се онамо о коме говори, каже му се не само чиј је син и како се по презимену зове, или — као што они кажу — од кога је братства, него се још дода и на кога је племена, н. п. *Саво Марков Петровић Његуш*; ако је племе равдијељено на какова особита имена као н. п. што је Цетиње на Бајнице и на доњи крај, онда се дода још и то, н. п. *Бико Милов Маршиновић Бајница*

Цешимљанин. А у Србији онаке свете није било нити је могло бити, за то тога ради није требало држати се старог презимена, а ако је још ко био од неке знатне и Турцима мрске породице, прије му је ваљало да се крије него по њој да се позива, као што су јачајно у почетку владе Турске многи чинили; за то кад су Турци купили харач, сваки се називао по имену својега оца или матере, а у другијем догађајима слабо је ко кога и питао а још мање писао како се зове; за то је у нас до данас још обичај да се многи људи познају и зову више по крштеноме имену него и по каквоме презимену. И Бошњаци Турскога закона, особито господа, држе своја стара презимена, па још онака која показују да су њихови стари били Хришћани и да се они по закону само зову Турци а по роду и по језику да су прави Срби, а којијех би они по своме давањем мишљењу ваљало да се стиде, н. п. *Филиповићи, Ђурђевићи, Тодоровићи* и т. д. Може бити да је код њих узрок што су ова презимена у старијем њиховијем бератима на спахилуке и на остала господства. У народу нашем има презимена која се не свршују на *ић* и која нијесу постала од очинијех или материнијех крштенијех имена, него је неко од оне породице најпрвије онако прозван, н. п. *Кулиза, Бесара, Шакабени, Млашишума, Малеица, Паликућа, Рукавина, Мажула, Социвица, Копривица, Вашица, Халавана, Вурдеља, Намучина, Комадина, Цода, Жељељ, Штуле, Вишас, Бједов, Зељ, Сламуша, Омчикус* и т. д. У Србији и овако очино презиме често се на сину окрене на *ић* (да би се показало да је он син онога), н. п. људи има и сад који се зову *Кулиза*, а за Турскога времена у Шапцу је био један трговац *Јаков Кулизић*;

тако је за Карађорђејева времена у Црној ријеци био војвода Петар *Џода*, а његов син чини ми се да се зове сад *Џодић*; тако је у Ужичкој нахији скоро био некакав старјешина Павле *Шшуле*, а његов син сад зове се *Шшуловић* и т. д. И овако су јамачно постала у народу нашем сва презимена која нијесу од крштенијех имена, н. п. *Шеремешовић*, *Гагојевић*, *Зимоњић*, *Чаранић*, *Цукић* и т. д. Од ових презимена ваља разликовати она која су постала од каке службе или од каквога особитога посла, по чему су оца или матер звали више нег крштенијем именом, н. п. *Војводић*, *Кнежевић*, *Властелиновић*, *Писаровић*, *Барјакшаровић*, *Лончаревић*, *Коларетић*, *Терзијћ*, *Кујунџијћ*, *Смирчевић*, *Вођевић*, *Смијешчевић*, *Овчаревић*, *Станаревић*, *Врачарић*, *Попадијћ* и т. д. По овоме и Марко син краља Вукашина није се звао Вукашиновић, него *Краљевић*.

НАДИМАК.

У Херцеговини и у Црној гори много чељаде (и мушко и женско) има још по једно име осим крштенога, таково се име данас онамо зове *надимак*. Управо узевши може се рећи да су надимци *двајак*: једни се надјену дјетету у *кући* као од милости (може бити још прије крштења), а друго послјије *изван куће*, понајвише подсмјеха ради. Овијех другијех надимака, који њемачки зову *Spitznamen*, онамо слабо и има (јер нико не да да му се подсмјевају), а у Србији првијех готово нема никако. У Црној гори и у Херцеговини људи се овим првијем

надимцима зову и пјевају и пишу, тако да се многима крштено име слабо и зна изван куће и родбине његове: ја сам с једнијем Цетињанином, којему је надимак *Шуто*, путовао неколико пута из Котора на Цетиње, с Цетиња на Стањевиће и у Котор, на Цетињу се и у Котору много пута с њиме састајао и разговарао, и не само што му нигда нијесам чуо крштенога имена, него ми га нијесу знали казати ни његови знанци с Цетиња и из Котора. Овакови надимци нијесу начињени од имена крштенога, као н. п. *Машо*, *Машко* и *Машан* од *Марко*; *Лако* и *Лакеша* од *Лазар*; *Ико*, *Илча* и *Илчан* од *Илија*; него са свијем од другогa и често непознатогa коријена. У Црној се гори узимају и права *Турска имена* за надимке, а и само име *Турчин*, н. п. *Мустафа Вуксановић*, *Мураш Вуковић*, *Рамо Лазаревић*, *Хасан Кезунов* (а и *Кезун* је јамачно надимак), *Турчин Перовић*, *Осман Турчинов* и т. д.

ЖЕНИДБА.

У Рисиу, као и у Дубровнику и по другијем онамо мјестима, мјесто испросити дјевојку каже се *вјериши* или *вјериши се*, н. п. он је *вјерио* дјевојку, или: он се *вјерио* с њоме или она с њиме. По томе се заручница зове *вјереница* и заручник *вјереник*, а *просидба* *вјеридба* и *вјера*, н. п. отишла на *вјеридбу* или на *вјеру*; дјевојка стајала под *вјером* три године. На ово је налик и оно што је Будимска краљица казала Јакшићу Тодору:

Јеси ли се море оженио,

Јал' ђевојци дао *вјеру* тврду —

И у Рису је био обичај до скоро, као што је у Цршој гори а може бити и гдје на другом мјесту и данас, да два човјека који се паве а имају један мушко, један женско дијете, вјере дједу још у колијенци. Говори се да су гдјекоји још док су им жеме биле трудне уговарали, ако једна роди мушко а друга женско, да ће се опријатељити, и такви су се уговори држали као и права просидба или вјеридба. Али су ови обичаји ондје већ пропали, и слабо се у којој кући задржава још и онај да отац сину дјевојку тражи и избира, него је син избира сам, а отац иде те проси.

Дошавши просац у кућу дјевојачку рече дјевојачкоме оцу од прилике овако: „Пријатељу, помага „ти Бог! Дошао сам с добријем часом да с тобом „проговорим нешто насамом. Ја имам сина, кога са „срећом мислим вјеривати, а ти имаш кћер (пов- „менце ту и ту), која је њему и свима нама мила, „на сам дошао к тебе, као ће најбољему пријатељу, „да те питам хоћеш ли ми је дати за њега.“

Кад дјевојачки отац мисли дати дјевојку, он одговори овако: „Фала ти, брате, на твоје лијено пријатељство, које имаш сирам мене и моје сиромашке „куће, и опрости ми што ти не могу сад одговор дати, „јер имам браће и остале својте, да им кажем и упи- „там, и најдаље молим ва осам дана да ме причекаш, „да ти одговорим на поштено твоје питање.“ Ако ли је не мисли дати, он му опет захвали, па му онда лијепијем начином каже, да од тога не може бити ништа неговарајући се или да је дјевојка обречена, или да још није спремљена за удају, или да је још млада и т. д.

Кад дође одређени дан да дјевојачки отац одго-

вори оцу момачкоме, он сазове у кућу своју браћу, ако их има, и осталу ближу родбину, а момачки отац увевши тако кога од своје родбине иде онамо као на поуздано да дјевојку прстенује. Пошто се поздраве и за здравље распитају, отац момачки држећи прстен у десној руци рече: „Ево, браћо, у име Божје „иштем „кћер (поименце) нашега брата (тога и тога) „за мога сина (поименце), и ако га љуби, дат' нам „је ево обиљежје као залог вјере пред вама да прими „с добријем часом и добром срећом, ако Бог да.“ Отац дјевојачки већ се прије разговорио и договорио са својима, а и кћер је на то приправио преко матере јој или сестре, али их сад опет упита: „Шта велите ви, браћо моја?“ А они му одговоре: „Ми велимо што и ти.“ Онда он рече: „Дакле ја је дајем, и Бог дао добар час!“ Па узме прстен од оца момачкога, и да га жени на оставу до свадбе. По том цију ракије, и тако је вјерижба свршена.

Послије тога отиде к вјереници вјереников отац и брат која ће на свадби бити ручни дјевер, и понесу јој на дар лијепу хаљину и свилену мараму, а осталоме женскињу у кући по комад сапуна; а они њима у трпези даду за то ударје: свекру у марами завијену сашивену кошуљу, а дјеверу личњак и бјечве (пешкир и чаране) у марами завијене. На походу пред кућом вјереница дарује особито свекру личњак, а он њојзи уклони у руку цекли; дјеверу лијепу с китама дуванкесу, а он њој талијер.

Други или трећи дан иде вјереник к вјереници са својијем стрицем, и понесе пунци свилену мараму, комад сапуна и у њему засађен цекли; тасту нове чизме, шуревима по цревље, свастима по цревље

и свилену мараму, и свима кућанима по штогод. Обичај је да се вјереница крије од вјереника управо до вјенчања; али овда послје велике молбе допусте му да је види, и дошавши к њој загрља је и као на силу пољуби, по том јој у руке утисне цекин а на прст на такне прстен. Она се од свега тога брани, и гдјекоја јака истргне се од њега и побјегне, и дарови му нападају по земљи. На поласку пуница дарује вету у свиленој марами кошуљу, гаће бијеле с везенијем гатњиком, бјечве и подвезе са четири златне ките. Тако му и остало све жескиње које је он даривао даде по нешто ударја.

Доклегод дјевојка стоји под вјером, вјереник ваља да јој се стара за обућу, и за то јој често шаље цревље, а она њему и његовој кући свакога свеца и недјеље по позлаћен (фаракленсан) цвијет.

Од прије је био обичај да вјереник кад вјереница дуго стоји под вјером не иде к њој више до два пута у години, и то на Божиј дан и на уставке њезинога крсног имена.

Послије вјереника иде му мати са кћери својом да види вјереницу, и повесу јој на дар хаљину и лијепу мараму, плетивачу, игленицу и напретак, и то све троје од сребра; а пријатељицама по траверсу (кецељу), пријатељу личњак или везену мараму. а осталима од рода по комад сапуна. Отац вјереничин у трпези да пријатељици цекин, а његова жена кошуљу у свиленој марами: тако и остале које је она даровала дају јој по нешто ударја. На походу даде свекра својој снаси прстен.

На недјељу дана пред свадбу изиђу на пјачу отац вјереников и вјереничин са својим пријатељима и осталијем знатнијим људима из мјеста, и ондје их

отац вјереников части све ракијом. Најприје он узме у десну руку боцу ракије, на којој је јабука и у јабуци цекин, па стане овако говорити : „Помага вам Бог, поштена браћо и господо моја! Ево с' добријем часом испросио сам кћер (по имену ту и ту) брата нашега (тога и тога) за свога сина (поименце), и привао сам вас да пијемо по чашницу ракије, и да речете „и ви да им Бог да добар час и добру срећу,“ (па пруживши боцу оцу вјереничину) „и пријатељу мој сретни да ти је час!“ Отац вјереничин пруживши боцу, узме с ње јабуку с цекином, а боцу да најстаријему њиховом поглавару или попу, који увевши је напије овако : „Боже благослови! што радили и углавили, сретно било и дуговјечно по једну страну и по другу!“ Остали повичу у глас: „амина,“ а једни и: „амин Боже дај!“ Пошто се он напије, да боцу другоме који је на реду, те се сви обреде напијајући како који зна. Одмах послје тога одвоје се пријатељи са својом родбином на страну и уговоре кад ће бити свадба, колико ће бити свата и т. д. Ови дан вјереник пошаље боцу ракије и у тазбину, да се и они код куће провеселе као и ови у пјаци. Алим у се боца од онуд не врати празна, него опет наново напуњена и још одозго са шипком (Gradatapfel) и с китом позлаћена цвијећа. Онај цекин што вјереничин отац узме с боце у јабуци, не даје он вјереници, него га узме управо себи (у кућу), за то се обично каже: продаде кћер за цекин.

Од тога дана одмах се код вјереникове куће почиње весеље, пјевање, играње и гошћење. Најприје се пошаље неколико момана који су намијењени за сватове да из цркве донесу барјак, а у том дјевојке од

рода вјереникова ухвате пред кућом коло те играју и пјевају. Овијех момака који иду по барјак ваља свагда да буде лнхо (н. п. 5 или 7); идући од цркве с барјаком барјактар пјева наа гласа а остали међу пушке. Дошавши пред кућу поиграју по два и два испред кола, које води вјереникова мати или сестра, а барјактар с барјаком вијући с њиме на све стране. По том пошто барјак привежу на једноме од највиших кућнијех прозора да се од свакуд видјети може, посједају за трпезу и стану пити и јести. Кад се донесе барјак из цркве, дјевојке у колу обично пјевају ову пјесму:

У име Бога у час добар сунце истече,
Честито ти, домаћине, у двор весеље!
Одлећеше, долећеше сиви соколи,
Донијеше домаћину киту маслине*);
Честито ти, домаћине, у двор весеље!
Фала тебе, сив соколе, био са срећом!

Иза ове пјесме наставе и друге различне као н. п.

У име Бога у час добар!
Све нам било у час добар!
А ово саде у најбоље!
Време нам се веселити,
Млада Коста оженити.
Косто ми Стани поручи
По оној златној јабуци:
„О Стане, моја душице!
„Чуо сам да си срдита,

*) Приповиједа се да је у Ресну од прије био обичај у сватове мјесто барјака носити грану маслине; али се сад то само онда чини кад је младожењина или дјевојачка кућа у жалости.

„Срдита и огњевита.
 „Нег' Стане, моја душице,
 „Остави срдоет у мајке
 „А живи огањ у браће,
 „Не нос' га мене у дворе.
 „Не окрази ме са мајком.“
 А Стане Косту поручи
 По оном сивом соколу :
 „О Косто, срећо весела !
 „Ако ти будем срдита,
 „Срдита и огњевита,
 „Направи златну шибину,
 „Па мене шибай у дворе
 „По оном скуцу свилену.“

Трп су ми горе високе,
 Једна је гора највиша,
 По њој ми Косто лов лови,
 Стане му коња приводи,
 Приводи да га напоји,
 Дава му зобат' бисера
 Из свога скуца свилена,
 Дава му пити водице
 Из своје руке деснице.
 Ту ми је млада заспала,
 Повиче стража са града :
 „Чија је мома заспала ?“
 То зачу Косто у лову :
 „Моја је, не будите је ;
 „Ја ћу је и сам будити,
 „Када се врнем из лова.“

Донгра Косто из лова,
 И убра стручак ружнице,
 Да бије Стану по лицу:
 „Устани, Стане душице,
 „Да ли се ниси наспала
 „Све дуго в'реме у мајке?“
 Кад чула Стане ђевојка,
 Она се од сна разабра,
 Весело скочи на ноге.
 Кад виђе Косто делија,
 Свога ми коња оседла,
 Весело скочи на коња,
 И узе Стану за руку,
 Метну је ва се на коња,
 Весело двору одигра,
 Кад дође Косто пред дворе,
 Своју ми мајку дозивље:
 „Изађи, мајко, пред дворе,
 „Ево ти водим снашицу.“
 Кад Коста мајка разумје,
 Весело пред двор изађе,
 Па љуби своје снашице,
 И стаде Бога фалити:
 „Фала ми Богу миломе,
 „Ево ми у двор одмјене!“

Играло је Влашко коло и Арбанашко.
 И то коло ђевојчица вила бијела,
 На њој су ми три кавада од сува злата,
 Око ње су три ђемера сребра бијела,
 А на грло три ђердана дробна бисера.

А у уши трој' међуше од сува злата,
 На глави јој три вијенца од жарка сунца.
 Отуд иде турско момче из Турске земље,
 Под њиме је вранац коњиц рода вилина,
 А на коњу бојно седло рога јелена,
 А за седлом мала узда зуба змијина;
 А на њему дуг' долама дуга до земље,
 А о пасу тавка сабља су три гајтана,
 На гајтану три камена, сва три драгана,
 На глави му самур-капа од веље свите,
 А за капом паун-перо пало на раме,
 Те му лице заклоњаше од жарка сунца.
 Све се коло уставило те га гледаху.
 Ма говори Турско момче из Турске земље:
 „Играј коло наоколо, не гледај на ме,
 „Нисам дош'о да устављам коло ђевојак'.
 „Нег' да просим ђевојчицу вилу бијелу,
 „На којој су три кавада од сува злата,
 „И око ње три ђемера сребра бијела,
 „И на грло три ђердана дробна бисера,
 „А у уши трој' међуше од сува злата,
 „И на глави три вијенца од жарка сунца.“
 Ма говори ђевојчица вила бијела:
 „Ход' отоле, Турско момче из Турске земље!
 „Не просе се ђевојчице у ово коло,
 „Но се просе ђевојчице у свога баба.“

На неколика дана пред свадбу отиде квјереници
 брат младожењин са својом сестром или другом неком
 дјевојком или женом која зна процијенити женске
 хаљине и остале ствари. Дјевер овда понесе снаси
 махач (лепезе), црвље и бјечве, лијепо огледало и у
 њему ријетки чешаљ, гурђела (пантљика), шпирода

(чиода) и различнога начињеног цвијећа, а уз то и матери јој црвље. Пред обједом процијене дјевојачке хаљине и остале све ствари што она мисли са собом понијети, од најмањег до највећег; и кад ствари ове сложе у скрињу (ковчег), свак баци у њу по какав новац или друго што. Пошто се скриња затвори, кључ узме дјевер, и заповједи да је носе кући младожењиној; али брат дјевојчии сједе на скрињу, и не да је с мјеста кренути, док му дјевер не поклати талијер или најмање једну форинту. На обједу дарују дјевера личњаком а сестру му бијелом марамом. На поласку дјевер дарује вјереници највише форинту, а она њему бијеле бјечве.

Који су позвати у сватове или на свадбу, они уочи свадбе пошљу вјерениковој кући по бртва одерана с главом, који у устима држи гранчицу ловорикову, по велики самун круха искићен позлаћенијем цвијећем и барјачићима и по двије боце вина. Ако вјереник има удату сестру, она му донесе сашивену кошуљу. А к вјереничној кући шаљу званце по боцу ракије, по лијеп крух и по мараму, а жене нека хаљину, нека траверсу, нека фацулет. И ово је управо све за дјевојку, али гдјекоја мати устави што и за себе. Овај дан пред сами мрак скупе се позвани сватови код вјереникове куће, и сваки кад дође набаци пред кућом пушку. Пошто посједају за трпезу, домаћин одреди шта ће који од сватова бити, и ово одређивање он почне овако: „Добро вече, браћо и го- „сподо моја! Ево с миром Божијем и часом добријем „сабрао сам вас у ови свромашки свој дом, не да „вас почастим, него да вас потрудим до оне наше „сретне пријатељске куће, да пођете сјутра и ону

„нашу сретну неvjесту у ови наш дом за мојега
 „сина да доведете. Знам лијепо да сјутра поштена
 „она браћа и наши пријатељи вама се радосно
 „надају, и настојаће вам колико срдачну љубав
 „у дочеку приказати, толико с људскијем говором
 „свакоме почаст дати. За то ја да би сваки своје име
 „и дужност сватовску знао, и с имењаким својим та-
 „ко разговор проводио, именујем с добријем часом:
 „1) за првијенца пошменце тога и тога (обично ујака
 „младожењина), 2) барјактара тога и тога (од кана
 „јуначног рода), 3) старог свата тога и тога, 4) до-
 „маћина од сватова тога и тога (којега од рода),
 „5) сретнога кума тога и тога, 6) ђевера тога и тога
 „(свога другог сина), 7) муштулугџију тога и тога
 „(кога од своје даље родбине), 8) војводу тога и тога
 „(вета од куће).“ Кад има сватова много, онда се по-
 ставе и по двојица од свију ових, и они се између
 себе договоре кад ће и како који свој посао изврши-
 вати. По том стану пити ракију и гдјекоји по два и
 два пјевати:

Цв'јетак паде на трпезу,
 А с трпезе на сватове;
 Стари свате, добре ти сиједе,
 добре ти сиједе!

И овако једни друге све припјевају. Кад дође
 на кума, онда се рече:

Сретни куме, добре ти сиједе,
 добре ти сиједе!

а муштулугџијама:

На муштулук браћо наша
 добре ви сиједе!

А пошто сватове овако обреде, онда припијевају
и остале званице и пирнице овако :

Цв'јетак паде на трпезу,
А с трпезе на сватове ;
Све пирнице и званице,
 добре ви свједе,
 добре ви сиједе !

Кад се год ко припјева, он ивбаци лушку и твјем
као захваљује. По том се стане доносити јело на
трпезу. Док ови једу и пију, дјевојке и невјесте
ухвате коло те играју и пјевају као н. и.

Дивно ти је под ноћ погледати,
Бе господа за софром сјеђаху
И црвено вино испијаху.
Ко најљепше за софром сјеђаше
И мудрије вино испијаше ?
Стари свате најљепше сјеђаше,
Најмудрије вино испијаше.

А кад тако припјевају све сватове редом, онда
наставе и ове друге пјесме :

Дивно ти је под ноћ погледати,
Бе сватови за софром сјеђаху
И црвено вино испијаху,
Јеленко им уз трпезу шета,
Те им чаше прислужује вина,
На рамену славје грло јасно,
А на друго паун перо златно,
Па говори паун перо златно :
„О тако ми славје грло јасно,
„Да је моје тако грло јасно,
„Ја бих моје грло прогладно,
„Сву господу редом припјевао.“

Ал' говори славје грло јасно :
 „А тако ми паун-перо златно,
 „Да су мене тако пера златна,
 „Ја бих моја пера поскубао,
 „Све бих свате редом даровао.“

Млада Стане Косту поручује
 По велену струку каранфила :
 „О ти Косто, мила срећо моја !
 „Мене мајка и бије и кара,
 „А ни с каква худа ћела мога,
 „Него с твога честа дохођења.“
 Кад је Косто Стану разумио,
 Упут ми је војви поручио
 По лијепој руменој ружици :
 „О ти Стане, драга душо моја !
 „Моли Бога да дође нећеља,
 „Скупићу ти господу сватове,
 „Све сватове прије нежењене,
 „Вране коње прије неседлане,
 „Бритке сабље прије непасане,
 „Самур-кане прије неметане,
 „Брата мога на моме коњицу,
 „У мом руху, у оћелу моме,
 „И мојему свијетлу оружју,
 „Да ме прије ти упознаш, душо.“
 Брзо дође и нећеља дана,
 Скупи Косто господу сватове,
 Све сватове прије нежењене,
 Вране коње прије неседлане,
 Бритке сабље прије непасане,

Самур-капе прије неметане,
 Брата свога на свога коњца,
 У Костову руху и ођелу,
 И Костову свијетлу оружју.

Лов ловио млади Косто звијер планином,
 Из лова му жарко сунце лице догори,
 Тражи Косто мало лада да се заклони,
 И он нађе мало лада близу језера.
 Ту је Косто починуо санка трудахна,
 А када се разабрао санка весела,
 На руци му млада Стане скоро вјерена.
 Ма говори млади Косто, добра делија:
 „А тако ти, млада Стане, скоро вјерена!
 „Али си ми с росом пала из ведре неба,
 „Или си ми путем дошла сама ђевојка?“
 Млада Стане проговара тихо смјерено:
 „А тако ми, млади Косто, срећо весела!
 „Нијесам ти с росом пала из ведре неба,
 „Него сам ти путем дошла млада ђевојка.“

Ја усадих виту јелу
 А до јеле танку лозу
 И до лозе струк босиља,
 До босиља дробне руже,
 А до руже наранџице;
 И наврнух живу воду,
 А оставих ђевојчицу,
 Ни малену ни велику,
 Б'јела лица и румена,

Танка струка и висока,
 Да ми чува живе воде ;
 И оседлах коња мога,
 Па одиграх моме двору.
 И прође ми једно љето,
 Па ми прође баш и друго,
 Кад обрну треће љето,
 Наканих се и отидох,
 И заиграх врана коња,
 И припасахъ бритку сабљу,
 И накривих самур-капу ;
 Кад ја бијах преко поља,
 Ма не могах приступити
 Од висине вите јеле,
 Од ширине танке лозе,
 Од мириса босвока
 И лијепе дробне руже
 И ширине нарањнице
 И љепоте ђевојачке
 И велике живе воде.

Пошто сватови вечерају и устану, онда играчице и пјевачице посједају за вечеру, а стари сват рече сватовима да се хватају у коло и да пјевају који су за то. Ово коло води сам стари сват, а пјесме почиње који је највјештији међу њима. Ево и њихове прве пјесме :

Скочи коло да скочимо,
 Да би нама у час добар,
 Нашем брату домаћину
 Са свом браћом наоколо !
 Сабљу паше Стар Новаче
 По Мисиру бијеломе,

Ниско сабљу припасује.
 Сустрете га Турско момче,
 Стар-Новану бесједило:
 „А тако ти, Стар Новаче,
 „Откуд тебе сабља моја,
 „Сабља моја, баба мога?“
 Одговара Стар Новаче:
 „Ход' отоле, Турско момче!
 „Није ово сабља твоја,
 „Нит' је сабља баба твога,
 „Нег' је ово сабља моја:
 „Ја сам сабљу саковао
 „У Мисиру бијеломе
 „У Николу кујунџије;
 „Ако ли ми не вјерујеш,
 „Извешћу ти три свједока;
 „Радојинцу и Грунцу
 „И Николу кујунџију,
 „Што је сабљу саковао.“

А кад престану играти и уморни посједају, отпјева се гдјекоја пјесма и уз гусле, а играју се игре свакојаке. На онда већ од неко доба ноћм иде сваки својој кући избацујући сваки по пушку као и кад су дошли.

Као што домаћин од вјереникове куће одреди који ће што бити у сватовима, тако се постави и код куће дјевојачке, и ово се зове н. п. стари сват од дома, а оно прво стари сват од свата и т. д.

У јутру кад зора забијели, пукну код младожењине куће три топа. На овај глас сватови устају и облаче се у своје најљепше стајаће одијело. Кад се скупе сви код младожењине куће, стари сват запо-

вједи да сви посједају око стола на преглед, и кад
 видя да су сви на број и да је сваки спреман као што
 треба, онда им рече: „Видям, господо моја, чала
 „Богу и Богородици! да смо сви сад који смо синоћ
 „од нашега брата домаћина били именовати на мекнупу,
 „и сви здрави и накићени, весела лица и срца; него
 „препоручујем свакоме, кад будемо сад на еретни
 „пут кренути и оној пријатељској кући доћи, да пазн
 „сваки свој ред, своју част, своју дужност и образ;
 „нико никог ничим да не увриједи, него сваки сва-
 „кога братски да еретне и поздравн, и сваки свакоме
 „да да мирно и љубавно што је за кога; тако ће и
 „наша свијема бити све људски и поштено.“ На овн-
 јем рвјечима захвале староме свату сви поклониша.
 По том стану пети ракију, кафу, и јести слаткиша
 којеквијех. У том боло млади и дјевојака већ пред
 двором игра, и взмеђу осталијех пјесама пјевају и ове:

У име Бога у час добар!
 Сватови се искипише
 И дивно се накитише,
 Вране коње оседлаше,
 Бритке сабље припасаше,
 Самур-кане накривише,
 Брзе коње заиграше,
 У ђевојке одиграше.

Ставе ми се сватовима нада
 У неђељу која прва дође,
 По путу је босиље саднла,
 Покрај пута руже и виоле,
 Око двора ситну мачурану,

А пред дворе зелену наранчу.
 Кад се бјеху свати подигаули,
 Не умију двору пута наћи
 Од мириса рана бослока,
 Од љепоте руже и виоле,
 Од честине ситне мачуране,
 Од ширине зелене наранче,
 Од трепета сивијех сокола.
 Ма говори прелијепа Стане :
 „А за Бога, моје другарице!
 „Пуштите ме на пенџер од двора,
 „Да ја виђу кићене сватове.“
 Она уве перо од пауна,
 И њиме ми ману пут сватова :
 „Крмијенче, дико од сватова!
 „Ви од паса сабља невадите,
 „Покосите ситну мачурану,
 „Поткрешите зелену наранчу,
 „Накитите себе и коњице,
 „Уљезите мене у дворе.“

Млада Стане сунце заклињаше :
 „О тако ти, моје сунце жарко!
 „Тако сјало, никад не тамњело!
 „Јеси л' данас преко Рисна сјало?
 „Јеси л' Косту дворе обасјало?
 „Виђе ли ми свекра и свекру?
 „Жуде л' довест' у двору одмјену?
 „Виђе ли ми моје ђеверове?
 „Виђе ли ми моје заовице?
 „Виђе ли ми Коста вјереника?

„Је ли здраво и је ли весело?
 „Јесу ли му на испун сватови?
 „Вије ли му барјак на дворове?
 „Води ли му коло стара мајна?
 „А сестрице пјесме вачињу ли?“
 Жарко сунце Стани одговара:
 „О Бога ми, предјена Стане!
 „Кад ме питаш, да ти право кажем.
 „Ја сам данас преко Рисна ојало
 „И Костове дворе обаејало,
 „Виђело сам свекра и свекрау.
 „Жуде довест' у двору одмјену;
 „Виђело сам све твоје ђеворе,
 „Сви ти кују влађене прстено;
 „Виђело сам твоје заовнице,
 „Све ти нују сребрне цвјетове;
 „Виђело сам Коста вјереника,
 „Он је здраво, и он је весело,
 „Њему вије барјак на дворове,
 „И води му коло стара мајка,
 „Све сестрице коло зачинаху,
 „И њему су на испун сватови,
 „Одиета ће по те подавати.“

Пошто се свати почасте ранјом, кафом и слаткишима, стану се спремати на пут (ако ли је дјевојачка кућа тако далеко да се до обједа не могу натраг вратити, онда овдје доручкују а онамо обједују), а коло ли стане припјевати овако:

У име Бога, у час добар сунце истече!
 Хајд' из двора, стари свате, бријеме ти је.
 Коњи су ви оседлани, те вас чекају,
 А јунаци оружани, те вас гледају.

Сусрела вас добра срећа и господин Бог,
Свети Петар и Никола, Бошји анђели!
Тко ви отко наудити, не дао му Бог!

И тако остале редом.

Кад се сватови крену од куће по дјевојку, набаце се по неколика топа. Они путем иду као што су именовани један за другим око три корака раздалеко. Барјактар једнако барјаком вија на све стране, а остали редом међу пушке, особито кад кога иза гласа припјева изабрани пјевач, н. п.

Да си здраво, бане првијенче!

Кога год путем сретну, нуде га и чаште ракијом, а из кућа поред којих пролазе износе им се здравице: боца ракије или вина, а на њој шљак или јабука с повлаћенијем цвијећем, која се из десне руке даде првијенцу с ријечима: „Господине првијенче, да ти је част!“ А он примивши је у десну руку напије другу до себе овако: „Окле ова здравица излазила, све му „здрово и весело било! Да Бог да да излази за много „љета а сретних година, имала окле а имала и пред „кога, ако Бог да!“ На овај начин напијајући сви редом пију, а на свакој изнесеној здравици по један из пушке захваљује. Обичај је да сватови и путем и у трезни кад коме на чему захваљују капе не скидају.

Кад је сватова мање од седам, онда не носе барјака.

Код младожењине куће дјевојке и невесте доклегод сватове назиру, једнако пјевају различне нјесме и у њима припјевају вјереника и вјераницу као н. п.

Провехла је јасна зора
Изад мјеста б'јела Рисна.

То не била јасна зора,
 Но то била млада Стане,
 У руци јој два славића,
 Славићима говорила :
 „О тако ви , два славића,
 „Полетните на двореве
 „Драгу Косту на прозоре
 „И реците Косту моме :
 „ „Виђели смо младу Стану,
 „ „Лепе је нарешена,
 „ „Нарешена, накићена,
 „ „Танка струка и висока,
 „ „Б'јела лица и румена,
 „ „Твоја слика и прилика.“ “

Ливада се уресила
 Све цвијећем бијелијем,
 Бијелијем, црвенијем,
 Усред тога зелен боре,
 А под бором млада Стане,
 Она вије два вијенца,
 Један себе, други Косту :
 Који Косту намјењује,
 У њ ми здравља принуђује;
 Који а' себе намјењује,
 У њ бисера прикићује.

Невен садн млада Стане,
 С невенком се разговара :
 „Ој невене, мој невене,

„Благо оном ко т' узбере!
 „И ја бих те млада брала,
 „Него саде немам каде,
 „Идем дворит' Косту дворе,
 „Косту дворе како моје.“

Кад сватови буду близу дјевојачке куће, стари сват пошаље муштулугџију да трчи дјевојачкој кући да однесе поздрав од њега староме свату од дома, и да јави да сватови весело иду и да су близу. Стари сват весело муштулугџију дочека, захвали на поздраву, понуди га да сједне и пружи му здравицу. Муштулугџија ваља да пазн да не би узео здравице без *покривача* (без мараме или пешкира на њему) и да не сједе, него стојке у брзо да напије и к сватовима да се врати. Иначе ако се превари те узме здравицу без покривача, или га задрже с разговором, те се одоцни изићи пред сватове, онда му се сви смију и стари га сват прекорн. Муштулугџија трчећи и отуд и одовуд пјева и меће пушке и из циде (чутуре) коју ува се носи, части ракијом или вином свакога кога сретне.

И код дјевојачке је куће о свадби доставесело, али није онако као код младожење, јер ондје младе и дјевојчице, које би ваљало да играју и пјевају, баве се око дјевојке и њу разговарају, од плача тјеше, уче је ходити, међу дјеверима стајати, поклоњати се и т. д., и ваља их силом на пјевање и играње нагонити; а код младожење пјевајући и играјући заборава и јести и пити и спавати. И овдје као и код младожење скупе се младе и невјесте од својте и родбине, те се веселе и пјевају различне пјесме.

Кад сватови дођу дјевојачкој кући, поздраве их

пуцњавом из топова, а они одговоре из пушака; по том запјевају:

У име Бога у час добар !

Све нам било у час добар !

А од кола које игра пред кућом запјева се :

Привјенче господине, добро дошао !

С вама дошла свака срећа и сам господ Бог !

Тко ви стно изудети, не дао му Бог !

И припјевавши овако све свете редом настане још и ове пјеснице :

Дворе ми сунце огрија,

Стани ми ђевер донгра.

Стане ми се роду моли:

Мили роде мој !

Немојте ми забранити,

Куд ја хоћу поћ',

Да ја виђу б'јеле дворе

Коста делије.

Сунце ми је на истоку, хоће да дође,

Млада Стане на походу, хоће да пође,

Бабо јој се смјерно моли: „Не иди Стане !“

Млада Стаме одговора тихо смјерено :

„Богме хоћу, мој бабајко, бријеме ми је,

„И тамо ми баба кажу, колики да си ти.“

И овако јој припјевају и мајку и браћу и сестру да је моле да не иде.

Кад сватови пред кућом избаце пушке, притрчи један момак од дома те им пружи дуге пушке, ишчисти их, напуни домаћинијем прахом, па остави на одређеноме мјесту. А барјактар поскочивши с барјаком неколика пута испред кола и тамо и амо намјести

барјак да се вије на високу мјесту. По том им се поспе те умију руке, па онда улазе у кућу те сједију за трпезу с десне стране сваки код свога сватовског имењака. А дјевер пође и вјереници и обрнувши је унаколо три пута пут истока (као што сунце иде, с лијеве стране на десну), она му се поклони и с њим пољуби, и она се више ни с ким не љуби до вјенчања. Говори се да је од прије био обичај да овда дјевер своју снаху и мушким пасом опаше по кошуљи, да би мушку дјецу рађала. Али је ово сад престало.

Кад посједају за трпезу, прије него и ко што прихвати или рече, почну се два стара свата разговарати овако :

Стари сват од дома : Господине стари свате, добре ти сиједе ! Ви сте данас на далека ходили, тело ознојили а ноге утрудили, Бог зна, јесте ли ће отпочинути и од кога коју здравницу примили. А мене ово, зафалит' ми милом Богу, свашто овђе запало да владам и владах, да заповиједам и заповиједах ; и сад ми рекоше да ја све поздравом предам тебе, да ти владаш и заповиједаш на мјесто моје.

Стари сват од сватова : Фала друже, милу имењаче ; ја за тога посла и господства нијесам : него кад си владао и заповиједао до сад, владај и заповиједај и по сад.

Ст. св. од дома : (ударајући га руком пријатељски по рамену) Богме да ти нијеси за тога посла и господства, не би те браћа ни звала, нит' би ни био глава, ни би овђе био, ни код мене сједио.

Ст. св. од сватова : Стари свате господине ! кад ми тако велиш, хоћу каквогд било ; само нека ми буде

све право и поштено (прики од њега бардак *) пун
вешта без дара који би ваљало да је на њему, и наста-
ви даље). Стари свате господине! ово је био мала твој,
а сада је дар мој, да нијеси доста мала имао, не би
мене оволики дар дао; но се не могу начудити:
будли оволики мал се поарчи, и оволико чуда (пића)
набави, како се заборави још овђе мало поарчити и
нешто набавити; па много хоћаше бити љепше и по-
штенније!

Ст. св. од дома: Ми штогод смо жала имали, ни-
јесмо жалили поарчити, да вас боље дочекамо и по
обичају угостимо и дарујемо.

Ст. св. од свашова: А да мој стари свате, јеси ли
виђео кад се гради брод на мору или град на пољу?
Брод не може по мору ходити ни на мору ништа до-
бити прије него се на њему арбуо (катарна) побие, и
по њему платио се развије, па ти тек онда хитројев-
ди и напредује. Град на пољу кад је тврд и уредан,
па кад ти ивађе какав душманин да га на силу уме,
ваља тада град затворит', топ намјестит' и на град
барјак поперит' и овим огласит' да су браћа сложна
под барјак скупљена, весело пију и барјак вију. Али
овђе данас код тебе видим град без барјака, видим
брод без једара.

Ст. св. од дома: Богме, стари свате, оует да ти
речем: штогод смо имали све смо ту поарчили, и не
мој ме више хитрином твојом варати.*

Ст. св. од свашова: Кад мислиш да те желим хи-

*) *Бардак* се онамо зове бијел и шарен суд (као што је у
Сријему *бокал*), који се у Србији зове *бокар* и *милујка*
а у Паштровићима *мајулика* (од мајолика).

трином преварит', а ти ми кажи, мој стари свате господине: јеси ли над путем ходио и собом коња водио, је ли на њему седло било, и јеси л' носно ћебе и мутан, да покријеш на коњу твоју торбицу ил' коњску зобницу или кад ће уморан сједнеш да пода се метнеш? Сад ми кажи и одговори: или си туткуи собом (који не зна) или зуђур с ћесом (немалац)?

Ст. св. од дома (видећи да га не може говорити никако придобити, и они дар заштеђети изнесе лијепу мараму и покрије бардак пун вина говорећи): Ево ти и то, о стари свате! иштеш ли још штогод од мене?

Ст. св. од свашова: Стари свате господине, сад ти лијепа фала! (поклон се и захвали на дару). А да стари свате господине, виђе ли ти, кад ко иште и да му се, ко куца и отвори му се, ко тражи и нађе, и ко људи пита, не залази с пута? Сад питам ја тебе: што би ти рекао мене: што ћу ја сад од овога твога мала а мојега лијепог дара? или ћу га с тобом на ово мјесто арчити, или ћу га по коме на дом справити, ил' коме брату овђе дати, али нудгод у вилает послати, не ћу л' с њиме штогод више стећи и боље добити?

Ст. св. од дома: Еј фала Богу и Богородици! сад ми је мило да си ми весео и довољан од мене. А што ме питаш за мал твој, ја бих ти рекао, ако бегенишеш, биће најбоље да поарчимо овђе.

Ст. св. од свашова: Чујем, чујем те, стари свате, а чуо сам и од старијех људи да си добар пријатељ за себе; него опет тебе висока фала на лијепом друштву и разговору! (на онда зовне свог војводу) Ој војводо мој!

Војвода : Чујем те и видим те, брате и дико наша стари свате!

Ст. св. од свашова : Добро те чуло и виђело са свом дружином наоколо! А да чу ли и виђе ли, што учини ови наш брат и од дома стари сват? Какав ми даде дар, њему Бог дао поштен глас и свијетли обрав међу својом браћом и туђом крајином! А спомнићеш ли се, брате, кад нас срете данас у путу они глас за овога нашега брата и од дома старог свата да нас чека овђе и нама се нада, како се бјесмо од њега препали и страх од њега узел, и како друг с другом збораше и на срца сваки мишљаше да нам не ће дати ни нутла воде, а камо ли вина и ракије; па га сад виђи како ни би, како господ Бог обил га учини и с крстом га на опослом обрну: док се с њиме састасмо и очима виђесмо, поче нам давати једном, њему Бог дао објема! па нам примаче по двије, да му Бог душмане подвије! сад нам даде по три, да му Бог душмане потре, а повиси и поживи њега и његову ћецу и све његове кумове и пријатеље и свијех који смо данас овђе! Него мајчини сине а сви соколе, кад нам је овако Бог дао и ови домаћин дотекао а ови пријатељ стари сват допустио, добро ми се окротн, и о-коло себе дружину ослободи; није мала ни у барјелу вина; него данас лијено отпочинимо, да коње прекујемо *), па сјутра нови дан и нова навака, да идемо пјевајући и лубардајући

*) Овђе се коњи спомињу на више мјеста, а сватови свагда пјешкице иду, и у цијеломе Рисну не знам, имају ли сад два коња за јагање. Ово показује да су ови обичаји од овијех мјеста гдје сватови на коњима иду.

Војвода: Тако мој брате, стари свате, сви ми то бегенишемо.

Војводе свуда сједају у засједу, у дно трпене, и свака здравица ваља да се наздрави војводи, а војвода онеме у чије се здравље пије, и. п. стари сват напијајући за здравље првијенца овако рече к војводи: „Здрав си ми, војводо! за здравље нашега брата првијенца!“ Пошто стари сват чашу напије, војвода напивши такођер наздрави првијенцу, па пошто војвода поније, онда првијенац захваливши на здравци пије *).

По том почну пити ракију и залагати којекаквим слаткишима (или и обједовати).

Многи од слаткиша с трпезе носећу и у своје чпачове, те путем кад пођу с дјевојком дају дјевојкама које сретну, да би се прије поудавале.

Ако се ондје обједује, онда у брзо напијају у *добри час* и у *бољи од обједа*. Кад дођу до здравце треће, *домакинове*, узме стари сват од сватова пун бардак вина и напије старом свату од дома овако: „Стари свате господине, добре ти свиједи! Кадгод је „од бремена доброћа, све трчи чела на љепоту цвије-
„ћа, тако и ја све тебе те тебе Ја идох по свијету
„ка' и чела по цвијету, и тражих, не ћу ли наћи бо-
„љег од тебе, а ја не могах ни ка' тебе, а како л' бо-
„љег од тебе, кад је мене свако добро код тебе. — Сад
„да си ми поздраво здрав, канон бих и сам себе рад!
„Писмо најприје у добри час, помогао Бог и добри
„час! писмо другу и у бољи час, помогао Бог и у

*) Овако је и у Србији, кад се напија, трећа чаша онога у чије се здравље пије, и још најпослије дода онај који нај-прије напије: „Твоја је трећа, од Бога ти добра срећа!“

„најбољи час! а сво сад трећом и најбољом срећом,
 „с молбом пресвете мајке Богородице, која стоји на
 „пријестолу небеском, те се моли Богу за прави род
 „Ришћански, молитва јој у Бога послушна. а ми од
 „Бога и Богородице помиловани! Помиловао Бог вас
 „род Ришћански, а најбоље нас који смо овђе данас!
 „За здравље оба брата домаћина, и нашега и вашег!
 „веселе им ово сретно и честито било! И за здравље
 „свијех нас који смо се овђе састали данас у овим пош-
 „теним дом а под кућним кров! била нам срећа на са-
 „станку како Ристу и Јовану на уранку на води Јер-
 „дану! вазда се састајали и вазда се љубили! И за
 „здравље оба племена, и нашега и вашег! да Бог да
 „да наше и ваше племе буде племенито, на далеко
 „гласито, од рода родно, а од Бога сретно и чести-
 „то! Бог и у наше и у ваше племе удијелно у свачем
 „срећу и берићет, како у права и сретна мјеста Риш-
 „ћанска! За здравље нашијех племењика и договор-
 „ника! да Бог да да буду међу својом браћом и туђом
 „крајином вазда стимани, а у госпoде на дивану при-
 „звани и прибрани, а од Бога помиловани и пошгова-
 „ни! никоме се не молви, но свакоме јувачки одго-
 „ворили, на дивану језиком из уста, душманину ору-
 „жјем из рука, оштром сабљом, јаком мишком и доб-
 „ром згодом, а све с помоћу Божијом! — И здрав си
 „ми, брате! за здравље нашега кола и поља! да Бог да
 „да нам коло води а поље роди, поље нам родило ви-
 „ном и пшеницом, наше коло мушном ћечницом, пла-
 „нине урдом и тјеницом *), наше зграде и ливаде оп-

*) Тјеница овдје значи скоруп (кајмак). Гдјекоја послѣ ове ријечи додаду: „и овцом бјеланцом!“

„сом и купусом, наше стране и главнице медом и ма-
„слом и сваком живом шмовином, од Бога благослове-
„ном! наше сестре и невесте из дома ходиле а коло
„водиле, по колу се гивдале, свијем колом њнале,
„све оглавља бијела *), образа свијетла и гласа пош-
„тена! у колу веселе биле, играјући скакале, и сво-
„јему дому ишле играјући и пјевајући, мушка чеда
„грлећи, у наручја носећи, и на лијеп род Рипћан-
„ски гледајући, за своја чеда Бога молећи Богу се у-
„мољале, чеда одгојиле, с оружјем их саставиле, ду-
„ше им мјеста уфатиле! И опет ти фала, мој бане
„стари свате, и спаси те Ристос и Богородица!“

Послије ове здравице стари сват од сватова про-
говори своје војводи овако: „Чуј ме, о војводо мој!
„добро те свако чуло и виђело! Ево ми овамо почес-
„мо нешто трговати и трговасмо, и фајду дијелисмо
„од које и вама дође дијел учинисмо; него гледајте
„и ви ваишу кад станете дијелити, не мојте нас забо-
„равити, како и ми што нијесмо вас, него (као пру-
„живши му руку с бардаком) да те чујем, соколе!“

Тада и војвода с пуним бардаком у руци наинје
старом свату од дома: „Здрав си, ми бане стари сва-
„те! за нашега доброга и сретнога дошанства и ва-
„шега доброга и честитог нашанства! да Бог да и
„лијепа милост Божија да данас буде дошла с нама а
„к вама свака добра и честита срећа, која ће нас по-
„адету сложити и смирити, рукама загрљити и брат-
„ски ниљубити! Да Бог да ови лијепи и честити са-
„станак наш да буде срећан и честит за све нас, да
„се ми вама вазда фалимо и подичимо, а ви нама не

*) Да не би нигда биле у жалости и у *црнијем* каљинама.

„похудите, и Бог дао нама на нашем одласку добар час а нама весели останак! и благодаримо, господне стари свате, на вашему лијепоме друштву, поштенном разговору, часној ооџри и свој крсној и честитој господи, и весело док се опет састанемо!“

Војвода од дома мјесто свога старог свата одговори на ову здравицу овако: „Фала, друже десни, а у Бога сретни! вавда здрав био и у сватове ходио, с десне стране сједио, весело био и дружини јувачио како прави брат (и врси сват! За здравље оба стара свата, и нашега и нашега, да да Бог да буду вавда стари сватови а господски банови, братски цвјетови, а земаљски кметови! *) да Бог да да здраво буду до старе старости, у бистрој памети, и да вавда сједе и под косе смједе, у богату селу а трпези у челу, господа их ввала, крајина им у очи гледала, бесједу им слушала, и била им послушца међу браћом и туђом крајином, а они били од господа Бога умудрени и пољеговани! Помиловао Бог њих и њихов род и њихов дом и свијех нас који смо овђе данас! И за здравље домаћиновијех пираница и узорница, којигод се јунак данас овђе прибрао, свакога Бог помогао, и у напријед помакао, колико је воља и милост његова! Здрав си, о барјактару! здраво ми ходио, вавда барјак носио, барјак ти трептио, а ти под њим како пеливан летио, здраво ми био, јуначки га био како бих сам хтио и желио! — Првијенче брате! здрав си ми и ти, мој брате мили! вавда ми први ходио, и за собом поштену дружину водио, здраво их дома доводио, а на дому здраво и ве-

*) Судија.

„село находио! здраво ми био како бих и себи поже-
„лио, и кад ти дође ова чашица и ова вдравница, при-
„гни сједећи а одмакни стојећи, ноша удај, и више
„се у пиће не удај, но на ноге, соколе, пут крчи, а
„сватове вичи!“

Сад који од свата позове дјевере овако: „О ђевер-
ри!“ Они одговоре: „Ево нас.“ — „А јесте ли здраво
тамо и весели?“ — „Јесмо, фала Богу! што смо тражи-
ли, то смо и нашли, што смо жељели, то смо и добили.“

Онда војвода од сватова одговори војводи од до-
ма: „Фала, друже, фала, јрски витеже! Штогод
„смо досад радили и дјавили и за чије здравље више
„испијали, Бог све услушио, и лијена милост Божја
„помогла и сваком у свачем прискочила! А сад, брате
„мили и витеже Српски, здрав си ми, здрав! за здрав-
„ље нашијех дјка, окићенијех ђевера, да им Бог да
„да вавда на пут иду, и с пута окићени и богати се
„враћају! И за здравље брата нашега суђенога мило-
„га сретнога и честитог друга новог Бога смо сада
„с нама придружили и у своју руку узели! да Бог да
„и лијена милост Божја, кад кренула из свог рода, да
„креле у добри час, а кад дође к своме дому у
„бољи час! да Бог да да угоди своме дому како би
„јој било мило своме роду! да Бог да да излази међу
„друге оглавља бијела, образа лијена, гласа пош-
„тена, наконо срећне и честите шћере Ришћанске, и
„да јој Бог да лијепу чест *) и синова шест и шће-
„ри двије, да је жеља миње, и здран!“

*) Чест овдје може значити и *чест* (die Ehre) и *срећу* (од чега је и *честити* и *честиташ* и т. д.): ако знача прво, онда је узето од скора према *шест*.

Разговори се ови проводе и здравнице навдрављају било на обједу или само уз ракију и слаткише. И овдје попијевају и сватове и остале госте припијевају:

Цв'јетак наде на трпезу,
А с трпезе на сватове;
Стари свате, добре ти свиједе,
Добре ти свиједе! и т. д.

Кад буде већ вријеме да се сватови на пут спремају, домаћин изнесе дарове те их све дарује: најприје из десне руке да свакоме позлаћен цвијет, који сваки задијева себи за ухо или на прсн, по том свакоме на лијево рамо метне по мараму говорећи, и. п. староме свату, коме најприје даје: „Господине, стари свате, да ти је част!“ Стари је сват од сватова дуван павити да се сваки од сватова дарује, а уз то још да не би заборавио увети мараму за другог старог свата од свата, који је остао код момачког дома да наређује и приправља којешта за свадбу, и за пона који ће младијенце вјенчати; а барјактар ваља да ште по мараму за барјак на цркву и за дијетекоје ће се нанијети пред дјевојку кад у кућу дође.

Кад се дарови дијеле, младе и дјевојке пјевају ову пјесмицу:|

Рјесну граде наш, лијепо стање!
На тебе ми троја врата сташе:
Једна врата, жарко сунце сјаше,
А на друга жива вода враше,
А на трећа Костови сватови;
Међу њима ђевер и ђевојка,
Те чекају дара од ђевојке,
Станина се хитра нађе мајка,

Изнијела господске дарове,
 Да дарива све редом сватове ;
 Домаћин је дара узимао,
 Све сватове редом даровао,
 Сваком дава који за што бјеше,
 А ђеверу коња и ђевојку.
 И Станис је бабо намазано,
 И ђеверу аманат задав'о :
 „Чувај мене прелијепу Стану
 „Од мојега до Костова двора.“

По том стари сват од сватова позове дјевере да
 дјевојку изведу из камаре к трпези на *добру молитву*.
 Онда је брат и један од дјевера поведу држећи је
 брат за десну и дјевер за лијеву руку. Кад је тако из-
 веду, сватови савову дјевојачке родитеље (или оне
 од кућана који су јој мјесто њих) и осталу родбину
 да јој даду добру молитву, па узевши велики колач,
 или, као што ондје кашу, *самун*, и на њему на мје-
 сту, за то у мијешењу начињеноме, сребрну чашницу
 вина, даду га најпрвије оцу, који сједавши на столи-
 цу нове дјевере и запита их : „Шта нишете од мене
 грјешника?“ А они му одговоре : „Ми нишете од та-
 „кога бана да речеш добру ријеч своје ђетету, тако
 „и тебе Бог дао свако добро које у њега пожуђе!“
 Онда он држећи у руци колач с чашом рече овако :
 „Шћерце ! да ти Бог да сваку добру срећу и свако
 „добро, како бих и сам себе рад!“ Изговоривши ове
 срдне мало вина из чаше, и пјевачи онда запјевају :

Добар часече !
 Добро ти рече !
 Добро ти рече !
 Брзо се стече !

У добре чаше,
Под пуне чаше,

Свему роду и племену на велику част,
А напијем млад'јенцама у најбољи час!
А сваки реца и помисли: да је добар час!
Тако вама и Бог дао вавда добар час!

По том се од прилике с онакијем ријечима даде колач матери, која је благослови од прилике овако: „Шћерце! Боже ти дај добру срећу! колико широка „поступила од свога рода до свога дома, толико ти „Бог дао добријех и сретнијех часа!“ А тако од прилике и остала родбина: Пјевачи послвије свакога припијевају као и горе послвије оца, само што се имена мијењају, а. п. мјесто: *добар часе*, матери се рече: *добра мајчице*, стрини: *добра банице*, а брату: *добар брате*. Невјеста се уз сваки припјев поклоња, само уз онај а *напијем млад'јенцима* не, него са стидом гледа преда се. Пошто се сврши добра молитва, дјевер пусти дјевојку те остане опет у брата, а муштулугџија узме *молитвени самун* и понесе га на вјенчање а онамо га послвије да попу. Тако дјевер узме и остави чашу; а пошто се из ње онда младјенци запоје вином, да се невјести те је остави за спомен *).

*) Ја сам у Тршћу од свога оца слушао како се у народној пјесми (*диоба Јакшића*, у П. кн. нар. пјес. 98 на страни 626) каже за љубу Дмитра Јакшића:

Она оде у подруме доње,
Те узима чашу *молитвеноу*
Саквану од сунвога злата
Што је она од оца донела —

Али сад управо не знам, дали се у Србији ина по чему се зове *молитвена чаша*.

Кад по том стари сват заповједи да сватови у-
стају и да се спремају за пут, онај који им је примио
дуге пушке изнесе их пуне и да свакоме своју, а
дјевојке и младе у колу зајјевају:

У име Бога, у час добар сунце истече,
Хајд' из двора, стари свате, бријеме ти је,
Коњи су ти оселдани, те те чекају,
А јунаци оружани, те те гледају.

И овако припијевају све сватове редом. По том
кад сватови већ полазе, наставе и ове пјесмице:

Одвила се златна жица од ведре неба,
То не била златна жица од ведре неба,
Но то била златна Стане од добра рода,
Завила се барјактару око барјака.

Одби се Стане од рода
Каково чела од роја,
Приви се к милом ђеверу
Каково злато к јумаку.

Црљена свила по мору плава:
Црљена свило, не окваси се,
Стане сестрице, не омрави се,
Тебе је ласно, роду је часно.

Брат сестру држи једнако и не пушта је дје-
веру док не дођу на авлијска врата, па му ондје
рече: „Позлати ђевере, ако хоћеш да ти дам оваку
баницу,“ и послвије дугога таковог препирања дјевер
му што (талијер или најмање форинту) поклони, а он
преда дјевојку.

Кад се сватови крену с дјевојком, избаде се
топци као и кад су дошли. Пошто се мало одмачну

од куће, зовне отац дјевојку да би се обрнула, да би јој се пород уметнуо на њезин род. Ако ли сватови мисле да је младожењин род знатнији од дјевојчиног, онда дјевери чувају да се она не би обрнула. А и пријатељи дозивају сватове њиховијем сватовскијем именима и желе им срећан пут, н. п. „О бане пријенче!“ — „Ај.“ — „Хајде с Богом и да ти је добра срећа!“ па избацн пушку а онај му исто тако одговори. И овако се дозивају докле се год могу чути и разумјети, па најпослије сви сватови у један пут онаде пушке, и тако им захвале на љубави и на дочеку.

Невјеста се путем често поклања, а особито кад кога сретну, али у руку не љуби никога.

Сватови с дјевојком иду управо к цркви: и кад буду близу ње пошаљу напријед неколика свата по младожењу; он прије него пође од куће у цркву, ниште благослов од својијех родитеља и пољуби их у руку. Кад од куће пође у цркву, мати му, баш ако ће и стара бити, изасти пред кућу у коло, и с невјестама и дјевојкама стане пјевати:

Косто мајци десну руку љуби,

А она му добре часе даје,

Часе добре од Бога, најбоље.

Овако припијевају и стрица и браћу и сестре и тетке и осталу родбину како справљају Коста на вјенчање.

По свршетку вјенчања поп заповједи младијенцима да се ондје одмах пољубе. Ако младожења није врло стидљив и узда се да ће изненада моћи уграбити те дјевојку пољубити, он послуша попа. Ако ли се стиди или се боји да то не ће моћи учинити и

тако да ће се осрамотити, они обоје као стидећи се не послушају га. Кад на свршетку младијенци и сватови цјелују крст, онда се меће на њ по штогод попу за вјенчање.

Гдјекоје грозничаве невјесте и дјевојке дођу у цркву те послаје вјенчања питају невјесту кад ће их пустити грозница, мислећи, као што се и говори, да ће их заиста онда пустити кад она рекне; гдјекоји пак говоре да дјевојке питајући *кад ће их пустити грозница* мисле *кад ће се удасти*; и за то им невјеста према томе одређује што је могуће краћи рок.

Док се младијенци у цркви вјенчавају, сватови пред црквом ухвате коло и играјући пјевају различне играчке пјесме као н. п. из књиге I. пјесму 259. 260, 266.

По вјенчању младожењу пријатељи отпрате кући, а сватови с дјевојком заостану пред црквом. Кад већ мисле да је младожења кући приспио, онда и они избацивши ондје сви у глас по једну пушку, пођу пут куће младожењине, и кад се прикуче око једнога пушкомета, пошаљу муштулугију напријед те јави да сватови с дјевојком сретно иду. Онамо га дочекају с бардаком вина и с марамом на њему. По том се врати сватовима на сусрет. Кад сватови с дјевојком буду близу куће, младе и дјевојке пред кућом у колу пјевају ове пјесме :

Одлећеше, долећеше сви соколи,
Донијеше добре гласе од све господе.

Што се сјаше преко Рипна града?
Ал' је сунце, ал' је јасан мјесец?

Ал' је саја међу терзијама ?
 Ал' је злато међу златарима ?
 Ал' је ћерћев међу везиљама ?
 Ал' јабука од сувога злата ?
 Ил' су оно два камена драга ?
 Нит' је сунце, нит' је јасан мјесец,
 Нит' је саја међу терзијама,
 Нит' је злато међу златарима,
 Нит' је ћерћев међу везиљама,
 Ни јабука од сувога злата,
 Нит' су оно два камена драга,
 Нег' је снаха међу ђеверима ;
 Колико је дивна и лијеша,
 Чело јој је висока планина,
 У лицу је б'јела и румена,
 Из далека двору свјетлост дава.

Дурмиторе висока планино,
 С тебе ми се био град виђаше,
 Ива града три сунца гријаху :
 Прво сунце вас Рисан гријаше,
 Друго сунце свате огријало,
 Треће сунце дворе огријало.
 Које сунце Рисан огријало,
 То је сунце првијенац с кумом ;
 Које сунце свате огријало,
 То је сунце стари сват од свата ;
 Које сунце дворе огријало.
 То је сунце ђевер уз ђевојку.

А кад већ дођу пред кућу, онда загрме топови,
 а они сви опале из пушака, а младе и дјевојке у кса
 припијевају их све редом овако :

Стари свате господине, добро дошао !
 С вама дошла добра срећа и господин Бог !
 Тко ви ство наудити, не дао му Бог !

У кућу дјевојка ваља да уђе преко простртога
 ђилма под којим је мушки гатњик и мали ножик
 привјех корица, да би мушку дјецу и јунане рађала.
 На кућноме прагу сретне свекрва своју невјесту и
 валожн је три пута медом из ојнице, али не кад она
 зине, него је као заварује на јој изненада ојницу ту-
 ри у уста; по том јој да од рода како мушко дијете,
 те га по трипут подижући од земље пољуби па му
 онда дарује мараму која је за то од куће спремљена *).
 По том јој да у руке пјат шенице, те њоме из руке
 поспе на све стране. Кад по том ступи десном ногом
 у кућу, пјева се ова пјесмица:

Наша снаха честита ти дође,
 У дворе је срећу донијела:
 За косом јој огрнјало сунце,
 У рукама свога сокола,
 А у срцу мира и погодбе,
 У устима меда и погаче.
 Кад је снаха у двор улазила,
 По двору је срећу дијелила:
 Свекровима хитро послушање,
 Беверима брзо сусретање,
 Заовама дивно дочекање,
 Јетрвама миле договоре,
 Бувегији премило грљење.

*) Дијете се ово у Србији зове *накомче*, јер се дјевојка
 даје на кома, а у Ресну нема имена никакoгa.

Пошто уће са дјевером у своју камару, долазе из куће и из родбине дјевојке и невесте те се љубе с њоме. По том сватови посједају за трпезу гдје је мјесто коме, и стану нити ракију разговарајући се и хвалећи се домаћину и осталима како су их код дјевојачке куће лијело дочекали.

Ту стари сват преда дар што је донио другоме старом свату.

У том се стану и јело доносити. Обична су јела овдје на свадби ова: 1) ориз (принач кухан густо готово, као у нас пилав), 2) кухано говеђе и кокошиње месо, 3) пршут (свињски) кухани и некухани, 4) печење, понајвише овчје, 5) сир. Онуда по околини код људи који живе даље од мора одмах се послѣје ориза донесе печење па онда остало што има *). Ту се пије и уза свако јело напија и војводама наздравља као и прије, а осим тога још напија се и у славу Божију. Око половине јела приступе к трпези младе и дјевојке те стану припијевати сватове почевши од попа, ако је у трпези, овако :

Жарко сунце на истоку сјаше,
Кроз ланцере у софру гријаше,
Све је свате редом огријало.

*) У нас се приповиједа да Турци најприје једу месо па онда чорбу, и по томе обичају на частима и код наших људи у Турској кашто се занесе чорба послѣје свију јела, и говоре да је *чорба кација*, т. ј. да нема ништа више, него како она дође ваља устајати иза трпезе. Наши људи у шали приповиједају да су негда Турци почевши јести појели чорбу, па онда стигне од некуд Краљевих Мирко те им поједе месо; за то они од онда уреде да једу најприје месо, па он ако би опет дошао, на част му чорба.

Бисерна брада, сребрна чаша,
 Бисер се руни, у чашу пада,
 Свакога глава дуката ваља,
 Попова глава три града ваља.
 Част да ти је, свештениче,
 И црвено вино!
 Попиј и ту и другу,
 Да ти обје пробуду!

Жарки кове и сребрни, да дивно ти сјаш!
 Домаћине мудра главо, да много ти знаш!
 У тебе су златни ножи и свилени пас;
 Више ваља, домаћине, твој поштени глас
 Него твоји златни ножи и свилени пас.
 Част да ти је, домаћине,
 И црвено вино!
 Попиј и ту и другу,
 Да ти обје пробуду!

И тако од прилике свима редом. Иза тога почну
 и мушкарци сједећи за трпезом овако припијевати:

Што се ово мукло пије вино!
 Није ово вино украдено,
 Нег' је ово вино куповано
 За бијеле гроше и дукате.

Кад се жени бан војвода Јанко,
 Јанко триста свата сакупио,
 Па је Јанко свате равредио:
 Првијенца два Јакшића млада —
 Да си здраво бапе првијенче!
 Барјактара Рељу Бошњанина —

Да си здраво било барјантаре!
 Старог свата старину Новака —
 Да си здраво бране стари свате!
 А за кума млада Маријана —
 Да си здраво наш високи куме!
 На муштулук Новаковић Груја —
 Да сте здраво на муштулук браћо!
 За војводу Обилић Милоша —
 Војевode здраво и весело!

При јелу сватови често довикују дјевере како су, јесу ли с невјестом весели и с јелом и пићем задовољни.

Кад се донесе печење на трпезу, стари сватовне дјевере да доведу невјесту и трпези на добру молитву. Дјевери доведавши снаху намјесте је у чело трпезе с младожењом у поредо, и превјесе их оба двоје преко глава једним личњаном, те тако стоје докле им сви редом не даду добру молитву од прилике онако као и код куће дјевојачке. По том дјевер узме опет снаху за руку, а сватови устају пјевајући:

Тврда ти је војводина засједа, засједа,
 Не би му је мутна вода занесла, занесла,
 А немоли Турска буса разбила, разбила.

Док се ово неколико пута испјева, невјеста над умиваоницом *) пољеза сватовима и свима који су за

*) У Србији се по варошима умива над *леђеном* а по селима над *наквом* *карлицом*, у Рисиу пак, као и у свему приморју *умиваоница* је (као бијела округла чинија) понајвише намјештена на три дрвене ноге тако високо да се човек може умити над њом не савињајући се.

триезом били, те умивају руке, а дјевер поред ње држи личњак те се отиру. Сваки пошто руке умије баци у воду какав новац или друго што од сребра или злата. И ово је све незјестино (я по другијем крајевима зове се *пољевачина*). Пошто се умију, запале сватови на другијем чибуцима луле, па онако ухвативши се у коло играју пјевајући два и два:

Скочи коло да скочимо,
 Да би нама у час добар
 Нашем брату домаћину
 С свом господом наоколо! —
 У Вукића Бранковића
 Вранац коњиц без биљега,
 На чело му сјајан мјесец,
 А у гриви видра игра,
 Из копита огањ дава.
 За њега му нико не зна,
 Него сестра Видосава,
 Која му је зоб давала
 Из леђена сребрнога;
 С Вукићем се посвадила,
 Цару га је повиђела:
 „Султан-царе господаре,
 „У Вукића брата мога
 „Вранац коњиц без биљега,
 „На чело му сјајан мјесец,
 „А у гриви видра игра,
 „Из копита огањ дава.“
 Кад је царе разумно,
 Цар Вукићу поручује:
 „О Вукићу слуго моја,
 „Пошљи мене коња твога,

„Ја ћу тебе и два моја,
 „И два града невардана
 „И дв’је моме нељубљене.“
 Кад је Вукић разумио,
 Вукић цару поручује:
 „Султан-царе господаре,
 „Не дам тебе коња мога,
 „Да ми даваш и три твоја
 „И три града невардана
 „И три моме нељубљене.
 „Здраво била глава моја,
 „А под њоме вранац коњиц,
 „Коње ћу ти отицати,
 „Градове ти освојити,
 „Хоћу моме обљубити.“
 А сад скочи да скочимо,
 Да видимо ко ће боље,
 Ко л’ ће боље, ко ли горе,
 А ја виђу ко не море,
 Ко се скоро оженио,
 Сваког добра пожељео,
 И у село јараница,
 И весених марамица.
 Коловођа дико наша,
 Оком трени, колом врени,
 Што л’ ти коло задр’емало,
 Али ти се уморило?

Док мушкарци овако играју и пјевају, женскиње
 обједује, па онда опет ухвате и оне коло те играјући
 пјевају двије и двије различне пјесме, а особито ову,
 којом и невјесту у коло позивају :

У име Бога, у час добар, сунце истече,
Ход' у коло, снахо наша, бријеме ти је,
Свекрови ти редом сједе, дара чекају.

Буди, снахо, собом добра, то су дарови.

И овако редом припијевају да свекрва, заове,
јетрве, ђевери сједе и дара чекају. И пошто је дје-
вери изведу у коло, пјевају различне пјесме, а осо-
бито ову :

Петар се граду фалио :

„Не љепше љуби од моје,

„Ни б'јеле виле од горе.“

Зачу га вила из горе.

Панула Петру на дворе,

Дозивље Петра именом :

„Изиди амо, делијо !

„Изведи твоју љубовцу,

„Која је љепша од мене,

„Од мене виле од горе.“

Када је Петар зачуо,

Уфати љуби за руку,

Дивно је Петар ођеде :

Ма јој је свила до земље,

А руса коса до бедре,

А дробни бисер до паса,

У уши златне брњнице ;

Изведе љуби пред дворе,

Трипут је љепша од виле.

Кад виђе вила истину,

Онда му вила говори :

„Мала ти фала, делијо !

„Ако т' је љепша љубовца

„Од мене виле од горе,

„А њу је мајка родила,
 „У свиден повој повила,
 „Мајчиним мл'јеком дојила;
 „А мене вилу од горе,
 „Мене је гора родила,
 „У зелен листак повила;
 „Јутрења роса падала,
 „Мене је вилу дојила;
 „Од горе вјетриц пувао,
 „Мене је вилу шикао,
 „То су ми биле дадије.“

Иза овога играња и пјевања стари сват заповједи да се носи барјак у цркву, који барјактар увевши пођу сви пут цркве, а дјевојке и младе испрате их мало пјевајући.

Кад сватови барјак и мараму коју су за цркву понијели од куће дјевојачке однесу у цркву, они пред црквом ухвате коло, а младожења пошље за њима вина да пију и они и остали људи који се обично скупе као да гледају. Ондје сватови играјући пјевају између осталијех и ову пјесму:

Вино пише три делије
 У стојноме Цариграду
 У дјевојке крчмарице,
 Вино пише, не платише,
 Што не пише, то пролише.
 Пошто виђе крчмарица,
 Она цару на плач пође:
 „Султан-царе господаре,
 „Дођоше ми три делије,
 „Баш у мене крчмарице,

„Вино пише, не платише,
„Што не пише, то пролише.“

Кад је царе разумно,

Крчмарица бесједио :

„Крчмарице, јадна била !

„Какве бјеху те делије?“

Крчмарица одговара :

„Једно бјеше тај делија

„С'једе браде до појаса,

„Друго бјеше тај делија

„Црна брка до рамена,

„Треће бјеше тај делија

„Младо момче голобраче.“

Кад је царе разумно,

Крчмарица бесједио :

„Што је био тај делија

„С'једе браде до појаса,

„То је био Угрин Јанко ;

„Што је био тај делија

„Црна брка до рамена,

„То је био Краљих Марко ;

„Што л' је био тај делија

„Младо момче голобраче,

„То је био бан Секуле.

„Нег' чу ли ме крчмарице,

„Кад ти дођу те делије,

„Подај њима пити вина,

„Вина доста изобила,

„Не ишт' паре ни динара ;

„Дођи мене на диване,

„Ја ћу тебе платит' вино.“

Враћајући се испред цркве к младожењи на во-

черу кад буду преко пјаци, барјактар ваља све сватове из своје кесе да части канијем пићем, вином или ракијом, ко што хоће.

Готово на свршетку вечере помаде дјевери с дјевојком из скриње све дарове које је она из рода дошнјела, и донесавши их к трпези, ставе их она раздавати: куму у марами завијену сашивену кошуљу и личњак с цвијећем, свекру и свекрун у марами по кошуљу несашивену, дјеверима и младожењи у марами по кошуљу сашивену, јетрвама и ззовама по бијелу мараму или по шарену траверсу, а малијем дјевојчицама од куће и родбине црвене гурђеле а осталијем сватовима по позлаћен цвијет. Кад кум свој дар прими, он даде куми на бардаку вина кришку хљеба и у њој забоден цекли или два, или према томе златан претен, за које му кума поклонивши се пољуби руку и донесе му онај исти бардак другогa вина и на њему шишак.

Пошто се дарови тако раздијеле, стари сват на- пије здравицу *за цвјешова и дарова*: „За здравље „овијех ћетова и дарова! навада се у здрављу саста- „јаи, у љубави живљели, даровима се даривали, а „ћетовима китили, ми и наша ћеда, ако Бог да!“

По вечери играју се игре свакојаке, па тек око поноћи одлазе кућама осим онијех који су од ближе родбине или који су са стране дошли у пријатеље. На поласку пуца се опет из пушака, а невјеста испра- тивши мало кума дарује му мараму и тоболац са златнијем китицама, а он њој цекли или најмање тали- јер; а кад се сјутрадан кумовски дар пошље за њим, он опет пошље натраг двије боце вина, самун кру- ха и рамо печенога меса.

Кад буде вријеме за спавање, свекрва и њезина кћи у невјестиној камари легну с невјестом да спавају, па над опазе да је невјеста заспала, оне се полако извуку и мјесто себе пошаљу младожењу.

Од прије је и у Рисну био обичај да три прве ноћи дјеверн спавају с невјестом, али тога сад већ нема.

Ујутру невјеста устане прије свију и почевши од свекра и свекрве свима још у постељи назове добро јутро; по том наложи ватру и пристави кафу, и приправи воду за умивање, по том са својом заовом или јетрвом намјести све постеље осим своје, а њезину ваља да намјести свекрва или заове саме. Кад буде кафа готова, она је да свакоме осим свога мужа, а њему као од стида не да.

Који су од сватова заноћили код младожење, они ујутру иду с дјеверима и с невјестом и још с другим дјевојкама на најљеншу живу воду. Путем момци пуцају из цушана а дјевојке пјевају различне пјесме, као н. пр.

Снаха наша рано подранила
С ђеверима на воду студену,
Суспрели је два сокола сива,
Два сокола од бабова двора,
Виђела их наша снаха драга,
Виђела их па их познавала,
Сокол'ма се смјерно поклањаше.
Кад виђеше два сокола сива,
Један граје, други проговара,
Снахи нашој ријеч говораху:
„Ој тако ти, прелијена Ставе!

„Твоја те је мајка поздравила,
 „Послала је да те упитамо,
 „Јел' т' у Коста слично и обично.“
 Млада Стане ријеч проговара :
 „О тако ми, два сокола сива !
 „Поздравите моју милу мајку,
 „Право ћете њојзи казивати,
 „У Коста м' је слично и обично,
 „Слично ми је, све ми сретно било!“

Кад дођу на воду, пјева се ова пјесмица :

На језеро ладна вода,
 Ђе невјесте све доходе,
 Све невјесте и ђевојке.
 Међу њима снаха наша,
 На глави јој златна круна,
 Двије гриње од бисера
 И два прама сува злата
 И два пера чанбелова.
 Над водом се надазрела,
 У воду јој круна пала
 И дв'је гриње од бисера
 И два прама сува злата
 И два пера чанбелова.
 Кад то виђе снаха наша,
 Брже браћу дозивала :
 „Штитом воду исекајте,
 „Мачем траву окосите.“
 Кад су снаху браћа чула,
 Штитом воду исекаше,
 Мачем траву раскосише,
 Златну круну извадише,

Двије гриње од бисера
И два прама сува злата
И два пера чанбелова,
Снахи нашој дароваше.

На води снаха наточи бардак воде и даје онима
који хоће да пију, а дјевер је трипут прсне водом по
прсима. По том пију ракију коју су понијели, и не-
вјеста се љуби са свима. Кад се врате с воде, не-
вјеста носи бардак пун воде, а дјевојке пјевају:

Снаха наша рано подранила
С ђевејрима на воду студену,
Да донесе у двор воде ладне.
Кад је Стане у двор се вратила,
У двору је срећу дијелила:
Свекровима далеко праћење,
Свекрвама неодговарање,
Ђевејрима хитро послушање,
Јетрвама дивно миловање,
Заовама дивно дочекање.

Млади Косто дворе саградио,
А пред дворе зелене нарапче,
И у дворе софре поставио,
И за софре stole намјестио,
А на софре златне гвантијере,
На њу меће купе и филчане,
А у купе кафе и ракије,
А на дворе ступце позлаћене,
А на ступце свилене сагове,
А на њима румене ружице.
Што с' у дворе софре позлаћене

И за софре столи постављени,
 Што на софру златне гвантијере,
 То су снахи мила браћа дошла ;
 Што л' на дворе ступци позлаћени,
 То су снахи од дома свекрови ;
 Што л' на ступце свилени сагови,
 То су снахи милане свекрве ;
 Што л' на сагу румене ружице,
 То су снахи милани ђевери ;
 Што л' пред дворе зелене наранче,
 То су снахи милане заове ;
 Што л' је оно кафа и ракија,
 То су снахи милане јетрве.

Ову горњу шјесмицу шјевају и кад дођу, невјесте из рода у походе ови исти дан.

Полећела два сокола сива
 Од Станина мила рода свога.
 Ма се Стане упознала у ње,
 Са сузама њима проговара :
 „О Бога ви, два сокола сива !
 „Јесте л' сада од бабова двора ?
 „Виђесте ли оца ми и мајку ?
 „Јесу л' своје сузе отирали
 „Што су ва ме јучер исплакали ?“
 А соколи Стани говораху :
 „О Бога ни, предидепа Стане,
 „Ми смо сада од бабова двора,
 „Од бабова двора бијелога :
 „Нас је посла' и отац и мајка,
 „И тебе су, Стане, поздрављали,
 „Још да бисмо тебе упитали,

„Јел' т' у Коста слично и обично.“

Тако она њима одговара :

„Појте с Богом два сива сокола,

„Поздрав'те ми и баба и мајку,

„И овако њима говорите :

„У Коста је слично и обично,

„Тек да Бог да да ми буде сретно.“

По другијем крајевима народа нашега, особито у нас, у *походе* се иде послје неколико дана, а гдјешто и недјеља; али у Рису први дан послје свадбе иде се од рода дјевојачкога невјести у *походе*, а сјутрадан од куће младожењине тазбини у *првичје*.

У *походе* иде невјестин отац, мати, брат, ујак и који рођак. Они обучени у стајаће хаљине идући не пјевају, него међу пушке од своје куће до зетове. Осим осталијех дарова похођани носе велики колач вруха и некухан припут. Кад дођу онамо, пуница дарује оца младожењина личњакком, његову жену бијелом марамом, зета кошуљом сашивеном, брата му везеном марамом, рођацима да по дуванкесу, сестрадама по траверсу, женскињу из родбине по комад сапуна, а малијем дјевојчицама по гурђелу на граници од наранче, а најпослије својој кћери лијепу навезену кошуљу, коју јој је тајно приправила за овда. Пошто се ови дарови раздаду, онда почну пити ракију, јести слаткиша, а по том и обједовати. Као што је по свему народу нашем обичај да се пријатељи и гости на јелу нуде, тако и овдје за обједом домаћин нуди похођане, а особито невјеста оца и мајку. По обједу невјеста опет над умиваоницом пољева те умивају руке, и свако од њих ваља опет да

јој бацн што у воду. За вечером, која се почиње како се сиркне, вет дарује пуници комад сапуна и у њему задјеვენ дукат, а отац његов осталијем похођанима по везену мараму и по гранчицу цвијећа.

На поласку сваки од похођана даде невјести што у новцу, а мати јој златан прстен натакне на руку, и пошто се тако с пудљавом пушака растану, дозивају их докле се год могу чути и разумјети, и из пушака поздрављају. За похођанима вет одмах пошаље самун круха, рамо печено с неколико шипака, наравача и којекакијех слаткиша.

У *прилије* иде младожења с невјестом, са својим оцем, с матером, ујаком, с братом и другом ближком родбином. Дјевер не води невјесте за руку, него сама иде најзадња иза свију поклањајући се према свакоме кога сретну. И онамо се чаште и дарују и испраћају од прилике као и у походима, само што се на растанку не дарују.

Иза свега овога ваља још невјесту у прву недјељу или на какав празник послје свадбе водити у цркву, и ово је посао само женски, а мушкарци се ни од једне стране у њ не мијешају. Свекрва објави напријед на један или два дана родбини својој и невјестиној у који ће се дан невјеста водити у цркву. Онај дан ујутру искупе се све позвате жене у стајаће хаљине обучене и начићене код невјесте, а њу заова и још каква у том послу вјешта жена обуку у најљепше хаљине као што су и вјенчане: на главу јој начине *кукулицу* (од њезине косе, у коју се повацијева око 200 игала са шупљим од сребра исплетенијем и позлаћенијем главама), у уши брњице с бисером, за уши два цвијета од срме, о врату *кор-*

дук (златан синџирић који је завијен око врата неколико пута и по том са златном колајном висе низ прси до појаса), на плећи *кажижолу* или корет од црвене кадифе са шест сребрнијех а и позлаћенијех путаца низ прси, а са 12 на рукавима, сврх тога *бран* (дугачку хаљину) и по овој одозго златом везену мараму преко плећа, доље *шраверсу*, око себе *кемер* (појас од сребрнијех и позлаћенијех плоча, о којему на сребрну синџирићу висе бритва с десне стране до снџе кољена); *срдашце* (исплетено од сребра и некићено бисером које с наличја има двије куке те се њима спучи кошуља на прсима); с обје стране прсију *амбреше* (четири сребрне и позлаћене плоче колико талијер, које су између себе биочузима састављене, а крајње имају по куку те се за хаљину приину); на ноге *бјечке* од црвене свиле и *црвље* црвене.

Пошто је овако обуку, упуте се по двије поредо пред летурђију к цркви: напријед иду најестарије, а остале по реду за њима, а невјеста са заовом у сриједи држећи се за руке. Когагод путем сретну, сваком се обје поклоне, и са женскињем по три пута пољубе. У цркви најприје цјелују иконе, и невјеста на црквени пјат метне талијер или најмање форинту, по том се и ондје с поклонима невјеста и заова ижљубе са свима женама које вастану или које дођу до летурђије.

Послије летурђије невјеста и заова стану код врата црквенијех те се мушкарцима поклањају, и љубе са женама и дјевојкама с којијем прије нијесу. Младожења од куће или с пјаци пошље ракије те се њом и слаткишима, који се понесу од обје

стране, почасте пред црквом и оне и остале све
жене које се с њима помнијешају. Кад се из цркве
врате к младожењиној кући, и ондје их дочекају на-
ново с ракијом и са слаткишима. По том гдјекоје
отиду кући а својте и ближа родбина остану на о-
бједу, за којијем невјеста дарује зови лијепу тра-
версу, а оној која је помагала облачити је лијепу би-
јелу мараму.

Обично се мисли да је невјеста до овога дана
још једнако дјевојка, а послвије тога тек да ће пре-
стати бити; и за то сјутрадан већ не носи вијенаца
и не поклања се до земље.

ЗЛАТОЈЕ.

Нова млада не смије (од стида) никог у кући
звати по имену; за то је обичај да она, пошто се
доведе, свима кућанима (мушком и женском) на-
дјене нова имена (само за себе); тако н. п. некога
зове (старије дјетиће) *шаком*, неког *бабом*, неког
господином (јели отишао *господин* да доћера свиње?),
неког *дјевером*; а млађе *брашом*, *злашојем*, *соко-*
лом, *милоштом*, *милојицом*, и т. д.; жене *госпом*,
мажом, *мајом*, *наком*, *снашом*, *невом*; а дјевојке
убавицом, *љепотицом*, *секом*, *госпођицом*, *голуби-*
цом, и т. д.

СМРТ.

Мати за сином и сестра за братом тужи кашто по двије и по три године; кад је сама код куће, или кад ивиће куд у поље, а она тужи и нариче као да пјева. Доста пута би суза из камена ударила, како жалостиво мати нариче за сином, или сестра за братом. У Кастелима пријатељи овога који умре, најме нарикачу и пошаљу му кући, те га жали и за њим нариче. У Паштровићима и у Боци а и у Црној Гори има нарицања на стихове као пјесме. У садашње вријеме срамота је жени тужити за мужем, а још већа испрошеној дјевојци за момком; али се у пјесмама пјева да су и жене тужиле за мужевима и дјевојке за момцима, н. п.

Пуче пушка из кола другог
 Те удари у колу Дамљана,
 Дамљан паде а љуба допаде:
 Мој Дамљане, моје јарко сунце!
 Л'јено ти ме бјеше обасјало!
 Аа' ми брже за горицу зађе —

Марка жали и отац и мајка,
 А Андрију ни отац ни мајка,
 Него једна из села девојка,
 Жалила га, па је говорила:
 Јаој Андро моје чисто злато!
 Ако би те у рукаве везла,
 Рукав ће се одма издерати,
 Па ће твоје име погинути;

Ако би те у песму певала,
 Песма иде од уста до уста,
 Па ће доћи у погана уста;
 Ако би те у књигу писала,
 Књига иде од руке до руке,
 Па ће доћи у погане руке —

Боже мили! чуда великога!
 Ко л' је ово кога ожалио!
 Ил' је мајка јединога сина?
 Ил' сестрица брата рођенога?
 Ил' је снаа ручнога ђевера?
 Ил' ђевојка првог заручника? —

Покајнице у Црној Гори и по њезиној околини зову се чељад која жале и наричу за мртвима. Осим кућана и оближње родбине покојникове покајнице се зову и његова даља родбина и пријатељи и познаници који из другијех села или први дан на погреб или други и трећи иду кући његовој *на покајање*. Кад из другијех мјеста иду мушкарци на покајање, они се поређају један за другијем приметивши пушке наопако, а једнога између себе наберу те нариче и јаче иза гласа; кад се прикуче близу гроба или куће покојникове, онда потрче сви без реда и зајаучу у глас сви како који може. Код куће покојникове носе хаљине и оружје те се над тијем туже. Кад се покајнице врате с гробља, код куће по којникове *даје се шпиеза* (као даћа). Треће јутро иду оближње

покајнице на гроб, гдје се послје плача и јаукања такође пије и једе.

По свему је народу нашему обичај, да се нариче или тужи за мртвима; но нигдје на другоме мјесту, осим Паштровића, нијесам дознао, да има *постојано* нарицање у *стиховима*, већ како ко о-сјећа и вна, онако и нариче. У Кастелима, поред мора између Спљета и Трогира, имају *нарикаче*, које пријатељи и познаници покојникови *наимљу* и шаљу му кући, да га жале; но ни оне немају никаквога постојаног нарицања, него свака приступивши к мртвацу почне с тијем: да ју је послао тај и тај, да поплаче тога и тога; па онда, како која зна, настави хвалу мртвоме, жалост родбине, и тако даље до поздрава пређашњима мртвима на онај свијет. Паштровићи дакле једини, колико је мени до сад познато, имају нешто постојаног нарицања у стиховима, које жене од рода покојникова ухвативши се за руке, као у колу, над њиме поклањајући се запијевају: сваки се стих запијева по двапут: једна жена као коловођа, почиње а остале јој помажу, изговарајући за њом кад по други пут стих запијева само пошљедњу стопу од стиха (као што се у Хрватској и у Далмацији и у колу пјева). На свршетку свакога стиха додаје се још први пут: „*Ајме, бане!*“ или: „*Куку, бане!*“ „*Аеле, бане!*“ и т. д.; а по други пут: „*Е јаок!*“ Да се и ово нарицање овако не може за свакога употребити (н. п. за дједу, за жене и т. д.), то сваки може дознати: овако се обично нариче за кућнијем старјешином, који је и у селу био знатан човјек.

Ово је Паштровско нарицање за мртвима:

Над мршвацем у кући.

Добро јутро ва сва јутра! *)
 Јеси л', бабе, поручио
 По свем збору Паштровкоме,
 По милијех пријатељах,
 По б'јелвијех манастирах,
 По црковну ту господу?
 Е те жеља обузела
 На банове, на ђедове,
 На те мудре родитеље
 И на вељу својту твоју:
 На синове, на стричеве,
 И на милу браћу твоју,
 На банице, миле сестре **),
 Све си добро учинио,
 Ма си само сагрешно,
 Учинио веље јаде,
 Што остави муку твоју:
 Све остале миле твоје;
 Ко ће пињима управљати?
 Ко ли ће их сјетовати?
 Ко ли мудру р'јеч изрећи
 Пред господом изабраном?
 Ти си мудра глава био.

*) т. ј. Ни једно ти се јутро више не ће назвати добро јутро.

**) т. ј. Обузела те жеља за твојима, који су поумри, па си и ти умр'о, да се с њима састанеш (?).

Кад мртваца изнесу из куће.

Ге *) си, бане, упутно ?
 Зар у б'јелу манастиру,
 Те су наша веља добра ? **)
 Али ти се љуто бојим,
 Да нам натраг не ћеш доћи,
 Ти су путеи недоходи.
 Ма ли ти се с јадом молим,
 Да се тамо не вастојаш ;
 Да поздравиш доста добра,
 Што смо тамо оправили :
 Кавуј, бане по истини,
 Да смо јадни и жалосни,
 Е се за нас не спомињу,
 Својој кући не доходе,
 Друге за нас не питају.

Кад му чишају ошијело.

Ти се хоћеш дијелити
 Од свијета бијелога,
 Од црковне те господе ?
 Него, бане, не заборав'
 Врћи руку на барету ***) ,
 Те зафали свој господи,

*) Ово је писато од једне старе жене.

**) Паштровићи се сви копају код четири манастира, намећу којијех су и у пурије раздијелили. „*Веља добра*“ значи: наши, који су прије помрли и ондје покопани.

***) т. ј. на *кацу* (Талијански baretta).

Тој господи црковнојав,
 Који за те Бога моле;
 И осталој браћи твојој,
 Који су се потрудили,
 Тебе плачућ допратили.
 Још те, бане, с јадом молим,
 Ах! за наша свака добра!
 Када, бане, тамо дођеш,
 Ти не немој бандунати. *)
 Још те молим с јадовима,
 Ах! за наша веља добра!
 Немој нам их заговорит',
 Него ћеш их к нама справит',
 Да се жељно изгрлимо,
 (Црно сврћи, б'јело врћи)
 И од плача ућешимо.

Над гробом.

Јесу л' ово твоји двори?
 Љуто уски и тијесни,
 А без врата и провора;
 Како ћеш се обикнути
 Иза сваког добра твога
 Без сјајнице, без стражице,
 Без дружине изабране,
 Без госпoде збора пуне,
 Без љубљења и нуђења,
 И без добра свакојега?

*) т. ј. заборавити од (Талијански abbandonare).

Ма ли ће те Бог помоћи,
 Е ћеш тамо добра наћи,
 Дивну киту својте твоје:
 Наћ' ће тајка, наћ' ћеш мајку,
 Имаш милу браћу твоју,
 Који ће те дочекати,
 У путу те сусретати
 И жељно те загрлити,
 „Јеси л' трудан?“ упитати,
 И тебе ће посадити
 У влатноме своме столу,
 Пак ће тебе примијети
 Један шибрик ладне воде,
 А у други рујна вина,
 У трећему кордијала, *)
 Да им лепше проговориш,
 На питања одговориш.

Кад удовици мећу мараму на главу.

(на гробљу одмах по погребу).

Што учиње веће јаде
 Младој твојој кукавици
 Којојзи си вјеру дао
 Да је не ћеш оставити?
 Ето сада вјером сврну,
 Јутрос си је зацрпио:

*) *Кордијал*, од Талијанск. cordiale (Herzstärkung), лекови-
то пиће, што се особито даје ономе, који падне у несви-
јест, да би дошао к себи.

Нађеде јој худо име,
 Худо име, удовица,
 Ге би сјела, да не сједе;
 Ге би пошла, да не пође;
 Што би рекла, да не рече.
 Ма те моли кукавица:
 Ах! немој је бандунати
 И за љубав, што имасте,
 Ни ћечицу луду твоју,
 Који су те татом звали;
 Али има узданицу
 У ту твоју мудру главу,
 Да је не ћеш бандунати,
 Ни осталу муку твоју
 Којуно си ти мучио
 Од ђетета маленога;
 Ни сиротну ћецу твоју
 Без наставе и науке,
 Без целива и грљења
 И без сваког добра твога.

Кад ко умре гдје на пушу.

Црни вране прелетио
 Преко мора дуждевога
 До кувфина Паштровскога,
 А пр'о збора Паштровскога,
 И донесе але гласове:
 Црну књигу под вриоце,

*) *Пр'о* мјесто *прео* (преко).

Црном булом забулана,
 Да си баве преминуо
 У далекој туђој земљи,
 И туђи те оплакали,
 Туђа уста наљубила;
 Све си добро учинио,
 Ма си врло залудио,
 Што свој браћи не поручи,
 Да им иштеш опроштење,
 И с баретом да зачашаш.
 Да ли ти се не ражали
 На свакога од твојијех,
 Што се смрти не умоли.
 Ал' оружем не обрани?
 Да те пушти дома доћи,
 Да ти начин учинимо,
 И мртва те наљубимо.

Маши над сином.

Што сам јадна мајка дочекала,
 Е јавох! *)
 Да ја чиним начин сину своме,
 Што се јадна ја не надах мајна
 Да ћу ово нигда дочекати!
 Мили Боже, нек је тебе фала!
 Што м' овако јадну уцвијели,
 Да ја кукам срећу од напретка,
 Од напретка, од срца својега!

*) Ово се додаје послјје сваке врсте овога разијера.

Друго као шјешећи мајку.

Ја сам ти се потезила,
сестро јадна!
Љуто си ме убољела
од жалости;
Јер си ово дочекала,
много јадна!
Да ти кукаш срећу твоју
од напретна,
Од срчана срца твога,
била јадна!
Која рава лијек нема?
вила у јад!
Свака рана лијек има,
сестро јадна!
А срчана лијек нема,
вила у јад!

Опеш тако.

Не могу се начудити,
брате, тебе!
Бе одуста мајку твоју
много јадну,
И одуста дом и кућу,
дому куку!
И жалосну владу твоју,
с јадом влада!
У највише небријеме,
била јадна!

И жалосну ријеч говораше :
 „Не мој за мнош, мајко, пристајати,
 „Мајко моја, и браћо рођена,
 „И љубовца моја премилосна !
 „Не могу се натраг дома вратит',
 „Е ја одох овој грађевини,
 „Наћ' ћу тамо три града царева,
 „У првоме жарка сунца нема,
 „У другоге љети воде нема,
 „У трећему зими огња нема,
 „Ту ћу вама вијек вјековати.“
 Ох Јокица, жалосна ти мајка !
 Мајка твоја и браћа рођена,
 И љубовца много жалостива !

Онеш шако.

Одметну се кућни старјешина
 Из овога дома жалоснога,
 За њим стара мајка пристајаше,
 Те га с јадом она заклињаше,
 Да не иде тамо на те путе,
 И овако њему говораше :
 „О Јокица, синко, добро моје !
 „Ком остављаш твоју јадну мајку
 „И жалосну вјерену љубовцу,
 „Уцајељену браћу и сестрице
 „И несрећну ћецу твоју луду?“
 Он се њојзи с јадом обрташе,
 И овако мајци говораше :
 „О тако ми, моја стара мајко !

„Теб' остављам твојој ћеци милој,
 „А љубовцу милој ћеци својој,
 „Моју браћу бијеломе данку
 „А сестрице у своје дојове.
 „Мене ваља тамо путовати,
 „Тамо мене бољег добра кажу,
 „Кажу тамо до три б'јела града :
 „У једноме жарко сунце сјаје,
 „То је мене данас потамњело ;
 „У другоме љута гуја спава,
 „Која ће ми полит' очи црне ;
 „У трећему црну вину кажу,
 „У томе ћу вавда зимовати,
 „У студеној води огрезнути.“
 По сад овом дому на весеље !

Оиеш шако.

Просуо се бисер по грохоту,
 Ма се саже Јокичина мајка,
 Јадна мајка и тамна љубовца,
 Да покупе бисер по грохоту ;
 Из грохота удари их змија,
 Која им је очи извадила
 И Јокицу с смрти саставила.
 Кад Јокицу ране допануше,
 Тамној мајци очи испануше,
 А љубовци срце извадише,
 Браћи својој крила обломаше.
 Аох Јокица, жалосна ти мајка !
 И љубовца у јад останула !

Која ће ти тамњет' у тамнину
Пријед, брате, реда и бремена.

Опеш шако.

Бојно копље у планини сташе,
Сва планина од њега се сјаше.
Ту Јокица бољан боловаше;
К њем' долази сура тица вране,
И у кљуи му воде доношаше,
Те му смртна уста квасијаше;
Јокица га Богом заклињаше:
„Е ва бога, сура тица вране!
„Ти полети до двора мојега,
„Те ти реци јадној мојој мајци,
„Јадној мајци, и браћи жалосној,
„И љубовци мојој ојађелој,
„Да су мене ране допаяуле,
„Да ме друго причекати не ће,
„Ни да ће ме очима виђети.“
Послуша га сура тица вране.
И она је ва Бога ајала,
Јокичину двору полетнула.
И дозивље Јокичину мајку:
„Зло ти јутро, Јокичина мајко:
„Јокицу су ране допаяуле,
„И болује без никога свога.“
Мајка вели: „Куку мајци, синко!“
Браћа веле: „Куку, наше крило!
„На јунаштво свуће од освете!“
Јадна љуби: „Аох моја дико!“

Опеш тако.

Јаох порастао зелен боре
У Јокице пред бијеле дворе,
Пустио је гране на све стране,
О њима су кључи од пазара ;
Јаох Јокица, делија пазара !
Остаде ти прежалосна мајка ;
Како ће ти младост прегорјети,
Браћа твоја лијепу освету,
А љубовца таког господара ?

Опеш тако.

Стан'те мало боље и старшје,
Да вас мало јадна одмијеним.
Што си ми се оборло,
мој делијо!
Што ли љепше изодио,
ох је мене!
У оћелу делијскоме,
мој соколе!
У оружју јуначкоме,
мој јуначе?
Како да ћеш у сватове,
дивни свате!
За февера уз ђевојку,
за тебе је!
Страшно ли те прегледати,
дико брате!
Јадно ли те прегорјети,
ја ти јадна!

Сив соколе шестокрили,
 brate срећо!
 Братска сабља самокова,
 мој Лаваре!
 Златни ступче вас до неба,
 brate роде!
 Моје сунце од истока,
 мој Лаваре!
 Што си ми се ти понио?
 мој поносе!
 Е ћеш тамо добра наћи,
 добра срећо!
 Од твог рода гласе тога,
 гласит брате!
 Све црковне свештенике,
 од мог рода,
 И земаљске капетане,
 соколове.
 Да их почнем спомињати,
 горе мене!
 Од сабаја јутрашњег,
 зло ми јутро!
 До запада сунашњег,
 жље ми садек!
 Не би сестра побројала
 много јаде,
 Што сам јадна изгубила,
 прекукала!
 Ах црковне свештенике,
 ох стричеви!
 Попа Вука и Николу,
 јадној мене!

Попа Сима и Комнева,
 оба добра,
 За све ране што су јаде,
 ја кукала!
 Попа Јова, сваком мила,
 бране попе!
 Што остави своју кућу,
 кућу кући!
 И нејаку ћецу своју,
 јаок мене!
 Ма искочи опет слава,
 слава Богу!
 Те се ћеца подигоше,
 Богу руке!
 Сад се Лазо тебе молим,
 мој соколе!
 Кад отидеш кроз градова,
 граде брате!
 Кроз градове тамо туђе,
 тужној мене!
 И окупиш браћу твоју,
 скупна главо!
 Кад будете на вијећу,
 диво брате!
 Биће кита соколова,
 соко роде!
 И њима ће ти дика бити,
 моја дико!
 Ти си вазда братски био,
 братска главо!
 Св'јех научи и накарај,
 мој соколе!

Мога Сима и Богдана
 за највише,
 Е су куће затрнули.
 у дом куку!
 Осташе им тужне сестре,
 прекукале!
 Без заплетве до камена,
 ками њима!

Кад мршваца понесу из куће.

Вијећала господа банови
 На утоку мора дебелогa :
 „Коме ћемо дати бановину?“
 Старом Јоку сребрну бакету *),
 Ристу даше ћурка зеленога,
 Јову даше токе на рамена,
 А Лукети сабље повлаћене,
 А Мићу ми калпак поклонише,
 А Јокици црнога барјака,
 Да га вије, жалосна му мајка,
 Жалосна му мајка и љубовца!

Кад се последије укуца врати поп у кућу, мами или жени покојниково пануши му на ноге :

Сад што ћу ти, Богом свештениче!
 Како ћу се у јад разабрати.

*) Јоко је отац покојника Јовице, а остали су му стричеви и друга ближа родбина. *Бакета* је ријеч Талијанска и значи *штан*, и Јоку се то даје као да буде старјешина и да управља; јер кад ко до смрти буде какав старјешина у општини (н. п. пацетан), каже се: умрло *под бакетом*“.

Како ли ћу јадна останути,
 А од моје велике жалости?
 Што ме ово јадно чудо нађе,
 Ово јадно чудо изненада;
 Како ћу ти тужна с јадом владат'?
 Ко ћ' уздржат' ову сиротињу?

Пош јој одговори од прилике:

Свијетом се ваља разабрати,
 Своју жалост ваља прегорјети.
 Ко се роди, свак ће умријети.
 Неко прије, а неко послвије;
 Нег' се ваља у јад разабрати
 И чељацу своју утјешити.

Трећи дан покојнику на гробу.

С јадом сам ти на двор дошла,
 јад је мене!
 Да обидем бона тебе!
 боре доме!
 И да питам јадна тебе,
 много јадна!
 С чим си ми се ти понио,
 добар доме!
 Е си дворе саградио,
 граде доме!
 Нове дворе самотворе,
 само јадна!
 Па сам јутрос доранила,
 ишла у јад!

За попом Марком Комненовићем из Кривошија, којег су са још четири Кривошијашина Турци Никшићки у Омушићу убили на вјери 25. Јануарија године 1849 нарицала удовица капетана Рибанскога Анша Беловића, који је с њиме у великој љубави живео.

• Сва чему се могу чудит',
 Ма се чуду не ишчудих,
 Што с' учини, што с' оградил
 Од сокола пона Марка!
 Ко превари тебе, попе,
 Мудра главо изабрана,
 И наш дивни свештениче,
 Врсни бане од крајине,
 Оглашени на све стране?
 Куку кућу, куку мјесту,
 Ах без тебе, мудри попе!
 Ти им бјеше управитељ,
 И савјетник и бранитељ
 Код госноде и код браће;
 Бегоћ који, ти си први
 И јунаштвом и бесједом.
 Не чудим се ја кривку,
 Који те је преварио
 И на вјеру измамио,
 Но се чудим тебе, попе,
 Ђе вјерова невјернику,
 Те изгуби мудру главу.
 Да ја могах доћи тебе,
 Да те, попе, ја ожалим,
 И жалосна ја оплачем,

И да, попе, молим тебе,
 Да поздравиш добра доста,
 Мога, попе, домаћина,
 Твог ваздашњег пријатеља,
 Који сте се миловали,
 На договор састајали,
 Да крајине ви браните,
 Да о миру ви радите,
 Кад се тамо састанете
 На вијећу с бановима,
 Молила бих тебе, попе,
 Да окараш срећу моју,
 Што се тамо уставно,
 Што ми ћеду заустави,
 Што их у дом он не посла;
 Е их бјеше оставно,
 Мјешти њега у свом дому.
 Ти си mudar и разуман,
 Ја бих с' у те поуздала,
 Да би ми их ти довео,
 Е ти баста, бане попе.
 Ал' ево нам але узданце!
 Немаш су што говорити,
 На снаги ти главе није,
 Кривци је осјекоше,
 На градове однијеше,
 Те су града окитили
 Ах лијепом главом твојом,
 И свештенском златном брадом
 И с јуначком твојом браћом.

На свршетку овога народног нарицања додаћу још из *Горскога вијенца* владике Црногорскога Н. П. Њ. нарицање сестре Батрићеве за братом. Ја не ћу рећи да је ово сестра Батрићева или друга каква Црногорка све овако сложила или намјестила, али се за цијело може казати да овдје нема ни једне ријечи коју покајнице у Црној Гори нијесу говориле. Камо срећа да сви наши списатељи сва дјела своја, барем кад пишу о народнијем стварима, овако пишу народнијем духом и језиком! Онда би се и њихове умотворине по свијету хвалиле и славиле као народне што се хвале и славе. Ево тога нарицања:

Куда си ми улетно,

мої соколи!

ОД ДИВНОГА ЈАТА ТВОГА,

брате, рано!

Да л' невјерне не зна Турке,

Бог их клео!

Е ће тебе преварити,

ДВНА ГЛВО :

Мој свијете изгубљени,

сунце брата!

Моје рава без пребола,

рано љута!

Моје очи извађене,

очни виде!

Коне браћу те остави,

братска хвало!

И старога баба Пера,

күкү Перо!

И три младе сестре твоје,

КУКАВИЦЕ!

Седан снахах што ошиша?
 њима празно!
 Што не чува младу главу?
 људска вило!
 Што крајника њом наслади?
 братска дико!
 На вјеру те посјекоше,
 невјерници!
 Дивно л' Травник окитише,
 то платили!
 Са лијепом главом твојом,
 куку! леле!
 Ко ће чете сакупљати?
 четовођа!
 Ко л' крајини бравит' крило?
 братско крило!
 Ко ће Турске главе сјећи?
 остра сабља!
 Да погибе у бој љути,
 убојнице!
 Ће се Српски момци грабе,
 младо момче!
 Око главах и оружја,
 просте ране!
 Но на вјеру у невјере,
 вјерна главо!
 Да ми се је помамити,
 сестри црној!
 Да те како заборавим,
 кукавица!
 Е презгодна глава бјеше,
 млади брате!

Да уз цара сједијаше,
 мудра главо!
 Шћаше царев везир бити,
 сестри тужној!
 Да код краља сједијаше,
 мој младинко!
 Генерал му шћаше бити,
 моја ружо!
 Да се могу разговорит',
 срце моје!
 А са мртвом твојом главом,
 кам да ми је!
 Да ти црне очи виђу,
 очи моје!
 Да пољубим мртву главу
 мјесто брата,
 Да очешљам дуги перчин,
 јаох мени!
 И јуначку чалму свежем,
 сестра грдна!
 У крвничке сад си руке,
 платили те!
 Нагрдиће красну главу,
 прекрвници!
 Ти ћеш много браће наћи,
 куку нама!
 Биранијех соколовах,
 куку браћо!
 По беду од Травника,
 Бог га клео!
 Главе братске познат' не ћеш,
 нама правно!

2.

Нисмо много говорили, мој говоре!
 Ама право зборит' није, мој соколе!
 Ти си снагу саломио, моја дико!
 А вијек си изгубио, моја рано!
 А срећу си оставио, моја срећо!
 А кућу си закућио, мој течниче!

3.

Није ти се начудити, мој путниче!
 Ће си тамо уитио, мој итниче!
 Тамо кажу два свијета, мој свијету!
 И у њима два цвијета, мој цвијету!
 Рај је један, друго диван, мој делија!
 У рају је мјесто тебе, мудра главо!
 А диван ћеш пролазити дивна дико!
 Наше старе прегледати, мој угледу!
 Браћу Србље наодити, Српска главо!
 Све кнезове и кметове, ставни кмете!
 И од мора властелине, мој властелу!

4.

Право тебе жалит није, мој ђевере!
 Што изгуби мудрос твоју, аох мене!
 Не би муње од ударца, муњо Спале!
 Не би пушке из бусије, пукло срце!
 Не би сабље од посјека, сабљо Спале!
 Не би рати убоите, мој ђевере!
 Да ли и ти не промисли, мудра главо!

Је се рати заратише, мудри бане!
 А земље се замутише, људца муњо!
 Да ли тебе нам не паде, мој ђевере!
 Кад иђаше у везира, мој делија!
 Да у тебе тестив бјеше, мудра главо!
 Код везира већна бјеше, моја вило!
 Код владике емин бјеше, моја фало!

5.

Станте мало боље и старије,
 И у мене јада има:
 Од гласита рода мога, роде браћо!
 А мој Ђетко и Лазаре, мој два бана!
 Мој Андрија и Голубе, мој два града!
 Мој Васиљу и Илија, сабље двије!
 Још да може сестра зборит', сестри леле!
 Ја вас не бих искитила, китна браћо!
 Да је зала црно море, црној мене!
 Да је књига равно поље, рано браћо!
 Ја вас не бих искитила, китна браћо!
 А камо ли побројила, бојна браћо!
 Ал' бих јаде прегорјела, сестра јадна!
 Ма удари сува муња, удрила ме!
 Од запада од Турака, сестре тужне!
 Те завати крај и овце, крајичници!
 Од вас јаде починише, сестре јадне!
 Старјешине исјекоше, ставна браћо!
 Луду ђецу поведоше, срећо ђецо!
 Главе носе, робље воде, роде браћо!
 У везира доведоше, сестри леле!
 Главе међу на градове, граде Андро!

Мој шелеме међу браћом, мој Мићане!
 Мој угледу у момцима, мој Голубе!
 Мој делија под саруком, мој Илија!
 Мој лијепи челебија, мој Васиљу!
 Да ли тебе жао не би, мој Голубе!
 Ах жалосне сестре твоје, мој жалости!
 Али ти се чудит' није, мој голубе!
 Е те Турци преварише, Бог их клео!
 Све то браћа боравише, куку браћин!
 Но не могу јаде твоје, мој Лазаре!
 Наш лијепи властелине, мудра главо!
 Кад ти дође у везира, сестри леле!
 Главе носиш, робље водиш, брате роде!
 Главе међу на градове, сестри леле!
 Ђецу луду у тамницу, тамној сестри!
 А тебе ми испушташе, благо сестри!
 Владици те опремише, моја рано!
 Кад ти дође на темелу, сестри куку!
 Сестри куку гологлавој, леле брате!
 Ту кукају удовице, прекукале!
 Пиште мајке саморане, самојадне.
 Богу би се ражало, мој жалости!
 А немо ли не би тебе, мој Лазаре!
 Па ти пође у владике, сестри куку!
 Да му кажеш наше јаде, јад је мене!
 Ал' не даше два целата, Бог их клео!
 Но ти главу уграбише, гласни брате!
 И браћу ти објадяше, браћо рано!
 Ама ти се чудит' није, мој Лазаре!
 Ти си тамо браћу нашао, брацка фало!
 Старјешине, младе момке, ставна браћо!
 Ти си мудар и паметан, дивна дико!

Тамо ћеш им начин наћи, брате Лазо !
 Подај што је за којег, мој Лазаре !
 Аво буде у сватове, дивни свате !
 Голубу ћеш барјак дати, брате Лазо !
 А Васиља на муштулук, сестри куку !
 А Мићуна првијенца, прва браћо !
 Ш њике Сима за цилита, молим ти се !
 А Илију за ђевера, мој Лазаре !
 А Андрију за војводу, чало браћо !
 Метни Ђетка старог свата, ставна браћо !
 И још ћу се молит' вама, браћо моја !
 Да ви кума обирате, бирна браћо !
 И Шћепана ви узмите, моја срећо !
 Јер је Шћепан занатлија, моја дико !
 У њега су млади момци, ваљаће ви !

6.

Моја муњо с ведре неба, Андро брате !
 Моја сабљо под оковом, Станко брате !
 Мој кућни темељниче, мој Васиљу !
 Мој лијепи челебија, Шуњо рано !
 Кад вас сестра вгледат' ћаше, гледна браћо !
 А то сестри дивна бјеше, дико браћо !
 Е ти мјесто дивно бјеше, дико Андро !
 Код војводе и срдара, Андро рано !
 И то браћи дивна бјеше, брате дико !
 Е на тебе чудо бјеше, чуд је мене !
 На плећима оклоп бјеше, ох је мене !
 На глави ти сарук бјеше, сабљо Андро !
 Све то браћи дивна бјеше, сестри леле !
 Него ћу се молит' тебе, Андро брате !

За Јокицу за нашега, Андро рано!
 Да нам тамо не вастоји, мој Јокица!
 Луде су му старјешине, тавној мене!
 Овце су му без тобана, мој Јокица!
 А планине без пандура, мој пандуре!
 У дому му млада влада, мој владару!
 А у ње су ђеца луда, зна Јокица!
 Страх је мене и бојим се, сестри леле!
 Да ти ђецу не остави, куку мене!
 Да ти темељ не упушти, ох је мене!

По томе га понесу цркви на носила, и за њиме
покајнице туже и лелечу.

7.

Ће си ми се подигао?
 Мој соколе!
 С тобом иде брата доста,
 Братско крило!
 Ал ти гласи допадоше?
 Наш делијо!
 Ће се земља угнијела,
 Ук је нама,
 Да те Турци не преваре,
 Бог их клео!
 Да ти овце не појаве,
 Цени Перко!
 Па окупи браћу твоју,
 Куку браћи!
 Ел гледају елу биљегу,
 Зло је њима.

Ђе не вава њима ништа,
 Брате Перко!
 Па се јесу препанули,
 Пеник Перко!
 Ђе им идеш без оружја,
 Ружо Перко!
 Чуде ти се пламеници,
 Пеник Перо!
 Многи твоји љубавници,
 Мудра главо!
 Ђе им идеш, а не збориш,
 Зборна главо!
 На питају браћу твоју,
 Ок наш брате!
 Ђе сте Перка оправили?
 Куку брате!
 Без пусата и оружја,
 Ружо моја!
 Мајка поче проговарат':
 Њојзи правно!
 О делно синко Перко,
 Мене деле!
 Колико те браћа зову,
 Синко Перко!
 И тебе се много чуде,
 Јад је чуо!
 Што им ништа не кажујеш,
 Куку синко!
 Ђе те мајка опремила,
 Куку мајци!
 Без оружја делинскога,
 Мој делијо!

И сама се мајка чудя,
 Јад је чуо!
 Ће је сива опремила,
 Куку синко!
 Ал' се није научила,
 Јад је чуо!
 Да је чедо не упита,
 Куку мајци!
 Јел за мајке добар бјеше,
 Добро моје!
 А за браће уздан бјеше,
 Брате рано!
 Па се јутрос зачудише,
 Јад их чуо!
 Што с' учини, што с' ограда,
 Граде брате!
 Ће им оде без питања,
 Били јадни!
 То је сваком необично,
 Куку нама!
 То је сваком на те жао,
 Ја жалосна!

Док се чита опијело копају му гроб једни а једни
 разговарају његову чељад и породицу. Пошто по-
 изађе из цркве, пушти по два човека да чувају оне
 покајнице, сестре и остале сродне, које лијепо ва-
 чину да над њим протуже, и у ономе јаду да се која
 не убије и огребене, да га не искрваве. Она што
 најљепше зна китити, сједе му више главе, а остале
 све редом око њега, па почне овако иза гласа
 најприје:

8.

Што си ми се положио? мој делијо!
 Што нијеси на ногама? нама празно!
 С овом браћом ба дивану, дико наша!
 Или си се посмислио, силна главо!
 Ђе ти браћа дворе граде, граде брате!
 Тавне дворе без пенцера, Перко брате!
 Биће тебе необично, очи моје!
 Кућа ти је необична, куку брате!
 Но се чуде браћа тебе, брате Перко!
 Што превари младост твоју, много јадне!
 Без никаква миловања, мили брате!
 Кад то коме виђет' ћаше, јад ме виђе!
 Ђаше браћи вазда рећи, нарекло ме!
 Јадна оног обичаја, браћо моја!
 Што смо млади и крилати, братска крило!
 Ђе ће сваки окапати, куку брате!
 Свак је ва те помислио, мили брате!
 Да ти срца није мила, мили јаде!
 Прије рока и вемана, црна земљо!
 Што привати добра наша? Бог те клео!
 Од постања до нестања, стала с јадом!
 И још не би нигда сита, не било те!
 Што привати добра доста, куку нама!
 Нашу браћу и стричеве, куку браћо!
 И лијепе родитеље, куку роде!
 И банове капетане, кам да ми је!
 И пастире свештенике, пала с јадом!
 Наше сестре и невјесте, куку нама!
 И осталог добра доста, куку добро!
 И сувише очи наше, очи Перко!

Што извади мајци очи, куку мајци!
 И саломи крила браћи, куку брате!
 И поруши сестру твоју, сестри леле!
 Сваје ти се порушиле, пенк Перко!
 На те често погледују, дико Перко!
 Кад ћеш коју загрлити, нам да им је!
 Еле си их научно, ук је њима!
 Сваког свога милујући, миле брате!

Онда устану људи и покајнице дижу, браћа и рођаци дођу и на носила мртваца из цркве изнесу на гроб, и они га метну у гроб, и крионицама покрију, па се убију шакама и изгребу по образу, а други прискоче те их из гроба извуку, и гроб напуне земљом. После ту пију ракије, једу крува, зобљу пана-вије, — хољива — а кад се мрси, једу и меса и пију вина. А мајка или сестра, сваха или родница почне тужити:

9.

Јел' ти саде необично, брате Перко!
 У земљици под каменом, ками нама!
 Што остави мајку твоју? мајци ками!
 Лиш осталог добра свога, добра главо!
 Што опиши сестре своје, брате рано!
 Сломи браћи радовање, братска рано!
 Без пребола до вијека, куку брате!
 Ти пеливан братски беше, пенк Перко!
 Од поточи први вазда, први јаде!
 Од пандура буљубаша, наш соколе!
 А племенска узданица, ук ти мајци!

Сиротно је племе наше, брате рано!
 Без таније соколова, соко Перо!
 Тамо ћеш ти доста ваћи, за јад нама!
 Соколова под крилима, крило наше!
 Да их почнеш јадовати, у јад ми је!
 За три данка без престанка, стала с јадом!
 Не бих добра изјадила, била јадна!
 Што их можеш упазити, ук је нама!
 Што од крви утекоше, брате рано!
 Све од братства браћа твоја, брате Перко!
 Сад су неће у свијету, куку мене!
 На их јадна заборављаш, у јад за ме!
 Глајућ тебе под оружјем, ружо моја!
 Све крајеве уватио, братска рано!
 Све си јаде поновио, нови јади!
 Жива срца обранио, рано Перко!
 Без пребола до вијека, пенк Перо!

После иду дома, и путем све кукају овако :

„Куку Перко, очи наваћене!
 „Куку брате, крило саомљено!
 „Куку брате престрижени!
 „Ко ме ће ти свијетло оружје?
 „Да ти тамни у сиротну двору,
 „Као твоје у земљици лице.“

Кад дођу кући, изнесу покојника ођело и оружје
 пред покајнице и над њим бију се и гребу, па снахе
 протуже овако :

„Куку добро миловање!
 „Ко ће снаје миловати?
 „Ко л' им претен саковати?

„Кога ли ће дочекати
 „Из путова далекије?
 „Ко л' ни милос донијети?
 „Ко ли снаје даровати?
 „Како си нас научно.
 „Ал' с' уздају снаје твоје!
 „Да ћеш нама долећети,
 „Под оружјем свијетлијем,
 „Кућна врата зађени
 „И свијех нас обрадоват',
 Ружо дивна!“

Сестре и родице.

Куку брате, рано наша,
 Наше очи навађене!
 Наше добро изгубљено!
 Ко ће сестре разговорит'?
 Ко ли којој начин наћи?

Од свакога разговора,
 Роде брате!
 Сестре су ти на удају,
 Ук је нама!
 Без таквије соколова,
 Соко роде!
 Ми смо добро изгубиле,
 Куку нама!
 Од братинског миловања,
 Мили брате!
 Доста ће нам на ум панут',
 Пала с јадом!

Ко ће сестре разговорит'?

Горе им је!

Ко л' их у род дочекати?

Јад их чуо!

Ти заклетва наша бјеше!

Биле јадне!

Кад ти сестре дома пођу,

Брате рано!

Свашто иде са земаном,

Куку мене!

И небесни милосници,

Мили брате!

И земаљски благи данци,

Добро моје!

Сестра ће те често гледат',

Јад је виђе!

Кад ћеш доћи на биљегу,

Бриан брате!

Како си је научио,

Ук је мене!

Милос сестрам донијети,

Ками нама!

Лаш остале браће наше,

Брате рано!

Њима ћу се привијати,

Брате Перо!

А у тебе доста уздат',

Ук је мене!

Нећ ли сестре обрадоват',

Рано моја!

Па онда мајка затужи, и разговара кћери, си-
нове и снахе овако :

Станте мало, ћецо моја!

Таше мајка јаде казат' :

Свако ће се разговорит',

Куку синко!

Држат' вољу са невољу,

Јаок мене!

Своја браћа са младости,

Очи моје!

И оруж'јем свијетлијем,

Мој соколе!

Своје носит', твоје глати,

Јаок мајци!

Бе ти тамни у двореве,

Куку синко!

То су мајци виши јади,

Јад јој и јес!

Него ране сина мога,

Куку синко!

Што се нвје научила,

Ох ти мајци!

Глат' оруж'је сина мога,

Ружо моја!

Бе му тамни у двореве,

Тамна мајка!

Него сину орашену,

Рано синко!

Поред стада по планина,

Стала с' јадом!

С тобом многи поредници,

Синко Перко!

Често тебе кликујући,
 Куку мене!
 Како своју уданицу,
 Ук ти мајци!
 Кад је коме за невољу,
 Јаох мене!
 Од поточи и уранка,
 Ране Сивко!
 Најпрвог те вавда вичу,
 Први јадн!
 Све за горе мајци твојој,
 Куку сивко!

По томе ту ноће, и из кућах комшинскијех и од својте доносе ракију и свакојаког јела, као мяса и сира, понуде, и разговарају ону чељад сиротну, и јутро у зору закунају и затуже по десетак жена, и ту жећи крену из куће на гроб, па редом свака говори оно, што најпрва почиње.

Јутрос мајка уравила,
 Рано Перо!
 Погледала на све стране,
 Стала с јадом!
 Кад ће сина угледати,
 Ук мој Перо!
 Чекају те браћа твоја,
 Брацка рано!
 Кад ћеш браћи долећети,
 Крило брацко!
 Кућна врата засенити,
 Куку браћи!

Јутрос ти се много чуде,
 Јад их чуо!
 Што те брате оставило,
 Ук ти мајци!
 Чекају те поредници,
 Рано моја!
 Да изгоним стадо твоје,
 Стала с јадом!
 Па се браћа потежила,
 Брате Перо!
 Ће им јуче станао бјеше,
 Стали с јадом!
 С племенитом браћом илогом,
 Многи јади!
 Је л' се куне мајка твоја,
 Мање њојзи!
 Да те јуче опавила,
 Пала с јадом!
 Међу браћом на дивану,
 Дико Перко!
 Под пусатом и оружјем,
 Руко моја!
 Па ти иду да обиду,
 Била јадна!
 Да те није забољело,
 Болаи брате!
 Е ти леник вазда бјеше,
 Леник Перо!

На гроб кад дођу најпре пану браћа и рођаци и
 проплачу, па онда пану по гробу сестре, мајка и ро-
 дице; а људи их држе, да се не гребу и не бију, и

да косе не чунају и не стрижу. После која је нај-
гласнија овако протужи:

Што си ми се придочио?
Дуги јади!
Чуде ти се браћа твоја,
Брате рано!
Први твоји поредници,
Брате Перо!
Је л' те није на биљегу,
Била јадна!
Како си се научио,
Ук је нама!
Пријед рока и земана,
Куку мене!
Од поштења и уздања,
Ук ти мајци!
Добро мудар и разуман,
Рано моја!
Је л' без неке није тебе,
Куку мене!
Но се јесте потезице,
Перко диво!
Пријед воре доранице,
Рано Перо!
Да те молни и закунем,
Диво наша!
Да ми јутрос проговориш,
Куку мене!
Што те тамо застави,
Ук ти мајци!
Ал' те ране оборише,
Боре брате!

На онда ките ту гроб шапцима, наранчама, и по једну киту — грану зелену — нажите и наресе свакојаким црним крпицама, и шишају сестре и родице косе, оне витице до уза, те међу на истој кити. Оголе се врате дома, и кадгођ им дођу покајнице, доране им оружје покојниково, и на њему туже.

Гдјекоја удовица за мужем, метпувши руке међу кољена, кука и овако :

Што ће ова црна кукавица?

Без долазка и примака,

Куку мени!

У Луштици за короту пошљу жену одмах кад јој муж умре у пашу за стоком за једну годину.

ТУЖБАЛИЦА

једне Будванке над пок. Г. Јаковом Вицковићем, властелином Будванским, кад је на сред куће мртав лежао пред 50—60 отличнијех лица.

Обасјало жарко сунце,

Сунце куме!

На огњиште уташено *),

Дом ти јадан!

Када насја тад и зађе,

Зло ми јутрос!

Тебе видећ, лелек чујућ,

Леле куме!

*) Значи ископао му се кућа, јер је био једини у кући и један једини од ове фамилије.

Кроз сву Будву жалећ тебе,
 Жље да ми је!
 Сакри враке у облаке,
 Виђ' о Боже!
 Просу росу мјесто сува,
 Аох леле!
 Мјесец стаде за горама,
 Горе мени!
 И даница на истоку,
 Дични брате!
 Лелек чују, припитују:
 Што је јутрос?
 Да над Будвом сунца нема,
 Дична дико!
 Но кад чуше, заухнуше,
 Ух ти у дом!
 Да си нама преминуо,
 Трипут куку!
 Кући стожер угасио,
 Властелине!
 Стару мајку удвело,
 Мајки леле!
 Сву господу без дивана,
 Мудра главо!
 А краишу безъ науке,
 Њојзи аох!
 И у црно обавио,
 Зашто куме?
 Него си се изодио,
 Пристоји ти!
 И ре људки оборио,
 Куку куме!

Прекрстне гојве руке,
 Дивна дико!
 Очи црне затворио,
 Очи виде!
 Брацка уста завео,
 Брацка фало!
 Што не треснеш снагом твојом,
 Снажни куме!
 Што господу не разбереш,
 Сваштовњанче!
 Како си се научио,
 Мудра главо!
 И од сува не отареш,
 Кам да им је!
 Што угаси гласну кућу?
 Кући леле!
 Но господству име смаче,
 Куку кући!
 Саморану мајк' остави,
 Њојан празно!
 Без поздрава и целива,
 Зло јој јутро!
 Без подпора и нуђења,
 Мајци леле!
 Укиде јој добро јутро,
 Зло јој јутро!
 А умаче добар вече,
 зла јој вечер!
 Мили дозив, сладки целив,
 О Јакове!
 Ко ће мајку надживјети?
 Жље да јој је!

Ко л' у црну земљу врћи?
 Дом ти празан!
 Што с' од смрти не отрже?
 Кам да ми је!
 Људском снагом мудрог главом,
 Кметска дико!
 Или сабљом не обрани,
 Бритка сабљо!
 Али не хће ал' не мога,
 Могла у јад!
 Аох јадна, нуд сам зашла?
 Куку мене!
 Много рекох, е не могах
 Од жалости;
 Ја те жалим, а не корим,
 Знаш ли куме!
 Немој на ме зажалити,
 Имаш радшта!
 Но прегори, и опрости,
 Сад ал' никад!
 Како mudar и научен,
 Философе!
 Свак' те плаче, сваки вели:
 Куку брате!
 Мртва љуби, сваг говори:
 Рај ти души!

ТУЖВАЛИЦА

једне Кривошине, те је свог свекра мало прије него
 ће умријет' тужила, по наговору свог свекра, и тек
 што је тужбалицу свршила и исплакала се, почео
 и он од милине и жалости плакати, и мало ставши
 за руку стиснувши своју снаху уздахне :

Бе си ми се опремно ?

Свекре баче !

Тако диван и оружан ?

Мој витеже !

Што л' е' ођелом наресно,

Дивни боре !

Ал' ћеш јутрос у градове ?

Граде свекре !

Да е господом саборишеш,

Мудра главо !

Ил' у брацко кметовање,

Биран кмете !

Ил' за свата од сватова,

Дични свекре !

Што си очи затворио ?

Зло ми јутро !

Мудра уста подвезао,

Мудри свекре !

Дуге руке прекрстио,

Снахи леле !

Круту снагу оборно,

Снажни грое !

Нити караш, нит' милујеш,

Зашто свекре !

Кутњу чељад не сабираш,
 Куђа правно!
 Да им мудре сјете даваш,
 Куку свекре!
 Како знадеш и умијеш,
 Ух је мени!
 Неста куђи домаћина,
 Аох дому!
 Четницима четовођа,
 Мој четниче!
 Све станове и темеље
 Без управе!
 И то ти се много чудим,
 Чудо и јест!
 Што те срце не забоље,
 Добри свекре!
 На синове и на снахе,
 Њима празно!
 На кумове, на другове,
 Дружба јадна!
 На биране побратиме,
 Ах до Бога!
 И на врсне пријатеље,
 Јади њима!
 И још ти се много чудим,
 Врсни свекре!
 Како ти се не ражали,
 Снахи леле!
 Сине и снахе оставити,
 Стала е јадом!
 Дивно видим и познајем,
 Јад ме виђе!

Да ћеш тамо боље наћи,
 Њима благо!
 Дивно кјуту ћеце твоје,
 Куку ћецо!
 Бана оца, мудру мајку,
 О мој свекре!
 И два брата, оба бана,
 Куку људи!
 Они ће те дочекати,
 (То знам) дивно!
 За нас амо упитати,
 Нама леле!
 Дочекаће, пуштат' не ће,
 Дични свекре!

На ови најпотоњи стих пуштује сузе и од плача
 не могући даље, упита свекра „је ли доста?“ а он
 стисну је мало за руку издахне.

ТУЖБАЛИЦА

једне Рисанке, саморане без икога у кући, за једин-
 ком сином трећи дан погребна испред куће.

Ево данас треће јутро,
 Зло ми јутро!
 Да те зовем и призивљем:
 Синко Вуко!
 Испред куће затрњене,
 Ух ми вавда!

Да их бираш и тијераш,
 Мој младићу!
 Себе љубу, мајц' измијену,
 Мајци празно!
 Ал' рад мира у кметове?
 Шјајни кмете!
 Ал' е господом у дослуку?
 Гранат боре!
 Моја вило над вилама,
 Дивна диво!
 Мој соколе под брилима!
 Мајци леле!
 Мој стечниче и доношче!
 Пунај доме!
 Ја јадујем, ти не видиш,
 Очни виде!
 Ја јаучем, ти не чујеш,
 Јад ме чуо!
 Сирт т' уграби приђе рока,
 Бог је клео!
 Црна земља сад т' ужива,
 Њојзи благо!
 Ђе је твоја крута снага?
 Крути синко!
 Рсом срзани, руком врзи,
 Људски рсу!
 Отреси се од земљице,
 Синко Вуко!
 Као соко од росице,
 Мој соколе!
 Не дотрчи, но домети,
 Кам да ми је!

Саморану мајк' ућеши,
 Вила у јад!
 Али ти се много бојим,
 Срце синако!
 Да се мајци вратит' не ћеш,
 Куку леле!
 Ти су пути недоходи,
 То знам дивно!
 Него кукам, а кукаћу,
 Жива док сам!

ТУЖБАЛИЦА.

Тужба сестре попа Мариа Семарцића којег су Турци Никшићки на Омучић су три његова синовца на вјери посјекли 1848 године.

Пуста гласа, а ала часа,
 Сестри тавној!
 Што јој свану на уранку,
 Брате рано!
 Да се нама погинуо,
 Јаох мене!
 Русу главу изгубио,
 Леле брате!
 Су три ловца, три синовца,
 Куку ћедо!
 На превару и на вјеру,
 Вјерни попе!
 Од душмана Никшићана,
 Зато знаће!

Који јаде таке граде,
 Јад им у дом!
 Наши момци са ускоци
 Четоваће,
 Осветиће, позледиће,
 Сестра ране!
 Ал' те више дићи не ће,
 Аох брате!
 Куку брате! пуна уста,
 Ух ми јутрос!
 Мој без мита пријатељу,
 Сестри леле!
 Мудра главо, сједа брадо,
 Звјездо брате!
 Моје сунце над свијетом,
 Сунце попе!
 Свецу слико, брацка дико,
 Дични брате!
 Густа коса као роса,
 Жарко сунце!
 Нав рамена разплетена,
 Света магло!
 Очешљана, расћетана,
 Наш сједино!
 Твоје очи, свете моћи,
 Дуовиче!
 Твоје грло, но умрло,
 Наш анђеле!
 Језик диван, Богу приман,
 Чуј о Боже!
 Дивне руке изведене,
 Брацко врло!

Светом водом омивене,
 Људска вила!
 Страшне твоје богомоље,
 Апостоле!
 Дивни граде на олтаре,
 Брацка дико!
 Наш јаворе на саборе,
 Мудра главо!
 Мирокове у кметове,
 Оштра сабљо!
 Узданице на границе,
 Наш соколе!
 Сваштозванче, наш јуначе,
 Аох попе!
 Што хће ставак са Турцима?
 Попе! попе!
 Што на вјеру пође њима?
 Зашто попе?
 Зар не знаде за те јаде?
 Јад ме знао!
 Да су Турци прекрници,
 Бог их клео!
 Вазда били нашој руди,
 Да л' не знаде?
 Од Лавара нашег Цара,
 Ране љуте!
 Срике мајке одрмили,
 Нама прно!
 Зло биљежје, свуд шраморје,
 Аох попе!
 Међом колац гроб у долац,
 Витезовах!

Још бих нешто говорила,

аох!

Ал' не смјем говорити,

аох!

У туђем сам вилаету,

аох! и т. д. *)

НАРИКАЧА

у Кастелима жена којој се плати, за мртвцем да *нариче*. Гренојим мртвацима и пријатељи пошаљу по *нарикачу*, и тако их се може над једнијем повише састати. Свака у почетку својега нарицања каже ко ју је послао, па онда почне хвалу мртвоме, а најпослије заврши поздравом свима мртвима из оне куће од онога ко је њу послао.

ДАЋА.

Даће се обично дају три (и то у суботу вече и у недјељу ујутру): *честрдесница* (послије четрдесет дана), *полугодишница* и *годишница*. На даћу зову све сељаке редом од куће до куће, и обично овако почињу, „Дођите доведете да споменемо мртве.“ Ту треба да дође и поп да очати кољиво. На даћи на-пијају: „За непокој душе брата (како му буде име; ако ли је женско, а оно сестре), Бог да му душу опрости!“ А остали сви у глас: „Бог да му душу опрости!“ На крсно име не иде из једне куће нигда више од једнога, а на даћу их може поћи и више. По варошима паље се и хапсеницима јела и пића и свијећа (лојанијех). Годишница се зове и *година*, а полугодишница и *по године*.

*) Нарикала сестра Цери Томова под њим мртвијем у Котору 16 Јануарија 1854.

III.

ВЈЕРОВАЊЕ СТВАРИ КОЈИЈЕХ НЕМА.

ВИЛА.

Виле живе по великим планинама и по камења-цима око воде. Вила је свака млада, лијепа, у бијелу танку хаљину обучена, и дугачке, низ леђа и прси распуштене косе. Виле ником не ће вла учинити до-кле их ко не увриједи (нагазивши на њихово коло или на вечеру или друкчије како), а кад их ко уври-еди, онда га различно наказе: устријеле га у ногу или у руку, у обје ноге или у обје руке, или у срце, те одмах умре.

ВЈЕШТИЦА.

Вјештица се зове жена која (по приповијеткама народнијем) има у себи некакав ђавољски дух, који у сну из ње наиђе и створи се у ленира, у кокош или у ћурку, па лети по кућама и једе људе, а особито малу дјецу; кад нађе човјека гдје спава, а она га удари некаком шином преко лијеве сисе те му се отворе прси док извади срце и изједе, па се онда прси опет срасту. Неки тако изједени људи одна умиру, а неки живе више времена; колико је она од-судила кад је срце јела; и онаковом стрти умиру, на накову она буде намијенила. Вјештице не једу бије-лога лука, и за то се многи о бијелим и божитљим

покладама намажу бијелим луком по прсима, по табанима и испод пазуха, јер кажу да оне на покладе највише једу људе. — Ни једној младој и лијепој жени не кажу да је вјештица, него све бабама. Кад се вјештица један пут исповједи и ода, онда више не може јести људи, него постане љекарница, и даје траву изједенима. Кад вјештица лети ноћу она се сија као ватра. Највише се скупљају на гумну; за то кажу да она, кад хоће да полети од куће, намаже се некаквом масти испод пазуха па рече: „ни о трн ни о грм, већ на пометно гумно.“ Приповиједа се да је некака жена, која није била вјештица, намазавши се оном масти, мјесто *ни о штрн ни о грм*, нехотице рекла: *и о штрн и о грм*, и полетјевши сва се испребијала које о шта. У Сријему се приповиједа да се онамо вјештице највише скупљају више села Моловина на некакome ораху, а у Хрватској се опет приповиједа да се онамо скупљају на Клеку више Огулина. Приповиједа се у Сријему како је некакав човјек видјевши из постеље како му је из куће вјештица одлетјела, нашао њезин лонац с масти, пак се њоме намазао и рекавши онако као и она, прометнуо се и он у нешто и одлетио за њом и долетјевши на орах више Моловина нашао ондје много вјештица гдје се чисте за влатнијем столом и пију из златнијех чаша. Кад их све сагледа и многе међу њима пона, онда се као од чуда прекрсти говорећи: „анате вас мате било!“ У овај исти мах оне све прсну куд која, а он спадне под орах човјек као и прије што је био. Златна стола нестане као и вјештица, а њихове златне чаше претворе се све у папке којеквијех стрвина. Жена која је вјештица, кад из ње изиђе овај

дух, лежи као мртва, и да јој човјек окрене главу гдје су јој ноге биле, не би се више ни пробудила. Кад виде у вече каквога лепира гдје лети по кући, понајвише мисле да је вјештица, па ако се може, ухвате га, те га мало нападе на снјежи или на ватри, па га пусте говорећи: „дођи сјутра да ти дам соли“. Ако би се догодило да сјутра дан дође кака жена да иште соли или каквијем другијем послом, па још ако буде гдје нагорјела, онда се за цијело мисли, да је оно она синоћ била. Кад у каквом селу попре много дјеце или људи, и кад сви повичу на коју жену да је вјештица, и да их је она појела, онда је вежу и баце у воду да виде може ли потонути (јер кажу да вјештица не може потонути); ако жена потоне, а они је извуку на поље, и пусте, ако ли не могбуде потонути, а они је убију, јер је вјештица. Овако су истраживали вјештице и ва Карађорђејева времена у Србији. Гдјекоји на бијеле покладе изврћу вериге наопако од вјештица. Гдјекоји у попрет метну какав рог, јер кажу да вјештица особито бјежи од смрада овога. Гдјекоји мрве јајнице љуске да се не би вјештице у њима могле возити преко вода. — Куд ће вјештица да у свој род.

ВУКОДЛАК ИЛИ ВАМПИР.

Вукодлак се зове човјек у кога (по приповијеткама народнијем) послје смрти 40 дана уђе некакав ђаволски дух, и оживи га (овампир се). По том вукодлак излази ноћу из гроба и дави људе по кућама и пије крв њихову. Поштен се човјек не може повам-

пирити, већ ако да преко њега мртва прелети каква птица, или друго какво живинче пријеђе: за то свагда чувају мрца да преко њега што не пријеђе. Вукодлаци се највише појављују зими (од Божића тамо до Спасова дне). Како почну људи много умирати по селу, онда почну говорити да је вукодлак у гробљу (а гдјекоји почну кавивати да су га гдје ноћу видјели с покровом на рамену), и стану погађати ко се повампирио. Капшто узму врана ждријепца без биљеге, па га одведу на гробље и преводе преко гробова у којима се боје да није вукодлак; јер кажу да такви ждријебац не ће, нити емије, пријећи преко вукодлака. Ако се о ком увјере и догоди се да га ископавају, онда се скупе сви сељаци с глоговијем кољем (јер се он само глогова коца боји): за то говоре кад га спомену у кући: „на путу му броћ и глогово трње“ — јер су и бротњаци покривени глоговим трњем —), па разкопају гроб, и ако у њему нађу човјека да се није распао, а они га избоду онијем кољем, па га баце на ватру те изгори. Кажу да таковога вукодлака нађу у гробу и он се угојдио, надуо и поцрвењео од људске крви („црвен као вампир“). Вукодлак долази капшто и својој жени (а особито ако му је лијепа и млада) те спава с њоме, и кажу да оно дијете нема костију које се роди с вукодлаком. А у вријеме глади често га привиђају око воденица, око амбара житнијех и око чардака и кошева букурузнијех. Кажу да све иде са својим покровом преко рамена. Он се може провући и кроз најмању руницу, за то не помаже од њега врата затворати као ни од вјештица.

ПОСВИЊИТИ СЕ.

Какогoђ што се код Срба човјек *посвињари*, тако Турци приповиједају да се код њих *посвињик*. Приповиједају да су некаква бега, који се посвињно, тражили по свињама, па га нијесу могле познати, док му нијесу опазили прстен на предњој нови.

ВЈЕДОГОЊА ИЛИ ЈЕДОГОЊА.

Човјек из којег у сну изиђе дух (од прилике као из вјештица). Оваки духови по планини изваљују дрвета те се њима бију између себе, н. п. Бонески с Неаполитанским, па који надвладају они род од љетине привуку на своју земљу; они и онако ломе горе и ваљају велико камење. Кад умре човјек за којег се мисли да је једогоња, ударе му глогово трње под ноке и ножем пријех кора испресјецају жиле испод кољена, да не би могао изаћи из гроба (као вампир) — Јак као једогоња.

СТУХАЊ.

По Херцеговини приповиједају да се стухањ (као виле или ђаволи) налазе по великијем планинама и по камењацима, и имају на ногама гужве од људскијех жила, да им се ноге не клизају по страни и по камењу; кад се коме прекине гужва, а он ухвати човјека и повуче му жиле из ногу, те начини другу,

МОРА.

Мора људе у спавању притискује. Гдјекоји приповиједају да је мора вјештица која се покајала и варекла да не ће више људи јести, него их само ноћу у спавању притискује и дихање им зауставља. Гдјекоји опет мисле да је дјевојка која ће постати вјештица док се уда. У Црној Гори они које мора притискује и дави, кад лијезу спавати, међу пружен појас поврх покривача. У Грбљу има читава молитва коју онај којег мора дави ваља да прочита прије него легне спавати. Ево те молитве :

Мора бора ! не прелази
Прек' овога бјела двора,
Е су на њем тврди кључи
Од нашега Снодора,
Снодора и Тодора
И Марије и Матије
И сестрице Левантије,
Која нема приступишта.
Прек' овога б'јела двора,
Ни камена каменица,
Ни вјетрушна вјетруштина,
Ни наметна наметница,
Ни удова удовица,
Ни мађиона мађионица,
Докле не би прибродила
На небу звијезде,
На гори листове,
На мору пијесак,
На кучки длаке,

На кози руње,
 На овци вуње,
 На вуни длаке;
 А кад би то пребројила,
 Вратилом се опасала,
 Заштикалом поштапила,
 Ушла у јајску љуску,
 Утопила се у морску пучину,
 Тривка јој тракули,
 Врагу јој глава,
 Све јој козе враг одио,
 Млеко јој се несирило,
 Него рекла : јаох!
 Јаох јој дала Лена, плена
 И Марија Магдалена. Амни !

Приповиједа се да је некаквога човјека тако морила мора да већ најпослије није могао заспати, и досади му се код куће живљети, него узјаше на свога бијела коња и побјегне у свијет, не знајући ни куд ни камо; али му је и то било за луду, јер и на путу како би склопио очи, одмах мора нањ. Идући тако по свијету дође на коњак некаконе терзија. Кад послије вечере терзија узме свој посао и стане шити, гост му се потужи како га мори мора, „него“ вели „док ти још радиш, леђи ћу ондје крај тебе, не бих ли могао мало заспати.“ Потом се покрије гуњем и легне, како заспи одмах га мора притисне, и кров сан стане викати и као отимати се. Кад терзија то чује, он дигне свијећу да види како се гост мучи, кад тамо, а то по његовом гуњу којијем се био поврио миче се велика бијела длака тако брзо као змија кад трчи. Кад терзија то види, он својијем но-

жицама, које су му се у руди десиле, длаку пресни-
јече, и како се она престане мицати, гост се одмах
ућути, а тако је спавао мирно док ујутру сунце није
огријало. Кад се пробуди, захвали Богу што је тако
спavaо и опоравио се, па одмах потрчи ка коњу да
га види и намирн, кад тамо, а то коњ у кошари лежи
мртав. Пошто му терзија приповједи како га је мора
давила и како му је он длаку на његову гуњу пре-
сјекао, онда дознаду да му је коњ био мора која га
је притискивала и морила. Кога притискује мора,
треба да стави за врата од оне себе гдје ће спавати
метлу наопако, кад поће спавати.

НОЋНИЦА

Као некаква авет која човјеку *ноћу* кад спава
чини пакост каку, н. п. кад су у какога мушкарца
тврде сисе па га боле, каже се да га ноћнице сисају.

КАРАКОНЦОЛА.

(Овај се натпис нашао у рукопису на празноме листу).

УСУД.

(Овај се натпис такође нашао на празноме листу).

СУЂЕЊЕ.

Од *суђења* се не може утећи. Народ наш мисли
да је свакоме човјеку суђено што ће му се у вијеку
догодити и каком ће стрти умријети, и да се човјек

од суђења не може сачувати. Тако се приповиједа да је некакав цар имао кћер, за коју му некакав гатар или пророк каже да ће је ујести змија и да ће јој од тога бити смрт. Цар чувши то начини кћери својој двор од стакла, у који се ни ирав није могао увући а камо ли змија, и из њега је нигди није пуштао на поље. Кад царевој кћери дође суђен дан, она здрава читава ванште грожђа да једе. Слуге јој одмах донесу велики грозд, у којему је унутра била сакривена мала змијница која је уједе и зада јој суђену смрт.

Нема смрти без *суђена* дана. — Када мени *суђен* данак дође.

СРЕЋА.

(Овај се натпис нашао у рукопису на празноме листу).

КУГА.

Срби кажу да је куга жива као жена (то особито доказују они који су лежали од ње). Многи кажу да су је виђали гдје иде завјешена бијелом марамом; а гдјекоји приповиједају да су је и носили, т. ј. она пађе човјека у пољу, или сретете гдје на путу, а гдјеком дође и у кућу, па му каже: „ја сам куга, већ хајде да ме носиш тамо и тамо“ (куда она хоће). Онај је упрти на кркаче драговољно (јер већ њему и његовој кући не ће ништа учинити), и однесе је без икакве муке (јер није тешка ни мало) кад му каже. Куге имају преко мора своју земљу (гдје само оне живе), па их Бог пошље амо (кад људи зло раде и много гријеше), и каже им колико ће људи поморити;

али и њих много пропадне од паса; за то кажу да се врло боје злијех писа. Кад куга мори, онда јој слабо говоре куга, него *кума* (као да би је с тим омалости-вили), нити смију у вече оставити неопране судове, јер она дође ноћу у кућу те гледа јесу ли судови, лијено опрани, па ако не буду, а она све кашике и чанке изгребе и отрује. (Кад куга мори, гдјекоји на њезино име и краду, јер плашиви људи не смију да изађу из куће и да гледају ко је и шта, кад се што чује или пси кад залају). Купи као *куга* ћецу. — Не избива као куга на Сарајева.

ВРЗИНО КОЛО, ГРАБАЦИЈАШ.

Срби приповиједају да гдјекоји ђаци, кад науче дванаест школа, отиду (њих 12) на *врзино коло* (да науке доврше са свијем и да се закуну) и ондје некакву особиту књигу чатећи нестане једнога из међу њих дванаест (однесу га ђаволи или виле), али они не могу познати којег је нестало. Људи из Хрватске приповиједали су ми да под Велебитом има село *Врзичи*, и више њега на врх Велебита мјесто које се зове *Врзино коло*, на коме виле играју. Који је ђак био на врзину колу, он се послѣ зове *грабацијаш*, и иде с ђаволима и с вилама те води облаке у вријеме грмљаве и олује и туче. Грабацијаш су сви издрпани, за то се рекне за човјека у подеранијем хаљинама да је као грабацијаш, као и за онога за којег се мисли да је врло учен, да је био и на врзину колу.

РЕПАЧ.

Репач се у Боци зове човјек који се роди у кр-
вавој кошуљци и с малијем репом. Кажу да је репач
много јачи од другијех људи особито кад се наиједи :
у онај мах (веле) још да му се реп напне, могао би
би надвладати десет људи као десетеро мале дјеце.

ХАЖДАХА, ХАЛА И ЗМАЈ.

За халу се мисли да има од хаждахе особиту
духовну силу те лети и води облаке и град наводи
на љетину. За змаја пак мисли се да је као огњевит
јунак, од којег у лећењу огањ одскаче и свијетли.
Хало несита ! Бори се као хала с берићетом.

ЧАРАТАН.

Човјек који се роди у *марчаној* свијећи (луни),
на прије него је крштен пријеђе преко њега мачка
или друга какова погана животиња. За то послѣ
остане несрећан, те не може имати никакoгa заната
нити постојаногa посла, него се смуца којекуда, и
својом мајсторијом, игром и шалом људе забавља и
вара и новце од њих мами, али му ни ова новци не
могу бити пробитачни, него како дођу тако и отиду.

МАЋИЈОНИК.

Маћојник је мало налик на вјештицу, али се не
може као она претворити у другу животињу, него

носи уза се различне мађије, као н. п. игле без ушију, сиједе длаке из главе, осјечене нокте, прећу која је сагрињала, прву вуњу и т. д., па кад хоће коме да науди, он зна које од ових мађија ваља саставити и на какво зло намијенути (и за то игле без ушију не ће нико узети кад је гдје нађе). Приповиједа се да су гдјекоји овако замађијани људи по молитвама свештеничкијем (испод петрахиља) избљували све оне мађије којима су замађијани, па нај-после и само своје срце.

АВЕТ УТВАРА.

(Овај се натпис нашао у рукојасу на празноме листу).

СРЕБРНИ ЦАР.

(Нашао се такођер у рукојасу на празноме листу).

IV.

ПОСТАЊЕ ГДЈЕКОЈИЈЕХ СТВАРИ.

КОРЊАЧА.

Србљи приповиједају да је човјек (прије него је корњача на свијету била) умијесно погачу и испекао кокош, па сјео да једе, а у тај час рупи кум његов на врата, а он онда брже боље метне кокош на погачу па поклопи чанком, и тако сакрије од кума. Кад кум отиде, а он устане опет да дохвати кокош и погачу и чанак да једе, али се оно све (кокош, погача и чанак) претворило у корњачу (што је сакрио од свога кума). И тако постане корњача.

КУМОВСКА СЛАМА.

Оно што Нијемци на небу зову Milchstrasse (млијечни пут) Срби приповиједају да је постало овако: кум у кума украо време сламе, па како га је носео слама испадала и просипала се путем, онако Бог оставио на небу за вјечни спомен.

КАИН И АВЕЉ.

Гдјекоји приповиједају да су оно Каин и Авељ што се види у мјесецу као мекана сјенка, и да их је

Бог онда је назначио свијету за углед као превелики грјех што је брат брата убио.

КУКАВИЦА.

Србљи приповиједају да је кукавица била жена и имала брата, па јој брат умрѐо и она за њим тако много тужила и кукала, док се није претворила у тигру (једни кажу да се брату досадило њено кукање и јаукање, па је он проклео те се претворила у тигру, а једни опет кажу да се Бог на њу расрдио што је тако много тужила за братом, кога је он био узео, па је претворио у кукавицу да кука до вијена), за то готово свака Српкиња којој је брат умрѐо, и данас оплаче кад чује кукавицу гдје кука. На великоме крсту који се мртвацу у гробљу удари више главе, ако мртац има сестре, начини се кукавица од дрвета. — А једни приповиједају да је кукавица овако постала: кад је први пут умрѐо Лазар (у Витанији, Јован гл. XI.) сестре његове Марта и Марија завјетују се да ће кукати за њим док су живе, кад пак Христос Лазара васкрсне, он онда, да би њихов завјет остао, створи тигру, која ће мјесто њих кукати до вијека.

Кад кукавица изађе рано те кука по црној шуми, онда кажу да ће бити вло (ове године) за хајдуке; али кад кукавица кука по зеленој шуми, онда су хајдуци весели:

„Листај горо, кукај кукавице, нек се чини ора за хајдуке“. Ко први пут чује кукавицу да кука, ако је прије сунца, ваља три пута да рече: *за мојим*

алошвором! (т. ј. кукала). У нас се мисли да је кукавицу грјехота убити, али их у Дубровнику бију и једу и кажу да су врло добре за јело.

ВУКОВА МЕЂА.

Знаци од вида без креча и земље, који је ишао од Бијеле горе (више Грахова, преко Цуца, Кчевске планине, поврх Пљешиваца, преко Острога, планине Бјелопавлићске и Мораче доље) до Кучкога Кома. Од једнога краја до другог ове међе пријекијем путем има око четири дана хода; а кад би се ишло преко гудура и латица поред ње, било би много више. Од онога по којег се имену ова међа зове, ништа се више у народу данас не чује, осим што гдјекоји додају: међа *Вука мачишкога*; него се приповиједа да је она овако постала: Била три брата и једна сестра, па сваки од браће хтио сестру да узме за се, а не могући се у томе намећу себе друкчије погодити уговоре, — један да презиђује планине, други да гради цркву на Дуке, а трећи да саставља ријеку Цвјевну с Морачом, па који свој посао најприје сврши, овај да је узме. Трећи брат сврши свој посао најприје и узме сестру за се, од првога остане ова међа мало недовршена, а од другог у Бјелопавлићском пољу камење, које је вађено у Винићскоме жуму, па гдје стигне глас оне који су га вукли, да је Цвјевна с Морачом састављена, ондје га и оставе.

ГАВАНОВО ЈЕЗЕРО.

Тако се у Лици зове Plattensee у Маџарској. Огласи се приповиједа да су, мјесто два анђела, Христос и свети Петар дошли пред дворе Гаванове. Кад је слуга казао да би им дао јагње али је у планини у овцама, они му рекли: „Ако ти је на срцу помишљање као што је говорење, сад ће јагње ту бити.“ И у тај се мах јагње ондје обри. — Пошто они рекну слуги да бјежи оданде у планину, ударе муње и громови, те дворе Гаванове сажегу и ондје постане језеро, у коме, вели, да и сад пијетли поју извона звоне.

СВРАКА И ЉУДСКИ ТАБАН.

Како је постала сврака и зашто у људи табан није раван, у народу нашем приповиједа се овако:

Кад су ђаволи отпали од Бога и утекли на земљу, онда су и сунце одијели са собом, па га ђаволски цар набио на копље и носио на рамену. Кад већ земља протужи Богу да хоће сва да изгори од сунца, онда Бог пошаље светог Аранђела, да гледа како да узме сунце од ђавола. Кад сађе свети Аранђел на земљу, а он се удружи с ђаволским царем; али се ђаволски цар осјети шта он хоће, па се добро узме у панет. Хођајући тако по земљи њих двојица заједно дођу на море и стану да се купају; а ђаво удари копље са сунцем у земљу. Пошто се мало прокупају, онда рече свети Аранђел: „Де да ропњемо, да гледамо који може дубље.“ А ђаво му одговори: „Хајде де.“ Онда

свети Аранђел зарони, и изнесе у зубима пијеска морскога. Сад треба и ђаво да зарони, али се боја да му свети Аранђел дотле не однесе сунце. У том му падне на ум, те пљуне на земљу, и од његове пљуванке постане сврака да му чува сунце док он зарони и изнесе у зубима морскога пијеска. Како ђаво зарони, а свети Аранђел преврсти руком море, те на њему постане лед од девет аршина дебело, па онда спопадне сунце и побјегне к Богу, а свраке стане врека. Кад ђаво чује сврачиј глас, онда већ види шта је, па се брже боље врати натраг. Кад горе, али се море заледило, не може на поље! Онда се брже боље врати опет на дно мора, те узме камен и њим пробије лед, па онда потеци за светијем Аранђелом! Онај бјежи, а овај за њим! Таман кад свети Аранђел корачи једном ногом к Богу на небо, онда ђаво стигне те му ноктима из табана у друге ноге ишчупа велики комад меса. Кад свети Аранђел дође са сунцем онако рањен пред Бога, онда заплаче: „Што ћу, Боже, овако грдан?“ А Бог му рече: „Ћути, не бој се, ја ћу наредити да сви људи имају тако на табану као малу долину.“ И тако Бог уреди те у свију људи постане на табанима у обадвије ноге као мала долина. И тако остане и до данас.

ЈАБУЧИЦА.

У нас се приповиједа да Адам ону јабуку што му је Јева дала да изјје, није прождрљо, него је

савзватао, па му стала у грлу, и отуда у људи да је постала *јабучица*, које жене немају (јер је Јева јабуку појела).

СТИДАК.

Ова трава (*saucalis grandiflora* Linn.) има бијел цвијет, у сриједи мало црвен; Србљи приповиједају да је оно црвено од прије веће било, па сад сваки дан бива мање: јер већ нестаје стида међу људма.

ГОЛУБАЧКА МУХА.

Голубац су видине од старог градића у нахији Пожаревачкој крај Дунава. У ономе крају постају у прољеће некакe мухе, које се разилазе не само онуда по околини него прелвјећу кашто и преко Мораве у Шумадију, и овамо се зову мухе *Браничевске*. Мухе ове стоци тако досађују да ништо и цркава од њих, особито коњи и говеда, јер им навале у уста и у уши. Народ у нахији Пожаревачкој приповиједа да се ове мухе роје из пећине према Голупцу, излазећи у гомилама колико казан, па се послвије растављају и по вјетру лете. Кажу да се оне роје више пута, али први рој да је најљући и за стоку најгори, а потоњи све да су слабији. Једни приповиједају да је неко од некуда из Србије тјерао некаку алу па је *стигао* у *Стигу* (и од тада остало име *Стиг*) и ранио је али се она опет отела и рањена утекла у ону пећину и овдје од ране липсала, па од ње оне мухе да по-

стају. Приповиједа се да су Нијемци ону пећину вазиђивали, али кад дође вријеме да се мукe роје, зид се провали сам од себе.

КАКО ЈЕ ПОСТАЛО ИМЕ ОБИЛИЊ.

Срби приповиједају да је Силни Стефан ловећи по Церу угледао на једном мјесту гдје се гране од дрвећа и доље савијају и горе узвијају. Кад дођу на оно мјесто, а то дијете код неколико оваца ударило своју сјекиру у кладу па легло на леђа те спава: кад дикне из себе, онда се гране узвијају, а кад повуче пару у се, онда се савијају к земљи. Кад то види цар, зачуди се, па пружи руку с коња да му узме сјекиру, али хоћеш! не може да је извади из класе. Брже боље сјашу слуге и војводе с коња, огледају сви редом објема рукама да изваде сјекиру из класе, али је ни један не може ни помаћи. Онда пробуде дијете и запита га цар: „Како ти је име?“ А оно одговори: „Милош.“ „Имаш ли оца и мајку?“ „Мајку имам, а отац ми је умрљо.“ „А гдје ти је мајка?“ „Ето је тамо доље у селу код куће.“ „Ајде да нас водиш кући.“ „Не могу од оваца.“ — И тако га којеккак намамо да потјера овце и да пође пред њима кући. Сад су они ради знати и видјети шта ће он радити са сјекиром, како ће је извадити из класе; или ће је овако оставити. Кад Милош крене овце, а он узме сјекиру једном руком и заметне на рамо. Како дођу кући, Милош одмах остави овце и непознате госте, па замакне међу зграде да тражи мајку. Пошто цар сјаше с коња, пође и он за Милошем да гледа да му се гдје не са-

крије, кад погледа кроз брвна у једну зграду, а то ту мајка мјеси хљеб, а прибацила десну сису преко лијевога рамена, а лијеву преко деснога, те он остраг сјеса. Онда цар рече: „Међер *обила* мајка родила *обила* јунака!“ — Цар узме Милоша од мајке и одведе га своје двору, и од тога се назове Обилаћ.

КРАСА.

У народу нашем приповиједа се да се змија у почетку свијета звала *краса* и имала је ноге, па пошто је Јеву преварила, Бог јој ноге узео и проклео је да се мора вући на трбуху и ко је год види да гледа да је убије и да се више не зове краса, него змија. У народу нашем за змију се још приповиједа да она и сад има ноге али их крије („крије као змија ноге“), и кад би се у процијепу припекла к ватри да би их показала; али ко би их год видео, одмах би умрло.

КРИЈЕСНИЦА.

Тако се у Хрватској зове она мала бубица што око половине љета ноћу лети и свијетли се, и у Србији се зове *свишак*, у Славонији *свишак*, а у Дубровнику *свијешак*. Онамо се приповиједа да су оживљене искре од кријеса и тако да су постале кријеснице.

ЈАСИКА.

Познато је да лист на јасици помало трепти готово без најмање вјетра. У овој пјесмици која се лијева уз часни пост стоји како је мајка Божија про-

клевела јасику да нема рода никаквога и једнако да трепеће :

Ој на дјелу на голему
 Млога грађа савезана,
 Света црква саграђена,
 У њој поју до два свеца :
 Свети Петар и Никола,
 Сестрице им отпјевале :
 Анђелија и Марија.
 Слушала их Божја мајка,
 Свако чедо умучкава
 И по горн свако дрвце,
 А јасике не умучка,
 Већ јасика трепетала.
 Љуто куне Божја мајка :
 „Свако дрво уродило,
 „А јасика не родила,
 „Већ јасика трепетала
 „У сред лета и без вјетра!“

СМРДЉИКА.

За ово се дрво приповиједа у Црној Гори да је негда рађало маслинама, па кад је некакав цар о њему објесио права човјека, онда га Бог проклео те је остало овако као што је сад.

ДУВАН.

Срби приповиједају да је дуван изниклао из утробе проклетог Арије кад му је испала; и за то кажу да је грехота дуван пушити.

ДЕЧАНИ.

О постању манастира Дечана у народу нашем приповиједа се овако: Пошто је дечанскоме краљу отац извадио очи и објесио на концу више градских врата, он наиђе слијеп у шетњу иза града (Приварена), па га опазно свети Аранђео и сажалило му се, па се створио у орла и долетио те украо његове очи изнад врата и *даровао* му их, и рекао „*одећи очи*“. Онда краљ прогледао, и на ономе мјесту начинио *Дечане*.

ЦАРИГРАД.

Србљи приповиједају да Цариград нијесу људи издали, него да се сам саздао. Кажу да је некакав цар ловећи нагазио на мртву људску главу и прегавио је с коњем; онда му глава проговорила: „Шта ме гавиш, кад ћу ти мртва досадити.“ Кад то чује цар, он сјаше с коња те узме ону главу и однесе кући; па је код куће сажеже, и оно угљевље од ње пошто се охлади, стуче у прах, па завије у хартију и остави у сандук. Послије некога времена отиде некуда цар, а његова кћи (која је била дјевојка на удају), узме кључеве па отвори сандук и почне по њему нешто преметати; кад нађе онај прах у хартији, види да је некакав прах, али не зна какав је, па онда метне прет на језик те покусивши, па умочи у онај прах, и лавне мало да би дознала што је; по том га опет завије у хартију као што је и био, и остави у сандук, а она од тога часа остане трудна. Кад се послије стане истраживати и испитивати од куд и како,

довна се да је од оне главе. Кад дјевојка буде на том доба, а она роди сина. Кад узме цар још онако мало дијете у руке, а ово њему однах рукама те за браду! Онда цар заповједи, да донесу један тањир¹ жива угљевља, а један дуката, да огледају чини ли то дијете на лудости или од своје воље. „Ако (вели) буде дијете лудо, оно ће потрчати с рукама и за угљевље, ако ли не буде, оно ће за дукате.“ Кад донесу пред дијете угљевље и дукате, а оно однах рукама за дукате, а угљевљу ни мукајет. Цар већ види да ће оно да се испуни што му је глава казала. Кад буде дијете већ велики момак, онда га цар отјера у свијет, и каже му: „Да се нигде не станиш, док не нађеш гдје су се два зла ударила.“ — Ходајући тај момак по свијету, кад дође на оно мјесто где је сад Цариград, нађе глогов три гдје се окол² њега обмотала гуја, па гуја пеца три, а три боде гују; онда помисли у себи: „Ево ово су два зла,“ па пође у наоколо разматрати она мјеста; кад дође онако унаоколо идући, опет поблизу онога трна, онда стине, па рече: „Овјде треба стати.“ У који мах то рече, у онај се мах обавре, а то се од онога трна до његовијех леђа (куд је год он ишао), створио зид. И од тога мјеста до онога трна, кажу да ни данас нема зида у Цариграду (а да се он није обаврео и да није рекао: „овдје треба стати,“ зид би за њим нарастао до трна). Послије он ту постане цар, и од свога дједа отме царство.

КОТОР.

Ришњани приповиједају да је у стара времена кад је Рисан био главно мјесто у Боци био тор ондје гдје је сад Котор, па пошто Рисан пропадне у торе, почне се нови град задати *код шора*, и назову га *Кошор*. Више Котора у каменитој гори види се некака велика јама као пећина: онуда се приповиједа да је ону пећину био почео копати силни цар Стефан, да ондје гради град Котор, па му казала вила да то не чини, јер му ондје у оној врлети нема ни *броду пришаништа*, ни *коњу поигришта*, већ нека га гради даље крај залива. Цар послуша вилу и с помоћу њезином начини град Котор, и довршивши га са свијем позове на част многу господу и вилу. Кад се цар пред господом стане хвалити, какав је лијеп град начинио, вила га прекори да он то без ње не би могао учинити; цару на тај укор буде тако жао да удари вилу по образу, а она се на то расрди, те све изворе и студенце по Котору отрује и све госте царене пољуди. Кад Цар ту освету види, он стане вилу молити и једва је којекако намоли те му госте поврати од лудила, и очисти му од отрова само један извор иза јужнијех врата градијех. И од тога кажу да је остало те су и сад, особито љети кад је суша, све воде по Котору мало *слане*, осим онога извора иза града на јужној страни. Казивали су ми у Котору да има и пјесма о овоме свему догађају, али ја вијесам могао никога наћи ко је зна. Овако се приповиједа и пјева да је Котор постао; али се мисли да су

име ово ондје донијели некаки Бошњаци који су се доселили из мјеста које се звало *Кошор*.

СКАДАР.

(Овај се натпис нашао на правој листу. У књизи II. 26. пјес. на стр. 115. „Срп. нар. пјесама“ има знатна пјесма о „*Зидану Скадра*“, за коју је још *Гете* (Göthe) казао: „*Einer der ruhrendsten Gesänge aller Völker und Zeiten*“.)

БОГАТИ ГАВАН.

У манастиру Трноши, у Јадру, био је с десне стране код двери намолован го старац, којег су гује опасале, те га кољу и пију му сисе. Као што обично родитељи различне иконе по црквама и по манастирима дјеци тумаче, тако је и мени мој отац казивао да се онај старац звао *Богати Гаван*, и да је поред свега превеликога богаства био врло тврд а немилостив, па га за то Бог онако осудио. (И ово се доста слаже с онијем што се о Гавану пјева и приповиједа по западнијем крајевима народа нашега). Кад сам 1846. године (готово послје четрдесет година) био у Трноши и отишао у цркву, одмах сам очима тражио Богатог Гавана, али њега ондје више нема, него као што је црква за времена Карађорђејева арана и паљена, на његовом мјесту исписан некакав светац.

БАДАЉ.

Трава која се у Хрватској поред овога имена зове и *сјекасац* а у Лици *пасји ситиц*, зове се у

Боци бадељ. Лист ове траве бодљикав је, а коријен се за невољу у гладне године куха и једе. У Боци се приповиједа да у земљи под овом травом ко је срећан може наћи некакав драгоцјени прстен.

ЉЕСКОВА МЕЛА.

На којој би се лијесци наша мела, под овом лијеском има гуја с драгим каменом на глави или још Бог зна какво друго благо поред ње (тако приповиједају, јер се ријетко налази на лијесци.)

ТРУСОВИНА.

У народнијем пјесмама спомиње се некака вода *трусовина* од које кад се ко напије и њоме се умије, омрзне му своја вјера и заборави свој род:

Под павухо боцу *трусовине*,
У коју су биља од планине;
Е сам чуо, казивали су ми,
Да то јесте вода заборавна:
Ко с' умије и ко се напије,
Своја ће му вјера омранути,
Заборавит' своју породицу.

СЈЕНОВИТ.

У Грбљу се приповиједа да између великијех дрвета (букава, растова итд.) имају гдјекоја *сјеновишта*, која у себи имају такову силу да онај који их посвијече,

одмах умре или дуго година до смрти остане болестан; кад се ко боја да није сјеновито оно дрво које је посјекао, ваља да на пању његову живој кокоши осјече главу оном сјекиром којом је дрво сјекао, на му не ће ништа бити, ако би дрво и било сјеновито.

У Бодн човјек сјеновит зове се онај који изгуби свој сјен па као луд тумара по свијету бев сјена као и сјен бев њега. С овим се слаже и оно што се приповиједа и мисли да се при великијем грађевинама може сјен човјеку узидати па човјек послје да умре. На ово је налик и оно како су Мрљавчевићи Гојковицу живу узидали кад су Скадар градили.

ПЛЕЋЕ.

Многи људи у народу нашем у проричу којешта из плећа од печена брава: чашица она одозго важу да је кућа, и ако није врло дубока, кажу да је пуна кућа; оне жиле од чашице зову се *јулар*, и по томе се гледа како су коњи у домаћина; горњи крај оне кости, која је с једне стране из плећа израсла, зове се *шљеме*; и што је више налик на соху, да се на њега може што насловити, то кажу да је кућно шљеме тврђе; испод чашице с оне стране с које је плеће равно, имају (ваљада на гдјеком плећу) мале јатице, као да је иглом убодено, неке се од њих зову *рака*, а неке *колијевка*: ако су ове јатице тако сниско од чашице да се не могу дохватити палцем, кад се пошљедњи његов глежањ намјести на крај, онда рака или колијевка неће у кући него у родбини или у селу. Све ово што је до сад казано иде само оне

чије је бравче, т. ј. код кога се ојагњило и се лизало док није заклано. Доњи широки и танки крај зове се *поље*: ако је поље чисто кад се плеће погледа према себи, онда кажу да је мир: ако ли је мутно, онда кажу да је војска: и који су вјешти у томе казују још које је Хришћанска које ли Турска и која ће јача бити, као и много друго којешта. И ово се највише гледа у десно плеће, за то га одмах како се брав исијече, даду ономе за којег се мисли да је највјештији у том послу. Месо с овакога плећа не ваља гладати, него се очупа претима. Кад хоће још ко други у њега да гледа, не ваља му га дати у руку, него се метне на трпезу, па га он узме. Чини ми се да и Арнаути гледају овако не само у плеће, него и у кобилицу од кокоши. По овоме се може разумети и оно што се каже кад кога одавно нема да се види:

„Нема га ни у плећу.“

КОПАЊЕ НОВАЦА.

Онуда се приповиједа да је ондје некако благо закопато, и да су гдјекоји којешта привиђали. У народу се нашему мисли да закопане новце, особито гдје их је много, чува нешто и да се не могу лако ископати: многи приповиједају како су их у томе послу плашили различне авети. Гдјекоји кажу да оно мјесто гдје су новци закопани, ваља у вече посути брашном, па ујутру од какве се животиње по њему траг нађе, онаку животињу ваља ондје заклати па ће се онда моћи новци ископати. Приповиједају како је

некакав човјек гледао из прикрајка гдје је други новце закопавао у земљу, па над их закопа, а он преко онога мјеста бацн виле рекавши: „Чувајте како сад тако до суда Божјега, већ ако ја да бих дошао по њих.“ Послије тога дође онај што је гледао из прикрајка, да новце ископа, али се у један пут од некуда обри велики страشان бик и навали на њега да га убодје, и он једва утече; по том доведе бика и закоље на оном мјесту, и новце онда ископа на миру.

ЈУНАЦИ И КОЊИ ЊИХОВИ.

МАРКО КРАЉЕВИЋ.

Никакога Србина нема који не зна за име Марка Краљевића. Ја ћу овдје назначити о њему оно што се слабо у пјесмама налази, него се приповиједа. Приповиједа се, да је Марко био много јачи од осталијех садашњијех а јамачно и ондашњијех луди. У 72. пјесми друге књиге („Турци у Марка на слави“) пјева се да је у његовом буздовану, којијем је он једном руком махао и њиме се бацао, било шездесет и шест ока; а ја сам у дјетињству гледао у Сријему у крчим манастира Крушедола гдје је Марко намолован како једном руком маторога вола држи за реп преко рамена и носи на леђима идући управо; у пјесми 67. („Марко Краљевић и Муса Кесеџија“) пјева се како је узео у руку суху дреновину „са тавана од девет година“, па кад ју је стиснуо руком, она прела на двоје на троје и двије капље воде искочиле из ње. Он без вина није могао никуд, и према јачини својој много га је могао попиту да се не опије. За његова Шарца једни приповиједају да му га је поклонила некака вила, а једни опет да га је купио у некакијех кириџија: прије Шарца веле да је мијењао много коња, па га ниједан није могао носити; кад у некакијех кириџија види шарено губаво мушко ждријебе, учини му се да ће од њега добар коњ бити, и узме га

ва реп да омахне око себе као што је остале коње огледао, али се оно не дадне ни с мјеста помаћи; онда га купи у кириџија, излијечи га од губе и научи вино пити. За смрт Марка Краљевића различно се приповиједа: једни веле да га је негдје у селу Ровинама убио некакав Каравласки војвода Мирчета златном стријелом у уста, кад су се Турци били с Каравласима; други кажују да му се у таковоме боју заглибио Шарац у некакој бари код Дунава и да су ондје обојнца пропали; у крајини Неготинској приповиједа се да је то било у једној бари ондје близу Неготина испод извора Царичине; ондје има и сад бара и зидине од старе цркви, за коју говоре да је била начињена на гробу Маркову. Трећи кажу да је у такomu боју толико људи изгинуло да су по крви попливали коњи и људи, па Марко онда пружио руке к небу и рекао: „Боже, што ћу ја сад!“ На то се Бог смисловао и некаким чуднијем начином пренио и њега и Шарца у некаку пећину, у којој и сад обојнца живе: он забодавши своју сабљу под греду или је ударивши у камен легао те заспао, па једнако спава; пред Шарцем стоји мало маховине од које помало једе, а сабља све помало излази испод греде или из камена, па кад Шарац маховину поједе и сабља испод греде или из камена испадне, онда ће се и он пробудити и опет на свијет изићи. Једни говоре да је он у ту пећину побјегао кад је први пут видео пушку и пошавши да је огледа (да ли је истина да је онака као што се приповиједа) пробио из ње сам себи длан, па онда рекао: „Сад не помаже јунаштво, јер најгора рђа може убити најбољег јунака.“

МИЛОШ ОБИЛИЊ.

(Овај се матице нашао у рукопису на правном листу).

РЕЉА КРИЛАТИЦА.

(Такођер на правном листу).

ВИСОКИ СТЕФАН.

Тако се у народу зове син кнеза Лазара, који је послвије Косовскога боја у Србији владао и који је зидо манастир Манастију. У народу се нашему приповиједа да је Високи Стефан по смрти оца својега побјегао у Московску, па послвије неколико година одокуда с војском преко Мађарске дошао у Србију и с Турцима се био и надвладавши их и претјеравши преко мора бацио за њима свој буздован у море говорећи : „Кад овај буздован изишао на сухо, онда се и Турци вратили амо!“ а буздован одмах сам изиђе на бријег; у том му се аиђе јави говорећи : „И ти можеш и коњ ти може, али ти Бог не да.“

Гради, кнеже, биће ти за душу
И за здравље *Високом Стевану*.

СИБИЊАНИН ЈАНКО.

Осим онога што се у нашијем народнијем пјесмама пјева о Сибињањин-Јанку и о његову нећаку Секули, ја ћу овдје да кажем само шта се о њима приповиједа. Високи Стефан идући с војском на Московске у Србију дође у Будим на конак, и ондје Мађарска господа видећи га онака висока и лијепа важеде

имати од њега порода, и у разговору запитају га да ли би се у војсци његовој могао наћи добар (ждријебац да опасе њихову кобилу да би и они запатили тако лијепијех коња, а он им одговори: „Би, за што не би!“

Кад буде у вече они му пошаљу лијепу дјевојку да ноћи с њиме. Кад се он стане наговарати, каже му се да је он то обрекао учинити; тако он дјевојку прими и превоћи с њоме, и сјутрадан у јутру на расстанку даде јој прстен и рече јој, ако роди мушко, да му надјене име *Јанко*, ако ли роди женско, *Јања*, и пошто дијете одрасте да му да онај прстен. Одатле се он крене и отиде у Србију, а дјевојка послѣ девет мјесeci роди двоје и мушко и женско, и по његовој наредби надјену мушкомe име Јанко а женскомe Јања. Пошто Јанко мало поодрасте и стане се с дјецом играти, гдје се скаче, он отекаче, гдје се рве, он обара, гдје се камена меће, он одмеће, гдје се трчи, он утјече; за то му ставу дјеца завидјети и као подсмјевајући му се говорити да он нема оца него да је копиље. Кад се то Јанку досади он једном навали на своју матер да му каже ко је његов отац; на то му мати даде онај прстен, а кад он уњ загледа и проучи шта се на њему пише, он рече: „Међер сам ја једнога сив“ и за то је послѣ ишао у Србију и био се с Турцима као тражећи своју очевину. Јања се уда а роди сина *Секмулу*, који је у народнијем пјесмама понајвише са својијем ујаком. Приповиједа се да су их Турци један пут тако разбили да се нијесу могли вратити правијем путем у Маџарску, него да су некуда преко Србије и преко Херцеговине само са дванаест људи побјегли у Дубровник; и да су их Дубравчани ондје

обојincu взмолoвали и да се је говорило да два љеп-
ша чoвјeка oвдје нијесу дошла.

ЗМАЈ ОГЊЕНИ ВУК.

(И овај се патишк нашао на празноме листу).

ТРОЈАН.

Овако се зову видине од старинскога града наврх
Цера (више Дворишта). Овуда се приповиједа да је
у оном граду био некакав краљ *Тројан*, који је сваку
ноћ ишао у Сријем те љубио некаку жену или дјевој-
ку; зато је ишао ноћу што дању није смιο од сунца
да се не растопи. Кад би дошао к својој љубазници,
патакли би коњма зоб, па кад би коњи зоб позобали
и пијетли запјевали, он би пошао натраг и до сунца
би дошао у свој град. Једном муж њли брат његове
љубазнице новаци свијем пијетлима језике да не могу
пјевати а коњма у зобнице мјесто зоби наспе пијесак.
Кад се краљу учини да би већ било вријеме пћи, а
пијетли још не пјевају, он зашита својега слугу јесу
ли коњи позобали зоб, а слуга му одговори да
нијесу још (јер је само пипао рукама одоздо), и тако
се задоцни; кад већ види шта је, он узјаше на коња
па побјегне к својему граду, али га у путу стигне сун-
це; онда он брже боље сјаше с коња, па утече под
пласт, и сакрије се од сунца, али (његовом несре-
ћом наиђу говеда те разбуче пласт, и ондје га сунце
растопи.)

ДУКЉАН.

У Црној Гори и онуда по околини приповиједа се да је *цар Дукљан* у Морачи у виру под Везировијем мостом свезан у синџир, који једнако глође, и уочи Божића таман да га преглође и свијет да ужди, а Циганин сваки по једном удари *маљем* (великијем чекићем) у наковањ те притврди. Од Везирева моста до видина од негдашње *Диоклеје* које су у куту између Зете и Мораче (гдје се ове двије воде састају) и које се сад онамо зову Дуке нема више до неколико сахата.

ПОРЧА ОД АВАЛЕ.

(И овај се натпис нашао на празноме листу).

ШАРАЦ.

(Такођер на празноме листу).

ЈАБУЧИЛО.

(И тај се натпис нашао на празноме листу).

ТАМНИ ВИЛАЈЕТ ИЛИ САМО ТАМА.

Приповиједа се како је некакав цар дошавши с војском на крај свијета, пошао у *тамни вилајет* гдје се никад ништа не види, не знајући како ће се на-траг вратити, оставе ондје ждребад од кобила да би их кобиле на оне помрчине извеле. Кад су ушли у тамни вилајет и ишли по њему, све су под ногама о-сјећали некако посветно камење, а из мрака нешто по-

виче: „Ко овога камења понесе, кајаће се, ако не понесе, кајаће се.“ Гјдекоји помисли: „Кад ћу се кајати за што да га носим?“ а гдјекоји; „Дај барем један да понесем.“ Кад се врате из таме на свијет, а то оно све било драго камење; онда они који нијесу понијели стану се кајати што нијесу, а они што су понијели, што нијесу више. Ваљада се на ову таму и оно мисли гдје се пјева:

Па се носе по Косову равном,
Дов на *шаму* починуло сунце.

VI.

ЖИВОТ.

СЕЛО.

У Србији су велика села која имају око сто кућа, а има села и од 15 кућа, али их највише има од 30 до 50 кућа. По брдовитијем мјестима тако су куће раздалеко да је село од 40 кућа веће од Беча н. п. у једном потоку стоје неколике куће, па онда (гдје-што по сахата или читав сахат далеко) у другом неколике и т. д., па се све вове једно село (докле год његова земља држи, које се врло добро зна; тако људи из два села могу бити сусједи). А по равни (као н. п. по Мачви и по Браничеву) доста су честе куће по селима, али опет нијесу у реду, као н. п. по Сријему и по Њемачкој, него растркане (као и по варошима по Турској) по пољу. За владања кнеза Милоша по Србији брат његов Јефрем нагонио је Мачване особито по селима око путова да граде куће у ред, а то се по том почињало и у Шумадији, али сад о том већ не мисли нико више. Онамо се човјек под владом Турском могао преселити из једног села у друго кад му је драго било, нити му се требало јавити ономе спахији из чијега је села полазио, ни ономе у чије је долазио, кућу своју могао је продати или раскопати а вотњака и винограде могао је долазити те брати сваке године, а спахији давати десето; а у оном селу гдје је долазио, могао је начинити кућу по пустој земљи гдје му

је драго било, и себи крчити њиве и ливаде, и садити воћњаке и винограде колико му је драго било. Кад би спахија дошао у село да купи главницу, и стао из теџтера свати све сељаке редом по имену, онда би му сељаци казали: „Тај се оселио“, или „Овај се доселио.“ По равни, особито по голетнијем мјестима, врло су куће рђаве: понајвише покривене су кровном или лубом; али по бреговитијем мјестима има кућа врло лијепијех и тврдијех; многе су подзидане каменом, а понајвише су покривене даском (шиндром); *соба* нема свуда, него се зими понајвише грију под ватре, а спавају по вајатима, и онако у кући; димњака нема готово нигдје по селима (осим у Мачви поред Саве и у Браничеву гдјешто око Дунава и на Влашкијем земунцама), за то се кашто пуши у гдје-којијем кућама да хоће очи да испадну од дима. У Србији само око Сокола сједили су Турци у неколико села, а по осталој земљи сједили су по селима само Срби а Турци по варошима; а у Босни има и Тур-снијех и Крпћанскијех села.

КУЋА.

(Овај се натпис нашао на правном листу).

ЗАДРУГА.

По тријесторо чељади слушао сам у Србији да се налази у једној кући; али су ми у Далмацији у Косову показивали човјека из села Риђана, по прези-мену Трифуновића, који има шездесет и двоје чеља-

ди, међу којом је тринаест жена с мужевима и даније удовице. О Божићу и о крсном имену и кад кога же-
не састану се сви у кући, а онако живе по планини
и по пољу, а старјешина понајвише у млину. Ова
кућа има око хиљаду и четири стотине нова и о-
ваца, до педест говеда и четрнаест воња, и плаћа
на годину двадесет и један талијер траварине и
око тридесет талијера у име десетка.

КУЋНИ СТАРЈЕШИНА.

Кућни старјешина влада и управља кућом и
свим имањем; он наређује дјетиће и момчад куда
ће који ићи и шта ће који радити; он продаје (с
договором кућана) што је за продају и купује што
треба купити; он држи кесу од новаца; и брине
се како ће платити харач, порезу и остале дације. Кад
се моле Богу, он почиње и свршује. Кад има какви-
јех гостију у кући, старјешина се сам с њима разго-
вара, и он с њима руча и вечера: у великијем кућа-
ма, гдје има много чељади, најприје поставе на јед-
ној софри старјешини и гостима (којијех у таквијем
кућама има готово сваки дан), а на друго дјетићима
и момчадма која раде у пољу, па онда вечерају же-
не и дјеца. Старјешина није свагда најстарија го-
динама у кући: кад отац остари, он преда старје-
шинство најпаветнијему својему сину (или брату или
синовцу), ако ће бити и најмлађи; ако се догоди да
који старјешина не управља добро кућом, онда кућа-
ни изберу другога. Старјешина се зове који упра-
вља којим селом (*сеоски старјешина*), т. ј. кнез или

кмет какав) или читавом нахијом. У вријеме Црно-га Ђорђија сваки је војвода био старјешина у својој кнежини, а Ђорђије је био старјешина у свој Србији.

ЈЕЛА.

(Овај се натпис нашао на празном листу).

КНЕЗ.

Под владом Турском у Србији свака је кнежина имала свога кнеза, који се ради разлике од сеоских кнезова звао и *оборкнез*, *вилаетски кнез*, на неким мјестима *башкнез* и *велики кнез*; гдјекоји од оваковијех кнезова, особито по онијем мјестима куда се вијесу претресали због ратова, имали су и царске берате и звали су се *берашлије*. До наших времена највише су се налик на старе кнезове одржали Рапковићи у Староме Влаху и Карапанџићи у Крајини Неготинској. Кнештво Рапковића почело је пропадати како су два патријара наши из Пећи избјегла с народом у државу Аустријску, и по том мало по мало до данас је пропало са свијем. Карапанџићи су се одржали до времена Карађорђејева. Приповиједа се да су они имали такови ферман да на Крајину Неготинску не смије Турчин наступити с поткованијем коњем. Да речемо да је ово само народна приповијетка, или је истина да у Крајини Неготинској вијесу Турци судили ни управљали, него кнез, који је сједио у Неготину; он је купио и порезу и остале данке од народа, па новце колико је било одређено давао

је бегу, који је долазио из Цариграда и сједио у Кладову, а бег их је слао у Цариград. Овакови кнежински кнезови по Херцеговини се данас зову *војводе*. Кнештво је ово остало од оца сину, као војводство у Херцеговини данас што остаје, и баш кад би Турци какога кнеза окривили и погубили, опет су му сина (или ако сина нема, брата) на његово мјесто постављали. Што је год везир хтио од народа да иште или народу што да јави, или је народ имао што од везира да иште, то је све бивало преко овијех кнезова; кад је долазио нови везир, ваљало је да га кнезови с кметовима дочекају с добро дошао (и у овакијем догађајима везири су им кашто поклањали биџише). Порезе је паша ударао на нахије, па су их кнезови између себе разрезивали на кнежине, а по том сваки кнез у својој кнежини с кметовима на села, а кметови са сељацима на људе. Кнезови су, понавјише с Турцима, порезу купили и паши предавали; кнез је имао уза се и по неколико пандура; он је кашто и судио људима за којекаке сјатнице, али их могао ватјерати да приставу на његов суд; дужан је био кад је год требало за људе из своје кнежине молити се код Турака, и за то је ваљало да је рјечит и слободан. Сви су оваки кнезови били сељаци и у домаћему животу слабо су се разликовали од осталијех сељака. Колико сам ја за времена Турскога виђао кнеза Јадранскога и гдјекоје из нахије Шабачке и испреко Дрине, носили су плаветне чохане чакшире и од такве чохе ђечерме, гдјекоји са сребрнијем пуцима, за појасом по два пиштоља и нож, сврх свега тога куповни гуњ, на ногама црвене чизме и на глави фес одовдо од зноја мало улијепљен; само су Ка-

рапанџићи седили у вароши и били прави варошани. Оваквијех кнезова било је до скоро и у Срему и у Банату и у Бачкој, особито како су Срби е Патријариха из Србије амо пребјегли. Вршачки оборкнез Арса умр'о је нашега времена. И за времена Карађорђевића у свакој кнежини био је поред војводе оваки кнез, али је војвода био прави господар, и кнезовска је власт била готово још мања него под Турцима; али кад су се посланици слали у Цариград или на каке друге разговоре и договоре с великом Турском господом, свагда су се кнезови звали, и још е додатком из које су нахије. За времена Милоша Обреновића по кнежинама су били кнезови као и под Турцима, само што су не само порезе и остале данке купили, него и народу у свачему судили и заповиједали и народ им радио, и што им је мјесто наше Милош био господар, а и нахије су имале по главнога кнеза, која је био над свима кнежинским. Кад су се послѣ поставиле судије по нахијама и они су се звали кнезови и. п. кнезови суда Београдскога, кнезови великога суда и т. д. И сам Милош првијех година својега владања звао се и потписивао *арховни кнез*, докле га његови писари и друге удворице нијесу наговорили да се назове *кнез*. Милош готово на свршетку владе своје укине имена *кнез* и *кнежина* у Србији са свијем а кнежевине старјешине назове капетанима, нахијске сердарима или некако још другачије, а кнежине срезовима, и тако овијех имена у народу онамо нестане са свијем. У Црној Гори у свакоме племену има кнез, за којег се може рећи да је по господству у земљи трећи; први је сердар, иза сердара је војвода, а иза војводе кнез. И онако

ово кнештво остаје од оца сину као и сердарство и војводство. Осим кнеза од кнежине свако је село у Србији имало свога сеоскога кнеза за којег се може рећи да је био од данас до сјутра, и осим гола имена да више ништа није имао; у многијем селима само су онда постављали кнеза кад је ваљало порезу купити, а послвије га нико није кнезом ни звао. За времена Милошева укине се име и овијех кнезова и мјесто њих остану само кметови. У Сријему, у Бачкој и у Банату по паорији сеоски су кнезови још и данас: онамо обично села или општине (и по варошима, н. п. у Вуковару) избирају кнеза сваке године па он у договору с кметовима управља сеоскијем пословима.

КМЕТ.

У Србији су се кметови звали знатији сељаци; оваковога кмета од прије нити је могао ко закметити ни раскметити, него ко је био поштенији и паметнији а особито рјечитији од осталијех сељака, био је кмет. Кметови су се скупљали на различне договоре како сеоске тако и кнежинске и нахијске и на такве молбе и одговоре ишли су Турцима. Кашто су сељацима и судили за којекаке распре кад би их парци позвали, као н. п. кад се породице дијеле или кад стока једнога потрељстину другога. За владања кнеза Милоша Обреновића кметове стане постављати већа власт, и тако сад свака општина има око три кмета, међу којима је један најстарији, и који се старају у општинској кући, која се зове судница, и сељацима

суде за којекаке ситнице, па које парце не могу намирити оне шаљу нахијском суду. Осим тога они купе порезу и предају одређењем старјешинама, објављују сељацима уредбе и заповијести од веће власти и пазе да се оне извршују, и могу кривцима, особито немирнима и који не ће да раде него се скитају, ударити до десет батина, одређују људе на државни или општински посао и т. д. Они имају од пореске главе по цванцику плате на годину (али свака пореска глава не даје то свакоме кмету, него по толико за сву тројцу).

У Црној Гори кметови се зову судије које царци изберу да им што пресуде; оваковијех кметова бива обично по 12 са сваке стране, и свака страна своје избира, па докле кметују дотле се и зову кметови.

У Босни се зове кмет сељак који сједи на туђој земљи и у туђој кући. Онамо врло мало има људи по селима коју имају своју земљу и своје куће, него су оваки кмети. Од овијех кмета нијесу господари спахије, него читликсахибије, које се онамо зову *аге*. Кмети плаћају агама како се погоде и. п. ако су агини волови и он да сјеме, онда му кмет од љетине даје половину, а кад су волови кметови, трећину, и т. д. Прије свега спахија од љетине узме десетак, по том се извади сјеме, било агино или кметово, па онда кмет и ага дијеле остало по погодби. Кмет је дужан агинско однијети у варош агинској кући макар гдје било. Према погодби од жита кмет даје аги и од осталијех ситница, а нешто и у новцима. Готово сваки ага има у овоме селу особиту кућу за себе, у коју излази љети, понавјаше пред јесен, на теферич, и онда су га кмети дужни особито слушати,

а и осим тога кад им што заповједи, не могу му одрећи. Који ага има много кмета онај има и по селима своје *субаше*, којима кмети ваља особито по нешто да дају. Ага може својега кмета са своје земље и из куће кренути кад му је воља, пошто сабере посијану љетину, а и кмет по правди могао би оставити агину земљу и кућу кад му је воља, али је то њему теже, јер н. п. ако је ага велики господар, не смије други да му кмета прими преко његове воље. У Босни има људи и Турскога закона који су оваки кмети.

ВОЈВОДА.

- 1) Пораниле три Српске *војводе*
 Од Косова уз кршко приморје:
 Једно бјеше од Прилипа Марко,
 Друго бјеше Реља од Пазара,
 Треће бјеше Милош од Поцерја. —
 Мудар бјеше *војвода* Момчила. —
 Град градила три брата рођена,
 До три брата три Мрљавчевића:
 Једно бјеше Вукашине краље,
 Друго бјеше Угљеша *војвода*,
 Треће бјеше Мрљавчевић Гојко. —

2) У Херцеговини и у Црној Гори старјешине од кнежина или племена зову се и данас *војводе*. 3) За Карађорђејева времена кнежине старјешине и управитељи звали су се *војводе*: оваки је војвода био н. п. Стојан Чупић у Мачви, Милош Стоићевић у Поцерју, Антоније Богичевић у Јадру, Хајдук Вељко у крајини Неготинској и т. д. 4) И данас у Биограду

Турци својега старјешину зову *војвода*; овај војвода Турке затвора и за мање ил ствари суда, а за веће, гдје се тиче чистог суда, шаље и кадијн, и кога нађе за право може избити. Првијех година Милошева владања оваки је војвода овако судио и Србима, али сад суди само Турцима. 5) Војвода у сватовима, које понајвише бива ујак младожењина:

Кума куми Дебеляћ-Новака
 А прикума Новаковић-Груја,
 Старог свата Сибиланли-Јанка,
 А ђевера Краљевића Марка,
 А чауша Рељу Крилатицу,
 А *војводу* Обилаћ-Милоша.

Овога обичаја у Сријему и у Бачкај и у Банату као и многијех другијех сад нема, и у Србији слабо, али у Херцеговини и у Црној Гори и онамо по приморју има једнако. 6) У Хрватској војвода се зове данас тумар, који иде на коњу.

КАПЕТАН.

У Босни су капетани старјешине и управитељи од градова и од њиховијех околна, и ово капетанство до сад је у њих остајало од оца сину. Оваки је од прилике био и Лека у Призрену. За времена Карађорђејева, пошто се војска била мало уредила, велике буљубаше назову се капетанима, а подручје оваковога капетана звало се срез, у коме је било неколико села и малијех буљубаша. За времена Милоша Обреновића капетанима се назову кнежински кнезови, а кнежине срезовима.

СПАХИЈА.

У Србији су били, и у Босни и у Херцеговини ваља да су и сад спахије најбољи људи за народ. Босански су бегови готово сами спахије од свијех овијех вемаља, и готово сви имају своје куле и двореове по селима у Босни и у Херцеговини, и тамо сједе. Гдјекоји још имају стара Српска подријетла, н. п. Љубовићи, Виданћи, Бранковићи, Вилиповићи, Тодоровићи и т. д. али опет не спомињу радо да су кад Србљи били, премда ни данас не зна Турски ни од стотине један. него говоре Српски као и остали Србљи. Спахије узимају *десетак* од жита и у новцима од ожењенијех глава (око два гроша) *главницу* (у име десетка од поврћа и од осталијех усјева и другијех ситница). Спахије обично иду у јесен и зими по својим селима, те купе главницу и десетак. Они немају нигдје својих намјесника по селима, нити је обичај да им се што ради. Кад спахија дође у село, он одјаше код каквога газде, гдје је пространа и лијепа кућа, па му сви сељаци дају за јело што треба. Слабо који спахија иде по селу да гледа колико је који набрао, него пита, н. п. „Е Радоица! колико си ти ове године набрао кукуруза?“ Ако Радоица рече да је набрао 20 товара, а он пита његова сусједа јели то истина; ако сусјед каже да јест, а он онда рече: „Е море на твоју душу.“ Ако ли Радоица одговори да је посијао доцкан, па убила слана кукурузе, или да је поплавила вода, или побила туча, па није набрао ништа, онда спахија (тјешећи и себе и њега) каже: „Даће Бог до године.“ Осим поменутога десетка и главница

давала се спахијама на винограде *шулужина*), на свиње *жировница* (по коју пару од свакога свињчета по колико му се каже да их ко има). на кошнице ко их је држао, од сваке по онолико пошто је онда ока меда, или десету кошницу ко их много има, по нешто на воденице и на казане; али се на многијем мјестима и од овога по нешто узимало у главницу, која за то није била свуда и свагда једнака. Многи се сељаци погоде са спахијама, па им плаћају осјеком на годину: тако су н. п. Тршићани (гдје сам се ја родио) плаћали своме спахији на годину 10 гроша од ожењене главе, па више ништа (ту му је и главница и десетак за све).

ЧИТЛУК САХИБИЈА.

Читлук се у Србији зове оно село које осим спахије има још једнога господара. Господар од читлука зове се Турском рјечи *читлук-сахибија*, људи који седе на његову читлуку, његове су *чифчије* или (као што се у Босни говори) *кмети*, а он је њихов *ага* или *господар*. Које село нема читлук-сахибије до само спахију, ондје је земља сељачка, од које су давали спахији десетак на оно што на њој роди; а које је имало читлук-сахибију, он је говорио да је земља његова, али се опет знала баштина свакога сељака и он по правди није могао ни од једнога узети ништа од ње, већ ако кад би кака породица заумрла са свинјем. Куће пак и остале зграде све су биле сељачке које су они сваки по својој вољи могли

градити и премјештати, и ако би се на села иселили, продати, а и саму земљу ако се је ко нашао могли су продати са овијем теретом као што су је они држали. Читлук-сахибија је узимао од жита деветак, а у име деветка од поврћа и од сијена Тршићани (гдје сам се ја родио) давали су му на пореску главу по пет ока граха, по једну оку тежине и на кућу по јуњгу масла: осим тога беглучили су му љети у пољу, и то од прије највише у недјељу, а послје кад је зулум већи настао, и у друге дане, па не само љети него и зими, кад би му што затребало, н. п. сјекли и носили дрва. Док се беглучило само у недјељу, читлук-сахибија је хранио сељаке, и то врло добро, и младеж је на беглук ишла радо као на мобу, а послје су му беглучили о својој храни и аратосиљали су се беглука. За чудо је да читлук-сахибија у Тршићу (а ваља да тако и по другијем мјестима) није узимао ништа од вина ни од жира ни од воденица ни од казана, као да су његове биле само њиве и ливаде. Гдјекоје су читлук-сахибије имале по селима и своје куће, у које су излазиле с породицом љети на теферич и зими у лов; а гдјекоје и онако без својих кућа често су у село долазиле, и свагда су их сељаци морали хранити. Гдјекоје су најпослје биле почеле своје чифчије и бити и глобљавати. Читлук-сахибије су своје чифчије чувале и колико је који могао браниле од осталијех Турана; за то у чифчије великога господара није смио нико дарнути, баш и кад би који што скривно. Тако је н. п. у Рађевини у селу Брасини био неки поп Петар (од старине Гаговић из Пиве, али су га ондје због особите хитрине и плакости звали *фишеком* и *фишековићем*),

који је једног Турчина на путу тукао нацаком а на једнога је код манастира Тронеше пуцао из цеве- дана, па му опет нико ништа није смио учинити, јер је Брасина била читлак Ибрахим-аге Виданџа. При- повједи се да су од прије и Хришћани многи, осо- бито у Староме Влаху, имали своје читлаке, па и Турци на силу поузимали пошто и за што, и у Херцеговини још се само гдјекоји налазе који су по коју кућу додржали којенако. Ја сам 1838 го- дине био у Сплету с једнијем Херцеговцем из Мо- стара по имену Христом Периновићем, који је од своје куће ондје био добјежао што је имао неко- лико кућа од свога читлака, па Турци хтјели да им прода на силу, а он није хтио, него је вољео оставити своју и кућу и баштину и побјећи у друго царство. Може бити да су гдјекоја села још од ста- рине имала оваке своје господаре, али су их нај- више Турци на силу у различнијем невољама почит- лучили, н. п. кад какав човјек што скриви или га Турци за што обиједи па хоће да га погубе, он припадне какоме Турском главару: „Аман ага! не дај ме, твој сам и Божиј до вијека.“ По том ага рекне те га пусте и он остане његов чифчија. Кад се овако у какоме селу почитлуче неколике куће, остале сељаке ага нуди да му се продаду, па ако не ће, он им затвора стоку кад нађе на земљи онијех својијех чифчија, и глобљава их док му се најпослије и они не продаду. Ја сам запамтио како је Али паша Виданџ 1803 године хватао Клучане те везао и био док му се нијесу продали. Кад да- хије у почетку овога вијека по смрти Хаџи-Му- стај-пашиној обладају Биоградскијем пашалуком,

они се са својим другарима и помагачима наметну свијем селима и за спахије и за читлук-сахибије, не питајући је ли које село имало прије свога читлук-сахибију, већ ако да је био пристао с њима, и по селима пограде ханове и у њих намјесте субаше, које су од сељака чиниле шта су хтјеле. За оно све што је овдје напоменуто како су у Србији читлауци постанали и постајали, и влада је Турска држала да су они против царске воље; тако кад Јадрани на свршетку 1804 и у почетку 1805 године стану с Турцима уговорати како ће у напредак под владом њиховом живљети, одмах повичу да не ће читлука, и то им се прими, и за оне двије године (1805 и 1806), док је Јадар био под Турцима, ниједан читлук-сахибија није смио ни споменути да му је који пређашњи чифчија дужан што дати; тако и за владе кн. Милоша у Биоградском пашалуку од самога почетка ни један се читлук-сахибија није смио показати, а спахије су узимале своје до године 1832. Читлук-сахибије су и у Србији народу биле горе и теже не само од спахија него и од свију осталијех Турака, али су опет оне према Босанскијем читлук-сахибијама биле смиље и босиље. Онамо сељаци немају ни кућа својих, него сједе као закупници у кућама својих ага.

СУБАША И ПОЉАР.

(Обај се патисе нашао у рукопису на празноме листу.)

КРЧМА.

Крчме су се у Србији, у Босни и у Херцеговини до скоро готово само у пјесмама спомињале, а онако их није било нигдје у земљи осим гдјешто по варошима (као н. п. у Сарајеву) и у Србији поред Саве и поред Дунава или по планинама, куд нема села. Кад ко путује преко земље он иде на коњак у село, гдје га застане мрак, пред најбољу кућу, на пита може ли ноћити, а домаћин му или ко други из куће каже: „Можеш, брате, с драге воље и добро дошао!“ или му каже да не може, јер нема сијена за коње, или друго што, него га упуту гдје може ноћити. Кад иде много људи заједно, а они се равдијеле по кућама. Сваки ће домаћин примити радо на коњак свакога путника, угостиће га као најбољег свога пријатеља и познаника, н. п. ако се догоди да домаћин нема у кући ракије или друго што, а он отиде своје сусједу, или чак у друго село, те узме у вајам, и части госта. У гдјевојим газдинским кућама готово сваки дан има гостију, н. п. данас поп, сјутра калуђер, прекојутра Турчин или какав просјак и т. д. Гдје ко ноћи, оданде га ујутру не пуштају док не руча, а на ужину се свраћају путници опет тако по селима; доста пута се човјек сврати у какву кућу, да се напије воде или да запаали лулу, а жене га пи-

тају да није гладан, и пуде га да сједе мало, да му даду што да поужина. Многи бегови по Босни имају уз кућу особити конак гдје дочекују госте; у таквом конаку може човјек бити ако хоће мјесец дана, даваће му једнако јело и зањга и за коња (без динара, осим ако што поклони слугама кад пође).

ОДИЈЕЛО.

(Овај се натпис нашао у рукопису на празном листу.)

ЗАНАТИ.

(Нашло се такођер на празном листу.)

ШЕГРТ.

Шегрти су у нас, особито у Србији и у Босни, као прави робови. Они носе воду, цијелају дрва (код гдјекојијех мајстора иду с коњем у шуму те и сијену и доносе кући), ложе ватру, готове јело, перу судове, мијесе хљеб, перу кошуље, носију и забављају дјецу и заширају их кад се које испогани, перу себе и басамак, чисте харове, и кошаре тимаре и поје коње и т. д. Кад који овако неколико године послужи, па дође у кућу нов, онда онај нови овога замијени, а онај стане тобоже радити (као н. п. у Сарајеву), замијењени шегрт иде пред њим пијешнице (макар

било, као што и бива, из Сарајева у Цариград), па кад пред ханом мајстор сјаше с коња, шегрт ваља одмах да га извода, по том намери и надгледа као и код куће, па ујутру кад хоће да полазе, опремљена пред мајстора да га изведе. Кад шегрт дође на занат, мајстор му између осталог наука каже и то да није само занат н. п. код терзија скројити и сашити хаљину, него да је занат и ватру наложити и јело зготовити и т. д.

МУСЕЛИМ.

Гдје је кадија ондје има и муселим (који се гдјешто особито к истоку зове и *војвода*), па кадија суди, а муселим затвора људе и извршује оно што кадија пресуди, а доста пута муселими живе и без кадијина суда и што им је воља. Ни муселим ни кадија до нашега времена нијесу имали плате, него су своја господства још закућљивали, па им се ваљало старати од глоба и од мита да живе и за господства своја да плаћају.

ГЛОБА.

Судије и управитељи у Турском царству дојакно су живљели највише од глоба: кад је ко убио човјека, слабо се је тражио крвник, него се искала глоба (крвнина): од прије само од онога мјеста гдје је крв учињена, а последије, да би више изнијело, и од дру-

гијех околних мјеста; крвнина је ова била најмање хиљаду гроша; па се она није плаћала само кад је ко убио кога, него и кад је човјек пао с дрвета или с коња те се убио, или се утопио у воду или умрѐо од зиме, или му макар шта било само кад се мртав нашао. Од крвнине није била мања глоба кад би се догодило да дјевојка роди; дијете по свој прилици ова је глоба постала што су се така дјеца највише мртва налазила, али се послје није питало, је ли дијете мртво или живо. Ово су биле као одређене глобе, које су се плаћале у друштву, али мањима, које су многи људи плаћали за себе, није било ни броја, н. п. кад ко што скриви или га обиједи да је скривио или што зло за Турке рекао; а оваке су се биједи често износиле на људе за које су Турци знали или мислили да имају новаца. Кад оваковога окривљеника ухвате и затворе, они одмах или му кажу да ће га погубити или му толико и толико штапа ударити ако не да толико и толико, или му кажу само да ће га погубити, па он послје сам преко својих ваља да се откупљује, или га само баце у тамницу и метну смир на врат и ноге у кладе, па још кашто и воду подјевају подањ, па кад му се то већ досади трпљети, он преко својих обриче откуп и гледа да се избави.

КРВ И ОСВЕТА.

(Нашло се на правном листу.)

КРВНИНА.

У Турској је крв Турска 1000 гроша, а Српска (и свакога другог Хришћанина) 1001 грош (тако приповиједају). Крвнину не плаћа само онај која је учинио крв, него све оно село (а нашто и више обљажњијех села заједно) гдје је крв учињена (кад се крв учини у пароши, онда и Турци морају плаћати крвнину). Крвнина се не плаћа само кад човјек убије човјека, него и кад човјек умре на путу од зиме, кад падне с дрвета, или с кола, те сломи врат, или одашта му друго он умр'о, само кад га нађу на путу или у пољу мртва (такови се човјек не смије прије сахранити док не дођу Турци да га *чине кеш*). Турци слабо траже крвника, него ништу крвнину; за то крвник доста пута утече у другу вахију док људи плате крвнину и мало позабораве, па послије опет дође на-траг, и нико му се не чини ни вјешт осим рода онога, кога је он убио (а с родом мора да се мирѝ, јер ће убити и они њега).

ХАЈДУК.

Народ наш мисли и пјева да су у нас хајдуци постали од Турске силе и неправде. Да речемо да гдјекоји отиде у хајдуке и без невоље, да се наноси хаљина и оружја по својој вољи или коме да се освети, али је и то цијела истина, да што је год влада Турска боља и човјечнија, то је и хајдука у земљи мање, а што је гора и неправеднија, то их је више, и за то је међу хајдуцима бивало ка-

што најмоштенијех људи, а у почетку владе Турске јамачно их је било и од прве господе и племића. Истина да многи људи не оду у хајдуке да чине зло, али кад се човјек (особито прост) један пут отпади од људскога друштва и опрости се сваке власти, он почне особито један уз другога и зло чинити; тако и хајдуци чине зло и народу своме, који их према Турцима љуби и жали, али се и данас чини хајдуку највећа срамота и поруга кад му се рече да је лоцов и пржибаба. У стара су времена хајдуци, као што се и у пјесмама пјева, најрадије дочекивали Турке кад носе новце од дацнје, али је то у наше вријеме слабо бивало, него дочекују трговце и друге путнике, а кашто ударе и на кућу коме за кога мисле да има новаца или лијепа руха и оружја, те га похарају. Кад коме ударе на кућу, па не нађу новаца а мисле да их има, они га уцпијене па му одведу сина или брата, и воде га са собом докле им год он уцпијену не однесе. Прави хајдук не ће никад убити човјека који му ништа не чини, већ ако да га наговори какав пријатељ или јатак. Макар била и само два хајдука, опет се зна који је од њих двојице харамбаша (старјешина), хајдуци љети живе по шуми и долазе јатацима те се хране, и. п. дођу коме на вечеру па им онај да што, те понесу у торбама што ће јести до сјутра на вече; а кашто их јатак намјести гдје у шуми па им носи и ручак и ужину. Кад дође вима, они се растају и отаду сваки своме каком пријатељу на зимовник, али најприје уговоре кад ће се на пролеће и гдје састати. На зимовницима гдјекоји леже дању по подручјима или по другијем зградама, а ноћу се чаште и пјевају уз гусле, а гдјекоји прео-

бучени у просте хаљине чувају стоку као слуге. Ако који у одређено вријеме на рочиште не би дошао, друштво иде те га тражити, па ако би се догодило да јатак хајдука на зимовнику изда или убије, то сваки хајдуци гледају да освете макар и послје педесет година. Хајдуци у наше вријеме у Србији носили су највише чохане плаветне чакшире, горе чохане ђе-черме и копоран, гдјекоји и долажу зелену или плаветну а поврх свега куповни гуњ; на глави или ће-леноше или фесове или свилене капе кићевке, од ко-јијех су свилене ките висиле с једне стране нив прси, а које је осим њих слабо ко носило; врло су радо но-сили на прсима сребрне токе, а који их нијесу могли набавити они су мјесто њих пришивали сребрне круп-не новце; од оружја имали су дугу пушку и по двије мале и велики нож. У Србији је за владе Турске го-тово у свакој кнежевини био по један буљубаша (Тур-чин) са неколико пандура (међу којима је било и Срба и Турака), који су гонили хајдуке, а кашто кад би се хајдука много појавило и стали би често убијати и отимати, подизали су Турци и народ сав у потјеру и премда су гдјекоји људи у друштву тјерали и тражили а код кућа их по зградама и по шумама кри-ли, опет се је кашто то догађало да су их хватали и убијали. Кога убију ономе пандури осијеку главу и однесу је у град, те се на коцу метне на бедем, а кога Турци жива у руке доконају онога набију на колац. А кад ни потјера не може ништа да им учини, онда Турци изиђу на *шефалиш*, т. ј. какав велики старјешина Турски изиђе с подоста момака у народ, на затвором, бојем и глобама нагони кметове и род-бину хајдучку да се траже хајдучки јатаци и да се

хватају хајдуци (а осим тефтиша у хајдукову родбину и у жену и дјецу, ако их има, није нико дирао, него су код својих кућа живљели на миру). Тефтиши су особито бивали послје ратова кад многи људи од страха Турскога побјегну у хајдуке. Кад се хајдук насити хајдуковања или га ко намоли и наговори да га се окани, он се преда т. ј. поручи кметовима те му изваде од наше бурунтију, и онда опет изиђе међу људе, и послје тога нико му не смије споменути за оно што је хајдукујући учинио. Предани хајдуци послје понајвише бивају пандури, јер су се одучили од рада пољскога; само кнез не може бити онај који је био хајдук. Хајдуци држе свој закон, посте и моле се Богу као и остали људи, и кад кога поведу да набију на колац, па га Турци понуде да се потурчи да му опросте живот, он пеује Мухамеда додајући. „Па зар послје не ћу умријети?“ Хајдуци се све држе за велике јунаке, за то у хајдуке слабо смије и отићи онај који се у се не може поуздати. Кад кога ухвате и поведу да набију на колац, понајвише пјевају иза гласа показујући да не жале за живот. И предани је хајдук свагда слободнији и отреснији од других људи, не да на се ни коме, и свако га се прибојава. Кашто по два и по три хајдука повежу и похарају много више људи; али кашто и они ударе на чудо гдје се не надају, н. п. за мога времена био је у Трношком прѣвору неки Михаило Шишо, који је као момак имао кашто у Трношкога архимандрита Стевана Јовановића и имао је врло добро и лијепо оружје; неколико хајдука договоре се да му ударе на кућу и оружје узму, али Шишо то дозна и још у који ће дан ударити, па

наредивши шешану сакрије се за кућу у грах при-
чаник; кад хајдуци дођу пред кућу, он потегне из
шешане те једнога обори на земљу, па повиче: „Хај
море удрите отуда!“ хајдуци остали онда прсну куд
који и једва се састану послѣје неколико дана, а
Шишо ономе убијеноме осијече главу и однесе Тур-
цима те му даду челенку и бурунџију да може
оружје носити свуда (и по варошима). Тако из на-
роднијех пјесама повнати Станко Црнобарац кад се
1805 године био одвргао у хајдуке, са шеснаест
друга дочека у Трношкој планини уочи велике Го-
спође два трговца који су из Зворника носили рубу
манастиру да продаду; кад хајдуци иза грмова по-
вичу: „Предајте се! баците оружје! не гините!“ они
то не послушају, него се стану бранити; пошто је-
дан од њих погине и другог, који дуге пушке већ
није могао напунити него је бацно на земљу, погоди
хајдука иза грма у малу пушку за појасом, он с дру-
гом малом пушком, коју је у руци држао, потрчи
управо на хајдука: „На поље, курво, иза грма!“ па
њег из ништоља посред сриједе; хајдук падне, а
он нагне у поток и утече; по том хајдуци чујући
да из окола црквари гдјешто пуцају из пушака и ви-
чу: „Хај море, шта је то?“ побјегну с рубом, а свога
мртва друга оставе; трговац пак онај, коме је било
име Илија, врати се из потока, те хајдуку осијече
главу, па је однесе Турцима те и њему даду челенку
и бурунџију као и Шишу. У Босни и у Херцеговини
хајдуци се зову и Црногорци и њихови ускоци, који
одовуд излазе те људе (понајвише Турке) харају и
убијају, пак се опет враћају к својијем кућама. Тако
су се ввали и они јунаци нашијех пјесама који су од

прије, особито у XVI и XVII вијеку, излазили из Млетачкога приморја, те четовали по Турској крајини. И Турци имају хајдука, који се зове *кесеџије*, али су они коњици и не крију се онако као Српски, него иду и зло чине јавно. Оваки су хајдуци били у *крџалије*, као што је казано у рјечнику код ријечни ове.

ОКЛЕШТИНА.

Тако се у Црној Гори зове она плата што се даје онијема који се за другога куну. Онамо се људи не куну као у нас, него они који се заклињу посједају у цркви испред олтара обрнувши се амо у цркву, а они којима се заклињу стану преда њих, те један између њих, који овај посао најбоље зна, узме крст у руку, па онима што сједе стане говорити или управо рећи проклињати их, н. п. „Ако сте ви то учинили па нама кажете да нијесте, да Бог да вам се окамени у жени дијете, у крави теле, у овци јагње, у земљи сјеме!“ и т. д. а они што сједе све ваља да вичу: „Амин! да Бог да!“ Кад овај с крстом изговори све онда је заклетва свршена. Овако се онамо не само куну људи за оно што управо не знаду, н. п. сељаци за какога свог сељака да није што учинио, него и они који ишту заклетву одређују поименце који да се закуне; кашто се одреди и то колико ће они који се заклињу довести мушке дјеце и посадити у цркви поред себе. Који се оваковом клетвом оправда од чега, онај ваља према имању своме да плати оклештину онима који су се зањ заклињали.

ЛИЧИТИ.

У Дубровнику викали као талас, н. п. кад ко што изгуби или нађе. Ондје је обичај кад ко што изгуби или нађе, да да савјетцу коју крајцару те вишне по свијем улицама шта је изгубљено или нађено, и ако је што нађено, каже се гдје је, него онај чије је да дође и да донесе биљегу (т. ј. докаже) и да узме; ако ли је изгубљено, да донесе и да *узме наљежбу*. За времена републике био је одређен човјек који је овако лично, и звао се *зду*. У Црној Гори личити крв на кога, т. ј. казати да ју је он учинио (т. ј. убио човјека).

ЗАКАЈЕТВЕ.

У нас се људи куну онијем што им је најмилије или најсветије н. п. сестра се куне братом (жив ми брат! или: тако ми жив брат!), мати сином, родитеља дјецом, дјеца родитељима, Богом (тако ми Бога, или: Бога ми!), душом, животом, здрављем, вјером, самртном свијећом, причешћем, црквом или земљом и небом и ватром, а јунаци и коњем и оружјем:

Десница ми не усала рука!
 Добру коњу грива не опала!
 И бритва ми сабља не рђала!

СОК.

У Црној гори *сок* зове се онај који пронађе лупежа који је што украо или како друго зло учинио. Кад се онамо коме што украде, он објави шта ће дати ономе који му лупежа пронађе (и ово што му се даје зове се *соџбина*). Сок да се не би с лупежем беа невоље о-иразио и да би се ствар тајно свршила, пошаље какога човјека те му каже да неко зна да је он то и то украо, већ нека иде те се мири на лијепо с покраденијем. Овај човјек којег сок шаље лупежу зове се *сокодр-жица*. Ако се лупеж поплаши, он иде те се с покраденијем намири, и тако се то сврши тајно да ни покрадени ни лупеж не знаду ко је сок, јер му соџбину од покраденога узме и однесе сокодржица. Ако ли лупеж мисли да се не може доказати, да је он то у-крао или се узда у се и у своје јако братство, он не ће ни да чује што му сокодржица каже; онда покрадени повиси соџбину, а сок ако је за цијело увјерен да је ово прави лупеж украдене ствари, он му опет поша-ље сокодржицу. Ако ли лупеж и опет не призна, он-да покрадени још повиси соџбину, и тако је повишу-је три четири пута, да кашто соџбина изиђе већа не-го што украдена ствар вриједи. Најпослије сок ваља да изиде и пред кметовима да докаже да је овај на кога он говори заиста оно украо; ако он то докаже, онда лупеж ваља да плати осим покрађе и остале све трошкове; ако ли не докаже онда сок ваља да плати.

МАЗИЈА.

У Србији су до екора кашто *вадили мазију*, т. ј. кад на каквога човјека реку да је што украо, а он се одговара да није, онда узваре пун казан (или велики котло) воде, па у ону врелу воду метну комад врућа уејала гвожђа (или камси), а онај на кога ве- ле да је украо, засуче рукаве, па објема рукама из- вади оно гвожђе из воде. Ако он не буде украо оно што на њега говоре, не ће се ожећи ни мало; ако ли буде украо, изгореће му руке (ја не знам ни једнога који је вадио мазију да се није ожегао, а знам дво- јицу што су им руке изгореле: Панту Стаменићу из Јадра из села Тршића, а и Митру Туфекчији из Ра- ђевине из села Мојковића).

ПОБРАТИМ.

У нашијем старијем требницима (србулама) има особита молитва која се чита кад се ко с ким побра- тим, и по томе би се могло рећи да је у стара вре- мена побратим много више значао него данас. Црно- горци се још братиме у цркви, и нешто им пошчита, а најпослије љубе крст. У Србији пак побратими по- стану на различне начине: 1) кад ко усну у некој невољи рече коме: „Да си ми по Богу брат!“; 2) кад ко на јави побрати кога у некој невољи; 3) кад ко побрати кога у цркви, и то највише чине жене и дје- војке: кад се разболи жена или дјевојка, онда избе- ре каквога момка, и оде с њим манастиру или цркви каквој, те јој ондје *мешне крст* (чини ми се на гла- ву, па веже каквом марамом), и пош јој или калуђер

очита молитву; по том ако она оздрави, онда онога момка зове братом, и он њу сестром (мени се чини да је ово Бугарски обичај, јер сам ја то први пут видио у Биограду код Бугара); 4) гл. дружичало; 5) кад се једно од *једномјесечки* жени или удаје, онда друго не смије бити код куће (него га пошљу куд у друго село), нити смије јести од овијех јела што се готове за свадбу. Кад једно умре, онда метну у путо једну ногу мртвога а друго живога, па онда оно живо дозове каквога момка (с којим се пазн) и рече му: „Да си мино Богу брат, пусти ме (или одријеси ме).“ Онда онај отвори путо и пусти га, и то су послје *побратими* (ово само гдјешто чине жене које много гатају и гатању вјерују); 6) многи се прозову побратими, а нијесу се побратили никако; тако Србин кад не зна имена коме, а он га зовне: „Еј! побратиме!“ — Како год што се човјек у сну или на јави побрати (осим цркве), тако се може и *посинити* и *поочити*, а жена *посестрити* и *помашерити*.

VII.

ИГРЕ.

БАНАЊЕ.

Кад хоће дјеца да се банају, најприје се договоре до колике ће године *жемиши* *трља*; онда узме свако свој штап по средини, па ударају окошце у земљу и тако редом бацају штапове с једнога мјеста; које најдаље баци оно је цар, а које најближе, оно је *трља*. По том трља покупи све штапове, па да свакоме које је чија, а свој метне попријеко пред цара тако близу, како га цар стојећи управо може дохватити својим штатом, онда цар баци жмурећи свој штап те удари трљин (ако ли *умаши*, онда он буде трља, а трља цар), па онда сједе; гдје се царев штап устави, ондје мора трља свој штап да замјести (т. ј. да га измакне), па онда сви редом бацају (не жмурећи) и погађају у трљин штап: сваки треба дотле да бије у трљин штап (и трља мора једнако свој штап да замјешта), докле не *умаши*; а кад *умаши*, онда му трља узме штап и баци у *суво грошће* (т. ј. на страну), па онда остали сви бацају тако редом, а цар на пошљетку, и он бије док двапут не *умаши*. Онда трља покупи све штапове из сувога грошћа, па он погађа свим штаповима редом у свој штап; чијим штапом погоди, онај буде трља, а кад погоди царевим штапом, онда цар буде трља а трља цар, ако ли свима штаповима *умаши*, онда покупи

све штапове, па да свакоме које је чији, а свој метне пред цара као и најприје, па погађају опет на ново. Други пут (т. ј. друге године царовања) цар има три *маше* (т. ј. погађа у трљин штап док трипут не у-маше), трећи пут, четири и т. д., а трља други пут сједе на *бадало* (т. ј. оно мјесто гдје ударају штаповима кад их бацају) кад погађа у свој штап; трећи пут се примакне колико може скочити, а четврти пут колико је дуг кад пружи руке. Кад изиграју онолико пута (или кад један цар онолико година царује), до колико су погодили да жене трљу, онда га жене, т. ј. стану сви у ред један ва другијем, па се раскораче те трља прође четвороршке између њиховијех ногу, а они га сваки удари по једном шаком или дрветом (како погоде најприје) по задњици.

ВИНО.

Један од играча метне преда се на земљу своју капу као да би што поклопио њоме, и то се зове *вино*. Остали играчи облијећући око њега гледају да би му који капу својом ногом отјерали испред њега, па ако је који отјера онда пристају и други те је ногама тјерају преко све равни; онај облијећући око своје капе чува је и брани ногама: ако кога од играча који пође да му капу отјера удари својом ногом, онда онај ваља да метне своју капу на земљу и да је брани, а он иде међу остале играче. Ако онај који капу брани не сивје од ње да се одмакне него се све изнад ње обрће, онда му се други потемнијевају говорећи да сере у вино.

ГАВРАЊЕ.

Игра у којој један баца свој штап у висину а други га својим штапом погађа.

ГАЂАЊЕ У НИШАН.

(Овај се катиле нашао на празноме листу.)

ГОНЕТАЛИЦА.

Игра у којој се прстен крије у руке, а игра *прстен* игра се у Црној Гори овако: Пошто један сакрије прстен свима у руке, вапита једнога гдје је прстен, а онај пруживши руку на онога у кога мисли да је прстен, рекне му: удри ме за тога (по имену.) Ако прстен буде у онога, погађач га узме, те га он крије; ако ли не буде, онај га удари туром по руци, па тако пита даље другогa редом, док се прстен не нађе.

ЗЕЦ.

У овој игри чини ми се да се један зове *кадија* један *зец* а остали су *ловци*. Кадија сједи а ловци пред њим сви жмури док се зец не сакрије. Како ловци од кадије отиђу да траже зеча, кадија стане вика-ти: „К мени, зејо!“ Ако га ви један не ухвати него он дотрчи кадији, онда је он опет зец; ако ли га који ухвати, онда је онај зец а он иде међу ловце.

Ја сам се ове игре играо још на свршетку прошлога вијека и колико се ономињем чини ми се да се овако игра.

ИЗ КОЛА КУЧКЕ.

Играчи стану у коло и ухвате се за руке, а један који се зове кучка стане у сриједи, којег они из пријеваре бију понајвише туром (оплетеном марамом) говорећи му : „Из кола, кучко !“ Кад кучку који удари она наваљује ондје да продре из кола гдје је рука пуштена те га ударила, пак гдје продре онда онај који је руку пустио ваља да иде у коло мјесто кучке.

ЈАСТУК.

У војводству по варошима. Кад се игра јастука, играчи се ухвате у коло, а једно стане унутра с јастуком, па пред кога баци јастук, с омијем се пољуби, па онда оно из кола узме јастук, а оно се ухвати на његово мјесто у коло и т. д.

КЛИС.

У овој игри има *коњ* (дрво као штап), *палица* (као пола штапа), *клис* (дрво мало краће од чеперка, задјељано са све четири стране) и *шрлица* (шумната грана). Играчи се подијеле на двије стране, па се хватају у штап која ће грана вратити, онда ударе коња у

земљу, па један, од стране онијех што играју, баца клис од коња и одбија палицом, а они други сви (од оне друге стране) чувају подалеко с трлицама и *трле* (т. ј. сметају клис да не иде далеко, и гледају не би ли га како прије ухватили него падне на земљу), па одонуд погађају клисом (с онога мјеста гдје падне клис) у коња; и онај што баца клис, чува палицом да не погоде у коња, кад који погоди у коња, или кад клис дотјера ближе коња него што је палица дугачка, или кад га *ушрле* (т. ј. ухвате док није пао на земљу), онда они што су трлили, дођу те играју, а они иду те трле; кад се не погоди у коња, него клис падне даље од коња него што је палица дугачка, онда онај мјери палицом од клиса до коња, и колико буде палица онолико броји коња. Кад већ изиграју онолико коња у колико су се погодили да се играју, онда им (онима што трле) баци клис трипут с коња, па прислони палицу уз коња, те је они обарају клисом; ако у та три пута не утрле клис, или не погоде њим у коња и не оборе палицу, онда им баци пошљедњи пут (опет из руке) *јалицу*: па онда гдје падне клис, увјашу сви оне што су надиграли и јашу их до коња.

КРМАЧА.

У овој игри *крмача* се зове око три прста дугачко и подебело дрво (од прилике као пократак враћ). Играчи ископају у земљи повелику јаму, па око ње у наоколо (око два три корака од ње) толико мањих јамица колико је њих. Велика она јама у сриједи зове

се *казан*, а оне мање у наоколо зову се *куће*. Кад се стану играти, сваки играч стане код једне куће (обруввши се на казану) и метне у њу крај од свога штапа; један с пола крмачу тјера штапом и хоће да је сатјера у казан, а остали сви ваља то да бране и својим штаповима да је одбијају. Онај који тјера крмачу зове се *крмачар*. Кад који дигне свој штап да одбије крмачу онда крмачар гледа не би ли прије њега метнуо свој штап у његову кућу, па ако то учини онда он остане на кући и онај који је остао без куће иде те гони крмачу. Ако крмача кад је крмачар удари штапом погоди кога од играча у ногу од кољена доље, онда кажу да га је *опарио*, и у један пут сви пови-
кавши: *опара мијена*, брже боље мијењају куће, у којему мијењању и крмачар гледа не би ли свој штап метнуо гдје у кућу прије другог, па који остане без куће, онај гони крмачу. Ако би крмачар сатјерао крмачу у казан, и онда куће мијењају као и прије. У Шумадији гдјешто крмача се у овој игри зове и *буца* а гдјешто и *гуца*.

КУПА.

Гомила од четири ораха. Такове гомиле намјесте дјеца (свако по једну) у ред према себи, па бију редом *ојнаком* с једнога мјеста, те их обарају (играју се купе). Кад који коју купу обори, он је и узме; ако један обори све у један пут, он их све узме; ако одо-
вуд не оборе све купе, а они бију одонуд с онога мјеста гдје се кога ојнак уставно, ако и тада остане

још која купа необорена, а они онда дометну опет сваки још по једну, па на ново бију.

ЛОНЧИЋ.

У Сријему. Дјетиња игра. Велике дјевојке посједају малу дјецу, па више свакога стаје по једна, онда једна која *нема лончића*, дође коме дјетету и метнувши му прст на главу пита:

„По што вио виново?”

По петак по шестак?”

а кад она која стоји више дјетета, одговори: „По то ти га и не дам“, онда потрчи једна на једну страву, друга на другу око дјеце, па која прије дотрчи и дјетету оне је лончић, а она га друга себи опет тако тражи даље.

ЛОПТА или ТОП.

(Нашло се у рукопису на празноме листу.)

ЉАГАЊА.

У Бачкој.

(Нашло се тако у рукопису.)

МСТАЊЕ или БАЦАЊЕ КАМЕНА.

Камена се међу момци двојако: *с рамена* и *омашке*.

НАВЛАЧКАНА.

Дјетиња игра у Сријему. Посврате дјеца капе једну на другу, па се онда око њих ухвате за руке и *навлаче* се, које ће их оборити; па које навуку, те их обори, оно се мора натрћити, а друго четворо узму најмање дијете за ноге и за руке па његовом задњицом бију у задњицу онога натрћенога (тако би се готово могло рећи да је теже ономе којим бију, него ономе кога бију).

НОЖАК.

(Нашло се у рукопису на правном листу.)

ОД КОЛИКО.

(Такођер.)

ОПА ЦУПА ЛИЈЕВКЕ.

Играчи се ухвате један другоме за појас остраг. Који је први онај има у руци штап и поскакујући подвизује:

„Опа цупа лијевке,

Варај дупе, дијете!“

па се кашто обзире час на једну час на другу страну и штапом по ногама бије оне који за њим иду, а они се једнако вијају да их не би могао ударати: тако

се ова цоворка једнако вијуга а доста пута својега ко-
довођу повлачи куд он не би хтио. *Варај* оvdје значи
чувај, уклањај, као што се говори и *варахнуши*.

ПАПУЧИЦА.

Игра у којој се скаче на једној ноzi преко на-
мјештенијех трсака.

НА ТИ КАСА ЛИСА.

(Нашло се на празноме листу.)

ПАУН ПАСЕ, ТРАВА РАСТЕ.

(Такођер.)

ПИПАВИЦА.

Дјетиња игра. Дјеца се хватају са два прста
једно друго одозго ва кожу на руци говорећи ово:

„Пипавица пипа,
„На куле на виле,
„На медене колачиће,
„На свилене појасиће,
„Које ред ноџа пасти?
„Моје брацу Радованцу.
„Зовите га на вечеру.

„Он нит' може вечерати
 „Ни по кући погледати,
 „Зучи, бучи, свочи цар на војску,
 „И доведе плаву плавојку,
 „Не ће плаве плавојке,
 „Веће оће црну црнојку,
 „Ајде шуга на војску.“

Ко најпослије буде ухваћен за руку, овај ваља да иде да донесе на кркаче онога којег је пипавица прије послала на војску, т. ј. који је стајао мало даље од њих. Кад се дјеца у почетку каке игре погађају које ће најприје чинити оно што у игри ваља да чини онај који изгуби, н. п. ко ће најприје жмурити, онда једно као бројећи све редом говори :

„Пипавице, пипавице,
 „На куле на муле
 „На медене колачиће,
 „Које ред коња пасти?
 „Моје брацу Радовану.
 „Зовите га на вечеру.
 „Ја не могу вечерати,
 „Ни по кући погледати.
 „Штаглац маглац,
 „Кућњи рогљац,
 „Теглица, тегли море на војску,
 „Па доведи девојку,
 „Лепу лепојку,
 „Црну црнојку,
 „Метните је под кола,
 „Нек је кола сатру,
 „У мениње саспу,
 „И два коња врава

„И четири плава,
 „Од мора до мора,
 „До белог Дунава.
 „Шијуц.“

На коме се рекне *шијуц*, онај ваља да жмури.
 Мјесто овога говори се кашто и овако:

„Од Дунава до Дунава,
 До два цара царевина,
 Гусен гусеница,
 Палипушка палипан,
 Држ' се, секо, ва катан,
 Катан био ђулистан.
 Кличица, варчица,
 Звечкац!“

Овдје жмури онај на коме дође *звечкац*.

ПОИГРАЈ ЛЕНИ ПАВЛЕ.

(Нашло се у рукопису на празноме листу.)

ПОЛЕТНИЦ.

У Црној Гори. Метнувши руке на кољена говори се: *леш леш*, у тои старјешина рекне: „Полетје то или оно!“ ако рекне да је полетјело оно што може летјети, онда ваља сви да дигну руке, а ко погријеша, онај ваља да да залогу и т. д.

ПЛОЈКА.

Плојка се управо зове округла и глатка камена плочица, којом се у овој игри гађа у други исправљени камен, који се зове *циљ*; кад се почиње бацати зове се *чињаша*; који чиња, обично рекне, *чињ* и *почињ*; који први чиња, вазда га добија; који задњи чиња, нигда га не добија! Која страна прије погоди 10 пута она јаше ону другу од једнога до другог циља (који су око 50 стопа раздалеко, па се бије плојком и од овуд и од онуд).

ПОПИК или ЧУГ.

Попик се штапом пустимичке одбија или сагоник *е кербе*, други који су у трлу, *кече* га или *шрле*; кад га укече, онда они дођу из трла те га одбијају а они га други кече.

ПРОВОЂАЧ.

У Црној Гори. Свежу једноме очи, па га други диграју, а он на питање (ко те тиче), погађа. Ако рекне на онога који није, онда га он ухвати за нос, те га обведе око свију другијех који сједе у колу, а кад погоди онда вежу очи ономе који је тичао те он тако погађа.

ПРСТЕН.

Прстена се играју уз месојеђе ноћу, и то је нај-
 обичнија игра у Србији и у Босни. Играчи се подијеле
 на двије стране, па онда један узме прстен и натакне
 (кријући од овијех осталијех) на један рогаљ од ма-
 раме, па онда помоли из руке сва четири рогаља те је-
 дан од оне друге стране узме два, а два остану њима;
 којима допадне прстен, они почну играти, т. ј. крити
 прстен. Метне се на земљу девет капа (или чарапа,
 ако нема толико капа), и десета марама, па онда је-
 дан узме прстен у руку и поткрије под све капе ре-
 дом (а под једном остави прстен) и најпослије у ма-
 раму (марама га воде се *алва* или *завишак*). Кад онај
 тако све поткрије, онда они други питају један дру-
 гога: „Ће је твој *кићик*?“ (т. ј. гдје мисли да је пр-
 стен), па један који је као старјешина међу њима,
 почне дизати капе и тражити прстен. Кад прву капу
 дигне, онда рече *амбар*! ако буде прстен у *амбару*,
 онда га они узму и крију; ако ли не буде, а он диже
 остале капе гдје мисли да нема прстена док не сатјера
 на двије па онда дигне ону гдје мисли да је прстен
 и рече: „*Ова наша*, (или *нек да ова*).“ Ако ондје
 буде прстен, он га узме и крије као да га је на-
 шао у амбару; ако ли не буде онај што крије, од-
 говори му: „*А ова наша* (или *не да ова*).“ Ако ондје
 буде прстен он га узме и крије као да га је нашао
 у амбару; ако ли не буде онај што крије одговори му:
 „*А ова наша* (или *не да ова*).“ па узме прстен и броји
 два *нома* (т. ј. амбар и ону капу гдје је био прстен),
 па крије опет на ново. Кад онај нађе прстен послје
 амбара, онда му онај што крије броји све оне капе

што нијесу дигнуте и амбар и ону под којом је био прстен; ако ли нађе у првој послатје амбара, онда кажу да је *убио пашку*, и броје му сви десет ноџа. Кад онај *амбарне*, па не нађе прстена, одмах му овај што крије, метне завитак (а дотле га држи у руду) на оно мјест гдје је био амбар; кад који одмах однесе прстен у завитак, онда кажу *посрао се* (у завитак). Мјесто амбара може се казати *бош* (т. ј. правно), али кад се *бошка*, онда се дижу оне капе, гдје се мисли да нема прстена; па кад онај што тражи сатјера на двије капе бошкајући, онда су обје његове: ако ли нађе прстен бошкајући, онда се броје сви коњи, као и кад се убије патка. Под коју се капу један пут сакрије прстен она се други пут зове *погорелица* или *пожеглица*, и ва то није слободно два пут засопце по једну капу сакрити, јер *погоре* сви коњи што су дотле били изиграни. Кад изиграју онолико коња у колико су погодили да се играју (највише се играју 100), онда се *кареше* различно: једне (оне што су надигране) *гаре*, једне брију (швером или каквим дрветом), једни траже устима прстен по мениџана или по пепелу, једни лају око куће или вичу шта им се ваповједи, од једнијех граде Ђуприју, од једнијех крижају дуван и т. д. Не варошима гдјешто крију прстен под филцане мјесто капа, и онда је много теже *уишћилиши* (т. ј. погодити гдје је), а по неким мјестима, особито по Сријему по Бачкој и по Банату, крију прстен у руке (и то кажу да се играмо *прстен-ка*), али се то највише игра са женама, и ту нема *кареша* никаквога, него само да мушкарци мијешају своје руке са женским.

САЉЕВАЊЕ ЗВОНА.

(Овај се натпис нашао у рукопису на празноме листу.)

СКОК.

(Такођер на празноме листу.)

СЛИЈЕПИ МИШ.

У Шумадији тутмиш.

(Такођер.)

ТИТРА.

Игра у којој се округли камичци бацају из руке у висину и дочекују одет на руку и хватају у руку. У Вршцу ову игру играју женска дјеца са пет камичака, а у Црној Гори играју је мушкарци с једанаест намена и дванаестим коњем.

ТРЕСКАВИЦА.

(Такођер се нашло на празноме листу.)

ТРКА.

У Бродској регементи иду дјевојке и момчад у вете наред села, па потрчавши свако на своју страну гледају ко ће кога ухватити.

ЋЕРАЛИЦА.

Игра у Црној Гори као у Србији класе, само се баца с коња, који се зове *ћералица*, палица *лакаш*, а класе *шпицица*.

ЋУЛАЊЕ или ГРАБИКАПА.

У Лици. Игра која се у Црној Гори зове *грабикапа*. Играчи назначе на земљи једно мало коло, па око онога подалеко једно велико. Половина играча уђе у мало коло и сваки се начетворовожи, а од онијех што остану на пољу, сваки гледа да би уграбио капу коме од онијех што су у колу, а они то чувају и бране се погама, ако који удари из кола ногом онога који хоће капу да му уграби, онда овај ваља да дође у коло, а овај иде на поље; кад који коме уграби капу, он с њоме побјегне управо к међи великога кола, а онај га чија је капа тјера: ако га до назначене међе стигне и ухвати, онда овај ваља да иде у коло а овај остаје на пољу; ако ли га донде не ухвати, онда ваља на леђима да га носи од међе великога кола до малог, па онда опет да иде унутра.

ФЕН.

Игра у Црној Гори. Играчи сједну унаоколо а ноге усклањивши мало пруже унутра па бију туром једнога који је у колу, кријући туру, и додају испод кољена један другоме и вичући *фен! фен!* Код кога онај што га бију туру ухвати, онај ваља да иде у коло, а он сједе на његово мјесто. Овако се у Бачкој мјесто бију папучом, али не знам како се игра зове.

ФУС.

У Црној Гори. Игра у којој један другоме додајући запаљену сламку говори: „Фусо!“ — лепе! — „Зови“ — кога? — „Омрчена до тебе.“ У чијој се руци сламка угаси, онај је као надигран и падјену му ружно ние. Оваку игру ја сам гледао у Србији још прије 60 година, и чини ми се да се зове: „*На ти каса лиса*“ или: „*На ти каса лисице.*“

ХАЛКА.

У Сињу. Игра у којој млади момци трчећи на коњма погађају копљем у халку, која је особито за то начињена, и то се каже *шрчати халку*. Неколико момака обученијех у народне своје хаљине (чакшире око растржили везене златом, јечерма с пилицима или токама, преко ње црвен појас, а по њој долама, плаветна или од какве друге боје, са сребрњак пунцима

и шемпетима и остраг са шеритима и китама', на глави у врху шири калпак од видре или неке друге тине коже с бијелом парјаном) и са окованом у сребро сабљом усједну на добре, и што је могуће лепше накићене коње, на којима спријед и кубуре висе, па носећи сваки копље у десној руци, скупе се на мјесту одакле ће трчати халку, па станувши све по два и два у ред отиду по свата старјешину, који се зове шавстро де савро: кад се овако пође, напријед иду халкарски момци, за њима један пјешнице са округлијем штитом на прсима, а поред њега са сваке стране по један носећи уз прси у руци буздован, а за овима се води накићен и с кубурама и сабљом наоружан коњ. Старјешина увијавши на коња намјести се са својим ађутантима, који поред њега јашу с голим сабљама у рукама и у ономе истом реду као што су дошли одведе халкаре на биљегу, одакле они један по један трчећи на коњу погађају копљем у халку. Кажу да је ова игра ондаје постала 1717 године, пошто су Турци разбијени и оданде изтјерани.

ЦАР, ЦИГАНИН И ХАРАЧЛИЈА.

(Овај се натпис нашао у рукопису на правном листу.)

ЦИЦ КОЗА.

(Некаква дјетња игра у Бачкој.)

ЧЕТВОРКА.

У Београду.

ЧИГРА.

(Овај се натпис нашао у рукопису на празном листу.)

ЧУЛА.

У Бачкој игра као у Србији ирмача. Код чуле се
јаме све зову *кућнице*, а велика кућа у српједи *салаш*;
шрља, која тјера чулу, зове се *свињар*.

ШАПАЦ.

Некаква игра у Сријему.

ШПАРТА.

Некаква игра новцима.

VIII.

ЗАКОН ИЛИ ВЈЕРА.

ЗАКОН.

(Овај се напис написао у рукопису на празном листу.)

ПОСТ.

И у Кришћина.

(И ово се тако написао у рукопису на празном листу.)

ПОПОВИ И КАЛУЂЕРИ.

У Србији попови до сад нијесу имали једнакијех хаљина, него су се носили наџо је који хтно и могао (као и остали људи, осим првенијех капа); браду поцајенише су имали, а гдјекоји су је и бријали, особито док су још млади. Онамо један поп држи по неколико села, па кад су свечари у ком селу, онда иде онамо сам, и носи кашто водицу по селима, кзо н. п. око богојављенија, чисте недјеље и т. д., а у осталијем догађајима (н. п. кад је ко болестан, кад се роди дијете и т. д.), кад коме ватреба поп, треба да му иде кући да га вове; ако ли га не нађе код куће, а он треба да иде са њим по курији да га тражи (тако може, кашто човјек ићи са њим три дана докле га нађе). Кад су попови код своје куће, они раде свано

послове домаће, и. п. ору, копају, крче, косе, ци-
 јенају прошће и т. д. као и остали сељаци; као што
 се приповиједа да је дијете казало попу кад га је ви-
 дјело гдје враћа говеда: „Попо! зар нти чуваш говеда?“
 А он му одговорио: „Е мој савно! та још да су моја!“
 Онамо су калуђери још старији од попова, јер су бо-
 гатији и одјевенији, и боље разумију црквена пра-
 вила, јер тежиће чито у цркви и слушају латурђију, а
 попови гдјекоји служе латурђију од године до године.
 У Црној Гори никакав поп нема брадо, а и наше су
 им као у осталијех људи, и носе оружје као и остали
 људи, и тако се од осталог народа изван цркве ни
 по чему не разликују, а у цркви се и кад не служе
 разликују по томе што не скидају капа. Онимо и по-
 повн иду у чету и бију се с Турцима као и остали
 људи и као главари ваља да предјаче, а гдјекоји су и
 народне старјешине, и. п. војводе (као што је и за
 времена Карађорђевића у Србији било војвода попова,
 и. п. прота Матије Ненадовић у нахији Ваљевској,
 поп Филин у нахији Студеничкој, Рачински архиман-
 дрит Мелентије у нахији Сокоској био је управитељ
 од цијеле нахије, који се звао *комендант*). Данашњи
 попови наши у војводству а по њима гдјекоји већ и у
 Србији стида се свота имена *поп*, и ништу да им се
 мјесто њега рече *парох* или *свештеник*.

МОЛИТИ СЕ БОГУ.

Срби се обичао моле Богу три пута на дан: у јутру
 кад усташу, у вече кад хоће да вечерију, и послије
 вечере кад хоће да спавају. У јутру се моле Богу кад

које устане, послјевечера кад које доспије да спава, а пред вечеру сви се моле заједно: мушкарци (по што се умију: јер се обично свагда пред јело умивају по рукама, а по варошима и послје јела, као и Турци) стану напријед а жене и дјеца за њима, и ни једно не смије престати ни сјести док старјешина не сврши. Они се не моле Богу једнако, него што које зна, оно и говори (шапћући, само старјешина може говорити мало побоље, да се чује), и што жели оно и више (а. п. ја сам слушао како се моја мати моли Богу за мене и за мојега брата, да јој будемо живи и здрави и срећни. Тако сестра ако је спремила брата на војску, моли се Богу да јој здраво дође и т. д.); многи овако почињу: „Да се са страхом по-молимо и поклонимо Господу Богу и Богородици, благоме Рјету и частвоме крсту.“ Уочи недјеље а уочи великијех правника западе воштану свијећу и прилијеће за свид, па узме старјешина латре и тамљана, те окади најприје свијећу (и икону ако имају), по том се окаде сви редом, и моле се Богу према свијећу. Осим тога Срби има обичај рећи: „*Боже помози*“ и прекрстити се, кад сједе за трпезу да једе, кад хоће да устане из трпезе (али тадај каже: „*Бог да поможе и да насвори*“), кад хоће да се напије ракије или вина, кад хоће да легне спавати, кад хоће да узгаши на коња и кад китне; кад што почиње радити, онда само рече: „*Боже помози*“ а не крсти се, тако и кад хоће да се напије воде, кад звијсне и кад удахне, онда рече: „*Боже милостииви ти помози*“, или „*Жива Богородице ти помози*“; а кад уговара што да ради, или да иде куда, онда рече: „*Ако Бог да*“ или „*Ако Бог да здравље*“, и т. д.

МОЛИТВА.

Код Срба кад се које равболи, слабо траже лекара, него попа или калуђера да му чати молитву *малу* или *велику*: мала се молтва чати од главе, од грозњице и од другѝјех којеквијех малијех болести; а велики, кад човјек није при себи, него бунца и плаши се. Мала је молтва до скоро била у Србији за марјаш, а велика за греш, а сад ваља да су и ове поскупјеле.

ШКОЛА.

У данашњој Србији од прије де године 1804 ни у ето села није било свуда једне школе, него (који су мислили бити) попови и калуђери учили су по ма-настирима код калуђера или по селима код попова. Код свакога намастира било је по неколико ђака, па који су мањи, они су љети чували козе, овце, јариће, свиње, садили и пљели луц, ишли ув пауг, купили сијено, пшљаве и т. д.; а већи су ишли с калуђерима по писанији; а зими пошто би сам ујутру донијели дрва, и потом већи напојили калуђерске коње, а мањи почистили собе, скупили би се у кану собу (која се у Трнови звала *пагара*) те би им канав калуђер или ђакон показивао да уче *чашаши*, или би сваки учио код *свога духовника*. Многи љети заборава што зими науче, а тако су гдјекоји учили по 4 по 5 година, па још нијесу знали читати. Поцови су обично имали по једнога или два ђака, који су тамођер чували стоку, радиле ове послове домаћа и носили воду по селима. Ако им би гдје у нахији

била (или постала) школа, онда људи из околиних
 села воде дјецу *мађистору* и плате му на мјесец те
 их он учи. У школи су дјеца морала сједити и учати
 од јутра до мрака (само што отиђу те ручају); а кад
 уче и чате, морала су (сва у главо тако звикати ча-
 тећи свако своје) да се у школи ништа није могло
 разабрати. У школи се је учило по мало и писати
 колико је учитељ знао, а остале су све науке биле
 као и по манастирима. Како по манастирима и код
 попова, тако и по школама дјеца су почињала учи-
 ти из рукописа (јер буквара није било), и. п. учи-
 тељ напише дјетету што ће данас учити, па кад оно
 научи, а он му напише друго и т. д. Кад који ђак
 тако из рукописа научи *беломцу*, онда узме (сла-
 венски) *часловац*, кад научи и пречита неколико
 пута часловац, онда узме *псалтир*; а који научи и
 пречита неколико пута псалтир, онај је већ научио
сву књигу; онда је могао бити, ако је ктито, поп, ка-
 дуђер, мађистор, прота, архимандрит, ако је имао
 доста новца, и владика. Какогод што је учитељ по
 својој вољи школу отворао, тако ју је и затварао кад
 му је била воља, па је лишао на друго мјесто, или се
 примао некога са свијем другота новца. Као што је ово
 овако било од прије у Србији, тако је и данас у Босни,
 у Херцеговини и на свему народу нашем под владом
 Турском, а слабо је боље и у Црној Гори, а до скоро и у
 Далмацији и у Хрватској. За владања Црнога Борбња
 у Србији биле су остављене школе готово по свима
 варошима и градовима а и по гдјекојијем селу. У
 Београду осми мало двије школе (једна за варошну
 дјецу, а друга за Турску која су се била искрстала)
 била је *велика школа*; накове Срби никад до онда

нигдје нијесу имали. Она је постала 1806 године; у којој је први учитељ био некојиан Иван Југовић (или Јован Савић), после њега Миљко Радоњић, Јавор Воинковић, Глиша (не знам како се звао) и Симо Милутиновић. У велику су школу примали само момчад која су већ знала читати и по мало писати, па су ондаје учили на Српском језику историју свију народа од постанка света до данас, географију цијелог свијета и статистику свију држава, права (чили ми се Римска), нешто мало из филозофије, начини како се пишу писма (свакојема), рачун, немачки језик и „*нравоучила и предавања*“. За те све науке била су три учитеља, и раздијелене су биле на три године. Са владом Црнога Ђорђија пропала је 1813 године и ова школа, и учење књиге било се повратило са свијем на старо. С почетком владе Милоша Обреновића 1815 године почеле су се школе у земљи опет множити и подизати тако да сад које по селима које по варошима има близу 300 малијех школа, осим ових у Шапцу, у Крагујевцу и у Неготину *полугимназија*, у Београду *гимназија*, лицеум и трговачка и војничка школа и богословија. Трошаи на мале школе и на учитеље плаћају општине, а на велике сав народ. За мале школе штампане су којешане школске књиге, али су међу њима још једнако часловац и псалтир најглавније, а по њима се помажује колико је дијете научило или шта учи, а. п. кад које по питају: „Шта учиш?“ Оне одговори: „Часловац“ или „Псалтир“ или „Бујвар“. У Сријему, у Бачкој и у Банату још одавно имају школе не само по варошима него и у свакоме селу; и утицајима свуда плаћају општине; али не само што су у њима часловац и псалтир главне науке,

него и друге поред њих наштампане школске књиге тако су рђаве, особито што се језика тиче, да се не ваља чудити што књижевници наши свога матерњег језика не знаду и што су га за ово сто година овако искварили, него ваља хвалити Богу што је мало људи у школе ишло те није још много горе постало. У Карловцима је још одавно била богословија, а прије неколико година постала је и у другијем гдјекојијем епархијама, али се у тијем школама уче науке на данашњему Славенском језику како који учитељ зна. Године 1810. постала је у Сентандрији школа за учитеље, која је послјег пренесена у Сомбор; у овој се школи науке уче тобоже Српски, опет како који учитељ зна; али ово све још очекује правога уредника и управитеља. У Царству Аустријскоме за сад је најбоља српска школа у Трсту, и то је хвала и дика њезиноме учитељу Димитрију Владисављевићу *).

*) Димитрије Владисављевић умро је 1838. године. То је тај исти Д. Владисављевић, који је превео с њемачкога по А. Л. Шлецеру наљану књижицу под именом: „*Приправа за историју свега свијета ради дјеце*“, а коју је прегледао и уочи смрти своје наштампao Вук Стеф. Караџић.

Животопис Димитрија Владисављевића, тог честитог и ријетког човјека у народу Српском, гледаће се скорије да се наштампa, и свијема пренумерантима те горепоменуте књиге као што је већ обећано на довлаш даде, а тамо исто даће се и свијема, онима који се на ову књигу: „Живот и обичаји народа Српскога“ пренумерирали.

Додатак.

(Ови „сватовски обичаји у Сријему,“ а тако исто и „дјевојачка вратања“ требали су управо да дођу у овој књизи гдје им је мјесто, но будући да се они у рукопис ове књиге нашли на крају приложени овако непреписани и неоправљени, они се ово ту на крају тако и штампашу како се нашли.)

СВАТОВСКИ ОБИЧАЈИ У СРИЈЕМУ.

У Сријему код нашег народа обично бива да се момак с каквом дјевојком упозна прије годину дана или двије прије своје женидбе. Родитељи његови или ако их нема, његови старији које има ријетко му кад бране узети дјевојку коју је он заволео, а кад дође вријеме да се момак жени, онда од стране његове иде ко дјевојачкој кући (а тај се зове *наводација* или *проводација*) да пита, је ли слободно просиоцима у кућу доћи. Међу тиме просиоци ако ивјесу из тога села одкуда је и дјевојка, чекају одговор у каквога сродника или познаника свога или проводацијинога. Ако је и момак и дјевојка из једног села, онда просиоци иду у вече (али опет отиде проводација најприје да пита, је ли просиоцима слободно доћи), па ако му се каже да јесте, онда се он врати али ш њим иде и дјевојачки отац, мати, стриц или стрина. Кад у кућу дођу поздраве се обично овако: „Помога Бог, пријатељу!“ а момак пољуби дјевојкине старвије у руку, која сви чисто обучени дочекају госте, па их одмах понуде да сједну. Кад посједају почну разговор о обичнијем стварима, шта је

година donijela, o poslovima i t. d., pa onda ће тек рећи провладација ради чега су дошли, и захтева да изведу дјевојку; дјевојачки отац и мати, или зложњих нема, ко други, кога дјевојка мјесто њих има, изиђу на поље, као да ту учине наредбу, па кад се натраг врате рекну: „У име Бога, сад ће наше дете доћи.“ За тијем подуго ностоји док се врата отворе, а напријед иде каква дјевојкина снџа или млада стрџа или комшеница ако никог на куће нема, „да изведе на углед дјевојку.“ За њоме иде дјевојка и носи ракије да послужи госте. Жена која је напријед ушла, пољуби прво девојачког оца и матер у руку и дјевојачке старије, па онда момачког оца и матер; дјевојка метнувши ракију на сто, учини то исто, па онда стану обе на вратима, дјевојка стидно обори очи у земљу, а просиоци је тако гледе. Онда ће рећи отац младожењин или ко би му мјесто оца био: „Е снџко, ако ти се дјевојка допада, ти вади дар.“ Онда момак ако дјевојку зна и воли, или ако му се и незнана допада, извади дар пак метне на сто; ако му се пак не допада, одмах устане па изиђе на поље а за њим сви његови. Ако момак метне дар на сто, онда ће дјевојачки отац или ко буде мјесто оца, рећи: „Снџко, ако ти се момак допада а ти пређи па узми дар.“ Ако је дјевојци момак зван или ако јој се допада, онда она пређе и узме дар, па пољуби у руку најприје момкове старије па онда своје, а за тијем изиђе на поље. Она која је љу у собу увела, пољуби такођер све у руку па и она изиђе за њом на поље. То исто учини и момак, па изиђе на поље. Ако је момак из истог села, онда он оде својој кући; ако ли није из истог села, онда иде оној кући у коју су дошли и че-

кади да им провадација донесе одговор, а старији отану још да се разговарају, и да уговоре кад ћеду од стране дјевојачке доћи да виде кућу момачку. Ти који иду кућу да гледе, зову се *угледачи* или *углабачи*; они су обично отац дјевојачки и мати, и још момаку, и обично иду на уговорени дан момачкој кући гдје их дочека провадација (а ту се најчешће још не од комшија или родбине момачке). Ако су и момак и дјевојка из једнога села, онда угледачи иду у вече и ништа не гледе око куће, него иду управо у собу, па се онамо чаше. Али ако су угледачи из другог села, онда они најприје зађу с провадацијом до куће момачкој, те гледају како су стаје по дворишту, јесу ли пуни кошери и амбари, шта има у подруму, па онда уђу у кућу те гледају како је покућство, завирују под оцик да виде има ли доста смока, па кад им се допадне како је све у кући, онда тек посједају око стола, а момак онда дође лијепо обучен те их пољуби у руку па нађе одмах на поље, а они се почну чашити и чаше се до мрле ноћи, па онда се љубећи растану, уговоривши кад ћеду на *јабуку* (*прстен*) доћи.

Од тога доба дјевојка се сматра као испрошена, и не иде нигд на куће, него сирама дрове. Другарице јој њене обично помажу шити, а у то пјевају сватовске пјесме, а тако се и по цијелом селу пјева ова и њени војно у сватовскијем пјесмама.

На уговорени дан дођу *јабучари* или *прстенџије*. Они се доведу на двојим коњима: на јединама је сватар и свекра, а на другима стари сват и старосватица и о њима момак, па тако иду управо дјевојачкој кући. Кад већ дођу, онда се прво дозове свештеник

да испита младенце, па кад то буде, онда се младе-
нци дарују: младожења да невјести дукате, а она ње-
му кошуљу, по том она изљуби ове у руку па изиђе
на поље, и онда се почне гостба, т. ј. ручак. Кад пе-
чење дође на сто, онда дјевојка дарује свекра и све-
крву кошуљом и преда дар за све у кући и у роду, а
ови за ударије дају по дукат, талајер или коју цван-
цику, а и стари сват и старосватица добију какви дар.
И тако веселе се и пјевају, а кад пођу кући, онда дје-
војкине другарице на домаћинским колима прате ја-
бучаре пјевајући пјесме, али не сватовске, него какве
друге народне. Дјевојка сједи између свекра и свекрве,
заграивши обоје, и тако их донекле испрати. Послије
„јабукe“ иде ко од момачке куће дјевојачкој да уго-
воре кад ће и гдје ће руво куповати и кад ће сватови
бити. Дјевојка сама са каквом женом из своје куће
иде на уговорени дан те бира себи вјенчано руво. Она
себи по вољи вјенчано руво избира, а они који од
момачке стране дођу да руво плаћају, не кваре јој
вољу. Руво буде обично свилено, ако не све, а оно ба-
рем кецеља, а двије мараме, једна, која се носи на врату,
и друга, која се носи на глави, и прслук, то већ мора
бити свилено и код најспромашнијих, јер за најлеп-
јем рувом и оружјем наш народ највише мари, и та
тежња показује да му је некада могуће било носити
свилу и кадићу, кићено оружје и ћердане.

Уочи онога дана кад имају сватови доћи, један
момак од рода дјевојачка узме чутуру пуву вина, па
чутури вијенац од пшмишира и бршљана, за вијенцем
пешкир, па иде и сазива дјевојке у сватове. У вече
скупе се дјевојке (њене другарице) па телешу цви-
јеће што ће сјутра сватовима дати, и ту пјевају

сватовске пјесме, а гајдаш ни свира. Од момачке куће тога вечера дође један посланик на колима, који се зове „крцкало.“ Крцкало донесе ђевојци савдук, у што ће своје ствари подијети, и донесе живог ђурка за печеницу. Крцкала зову и „*раним гостом*,“ и њега дочекају са грајом: „Ево крцкала! ево нашег раног госта!“ јер онда кад крцкало дође, сигурао је да ће и сватови доћи; зато га онако радосно и дочекају и с њиме се као са добријем вјестником веселе.

Сјутра дан још нигдје ни зоре нема, а дјевојачки брат или ко најближи од рода донесе котао воде, сам наложи ватру, воду угрије и унесе у одају, гдје ће се дјевојка купати (он јој и корито донесе). Кад се дјевојка окупа и обуче вјенчану кошуљу, онда је њезине другарице чешљају и плету јој косе пјевајући најжалосније сватовске пјесме од опроштаја, као:

1.

Сад мајка Милку *) по коси љуби:
Ој косе моја, жалости моја,
Док сам те плела, нисам те клела,
Већ сам те плела пак те љубила,
А јутрос сам те другоме дала.

2.

Заспала лепа Милка мајци на крилу,
Мајка је буди, у очи љуби,
У очи љуби, тијо беседи:
Пробудите се, очице чарне,
Па погледајте на беле дворе,

*) Или како је име дјевојке.

На двору су ти кићени свати,
Свекрови редом стоје, дара чекају.

Али беседи Милка девојка:

„Свекрови, родитељи, опростите мена,
„Мајка ме тајом дала, нисам ни знала,
„Па сам јој за то јутрос заспала. *)“

3.

Устала лена Милка да косу чешља,

Да косу чешља, да свате чека,

А свати редом стоје, дара чекају,

Њима беседи Милка девојка:

„Сватови моји, опростите мени,
„Била сам млада, луда, нисам ни знала,
„Колико дара девојка справља.“

Код момачке куће уочи свадбе у вече купе се сви сватови. Два момка на коњма лијепо окићенијем и на њима пешкири, са чутуром накићеном вијенцем иду те зову сватовске госте; кад пред коју кућу дођу прихвати им се чутура, и домаћин или ко други наздрави за срећног весела; домаћица веже на чутуру пешкир. Тако се савијају гости из села тога вечера, а гостима на страни пошаље се на неколико дана прије у лијепој шареној торби погача и чутура пуна вина, окићена вијенцем и пешкиром. Чутура се остави; онда позвани умијесе другу погачу, навију

*) За ову pjesму кажу да је сјевала некаква мајка, која је своју шћер натјерала да пође за недрагог, па онога јутра кад су имали сватови доћи, дјевојка од жалости умре, те кад су сватови дошли, нађу је мртву на материним крилу, а мати је онда почела ту pjesму пјевати.

чутуру свога вина и вежу пешкир, и по свом каквом момку пошаљу чутуру натраг. Тако се исто зову гости и родбина на села на неколико дана прије са чутуром и погачом. Дјевојке код момкове куће теленишу цвијеће исто као и код дјевојачке пјевајући разне сватовске pjesме, а момци (другови младожењина) почну се скупљати. Кад буде вријеме вечери, онда иду скупљени сватови мушки (који се „дустосватице“ зову) са гајдама по кума те га на вечеру допрате. Кад допрате кума, иду по старог свата па по ручног дјевера, па по војводу. Кад се сви искупе и посједају по старјешинству око стола, онда се донесе кадоница и преда куму; тада сви устану, кум прочита молитву: „Оченаш“, и окади икону, дода кадоницу даље, те сав сто (совру) окади, па посједају. Онда ето војводе (који никако не сједа за сто) са једном читавом просјеченом тиквом, која је дотле о греди висила, па дође прво пред кума. Кум знајући шта то значи, одмах руком у ђемер па извади који грошић и спусти у тикву, то учини стари сват и дјевер, и сви остали сватови даду по крајцару, по двије, па кад тако сви по нешто даду, војвода обеси тикву опет о греду, и тада се донесе вечера, ма весеље не траје дуго, јер сјутра ваља им рано устати и спремати се, особито ако је дјевојка из другог села. Сјутрадан кад ваља по дјевојку ићи, кум први дође са свирцем (гајдашем) на колима момачкој кући. Остали како виде да је кум отишао, иду један за другим, и тако се искупе. Како се од сватовских старјешина дође, сједне за сто на своје мјесто. Кад су већ сви дошли, онда кум рекне војводи да доведе младожењу. На то војвода доведе младожењу, који има на глави пешкир окићен телен-

савици, шимширом или рузмарином и цуновим перјем. Кад младожења у собу уђе, он пољуби кума и старог свата у руку, па сједне међу њих баци испод њихне о-нако са шепиром на глави. Сад дођу дјевојке дравдају сватовима телесано цвијеће, најпрвије сватским старјешиницама по старјешинству, послвије сватовима, а они за ударје бацају на калађију по коју крајцару. Онда се донесе што за јело, те сватови нешто мало ручају. Док се ово збива гајде непрестано свирају, и дјевојке пјевају сватовске разне пјесме, као:

Накићен Ранко *) по двору шета,

Шета, не шета, често погледа,

Да би л' му мила мома и сама дошла.

Ваљда је људа да сама дође,

Него му ниште кола седмора,

Кола седмора, коње седмаке,

Коње седмаке, момке једнаке.

Њојзи ми Ранко отпорућује:

„Могу ти наћи кола седмора,

„Кола седмора, коње седмаке;

„Али како ћу момке једнаке?

„Како је кога мајка родила,

„Мајка родила и одгајила,

„Онаке ћу ти свате довести.“

Кад је вријеме да сватови пођу, онда кум запо-вједи војводи да зове момкове родитеље и сроднике, да се опросте и да благослове, на које војвода ове искупи и у собу доведе. Онда им кум рекне: „Кумови, родитељи, подајте своме дјетету благослов, а ти куме (окренувши се момку) пољуби оца, мајку и све

*) Или како је име момку.

старије у руку, и ишти благослов, и пољуби се са браћом, сестрама и родоцима. Момак приступи оцу и матери, пољуби их у руку и рече: „Благословите ме!“ и онда га они благосиљају. Момак све старије редом љуби у руку, а с млађима, који се такођер ту сви искупили, љуби се, а они сви у глас вичу: „Срећно ти било! срећно и благословено!“ Ту се и сузе радости пролију, и кум се прашта и љуби, и њему вичу; „Срећан пут! Срећно путовао и натраг се вратили!“ Свирац за то све вријеме свира сватовски, а гости који у кући остају пјевају:

Заран, куме, заран, стари свате,
Заран нама снаху доведите,
Да донесе сунце у рукав'ма,
У недрима сјајнога месеца.

Онда сједају на кола, коња је дотле повезала мати момачка пешкире, а гдјекоја мајка у радости својој венте и кошуље. Момак сједне са кумом, па и свирац ш њима; за кумовским колима иду старосватска, дјеверња, пак војводиња; свака има по једну, по двије дјевојке на колима, и те се зову „енђебуле“. У којих мах сватови пођу, у тај мах пуцају пушке, и сватовске енђебуле почну пјевати:

Сватови уранили, пут нагубили,
Дјевојка руком маше да им пут каже:
„Овамо, гости моји, ово су двори,
„Ово су двори, ја сам девојка,
„Ја сам девојка вашегга момка,
„И ја ћу с вама ићи и ваша бити.“

Неки почну ту пјесму и овако:

Завони звоно рано и рано,

Устала лепа Милка *) да косу чешља,
 Да косу чешља, да свате чека,
 А свати уранили, пут нагубили и т. д.

Послије пута пјевају разне сватовске пјесме,
 све на путовање сличне, као:

1.

Дунавом плови дрво зелено,
 Дунавом плови, град га се боји,
 Али беседи дрво зелено:
 Не бој се граду, не ћу на тебе,
 Не ћу на тебе, већ мимо тебе;
 Већ мимо тебе у Сарајево,
 По лепу Милку, моју девојку:
 То није било дрво зелено,
 Већ је то био наш војно Ранко.

2.

Сунце на небо, свати на друме,
 Ручни девере на сунце маше:
 Послужи тако, сунашце јарко,
 У моје сваје руво од злата,
 Да не локисне злаћено руво,
 Да јој не клоне зелени венац
 И бео паћео на русој коси.

Кад већ дођу близу села из ког је дјевојка, ту их дочекају двоја, троја кола дјевојачке родбине и друга-рица што су пред сватовима изашли; ови иду напријед, а сватови за њима, а тако дођу дјевојачкој кући. Кад посилазе с кола, иду управо у собу, напри-

*) Или зато је дјевојци име.

јед младожења, за њим кум и остале сватске старјешине и сватови. На докату их дочекају двије дјевојке са пуним калајлијама теленсаог цвијећа, с којим сватове даривају. Момку даду најљепшу грану рузмарина, а он је задјене за шепир који држи једнако на глави, па га само у цркви скине.

Кад у собу уђу, поздраве се са домаћинима, па сватске старјешине сједају за сто. Момак сједне с њима онако под шепиром испод иконе, с десне стране кум, са лијеве стари сват, а дјеверски свекар до њега.

Дјеверска свекрва и дјевер иду по дјевојку, која је у којој другој одаји са својим другарицама. Врата су забрављена, на вратима стоји дјевојачки брат или сестра, или који рођак, и не пушта унутра док дјевер за снаху не плати. Кад се погодба сврши, иду унутра да облаче дјевојку у руво вјенчано, и онда јој које њене другарице, које са дјевером дошавше дјевојке, докле она очино руво свлачи, пјевају:

Свлачи, девојко, руво очино,
Очило свлачи, наше облачи,
Очино руво старо и повештано,
А наше руво, руво венчано,
Наше је руво лепше од тога,
Руво је ово од војна твога.

Кад почне вјенчано руво облачити, које јој дјевер парче по парче додаје, онда јој пјевају:

Срећно ти било руво венчано,
Срећно ти било и благословено.

Кад јој дјевер вијенац на главу меће, онда пјевају:

Полети бео цветак од ника поља,
Па паде лепој Милки на русу косу.

Милка га смеће, цват се намеће:

Не смећу мене, Милка девојка,

Нисам ја цветак од нике поља,

Већ сам ја бео цветак ручног девера.

Не томе један брат рођени или нерођени узме
дјевојку за руку, остали сви за њима, па мау у собу
гдје су свати.

Кад дођу у собу, онда сватске дјевојке пјевају:

Иведи, брате, сеју за руку!

А њене другарице одговарају:

Ивео би је, ал' ми је жао.

Ове прве прихвате:

Кад ти је жао, што си је дао?

Онда сви скупа почну пјевати:

Зет се и шура договарају

Преко сабора с чарним очима:

„Иведи, брате, сеју за руку.“

Ивео би је, ал' ми је жао.

„Жао не жао, ти си је дао.“

Потом се сестра са братом пољуби, а брат са
ручним дјевером, па му онда сестру преда. Дјевер узме
предату сестру за руку, па је води да љуби у руку
жума, старио свата, свекра и остале старије.

Сад кум зове родитеље и сроднике дјевојачке,
да дјевојки благослов даду, па да се на вјенчање иде.
Кад они у собу дођу, онда им кум рекне: „Сад бла-
гословите ваше дијете.“ Тада прво оца, матер, па
остале сродна љуби дјевојка у руку, они је љубе и
благосиљају, свирац свира, а сватске дјевојке пјевају:

Благослов ниште Милка девојка

Од родитеља и рода свога:

„Ој родитељи, роде, благослов'те ме,
„Благослов'те ме, не прокун'те ме.“

На оду на вјенчање.

Кад с вјенчања кући дођу, корито пуно воде стоји на кућински врати, редуше све око њега с варјачама, не даду ником прећи док коју пару у корито не баца.

Како уђу, одмах посједају за сто; женски свати се невјестом удругу коју одају. Донесу куму кадмоничу, кум кадећи икому и совру чита „Оче наш.“ Младомења све под шепиром сједи (јер се стиди да му се очи не виде) намећу кума и старог свата. Он не једе чорбу са резаницама да му не би дјеца балава била (не једе ни невјеста. Кад печење на сто дође, онда се устаје у славу Божију. Запаље се вјенчане свијеће, тамјаном се окади совра. Чутуре, кумовска, старосватска, дјеверска, војводска, домаћинска и њине погаче донесу се на сто, кум прво узме своју чутуру и наздрави: „За лепе славе Божије, за лепе молитве, наше вере, и братске слоге, за љубав и здравље кумова и пријатеља, наших младенаца,“ пак трипут срине, и свати вичу: „Амин!“ Кум даде чутуру старом свату, овај онако исто наздрави, па дода дјевецу, а онај даље. Кад кумовска чутура совру обреди, узме куме чутуру старог свата, наздрави и њоме на исти начин, па је да старом свату, овај даље, и тако кад све чутуре сто обреде, гасе се свијеће које се војводи предаду, а овај их остави у дјевојчини сандук, онда овет сви посједају. Сад иде мити дјевојчина те занесе пред зета кокош и погачу, зет је пољуби у руку, а дар преда војводи. Затим иде отац дјевојчини, ако нема оца, онако кој је најстарији, носећи пуну чашу вина, и у чини један новон, по могућству дукат, талијер, цванцлину, па приступи зету и на-

здрављајући врући му пуну чашу, коју зет прими и пошто таста у руку пољуби, напије се из ње колико може, чашу врати а новац задржи.

Кад буде вријеме да сватови пођу, онда се сви сватови искупе у соби. Ту дође и неvjеста на и родитељи и остали сродни да се праштају. Док оне траје, дјевојке разне шјесме пјевају, као :

Опрости тај ниште Милна девојка,
Опрости тај ниште од своје мајке :
Опрости мени, мајчице моја,
Опрости мени и благослови ме,
Ја сада идем у туђу земљу,
У туђу земљу, међ' туђе људе,
Да туђег оца ја оца зовем,
Да туђу мајку ја мајком зовем,
Да братим туђу браћу и туђе сеје.

И другу :

Сад мајна Милку по коси љуби :
Ој косе моја, жалости моја !
Док сам те плела, нисам те клепа,
Већ сам те плела па сам певала.

Сватове дјевојке певају прве па посједају на кола, и док се неvjеста, кумови и пријатељи у соби још праштају, оне пјевају :

Моночи сјајна звезда из ведрог неба
И лепа Милка из златног стола,
Из златног стола и белог двора,
Од своје мајке и рода свог.

Момак неvjесту за руку изведе, пак је на прагу тринут испод своје руке окрене, као да би се она за њим окренула, по том оједне она на кумовска кола, он на старосватака, а дјевојке пјевају :

Сунце је над вазом, оће да зађе,
 Мила је на поеду, оће да пође,
 Најмлађи братац пред коњма стоји,
 Десницом руком за уде држи,
 А левом руком на сунце маше:
 Лако, ползко, сунашце јарко!
 Док ми се мила сеја с родом изљуби,
 С родом изљуби, с мајком опрости.

С том пјесмом и на пут пођу. Кад близу момачке
 куће дођу, утркују се мустулуџије који ће прије
 отрчати да јави да свати иду, онда чека пешкир на
 једној мотици у стреју пободен, ког овај скине, па о-
 пет отрчи сватовима. Кад се већ зна да сватови иду,
 онда све редуше изађу у доклат, па пјевају:

Мустулуџ, мајко, мустулуџија!
 Ој мустулуџија, да су сватови?
 Осташе се на мору возећи,
 Возар беше лепота девојка,
 Све сватове на вонцу превела,
 Младомењу на влажном прстену.

Сватови кроз село иду пољско, јер свака кућа
 донесе вина у знак да се младијенцима радују. Свато-
 ви пјевају:

Изађи пред двор, мајко,
 Да видиш, иде ли лени Пера, води л' девојку,
 Води л' девојку за десну руку.

Невјести у кола даду једно дијете, које се зове
 „наконче“ Ово она пољуби, па окрене, опет пољуби,
 па окрене, тако трипут, онда га онаше комадом беа,
 и врати навраг. Сад иде свекар да сноси свату-окола,
 кум не да без новца, а свенар јој онда да кавез новац,
 често и дукат, па је скине с кола, и донесе пред

кућу, ту је дочека свекрва, да јој у уста комадић
пећера, две плетенице под назува и два стакла о ви-
нем у руке, то она унесе у собу и метне на сто,
(многа свекрва своју снаху по платну у собу уведе). У
соби дочекају невесту неколико старијих људи, н. п.
стричеви из куће, који помпија, какав кум или при-
јатељ, сједећи за постављеним столом, које невеста све
у руку пољуби. Кум, стари сват, дјевореки свекрв, сви
се развиђу, само остане ручни дјевер уз своју снаху.

Овако су дошли сватови момачкој кући, а дјево-
јачки приноси, почем су сватове донекле непратили,
ту по обичају играли коло, сватове још с вином пу-
дили, с дјевојком се опростили, враћају се кући пјева-
јући:

Пратили лепу Милку сва браћа њена,

Пратили су је до горе чарне,

А кад су били сред горе чарне,

Најмлађи братац у гору зађе,

У гору зађе, пута не нађе,

Једва га нађе и двору дође,

А од жалости за својом сејом,

За својом сејом Милком девојком.

А кад већ близу куће буду, онда пјевају:

Не радуј се, лепе Милке мајко!

Ми идемо, Милку не водимо,

Оде Милка с кићени сватови,

Већ носимо један бео ручник,

С којим те је она поздравила,

Да утиреш твоје сузе с њиме.

Гости се и код девојачке куће ту цалу ноћ за-
селе.

Кад момачке куће надбуде вријеме вечере, иде гајдаш са тако званим пустосватицама ко кума, старог свата, дјевера и војводу (чиновнике сватске), те их на вечеру зову. При вечери кад год кум, стари сват, дјеверски свенир вино пију, сватови вичу : „Амин сватови ! кум вино пије.“ Тако свима од њих. Војвода никако не сједи на столу, он све двори и гледа да је поредан у сватовима, а млада стоји за леђи кума и старог свата, једну руку једном, а другу другом на раме метнувши, и тако их двори.

Послије вечере ништа свати допуштеће од кума да смеђу играти с младом, али свенир или ко плаћа да млада не игра, ко од сватова хоће да игра с младом тај да више не игра, и то се обично игра кетусе. Кад буде вријеме младеначком спавању, кум да војводи очина знак, овај све сватове окупи у коло, које сам с дјевојком поведе, то се коло живо игра, играчи подвикују, говоре потемочице свакојаше, тако се одигра и два и три кола, па тек млада из кола не стане ! То буде овако : врата су од собе отворена, војводи кад се учини да је сватове довољно забавио, кад буде спрема врата, он брже с дјевојком шапоље, онда тек коло дигне вичу као да совра не примјети да дјевојке нема. Међу тим војвода одведе дјевојку у подрум или какву стају, тамо где је младеничка постеља, и дјевојкин сандук, и гдје већ момак чека. Ту на сандуку дјевојачком постави се она кокош печена и погача што је мати дјевојкина дала, и то њи двоје вечерају, а војвода их нуди и двори. По вечери, на реч војводињу, узме дјевојка момка, а моман дјевојци свике вијешац и расплете јој косу, развие је, и војвода их у постељи покрије, па их затвори. Кад дође у собу,

он увне чашу пуну вина, па пред кумовима маздрави младијенцима, вино испије, а чашу о врати рабнје.

Сутра дан у развитку рујне зоре избаци војвода пушку на младеначки врати, да их пробуди, онда иде војводицица те младу повеже и бакти, па је наведе. Млада пољуби прво свекра у руку, од ког какав дар добије, па онда свестарије а млађе у образе, па се нареди онда како ће кога звати н. п. свекра бапом, дјевера златом и т. д., онда свима сватовима полива да се умлију, а свој пешкир који је за то спремила, и који се зове „поливаћи пешкир“ држи на рамену, и даје те се убрисују. Кад се то сврши, онда сватови ракијају, па иду са свирцем кумовској кући, старосватској дјеверској и војводеској; свуда су појени и чапћени, свуда играју и пјевају. Близу пред ручак иде војвода са жеником куму, старом свату и дјеверу; војвода носи чутуру са вијевцем од шимшира, о ком висе по који пешкир.

Кад је код домаћинове куће ручак готов, онда сватови и свирац иду по кума, старог свата и дјеверског свекра. Ови сви носе „чашу“ т. ј. питу у тепсији, па питу печена ћурка или гуска, печење је све покривено колачима тврдо званим „шанама“, отијенији људи зову их марвишима, а у Србији зове се „шушањ“; „чаша“ је та покривена чистим пешкиром, па пешкиру придјевена грана дућанскога цвијећа. На капији млада у најлепше руво, што је од оца добијела, обучена са ручним дјевером дочека кума, који дође са својом женом или којом снахом, пољуби га у руку, и отирати до докошта, па се враћа да чека старог свата, по кога сватови оду. За старим сватом дође дјеверски свекор а неко и од војводине куће, па се сједа ручати. Како

чорба дође на сто, устају сви на молитву, читају „Очеваш“, онаде пред иконом и по свој соври, па ручају.

Кад изиђе печење на сто, онда се мавосе и „часи.“ Прво се стави кумовска, старосватска, дјеверска, војводина, па од осталијех свата. Онда се опет нале вјенчане свијеће, и устаје „у славу Божију.“ Кад се то сврши, онда војвода доведе момка, који пољубивши најприје кума и старог свата у руку, еједне моћу њих. Онда се момку предају дарови, и. п. ако му је каква удата сестра или тетка, ујна, кошуљу донијела, онда му се предаје. Дар се преда свирцу, а свирац га размота, дигне у вис и од прилике овако говори: „Сестра брату дар предаје: танану кошуљу, лепо казезену, амин сватови! Сестра брату дар предаје.“ Кад кошуљу пред момка метне, онда овај устане, и пољуби се са оном која му је кошуљу дала. Тако иду сви дарови момку. Сад иде свекрва и носи дарове за сватове. Прво дар куму, старом свату, дјеверу; војводи и осталим пустосватницама по пешкир, али то све свирац раздаје, и онда много лакрдије проводи, од прилике овако: „Свица сватовима на глас, овом и овом свату (бако му је име) даје се пешкир кроз плот увођен, са коцем набијани.“ и т. д.

Кад се то сврши, онда је доле прилично вријеме па се онда идином сто на поље, свет се сгрне у дворању, гдје су сватови, и ту велико коло игра. Кад је већ вријеме да се опет у собу иде, онда се око стола игра „Ја-стучица“ а то је: ухвати се велико коло око стола, сојница са хаканим одрпаним за тај случај добре о-пршљеним јастуком люди се по колу, дои на једанпут не бацају јастук ма пред ногу од чланова чиновника“

сватских. Како пред истог баца јастук, клекне на њега онај, пред кога је јастук' с овим се пољуби, прими јастук, на средом кола иде да баца јастук пред онога кога воле. Докле онај средом кола иде, свирац свагда свира неку игру: јастук мајко јастучића.“ Кад се тако сво коло обреди, и на послетку младожења јастук добије, он по колу тамо амо тумарајући пред своју младу клекне на јастук, и она клекне, пак се трипут пољубе, а коло се трипут хитро окрене, пјевајући: „Иса, Иса, јастучића.“ Кад се већ млада и младожења пољубили, онда ко дочепа онај јастук грува њиме, док на послетку из њега не почне летјети перје као снјег, онда сватови бјеже у собу.

Ту се до пред зору части, млада никако те ноћи не леже, него двори кума. Кад куму буде воља да иде кући, а та воља дође обично у свануће, онда сви сватови хитро на ноге скоче да пале „*машале*.“ А какве су то машале? Од кукуруза у масти упржени чокови, на на један од дрвета шиљак натакнути. Тако сви и млада прате кума кући пјевајући пјесму:

Повила се бела лоза винова,

Аман винова!

Око тога белог града Будима,

Аман Будима и т. д.

Код кумовске куће дуго се чаше, играју и пјевају; одандје отпрате старог свата и војводу, пак се врате домаћинској кући, и сватови се разлику. Тога дана је дјеверска част, на ручак дође дјеверов отац и мати, а позове се још ко и од комшија, кумова и пријатеља; у зору отпрати се дјевер, и тим је сватско весеље свршено.

Петогa или шестогa данa мијесе се погаче, па се иде младиној кући да се њен род у походе зове. Кад се недјеља дана наврши, онда ево похођана. Обично дођу троје њих или петоро, брат и сестра, а које братово дијете. Они донесу погаче, плетенице и друге колаче и удатој по какав дар од куће, па се ту чaсте три дана, трећегa дана оду кући.

Млада до прве суботе увече не иде никуд из куће, ни на сокак. У прву суботу увече иде да пере дјеверу ногe. Она иде са заовом или с ким из куће. Кад опере свекру дјеверевском ногe, он јој по коју крајцару баци у котао. Ту се вечера, пјева а весели до неко доба ноћи. У прву недјељу у јутру иде млада лијепo накићена и обучена са новим тестијама и обраницом први пут на воду, њу води које женско из куће. У први празник води се нова млада у цркву. Нова млада свакогa когa сретне љуби, старо у руку, младо у лице; кад дође на извор на воду, ту сваку водоношу пољуби. Нова млада лијепo обучена и накићена, кад њени старији иду на цркве, дочека их на сокаку и у руку их пољуби, а тако и све старе људе и жене који ихају онуда проћи.

ДЈЕВОЈАЧКА ВРАЧАЊА У СРИЈЕМУ.

ШТА ТРЕБА РАДИТИ ДА СЕ СУЂЕНИК У СНУ ВИДИ.

I.

Уочи млада петка и недјеље, кад дјевојка вечера први залогаш хљеба, умочи у со, метне у уста, мало прожваће па извади из уста у десну руку да остави суђенику; из руке тај залогаш спусти (све дане спасе други) у кецељу и даље вечера. Кад вечера узме своју кашику, виљушку и нож (то све мора вечерајући употребити, макар само хљеба натакла на виљушку, ако ништа друго нема) предене у кецељу, па кад пође спавати узме огледало, огледи се и рекне: „Сјајно огледало као што сад мене показујеш те се леповидим, тако ми у сну мом покажи мога суђеника.“ По том и огледало предене у кецељу, и том узме чунак и чешљеве, све метне у кецељу, замота и спусти на јастук гдје ће спавати, па стане пред икону те се моли Богу како зна, и онда кад већ у кревету буде метне ону кецељу под главу, прекрсти три пут мјесто под главом, опет прочита молитву какву зна (понајвише „Оченаш“), и рекне: „Ја се теби молим Господи а Ти заповеди оном који ми је суђен, да ми дође на сан, ако је преко воде, ево му чуна и весла (чунак и кашика); ако је преко шуме, ево му сикире (нож); ако је трња и камења, ево му вила (виљушка), нека дође, ево му хљеба и соли да заједно једемо, чешљева да се очешљамо, огледала да се огледамо, па заједно на венчање да идемо.“

II.

Уочи млада петка и недјеље увати дјевојка паука, метне га у калем, са обостране затисне калем лебом, па кад пође легати, спомене све свеце, прекрсти мјесто под главом три пут и рекне: „Пауче, ти се не њеш високо и по земљи, потражи мога суђеника па га доведи мени на сан; ако га доведеш, ја ћу те опет у јутру пустити да милиш по свету; ал' ако га не доведеш, ја ћу те удавити“.

III.

Кад дјевојка награди ткање, она тка а никад не мери колико је откала, па кад дотка, оног истог вечера метне то немерено платно под главу, моли се Богу, прекрсти три пут мјесто под главом и рекне: „Боже, који је мој суђени, пошаљи га на сан, да премеримо ово платно, да у јутру венчаницу кројим њему и мени.“ По том легне на десну страну, а нипошто ни с ким ништа не говори, а ма да је ко шта пита, неће одговорити; у јутру кад се пробуди, само се чува да што не рекне док се не прекрсти и да у прозор не погледа. (Тако раде и код овијех другијех врачбина).

IV.

Кад дјевојка млад мјесец види (нов мјесец) али случајно, она стане одмах, прекрсти се, прочита молитву какву зна у три пут, пак рекне мјесецу: „О сјајни месече на небу! ти видиш сву земљу и на

земљи оног који је мени суђен, учини да га и ја у сну видим, ма да је где у свету, онет он стоји на оној земљи коју ти видиш, а ја те земље узимам ово да метем под главу.“ Потом се сagne, узме претима испод десне ноге земље, пак метне под главу кад стане легати, а додје све на себи носи, онда прекрсти мјесто трипут, моли се Богу, легне на десну страну, ни с ким не говори и т. д.

V.

Дјевојка уочи младе недјеље даде скоро удатој дјевојци, т. ј. млади под вијенцима (кад тој по удаји дође прва млада недјеља) свој уплетњик, а ова га веже на своју косу, кад стане легати, и рекне: „Мој венац девојкин (по имену) уплетњик да ја под мојим венцем снijем уз кога ће стајати и венац предавати.“

VI.

Кољива са вечерња уочи Тодорове суботе наручи дјевојка каквој баки да јој из цркве довесе, а она тај дан ништа не једе, у вече кад стане легати, моли се Богу у заборавак пред иконом кућевног празника, па онда мете кољиво под главу, прекрсти трипут мјесто под главом, легне на десну страну, ни с ким не ће говорити, већ се непрестано како зна Богу моли, док у ^{молитви} ~~молитви~~ не заспи.

VII.

Уочи младе недјеље, петка или вторника мете дјевојка седам сребрнијех цванцика под главу и моли се Богу, прекрстив оно мјесто под главом тринут, и рекне: „Од Бога суђени, не закасњавај више, већ дођи макар на сан да ове новце пребројимо, да за њи венчано руво идем купити.“

VIII.

Дјевојка уочи младе недјеље или петка оде у шуму при заласку сунца, па на кој бриљан бацило је загла- веће сунце зрак, ондандје ускине грану, савије увије- нац и рекне: „Сунашце на заоду! као што ти овај ве- нац сада видиш, тако јасно и лепо дај да и ја у сну ноћас видим онога који ми је од Бога суђен.“ Потом мете вијенац на главу и рекне: „Зелени вјенче, ту ћеш се осушити, ако не доведеш мог суђеног да те скине.“ Онда главу повеже марамом, да ко вијенац не спаси, у вече моли се Богу, и тако с вјенцем на глави лег- не спавати.

XI.

На духове кад је црква зеленом травом посута, први дан на служби кад се први пут клечи, узме дје- војка мало траве испод десног кољена десном руком; други пут опет тако, трећи пут опет, онда од свега док се још клечи, савије вијенац, натакне га на десну

**руку, тако га изнесе из цркве, пред црквом и ане вијен-
цем на све четири стране свијета, говорећи у себи:**
„Богом суђени! ма где да си, пођи брзо за овим венцем,
јер ће венац увенути а моје лице прецветати.“ Кад
дође кући, вијенац обеси о икону, у вече га мете под
главу, заклињајући суђеника, да дође док вијенац
увенуо није.

ИМЕНА ГГ. ПРЕНУМЕРАНТА.

Ада.

Гђн. Драгутин Дадич, учитељ Српски

књ. 1.

Арад (Alt-Arad).

Господа: *Б. Ј. Животић* VII-мо школац, књ. 10. —
Душан Бермек V-то школац, књ. 10. — *Александар Петровић*, ученик V. гим. разреда у Араду. Свега књ. 21.

Баваниште.

Гђн. *Петра Миљковић*, богослов,

књ. 4.

Баја.

(Од Г. *Милана Андрића*, правника.)

ГГ. трговци: *Лазо Атанацковић*. — Буро Атанацковић са сестрама: *Стевана*, *Тошу* и *Лазу*. — ГГ. *Милан Андрић*, правник. — *Васо Урскић*, правник. — *Мито Благојевић*. Свега књ. 5.

Бијела Црква (у Банату).

Herr Michael Novakovic, k. k. pensionirter Steueramts-Controllor.

књ. 1.

Бањалука (у Босни).

(Од Г. Василија С. Пелагића, професора и управитеља бањалучке богословије.)

Господин *Василије С. Пелагић*, професор и управитељ бањалучке богословије, за сиротне ученике у бањалучкој богословији, књ. 10. — ГГ. *Борђије Делић* за сиротне ученике у бањалучкој богословији књ. 5. — *Јово Кнежић*, за сина Алексу и ћерку Савку књ. 2, и за сиротне ученике књ. 3. — *Јово Пиштелић* за синове Саву и Никоцу књ. 2, и за сиротне ученике књ. 3. — *Петар Мишровић*, помоћник у бањалучкој богословији за себе књ. 1., а за сиротне ученике књ. 3. — Преч. Г. *Прото Трифун Јукић*, парох бањалучки књ. 2. — ГГ. *Васо Јакшић* за сина Тодора књ. 2. — Тодор Пиштелић за ћерку Љепосаву. — Јевта Адамовић. — Саво Сурутка. — Риста Спајић. — Јанаћ Ђ. Зига. — Спасоје Бабић. — Јова Окановић. — Јова Библић. — Васил Наумовић. — Преч. Г. поп Симо Ескија. — ГГ. учитељи основних школа: Прокопије Трифуновић. — Тодор Малешкић. — Риста Митриновић. — Димитрије Јакшић. — Никола Ненадовић. — Лазар Кневић. — Михаил Бурковић. — Саво Пиштелић. — ГГ. ученици богословије бањалучке: II. разреда: Митар (Душан) Вучковац. — Голубовић. — Јова Клепић. Свега књ. 54.

(Од Г. Косте Угринакића.)

Г. Јово С. Билбија, трговац.

књ. 1.

Биоград.

(Од Г. Борфа Р. Пантелића I. секретара министарства правде.)

Господа: Јован Мариковић председник државног савета. — Рајко Лешјанин Министар правде. — Филип Христић члан државног савета. — Јован Гавриловић члан државног савета. — Алекса Романовић начелник Мин. правде. — Ђ. Р. Пантелић I. секретар Мин. правде. — М. Дамјановић II. секретар Мин. правде. — Павла Срећковић професор у великој школи. — Сава

Сретенковић I секретар Мин. просвете и црквених дела. — Борђе Петровић председник касац. суда. — Јован Илић члан касац. суда. — Никола Кретић члан касац. суда. — Јео. Бардов члан касац. суда. — Ст. Вељковић члан касац. суда. — Матија Матић члан касац. суда. — М. Ковановић члан касац. суда. — Саво Грујовић члан. касац. суда. — М. Прајковић секретар касац. суда. — М. Бучовић секретар касац. суда. — Борђе С. Симић. — Милосав Протић члан апелац. суда. — А. Ј. Бурић члан апелац. суда. — Мил. Лешјанин члан апелац. суда. — Павле Спасић секретар апелац. суда. — Лука Сарић столов. у Мин. унутраш. дела. — Стеван Јовановић рачуновс. гл. Контроле. — Стеван Рајичевић фактор држ. књигопеч. — *Иван М. Мрк. Вуковић*, члан суда Приоретског а родом из Јадра из Велика села послао за 1 књигу 2 дуката и. — Панта Савић I писар. Мин. правде. — М. Поповић I писар у Мин. просвете и цркв. дела. — М. А. Јоксимовић члан суда окруж. Подрињског. — Теофило Спасојевић члан суда окруж. Подрињског. — Коста Денић члан суда окруж. Подрињског. — Љубомир Јовановић рачуновод. суда окруж. Подрињског. — Коста Радовановић практ. суда окруж. Подрињског. — Цветко Јездић трговац у Лозаница. Свега књ. 36.

Бауцен (у Саксонији.)

Књижевска трговина Смољара и Неха, књ. 108.

Беч.

(Од стране краљевске дворске канцеларије Хрватско-Славонске.)

Пресвијетла Господа савјетници: Огњеслав Утјешеновић — Острожински. — Милеје Радивојевић. — Господа дворски тајници: Стјепан Вочичић. — Борђе Крстић. — Господа дворски перовође: Данило Станковић. — Др. Наполеон Шнур-Стрижић. — Иван Маршо. — Пероводни пристава: Господин Иван Живојинић. — Господин Др. Валтавар Богишић, чиновник на ц. к. дворској библиотеци. Свега књ. 9.

Његово високопреосвештенство Господин *Михаил Феодоровић Рајевски*, митровани прота код Руске посаоине у Бечу и кавалер многијех великијех ордена Рускијех, књ. 15. — Бл. Господин Феодор п. Демелић. — Гдн. Блаж Јурковић, ц. к. подпоручик у гарнизону Коморанском. — Гдн. Велимир Барбаркић, ц. к. чиновник при касационом суду. — Пречасни Гдн. Др. Јован Малац, префект у Павманеуку Бечком. — Господин Јовановић, секретар барона Сине. — Господа: Богољуб Секулић, ђак. — Аксентије Мародић, академички вјештак. — Јоца Николић, Брођанин. — Васа Булић, медицинар. — Коста Бошковић, правник. — Андрија С. Јаковљевић, правник. — Josip Šlinter, učenik VIII. gimn. razreda u Zagrebu. — Šketanc učenik VIII. gimn. razreda u Zagrebu. — Сергије Томић, реалац у Бечу. — Stephan Kušak. Госпођица Софија Алексић. — Г. Пера Видаковић, родом из Канада. Свега књ. 33.

Бечеј Српски.

Српска школа, у комисију,

књ. 10.

Босанска Градишка.

(Од Г. *Василија С. Пелагића*, професора и управитеља башачке богословије.)

Високопреч. Г. прота Стојан Угреновић. — ГГ. Петар Љубишић, учитељ. — Јово Љубоје. — Божо Љубоје. — Симе Стевановић. — Лазар Мостић. — Симе Пишчевић. — Алекса Вујић. — Стојан Стојинић. — Илија Чолаковић. — браћа Лука и Васо Савићи. Свега књ. 11.

Будва.

(Послао Г. *Вуко Верчевић*, ц. к. Аустријски конзуларни Агент у Требињу.)

Високопреч. Гдн. Гаврил Руцовић, протопресвјетер и парох Будвански. — Преч. Гдн. Лазар Давидовић, парох Браици. — ГГ. трговци: Јован Анђеловић. — Константин Маркићевић. — Преч. Гдн. јереј Митар Ковачевић. — ГГ. Лазар Верчевић. — Јоко Тановић. — Буко Баконов Зец. Свега књ. 8.

Будим.

Благородни Гдн. Максим Лудачић, жупанијског судбеног
стола савјетник, књ. 1.

Вараждин (у Хрватској.)

(Од Г. *Себастијана Желика*, кр. професора гимназ.)

Бд. Господа: Францели Бартол, учитељ на реалци. — Павић Армин, кр. учитељ гимн. — Векић Владислав, одвјетник у Вараждину. — Валавек Матија, кр. учитељ гимн. — Бертић Ватрослав, мјерник у Вараждину. — Забравец Вјесослав, сатник у Вараждину. — Квишкица кр. гимназије Вараждинске.

Свега књ. 7.

Велики Бечкерек.

Господин Александар Трибунац адвокат. — Гдн. М. Релић, економ у В. Бечкереку. — ГГ. Прока Поповић, чимар, аа сина Данила ученика VII. гим. разреда у Сегедину. — Коста Андријевић, ученик VII. гим. разреда у Сегедину.

Свега књ. 4.

Вилна (у Русији).

Његова Екселенција Господин *Иван Петровић Корниљев*,
Покретељ Вилнскога учебнога округа, књ. 4.

Винковци.

(Од Господина *Фране Шљерца*, професора.)

Пречасна Господа: Марко Јанковић, парох и професор. — Габро Бабић, професор вјеронауке. — Гдн. Фране Шљерца, професор. — ГГ. трговци: Мито Јанковић. — Стево Георгевић. — Јово Капамажић. — Грегор Јанковић. — Александар Немадиновић. — Јован Харабел. — ГГ. учитељи: Аташ Стојадановић. — Илија Солтаковић. — Гдн. Валентин Јамежић, пуковни лекар. — Господа ц. к. поручници: Перо Јовановић. — Стево Милојевић. —

Марко Дејановић, шкoвни кројач. — Г. Мито Теодоровић, чизмар. — Г. Мијo Михајловић, чизмар. — Г. Урош Јанковић, ћурчија. — Г. Стојан Митровић, абаџија. — Г. Васа Миросављевић берб. помоћник. — Г. Петар Стојановић, салуџија. — Госпођа Марија Поповић, удовица. — Г. Васа Поповић, бојаџија. — Винковачка гимназија. — ГГ. ђаци Винковачке гимназије разреда III. Светозар Веселиновић. — разреда IV.: Јулије Домац књ. 2. — Пајo Стефановић. — Габро Мауковић. — Виктор Лаурић. — Ђорђе Павловић. — разреда VI. Јосип Марковић. — разреда VII. Адолф Албрехт. — разреда IV.: Стеван Георгевић. — Лазo Петровић. — Мирослав Рада. — разреда VIII.: Људевит Ејхбергер. — Анте Келлер. — Мијo Брашанић. — Ђока Милашиновић. — Разреда V.: Ђорђе Стефановић. — Светозар Кушевић. — Никола Поповић. Свега књ. 43.

Врдник манастир.

(Од Госпођице *Милице Стојадиновића*.)

Преч. Господин Данило Петровић, архимандрит. — Преподобни Господ. Савуло Јовановић, јеромонах. Свега књ. 2.

Врдник село.

(Од исте.)

Господ. Стефан Видаковић, трговац — Госпођица Миланца Стојадиновића. Свега књ. 2.

Вршац.

(Од Г. *Симе Бакића*, учитеља Вршачког.)

Његово Високопреосвештенство Господин Владика вршачки Епископ Јан Кенгелац. — Високопречасни Гдн. прота вршачки Филип Трандафилковић. — Пречасна Господа: Нестарје Димитријевић, протођакон. — Бранко Стојановић, парох вршачки. — Ђорђе Вукићинковић, парох вршачки. — Ђорђе Радак, парох Среднши. — Бранко Кенгелац, парох Среднши. — Бранко Стојадиновић, парох Поддорњански. — Есеј Панић, парох Јабучки. — Стеван Бошковић, канцелан протин. — Корнелије Павловић, ђакон Меснши. — Господа: Тима Кнежевић, званичник у меснши. — Јоса

Г. Јорговић, биљешки. — Господа учитељи Вршачки: Никла Илић. — Мита Анимиовић. — Бранко Раић. — Гдн. Мита Ф. Поповић, правник. — Гдн. Борђе Токић варошки писар. — Гдн. Пера Стефановић научени богослов. — Поштенородни ГГ. трговци: Гавра Е. Обрадовић. — Јоса Обрадовић. — Зарија Цантић. — Пера Е. Јовановић. — Лаза Милошевић. — Никла Поповић. — Александар Фрачка. — Паја Обрадовић трговац из Бокше. — Лаза Радак. — Фида Гердец. — Јоца Савић трговац из Јабукe. — ГГ. Јован Матенћ, сапуница. — Никла Богдановић, опанчар. — Јоца Богдановић, опанчар. — Јоца Миљков, чизмар. — Пера М. Мариновић, сапуница. — Пера Ковачевић, кројач. — Жива Теодоровић, касанин. — ГГ. економи: Васа Токић. — Вита Ђорин. — Макс Ђорин.

Свега књ. 40.

(Од „Уредништва Вршачке Куле.“)

Поштенородни ГГ. трговци: Никола Мештеровић. — Јован Остоић. — Данило Милошевић. — Ђока Д. Митрашин. — Коста Г. Обрадовић. — Тоша Г. Ђорђевић. — Тома Петровић. — Пера Форман. — Никола Теодор. — Лаза Е. Недељковић. — Бл. Гдн. Др. Михаило Деметровић, лечник. — Поштенородни ГГ. кабаничари: Божидар Теодор. — Коста Богосављевић. — Арса Токић. — Поштенородни ГГ. економи: Ђорђе Мештеровић. — Никла Мандукић. — Бл. Господа адвокати: Др. Ђока Милосављевић. — Тима Деметровић. — Светозар Пеша. — Бл. Гдн. Стеван Савић, бележник у Врањуцу. — Поштенородни ГГ. Мита Поповић, арендатор. — Светозар Мандукић, обручар. Свега књ. 22.

Вуковар.

(Од Г. Васе Марковића, трговца.)

Господа: Светозар Кушевић, врховни жуџан Сремске жупаније. — Павле Мичвански кр. суда Председник. — Ђорђе Ковтић, кр. суда Подпредседник. — Господа присједатељи кр. суда: Ђорђе Ђорђевић. — Томо Хорвашић. — Милан Маринковић. — Лазар Руварац. — Гдн. Ђорђе Стојаковић кр. државни одвјетник. — Гдн. Јован Никовић, среж. жуп. вел. Судац. — Гдн. Димитрије Марковић, ср. ж. поч. Судац. — Гдн. Ђорђе Вуковић, ср. ж. поч. Судац. — Гдн. Риста Михајловић, кр. биљешки. — Гдн. Бранко Рогоулић др., ср. ж. Под-биљешник. — Преч. Гдн. Кузман Станић парох. — Преч. Гдн. Илија Пернавански капелан. — Господа од-

вјетници: Павле Грчић. — Симо Филиповић. — Миша Рогулић.
— А. Пенчић Др. — Гдн. Ђока Поповић, помоћник. — Гдн.
Павле Војводић кр. чиновник. — Гдн. Јован Јовановић кр. ча-
новник. — Гдн. Павле Поповић, жупанијски чиновник. — ГГ.
стр. трговци: Коста Михајловић стр. — Ђока Михајловић. — Јован
Михајловић. — Димитрије Бирра. — Г. Аћим Радошевић, чизмар.
— Г. Никола Поповић. — Гдн. Иван Рогулић, медицинар. — Г.
Гавро Плавшић, гимназиста. — Гдн. Павле Георгијевић Др. из
Зембе. Свега књ. 32.

Гилад (код Чакове).

Г. Ђурица Т. Лазар, трговац,

књ. 1.

Градац (Graz).

(Послани из Градачког гарнизона од Г. *Љубомира Сихаћа*,
ц. к. стражмештера у 29. пешачком полку.)

Пречасни Господин Платон Георгијевић, ц. к. војени све-
штеник у 29. пеш. полку. — Гдн. Сава Адамовић, правник. —
Господа: Милутин Секулић, ц. к. подпоручник у 29. пешач. пол-
ку. — Јован Надашки, ц. к. подпоручник у 14. коњаничком хувар-
ском полку. — Миша Петровић, ц. к. кадет стражмештер. — ГГ.
ц. к. офицери: Иљја Стајковић. — Прока Цветков. — ГГ. ц. к.
офицери: Милош Филипов. — Теодор Урошев. — Лазар Ак-
тричичи. — Г. Стеван Стефановић ц. к. војник у 29. пешачком
полку. Свега књ. 12.

Господин Др. Грегор Крек, професор,

књ. 1.

Дубица.

(Од Г. *Косче Угринаћа*.)

ГГ. трговци: Теодор Ервањанин. — Миша Чолак. — ГГ.
џаци: Манојло Хрвањанин, гимназиста V. разреда новосадске
српске гимназије. — Мојо Хрвањанин, гимназиста IV. разреда. —
Светозар Ервањанин, ученик V. разреда више реалке у Градцу.
Свега књ. 5.

Дубровник.

(Од Госп. *Лазара Лучића*.)

Императорско-Руски консул, колежски Савјетник, Господин *Константин* витез *Истковић*, књ. 5. — Царско-Отомански ген. консул Господин *Антун Пржић*, књ. 3. — Господин *Владимир Јонин*, Секретар при Руском консулату, књ. 5. — Његово свјатељство Господин кнез Нико Пучић, подпресједник саб. Далматинског. — Његово Свјатељство Господин кнез Медо Пучић, народни пјесник и списатељ. — Господа: Петар Будмани, списатељ. — Иво Др. Казначић, списатељ. — Фрањо Гргуровић, професор. — Пречасна Господа: Стјепан Скурла, каноник. — Антун Казали, пјесник. — Јовро Кукуљица, професор Богословије. — Петар Франасовић, парох у Трстеному. — Мато Водопић, парох у Лападу. — Иван Стојанковић, парох. — Божидар Јанковић, православни парох. — Јово Новаковић, православни Свештеник и учитељ. — Пlemenити Госпeдин Јеро Наталић, чиновник при Окружном Суду. — Господа: Антун Мартенкић, чиновник при Окружном Суду. — Јово Милаковић. — *Браћа Бошковићи*, књ. 5. — Никола Путица. — Христифор Лутић. — Јово, пок. Пет. Олуџића. — Милош Марић. — Мико Ковачевић. — Христифор Мичић. — Ђорђе Ник. Ковачевић. — Ђуро, пок. Ник. Ковачевића. — Јосиф Калик. — Јово Бравачић. — Петар Ђурасовић. — Петар Марић. — Ђорђе Грхавиц за кћер Даринку. — Алекса Јевтаковић. — Никола Милишић за сина Лука. — Михаило Комленовић. — Васо и Ђорђе Алексић. — Ђорђе Чучковић. — Петар Кнежевић. — Луна и Цвјетко Перовић. — Никола Дамјановић. — Јово Кнежевић. — Стјепо и Симо браћа Мариновићи. — Иво Л. Ђурић. — Славјинска читаоница — Српско-народна Училишна. Свега књ. 65

(Од ГГ. браће *Бошковића*.)

ГГ. браћа *Бошковићи*, књ. 3. — *Српско-народна школа*, књ. 5. — Г. Ника Путица, књ. 2. Свега књ. 12.

Дужи манастир у Херцеговини.

(Послао Г. Вук *Верчевић* ц. к. Аустројски конзуларни Агент у Требичу.)

Преподобни Гди Мелентије Перовић, игуман манастирски и члан Мелница, књ. 2. — ГГ. Јанићије Перовић. — Прокопије Јанковић. — Јевстатије Гаћина. Свега књ. 5.

Баково.

Његова Екселенција преснијетли Господин *Јосип Јурај Штросмајер*, бискуп Сремски и Босански и витез многих ордена, књ. 50.

Бурђево (у Влашкој).

(Од Г. *Андрије Јоановића*.)

Господа: *Андрија Јоановић*. — *Милан Караџић*. — *Стефан Вранчевић*. Свега књ. 3.

Ердевик (у Сријему).

(Од Г. *Аксентија Јанковића*, трговца.)

Преч. ГГ. *Косма Лонгиновић*, парох. — *Глигорије Илијинић*, парох. — Бл. ГГ. *Јоан Борђевић*, сремски лекар. — *Гавра Илариновић*, бележник. — *Лазар Лукић*, сремског Суда Писар. — *Госпићка Мика Видковић*. — Поштенородни Господари трговци: *Јоан Станковић*. — *Стеван Мнатовић*. — *Јоан Крманиновић*. — *Аксентија Јанковић*. — Г. *Сима Миросављевић*, лончар. — Г. *Коста Шомћ*, економ у Бягугли. Свега књ. 12.

Житомишљин манастир.

(Послао Г. *Вук Врчевић*, ц. к. Аустријски конзуларни Агент у Требињу.)

Високочасни Гдн. *Серафим Перовић*, архимандрит манастирски и почасни ордена обдаран. књ. 2.

Загреб.

(Од Г. *В. Јагића*, гимназијалног професора и члана југослав. академије.)

Господин Др. *Фр. Рачић*, председник југосл. академије. — Господин *Ђ. Даничић*, секретар југосл. академије. — Краљевски

велика гимназија Загребачка. — Господа кр. глум. професори: В. Бабукић. — Ј. Мацуи. — Фр. Брадашка. — Фр. Мајкнер. — Иван Кучек. — В. Јагић, глум. професор и члан југосл. академије. — Гдн. Петар Зорячић, кр. реални професор. — ГГ. ђаци: гимназије Загребачке осмошколци: Милая Шлосер. — Тупикам Грга. — Гимназије загребачке шестошколци: Иван Малин. — Мировслав Дворшћак. — Вернић Роберт. — Жугчић Стјепан. — Врбанић Ђуро. — Краљевић Томо. — Ковач Драгутин. Свега књ. 19.

(Од Г. *Петра Кораћа*, официјала намјестничкога вијећа.)

Господа: Мато Месић, професор на православној академији. — Др. Петар Матковић. — ГГ. Књиџар Загребачки, *Галац*, књ. 20. — *Петар Кораћ*, официјал намјестничкога вијећа, књ. 8.

Свега књ. 30

(Од Г. *Сава М. Маршиновића*, капетана Црногорског.)

„Звезда“, друштво Српске омладине. — Преч. Гдн. Мартић, каноник. — Гдн. Јосип Турели, равнатељ. — Гдн. Б. Дежелић. — Гдн. Ј. Живковић. — ГГ. Мијо Крешаћ, грађанин. — Црнадак, трговац. — Гдн. Михаил Јуришић, правос. свештеник. — ГГ. Ђуро Гавела, трговац. — Александер Зденчај. — В. Диздар, трговац. — Арсеније Јовић. — Велимир Гај. — Гдн. Крсто Петровић Његуш. — Гдн. Перо Срдаревић Мартиновић за сина Мила. — ГГ. Димитар Гутеша. — Пав. Ђорђевић. — Пав. Чавловић. — Иво Мартиновић. — Гдн. Саво Батрићевић Његуш. — Фердо Гај. — Франьо Шинц. — Ф. Вуксановић. — Гдн. Паво Вранџетовић, кр. чиновник, за сина Душана. — Г. Е. Арешаћ. — Гдн. Крсто Петровић Његуш. — ГГ. Радован Мартиновић, богослов. — Петар В. Мартиновић. — Станко Вуксановић. — Никола Вучковић. — ГГ. правници: Милан Хадих. — Гавро Ђурђевић. — Лука Марјановић. — Ахте Вуковарац. — Јоан Муачевић. — Гавро Јовановић. — Матија Босавац. — Никола Куглер. — Мијо Ткачић. — ГГ. Крсто Н. Ђурчија. — Јован Јовановић, гостионичар. Свега књ. 41.

Ћитаonica гр. католичког сјemenишта u Загребu. — Господа: Рајо Leber, богослов III. godine, књ. 2. — Гдн. Франьо Старчић, богослов надбискупије Загребачке. — Ћитаoničko друштво u кр. пл. конвикту. Свега књ. 5.

Задар.

(Од високопреч. Г. *Герасима Петрановића*, архимандрита и члана консис.)

Високопреч. ГГ. Архимандрит Крчки Јеротеј Ковачевић. — Архимандрит Консистор. Герасим Петрановић. — Протопресвитер. Давјан Доброта. — Преч. ГГ. Јеромонах Амвросије Колунић. — Јован Јавор, парох Скрадински. — Антоније Радуловић, парох Брибирски. — Бл. Господин Божидар Петрановић, савјетник навјестничкога вијећа у Задру и витез рускога ордена св. Ане II реда. — ГГ. Сава Драгишић, трговац Скрадински за синовца Саву. — Василије Ђедов, доброт. Скрадински. — Симеон Лалић, доброт. Скрадински. Свега књ. 10.

Земун.

(Од Г. *Васе Насилијевића*, трговца.)

Библиотека Српска. — Господа: Петар Јовановић, в. к. мајор и кавалер. — Милош Радојчић, др. медицине и физикус. — Јанов Милановић, др. медицине. — Игњат Сопрон, типограф. — ГГ. трговци: Стеван Јонсиковић. — Алекса Д. Јовановић. — Светозар Л. Јовановић. — Максим Костић. — Василије Василијевић књ. 2. — Г. Јован Пециковић, златар. (Свега књ. 12.

Карловици (Горњи).

(Од пречаснога Господина *Николе Беговића*, проге.)

Заводи: Славна читаоница народна — Кр. Гимназија. — Српска школа. — ГГ. трговци: Константин В. Барако. — Живојновић Михаил. — Драгосавац Драгосав. — Крех Александар. — Живојновић Коста. — Бањанин Дане за синовца Вуру. — Господа официри: Бунчић Јово, ц. кр. пуковник. — Степановић Перо, ц. кр. капетан. — Беговић Перо, ц. кр. капетан. — Родић Јосип, ц. кр. надпоручик. — Пречасна Господа свјештеници: Живковић Нико, катихета. — Прица Симо, намјестник у Корјеници. — Грбић Миле, парох из Подлапаче. — Грбић Јово из Босне. — Живојновић Радивој из Садиловца. — ГГ. Српски учитељи: Боровица Лазо из Садиловца. — Грбић Исо, из Крбавице. Свега књ. 20.

Карловци (Сријемски).

(Од Г. професора *Јована Живановића*.)

Господин Јован Пантелић, директор, за гимназију. — Господа професори: Павле Кречаревић. — Ник. Пеклар. — Лука Зима. — Јос. Житек. — К. Радуловић. — Сава Стојшић. — Гди. М. Николић, надпоручник. — Г. Јован Поповић, трговац. — Г. Јован Марковић, агент. — Претасија Гди. Сава, игуман Кувеждински. — Г. Фрања Радуловић, трговац. — Гди. Александар Тедић, лекар. — Јован Павловић. — Гди. С. Живковић, капетан. — ГГ. ђаци: Данило Шорак. — Стев. Јанковешки. — Петар Радуловић. — М. Адамов. — Ђ. Крстић. — Мита Симоновић. — Јован Борјанов. — Живан Николајевић. — Ђорђе Шажновић. — М. Кајгановић. — Т. Стојановић. — Никола Косановић. — Борић. — Мудринић.

Свега књ. 30.

(Од Г. *Мише Недељковића*, ученика VII. гим. разреда.)

Преч. Господа: Ђорђе Војновић, протокићел. — Иларион Руврац, сићел. — Исидор Коларовић, архимандрит Ковиљски. — Јустин Болић духовник и Митрофан Павловић намјесник Ковиљски. — Бл. Господа: Стеван Ристић, адвокат. — Др. Милош Ранић, народ. секретар. — Преч. Господа: Самуило Пантелић протођаков. — Данило Петровић, архимандрит ривачки. — Сава Орловић, патр. капелан. — Тавасије Поповић, протојереј карловачки. — Васо Константиновић и Ђорђе Поповић свештеници Карловачки. — Васо Николајевић, свештеник голубивачки. — Бл. Господа: Стево Јавић и Васо Пасковић, професори. — Вилип Маринков, надпоручник. — Александар Барајевац, варош. полицај. — Јеладија Петковић и Гавро Мишковић, варош. канцелисте. — Павло Хајалер, варош. наредник. — Јосиф Радуловић, мџик. — Високопоштовани ГГ. грађани: Ђорђе Станковић. — Александар Остојић, за синовицу Софију. — Коста Павловић. — Светозар Јанковић. — Александар Радовановић. — Јевто Балтовић. — Илија Д. Павловић. — Тошо Чакић. — Арсеније Рамковић. — Арсеније Никовић. — Александар Јовановић. — Јосиф В. Поповић. — Васо П. Маринковић. — Јован Д. Јовановић за синове Ђиру и Стевана. — Кузман Јавић за Кмила Мијајловића. — (Ћа Софија Јавић за Софију Недељковић.) — Јован Д. Класарић. — Никола Чакић. — Ђорђе Илић. — Јован Поповић Тедић за ћер Јулку. — Младен Симоновић, реалац. — Глишо Терек, приправник. — Андрија Јов. Шемеринац. — Гавро Павловић. — Младен Радуловић, гимназијалац.

Свега књ. 47.

Кесинц.

(Од Г. *Ђорђа Јовановића*, учитеља српског у Темешвару.)

Г. Герасим Дабић, трговац.

књ. 1.

Кнез (у Банату).

Преч. Гђа. Никола Николић, парох,

књ. 1.

Кикинда (велика).

Гђа. *Ђорђе Радак*, адвокат,

књ. 10

Котор.

(Послао Г. *Вук Верчевић*, ц. к. Аустријски конзуларни Агент у Требињу.)

Поштенородни ГГ. трговци: Смиро Бјеладинковић. — Широ Квекић. — Саво Мариновић за синове Павла и Јована. — Даждан Мариновић. — Филип Мартиновић за кћер Јованку. — Широ Огњеновић за сина Стефана. — Широ Петровић. — Петар Рамадановић. — Стефан Радивовић. — Браћа Стојковићи. — Александар Вулић. — Гђа капетан поморски Томо Липовац.

Свега књ. 12

(Од преч. Г. *Вука Поповића*, свештеника и катихете на ц. к. реалним школама.)

Високопречасни Гђа. Архимандрит Арсеније Чурлић викар Боко-Которски и почаст. члан конвенторије. — Пречасна Господа: Хрисантије Николајевић ягуман Бањски. — Вук Поповић, ц. к. катихета. — Високоучени Господи Јосиф Перичић, управитељ ц. к. реалне гимназије. — Поштенородни ГГ. трговци: Филип Мартиновић. — Ристо Милић. — Гђа. Филип Радичевић, тајник слав. севата Црногорског.

Свега књ. 7.

Кула.

(Скупно Гђа. *Ђена Павловић*, лицејиста.)

Преч. Господа свештеници: Максим Јанковић. — Лазар Максимовић. — М. Лазар Трифуновић. — Госпођа Дафина Пав-

ловића за кћер Софију. — ГГ. Петар Часар. — Стева Поповић, учитељ. — ГГ. трговци: Александар Кириловић. — Александар Стамковић. — Арса Јовановић. — Таназија Кириловић. — Гавра Лукић. — Г. Радослав Чолак, Сомборац, трг. помоћник.

Свега књ. 12.

Кумане (код Меленаца).

Поштенородим Г. Кузман Борјанов (Weinschanksprächter), за сина Јована.

књ. 1.

Лаћарак.

(Од Гђице *Милице Стојадиновића*.)

Госпођица Драгиња Петровића,

књ. 1.

Липова.

(Од Г. *Борђа Јовановића*, учитеља српског у Темешвару.)

Г. Кљја Борђевић, чинамар,

књ. 1.

Љубљана (Laibach).

Herr Kar) Dežman, Custos des Landesmuseums in Laibach, књ. 1.

Мајдан (у Босни).

(Од пречаснога Господина *Николе Беговића*, протє.)

ГГ. трговци: Зуринь Перо. — Браћа Живковићи. — Јефтановић Нико. — Г. Маринковић Димитрије, учитељ. Свега књ. 4.

Манастир Бездин.

(Од Преч. Г. *Јосифа Максима*, јерођакона манастира Бездина.)

Преч. Господа: Арсеније Стојановић, јеромонах. — Коста Ишванеску, парох Секусићки. — Јосиф Макси, јерођаков. — Бл.

Господин Алтковије Мункач, доктор Печкајски и Бездански. — Г. Миливој Радич, јаскушеник. — Г. Јова Алексин, кројач мунарски.
Свега књ. 6.

Манастир Грабовоц.

(Од Г. Јована Бољарића, под-учитеља Сачког.)

Преподобни отци: ГГ. Николај Бошњак јеромонах. — Сестријан Добрић, јеромонах. — ГГ. Лазар Бошњак, старатељ и гутор школе. — Јефто Комадниновић, учитељ Сачки, за унуку Милеву. — Земљедјелци: Георгиј Пауновић за свога сина Стевана. — Вава Берић. — Стако Мијатовић за своју дјецу: Драгу и Стеву.
Свега књ. 7.

Манастир Ходош.

Пречасни Гдн. Самуило Брашованов, јеромонах, књ. 2.

Мостар (у Херцеговини).

(Послао Г. Вук Верчевић, п. к. Аустријски конзуларни Агент у Требињу.)

Његово високородије Росиски конзул, Господин Алексије Кудрјавцев, књ. 2. — Његово високородије Господин Јован благор. Капо-д'Истрија, секретар Росиског конзолат. — Његово Високопреосвештенство Архијериј Митрополит Херцеговачки, Господин Прокопије, обдарен Султанским орденом Меџидије IV. степена, књ. 2. — Високопречасни Господин Архимандрит Јоаникиј Памучица, обдарен царско-Росиским орденом св. Анне III. степена и напсним крстом. — Преподобни Гдн. Леонтије Радловић, јеромонах манастира Дужа и Ефимер Мостарски. — Пречасна Господа пароси: Милутин Говедарица. — Петар Божић. — Преподобни Гдн. Дионисије, јеродјакон Митрополитски и граматиц. — Господа учитељи: Јован Перовић. — Василије Иленић. — Алексије Чокорило.
Свега књ. 13.

Нова Градишка.

(Од Г. Косче Угринаића.)

Г. Андрија Шеатовић, трговац,

књ. 1

Нови сад.

(Од Г. Александра Гавриловића, професора.)

Гимназијска библиотека. — Пречасна Господа: Андрија Монашевић, парох и катихета гимназијски. — Јефта Вукадиновић, бивши професор гимназијски а сада парох у Врбац и тамошње младежи катихета. — Гди. професор *Александар Гавриловић*, књ. 20. — Господа: Димитрије Јосић, учитељ IV. глав. разреда. — Лазар Илић, учитељ IV. глав. разреда жен. — Јован Угљешкић, III. разреда жен. — Григорије Барумовић, гимназ. професор. — ГГ. ђаци гимназијски: разреда VII.: Милан Јовановић. — разреда VI.: Алекс. Мушицки. — Светозар Искрић. — Разреда IV.: Мат. Јовановић. — Коста Шпјачки. — Мојс. Хрваћанин. — Разреда II.: Димитрије Николић. — Разреда V.: Коста Бамац. — Стев. Јефтић. — Јован Максимовић. — Јован Марјановић. — Душан Перишић. — Димитрије Сечански. — Сам. Стојишић. — Богољуб Милетић.

(Скупљени преко ђака *Милоша Карапанџића*.)

Пречасни Господин Максим Панић, прото жабаљски. — Преч. Гди. Дим. Миклушевић, парох жабаљски. — Преч. Гди. Стев. Њурић, парох Федварски. — Преч. Гди. Милош Панић, помоћник проте Жабаљског. — ГГ. Стев. Радосављевић, учитељ Жабаљски. — Сава Поповић, учитељ. — ГГ. трговци Жабаљски: Петар Сарајлић. — Богољуб Панић. — Г. Алекса Алексић за кћер Јелену. — Г. Јован Анђелић VII. разреда гимназијског ђак. Свега књ. 32.

(Од Г. Дана Јов. Прице.)

Госпођице Српкиње из Лекцимира и љубитељке читања: Бранка Казимировића. — Мара Поповића. — Госпођа Дафина Зинџеа, Рукманка. — Високоучени Господин Ђорђе Поповић, уредник „*Напредка* и „*Данице*“. — Господин Милан Димитријевић, професор. — Гди. Павло Себишановић, филозоф. — Гди. Дана Јов. Прица. Свега књ. 7.

Осијек.

(Од Г. Др. *Васе Ашанасијевића*, првог градошког ђака.)

Православна осјечко-српска црква за своју библиотеку. — Преузвизшени господин граф Петар Пејачевић вировитачки,

славне жупаније вировитичке Велики жупан, ц. к. Коморник и дјелствителни тајни Саветник, Властник реда царс. аустр. Леополдовога, и реда Исусовог светог оца Папе. — Високородни господин Теодор Срета Радосављевић, зитез посавнских, ц. к. Генерал-Мајор, славне тврђе Осјека заповједник, Властник реда царс. аустр. Леополдовога и пруског црвеног Орла, Командер саксонског Албрехтовога и Спаситељског грчког, затим отоманског реда Медиаје и Крста за војене заслуге. — Велеможни Господин Марко Тајчевић, краљев. Жупанијско - вировитичког судбеног стола Предсједник. — Високородни господин Барон Данило Рајичић, брињски. — Поглавита господа: Стефан Величковић, вр. жупан. вировитичког судбеног Стола Подпредсједник. — Давид Миланковић и Матија Вајић, вировитичког судбеног Стола Са- вјетници. — Лазар Давидовић, слав. жупан. виров. Поджупан. — Стефан Ђурђевић, слав. жуп. вир. средоточни Судац. — Милош Миланковић, слав. жуп. вир. велики Судац. — Петар Георгијевић, слав. жуп. виров. благајник. — Петар Милић, слав. жуп. виров. Одијетник. — Коста Крстић, слав. жуп. виров. Рачуноводитељ. — Васа Аргировић, слав. жуп. виров. Писмохранитељ. — Милан Атанасјевић, слав. жуп. вир. зачисти бљешки. — Јоца Жи- вановић, жупан. судбене Канцеларије Равнатељ. — Петар Ата- насјевић, истражни Судац. — Никола Живановић, градски старје- шина. — Пајо Коларић, градски старјешина. — Матија Стојано- вић, градски старјешина. — Васа Атанасјевић, градски велики бљешки. — Јован Нешковић, градски Благајник. — Анта Јова- новић, први градски подбљешки. — Александро Лукишки, градски земљомјер. — Пречасни господин Јован Јаносевић, пра- вословне осјетко-српске парохије Администратор. — Поглавита господа одијетници: Стефан Недељковић. — Анте Стојановић, — Исидор Псајловић. — Никола Видковић. — Поштенородни госпо- дари: Димитријо Тајчевић, трговац и градски заступник. — Павле Радановић, трговац. — Јован Тајчевић, трговец. — Глиша Аргировић, трговац и градски заступник. — Марко Аксентије- вић, трговац и градски заступник. — Паја Радојичић, трговац. — Јован Гавриловић, трговац. — Јоца Моремашки, трговац. — Александро Ђорђевић, трговац. — Јоца Марковић, трговац. — Коста Делић, трговац. — Васа Радановић, иконом. — Станко Петро- вић, грађанин и гостионик. — Јоца Вајин, — грађанин и гости- оник. — Бока Лазвић, епитрон. — Васа Харшаки, епитрон. — Благонадежни Андрија Милић, петог гимназијалнога разреда ученик.

Света гл. 47.

(Од Г. Паје Радојчића, трговца.)

Поштенородни ГГ. Васа Пауновић, марвени трговац. — Јован Апостоловић, чинар. — Ђоко Николић, протехник, за сина Александра. — Коста Ђекић, абџија. — Јепа Муачани, опакчар. — Јоцо Бани, грађанин. — Теодор Секић. — Перо Сабљина Јоцо Лончарић. — Митар Банац. — Милан Муачанин. — Стево Милосављевић. — Мита Вучковић, ћурџија на Белог брда. — Ђоко Милутиновић, трг. помоћник на Н. сада. — Владимир Трифуновић, грађанин. — *Паја Радојчић*, трговац, књ. 5.

Света књ. 20.

Падеј.

Гдн. Г. Паланачки,

књ. 1.

Пакленица (у крајини Славонској).

Вегг Митар Vukotić, Realitätbesitzer,

књ. 2.

Панчево.

(Скупко Г. Аврам Шајковић.)

Бл. Гдн. Др. Конст. Пеичић, физик варош. — Преч. Гдн. Васа Живковић, парох и катихета. — Бл. Гдн. Вукомановић, Мајор у пенсији. — Гдн. Каменко Ј. Јовановић, трговац. — Преч. Гдн. Бранко Раић, ђакон. — Књижица велике реалке. — Бл. Гдн. Бугарски, капетан у пенсији. — Гдн У. В. Јовановић за сина Радивоја. — ГГ. трговци: Н. Крчадинец. — Стево Врањешевић. — Петар Николић. — Коста Димитријевић. — Б. Д. Николић. — Евта Стојаковић. — Јоан Јелачић. — Н. С. Јелачић. — А. Кривопац. — Васа Константин. — Ђорђе Јагодић. — Арс. Бошковић. — Лука Јанковић за сина Касту. — Браћа Павловићи. — Георгије Калиновић. — Момир Боројевић. — Павле Предић за сина Ђоку. — Гдн. Жика Стојковић, учитељ I. разреда. — Г. Живко Јовановић за сина Васу. — Г. Атанасије Краччевић, трговац. — Г. Тира Поповић, абџж. за сина Душана. — Г. Миша Илић за сина Ђоку. — Г. Никфор Писаровић за сина Тиму. — Гдн. Јов. Илић, учитељ II. разреда. — Г. Пера Живановић за сина Ђоку. — Г. Милан Вукић за сина Јована. — Г. А. Голубовић за кћер Јулијану. — Г. Коста Стојаковић, трговац. — Г. Ник. Мирковић за сина Лазара. — Г. Јоцо Крјаковић за сина

Косту. — Г. Стеван Николић за сина Перу. — ГГ. трговци: Тана Станисављевић. — Бранко Мишковић. — Љубомир Суботић. — Светислав Лукић. — Г. Мих. Димитријевић за сина Светозара. — Гдн. Илија Тишма, ц. к. канцелиста. — Г. Панта Вуић за сина Василија. — Гдн. Георгије Антонијевић, Магистр. писар. — Гдн. Георгије Крижац, Магистр. писар. — Г. Александер И. Барјактаровић, резац. — Г. Буро А. Јовановић. — Г. Андрије Марковић за сина Машу. — Гдн. Димитрије Ђорић, магистрат. Саветник. — Гдн. К. Ауер, магистр. писар. — Гдн. Андр. Петровић, Адв. писар. — Г. Петар Владисављевић, трговац. — Гдн. Др. Касаниновић. — Г. Ђока Милошевић, трговац. — Г. Ник. Драгичевић. — Гдн. Димитр. Коваров, учитељ I. разреда. — Г. Гига Барић, трговац. — Г. Недељ. Барић за сина Јеврема. — Г. Васа Барић за сина Јоцу. — Г. Никола Ђ. Мишковић. — Гдн. Др. Л. Гађански, адвокат. — Г. Ђока Васић. — Г. Живко Марковић. — Г. Сава Живковић за сина Божицара. — Г. Дим. Ивковић, цркв. служ. — Ђл. Гдн. Димитрије Чобић, школа народ. управитељ. — Г. Авр. Швајковић за сина Владимира. — Г. Паја Вуић за Ст. Бановаца за сина Перу. Свега књ. 71.

Г. *Стеван Врањешевић*, за своје пренумеранте у Пачеву. књ. 20.

Пардањ.

Преч. Гдн. Ђорђе Петровић, парох. — Гдн. Јода Стојанов, учитељ Мохољски. Свега књ. 2.

Несницхофен (у Штајерској.)

Пређ. Gospodin Vicenc Geršak, kaplan у Јагенини, књ. 1.

Пешта.

(Од Г. *Мише Димитријевића*, правника.)

ГГ. Васа Арсенијевић. — Илија Вучетић. — Милан Бирвадски. — Миливој топоварски. — Јован Ђурић. — Ђорђе Звечић. — Миша Димитријевић. — Влајко Мајински. — Јован Крстић. — Милован Јанковић. Свега књ. 10.

Гдн. М. Кукусаровић, правник. — Гдн. Јован Бурназ, китовац у Тешеджануму. — Гдн. Урош Делић. Свега књ. 3.

Планин.

Његово високопреосвештенство Господин епископ Горњо-Карловачки *Лукијан Николајевић*, књ. 10. — Пречасни Гдн. *Петар Мандић*, српски свештеник, књ. 7. — Господа: Јован Бућан, ц. к. трговијалин учитељ. — Мијајло Лемаић, народни учитељ. Свега књ. 20.

Пожун.

(Од Г. *Борђа Мијашовића*, тајника „Слободе“.)

Дружина „Слободе“ за скоју књижицу. — ГГ. Паја Жупишки. — Душан Надашки. — Суботић Јован. — Борђе Трифунац. — Цветко Арновљевић. Свега књ. 6.

Гдн. Борђе Мијатовић, лицејиста у Пожуну. — Гдн. Јован Поповић, ђак. Свега књ. 2.

Праг.

(Од Г. *Петра Димитријевића*, техничара.)

ГГ. Петра Димитријевић из Н. сада, техничар у Прагу. — Јован Димитријевић за синове Борђа и Владана у Н. саду. — Стеван Ђурчић, ђимназиста у Вашархељу (у VI. разреду). Свега књ. 3.

Приједвор (у Босни).

(Од пречаснога Господина *Николе Беговића*, проте.)

ГГ. трговци: Ковачевић Лазар, књ. 2. — Стефановић Миле. — Браћа Вукићи, књ. 2. — Марић Перо. — Шешајић Симо. — Митриновић Симо. — Антоновић Тешо. — Димић Јово. — Пековић Симо. Свега књ. 11.

Сана.

(Од Г. Јована Бољарића, под-учитеља Сачког.)

Г. Јован Бољарић, под-учитељ Сачког, једну књигу своме брату Светозару, VI. школе ученику, за спомен. — ГГ. Вицо Куртешанин, кнез, за своја два сина: Божићара и Јефту. — Алекса Красић, кројач, за своју ћерку Софију. — Земљедјелци: Вуко Срђановић за свога унука Цвјетку. — Лазар Крстић за свога сина Стевана. — Авакум Сечујац за своја два сина Петра и Павла. — Павле Десанчић за свога сина Вуру. — Симо Сечујац за своју унуку Цвјету. — Никола Урскић. — Мојсеј Пауновић. — Борђе Мијатовић, ковач, за свога сина Драгутина. — Димитрије Крстић, ковач. — Стеван Дробљановић, гајдаш, књ. 2. Свега књ. 14.

Санад.

(Од Г. Теодора ил. Брановачког, српског учитеља.)

Прец. Г. Бура Иконић, свештеник. — ГГ. Јован Табачковић, бележник. — Дина Надрљански, економ. — Јован Павлетић Хрватски трговац. Свега књ. 4.

Св. Иван.

Пречасни Гдн. Петар Петровић,

књ. 1

Сегедни.

(Од Г. Данила Поповића, ученика VII. гимназијалног разреда и књигонабавитеља „Слоген“.)

Госпође: Биљкаја Сремац. — Катарина Харин. — Ана Зора. — Јеласвета Крстић за кћер Ирину. — Госпођице: Ана Милић из Мартокоша. — Катинка и Марија Николић. — ГГ. трговци: Пера Милић. — Лушевић и Стојковић. — Рукић Крстеналић. — Земљедјелци из Сирита: Микса Недељков. — Нормир Никанши. — ГГ. ђаци гимназијали у Сегедну: разреда VIII.: Владислав Николић из Врањева. — Разреда VII.: Велизар Тубић, из Амбумара. — Пера Путић из Срп. св. Петра. — Разреда VI.: Богодуб илем. Јеремић из Мартокоша. — Владислав Домба из Бел. Вечерета. — Лаза Цвијановић из Палаке. — Сана Клас из Бел. Вечерета. — разреда V: Александер Ср. Јован-

вић из Вел. Бечкерека. — Младен Рашковић из Вел. Бечкерека. —
 Ђура Веселиновић. — Разреда IV.: Љубомир Жупунски из Сара-
 поле. — Ђорђе Милић из Н. сада. — Арсен Танзавић из Мале-
 наца. — Разреда III. Теофан Рашковић. — Гдн. Јован Дамјано-
 вић, одијетник у Сегедину. Свега књ. 25.

Сегсард.

(Од Г. Јована Бољарића, под-учитеља Сачког.)

Г. Андрија Марковић Кречар за супругу Персиду и сестре
 Анку и Катинку. књ. 1.

Секаш (код Липове).

Гдн. Лазар Вуковић притјажатељ секашки, књ. 1.

Сента.

(Од Г. Теодора ал. Брановацког, епископ учитеља.)

Преч. Гдн. Петар Мариновић, парох из Црне баре. — Пре-
 часни Гдн. Тимотије Брацковић, парох и конзисторијални члан,
 за унука Милосава, ученика II. ђимназ. разреда. — Господин
 Стеван Лукачевић, под-бележник маџистрата Сенћанског. — ГГ.
 економи: Јаков Крагујевић. — Димитрије Риџички. — Гдн. Ся-
 меун ал. Каракашевић, приправ. — Г. Тимотеј Димитријевић, пе-
 шар. — Г. Алекса Летић, трговац из Санади. — Гђа. Софија Арад-
 ска, трговкиња из Сенте. Свега књ. 9.

Сентомаш.

(Од Г. Јована Нагашаћа, учитеља.)

Преч. Господа: Симеон Мамински, свештеник. — Лазар Ка-
 лански, ђакон. — ГГ. Гавра Матић, економ. — Лазар Михајло-
 вић, учитељ. — Тоша Манојловић, трговац. Свега књ. 5.

Сењ.

Prečasni Gospodin Jerolim Žagar, profesor bogoslovja. —
 Преч. Гдн. Лазар Поповић, пароксије Администратор. — Gospodin

Franja Petračić, profesor gimnazijski. — **Društvo Duhovne Mladeži Sijemeništa Senjsko-Modruškoga** — **Gospodin Josip Vukelić**, bogoslov četvrte godine. — **Г. Томо Милић**, трговац. — **Gospodin H. Luster**, knjižovođa, књ. 2. — **Света књ. 8.**

Сисак (у Хрватској).

Gospodin Adam Resanović, strazmeštar slobodnoga i povlastjenoga trgovišta u Sisku. — **књ. 1.**

Смирна.

(Од пречаснога **Г. Вука Поповића**, свештеника и катихете на ц. к. реалним школама.)

Благородне Госпође: Полексија Јовановић. — **Хариклија Л. Катурин** за своје синове: **Слава и Јовицу књ. 2.** — **Благородни Господин Саво Пенковић**, благајник при Ађенцији Лојда Аустријскога, за себе и за свога братаића **Уроша, књ. 2.**

Света књ. 5.

Сомбор.

(По азбучноме реду.)

Г. Александар Поповић, трговац. — **Господа: Антоније Коњовић**, грађански Начелник Сомборски. — **Аркадије Николић**, адвокат. — **Велимир Грегоровић**, жупанијски писар. — **Гавра Дракулић** жупанијског судбеног стола приседник. — **Георгије от Јерemiћ**, жупанијски под-одветник. — **Пречасни Гђа. Димитрије Поповић** Намесник и парох Сомборски, конвистор. члан, и катихета у јавном приправничком заводу Српском. — **Господа: Димитрије Поповић** општински бележник у Стар. Керу. — **Ђоки Атајакцковић**, под-бележник Сомборски. — **Пречасни Гђа. Ђорђе Бранковић**, прота Сомборски конвистор. члан, народних основних школа окружни као и приправнич. завода управитељ. — **Господа: Ђорђе Кировић**, сенатор Сомборски. — **Исидор Стојковић**, почаски под-бележник Сомборски. — **Јован Белацки**, III. разреда главно-основне школе Сомбор. учитељ. — **Јосиф Ковац**, жупанијске грунтовнице деловођа. — **Јопа Митермилер**, жупанијске грунтовнице адјункт. — **Коломан Ловић**,

жупискије грунтовнице адјункт. — Константин Стојковић, жуписки судбеног стола приседник. — Милан Груиров, суплеат природних наука на Сомбор. реали. — Милан Поповић старији, жуписки грунтовнице адјункт. — Милан Поповић, жуписки грунтовнице оправник. — Г. Милош Миланков, тројач. — Г. Милош Николић, трговачки помоћник. — Господа: Никола Ђ. Вукићевић, приправнички професор, главно-основне школе Сомборске управитељ, и „Школскога Листа“ као и „Пријатеља младежи“ уредник. — Никола Лугумерски, сенатор Сомборски. — Др. Никола Максимовић, велики бележник Сомборски. — ГГ. трговци: Никола Тодоровић. — Никола Хариш. — Гди. Павлао Деметровић, жуписки писар. — Г. Павлао Петровић, трговачки помоћник. — Паја Станић, трговац. — Господин Петар Зако од Бајше, други под-жуписки Бачки. — Преч. Гди. Симеон Костић, реалне и главно-основне школе Сомбор. катихета. — Господин Симеон (Мико) Леовић, ад-вокат, за сина Оврена. — Г. Симеон Стојинић, трговац. — Гди. Стево Чордаров, правонаступник. — Г. Тоша Грујић, трговац. — Господа: Урош Јовановић, жуписког судбеног стола архивар. — Урош Шимић, сенатор Сомборски. — Книжнице: учитељско-приправничког завода Српског и читавнице сомборске. Свега кн. 40.

Српска Кларина.

Пречасни Господин Богдан Кузмановић, парох, кн. 1.

Српска Неузина (у Банату).

Пречасни Гди. Павле Телечки, свећеник, кн. 4.

Српска Паланка.

(Од Г. Пешра Савића, учитеља II. разреда.)

Пештерорди: ГГ. Јован Стојановић, трговац и школски надзоритељ. — Стефан Георгијевић, трговац и епитроп кривени. — Јован Пушин за шћер Милеву. — Земљедјелци и љубитељи читања: Јован Даниљев. — Срећко Кузмачев. — Тенасија Даниљев. — Тома Радаков. — Г. Јидија Цилић за сина Стевана, уч-

ника П. разреда. — Танасија Радаков, земљедјелац и љубитељ читања. — Г. Петар Савић, учитељ П. разреда. Свега књ. 10.

Српски Мтебеј.

(Од Г. Мише Панића, бележника.)

Господа: Бура пл. Емануел. — Коста Илић, економ. — Јаша Векецки из Јарковца књ. 2. — Трива Раић IV. год. правник. — Сима Лонгиновић, свештеник. — Аран Ракић за кћер Марију. — Младен Протић, економ. — Миша Панић, бележник. — Исидор Крецул, учитељ, за сина Саву. — Господ. Ђ. Ф. Врнцић, трговац. — Ђига Ракић за сина Милоша. — Земљедјелци: Арса Раић. — Мита Пејачки, кнез. — Илија Раић. — Јоца Стелкић. — Јаза Црњански. — Јса Радловачки. — Жива Отаљев. — Теја Лонгиновић. — Јевта Раић. — Зака Николић. — Тривун Стоја. — Каритон Отаљев. — Танасија Пејачки. — Госпођа Ана Ракић за кћер Јелену. — Госпођице: Александра Јанковић, свештеничка кћи. — Нанка Борђевић дев. учитељка у В. Бечкереку. Свега књ. 28.

Српски Чанад.

(Од Г. Јована Никовића, слушатеља политехнице.)

Преч. Господин Андрија Путић, свештеник. — Бл. Гдн. Стефан Протић, адјункт, за сина Андрију. — ГГ. Митар Зарић, спахијски служитељ. — Стефан Зарин, магацинер. — Арсен Оберкнез, шумски каплар. — Викентије Поповић, спахијски павдур. — Васа Данилов, земљедјелац. — Пера Вучин, земљедјелац. — Јован Павловић, слушатељ политехнице. Свега књ. 9.

Стара Градишка.

(Од Г. Косме Угринаћа.)

ГГ. трговци: Пајо Павловић. — Идија Чолаковић. — Коста Угринаћ. — Гдн. Васа Павловић, књ. 3. Свега књ. 6.

Стара Кањижа.

(Од Г. Тодора ил. Мирилова, учитеља и актуара Ст. Кањижког.)

Бл. Гдн. Тодор ил. Мирилов, учитељ и актуар Старо-Кањижки. — ГГ. трговци и становници Старо-Кањижки: Пантелимон Илић. — Јован П. Поповић. — Г. Миланко Павић, кројач и становник Старо-Кањижки.

Свега књ. 4.

Суботица.

(Од Г. Бура Манојловића, свршенога правника.)

Кањижкица ел. српске опшине. — Г. Бура Гојковић, учитељ женских школа. — Госпођица Мимица Радића. — Гдн. Милан Милосављевић, правник. — Гдн. Јосип Хаџић, грун. протоколиста. — ГГ. трговци: Мита Стојковић. — Лука Арадски. — ГГ. трговачки помоћници: А. Бр. Јовановић. — Јосим Станисављевић. — Гдн. Бура Манојловић, свршени правник. — Гдн. Божидар Вујић, ц. к. поштар.

Свега књ. 11.

Темишвар.

Господин *Борђе Јовановић*, српски учитељ на пренумеранте из Темишвара.

књ. 14.

Тење.

(Од Г. Др. *Васе Атанасијевића*, првог градоног општина.)

Пречасни господин *Александаро Седларовић*, парох тењски и преч. А. Е. М. консисторијума, као и славне Жупаније виро-витичке приједатељ.

књ. 1.

Требиње (у Херцеговини).

(Послао Г. *Вук Верчевић*, ц. к. Аустријски конзуларни Агент у Требињу.)

Бл. Господин *Вуко Верчевић*, ц. к. Аустријски Агент-Конзул, књ. 12. — Гдн. Томо Свилокос, пословођа. — Г. Манојло Ђеловић за сина Тома.

Свега књ. 14.

Трст.

Бл. Господи, др. Јован Бурати, савјетник намјестничкога вијећа у Трсту. — Преч. Господа: Саватија Кнежевић. — Вићентије Кнежевић. — Господа: Драго Поповић. — Борђе Ивановић. — Јово Ковачевић. — Јован Поповић. — Шчитомир Вмхер. — Ферко Крсини. — Матија Жванут. — Иван Лаутман. — Хаца Донсат. — Фердинанд Конић. — Антоније Зорман. — Јован Дижовић, Српски учитељ. — Велимир Г. Лумбардић, Херцеговачанин. Свага књ. 16.

Турија.

(Од гг. *Сима Стефановића Раља* *) и *Вељко Поповића*,
мушке школе учитеља.)

Сеншомашани:

Пречасна Господа: Петар Чолић, намјесник и окружних школа надвиратељ. — Јован Цветковић, парох Фелдварски. — Господа: Марко Пејовић, Црногорски капетан. — Борђе Славнић, правник. — Чедомиљ Бошљаковић, девојачке школе учитељ. — Васа Нићки. — Михаил Дејановић, учитељ Бечејски. — Александар Вуић, учитељ у Гложани. — Борђе Вуић, III. разреда реалац.

*) Вриједни овај и честити човјек и родољуб Српски, *Сима Стефановић Раља*, скупно је 15 пренумеранта на ову књигу, али њему не бјеше суђено да их сам амо пошаље, него његов пријатељ г. *Вељко Поповић*, Српски учитељ у Турији, скупивши још 6 пренумеранта, послао је једне и друге са тим гласним гласом да је *Сима Стефановић Раља* 14. Сеп. о. г. на Крстов дан у вече у кући намеђу више друштва с поља кроз прозор од некаквог аликовца из пушке убијен.

Штета до вијека за њиме што је морао тако погинути од душманске руке у младости својој. Он се ваузимао свагда са љубави и с вољом око свачега чиме је знао да ће своме роду какову корист учинети. Тако је он свагда био и вриједни скупиатељ пренумеранта на дјела *Вукова*, која је *Одбор* до јако наштампао. Јака му била земља и вјечити му спомен био!

— ГГ. трговци: Аца Милеванчевић из Стар.Врбаса. — Гоша Стојнић. — Јован Манојловић. — Милац Јоцић. — Милутин Петровић. — Аврам Н. Дуићерски. — ГГ. Глиша Манојловић. — Коста Манојловић, економ. — Младен Манојловић. — Стеван Рагач. — Браћа Р. Стефановићи. — Адам Николић, мушки кројач. Свага књ. 21.

Х.-М.-Вашархељ.

Гди. Иван Начу, ђак.

књ. 1

Цетиње (у Црној гори).

Гди. Илија Рамадановић за себе и своју ћерку Драгињу и сина Љубомирка, књ. 3.

Чаково (у војводовини).

Гди. Борђе Ј. Мича,

књ. 1.

Шибеник.

(Од Преч. Г. *Теодана Поповића*, свештеника и учитеља.)

Библиотека српског Општества. — Преч. Г. Теодан Поповић, свештеник и учитељ. — Г. Спиро Ковачевић, учитељ. — Преч. Г. Јосиф Мркица, каноник. — Преч. Г. Бедамарић, каноник и управ. лорн. школа. — Преб. Gospodin pop Visko Selag, župnik da Vodicah. — ГГ. трговци: Крсте С. Булишић. — Буро Лешнић. — Глишо Вујновић. — Г. Буро А. Јовановић, ученик. — Г. Шпиро Покрајац, ученик српске школе. Свага књ. 11.

[illegible]

The Haskell Co. Worcester, Mass.
FEB 1955
"Bound to Please"

Digitized by Google